

చెన్న పట్టణము, నవంబరు ౧౯౩౦

సంపుటము ౭

ప్రమోదూత సంవత్సరము శార్దూలమాసము

సంఖ్య ౧౧

హంపిత్తైత్రము

కొడాలి వెంకటసుబ్బారావుగారు, B. A. కామరాజుగడ్డ శివయోగానందరావుగారు

రాజ్య ప్రదానము

[శ్రీ కృష్ణ దేవరాయలు దక్షిణదేశదిగ్విజయయాత్రాసన్నాహములో వున్నాడు. అదివరకే చోళుడు, పాండ్యులు, యుద్ధాలు చేస్తున్నారు. చోళులది తంజావూరు; పాండ్యులు అయినగురు, అన్నదమ్ములు, ఏకోదరులు కారు; తల్లులు మువ్వర, ఒక కులమునకు చెందని వారు. పాండ్యజ్యేష్ఠునిది మధుర. అది రాజధాని. కొంతకాలము అన్నదమ్ములు ఒకటిగానే యుద్ధము చేశారు. కాని చోళరాజువల్ల కులమునకు యెక్కువ తక్కువ అనే ద్వేషాలు దేర్పడినవి. ఇది సదుచేసుకొని చోళరాజు పాండ్యసోదరులను నల్గురిని వైద్యపట్టుకున్నాడు. మొదటి పాండ్యుడు మాత్రము కృష్ణరాయలను శరణువొచ్చినాడు. రారాజు తనసేనాని నాగమనీడును చోళునిపైకి పంపినాడు. నాగమనీడు చోళుని జయించి పాండ్యులను మరల వైద్యచేసి చోళపాండ్యరాజ్యములను ఆక్రమించి తానే రాజని ప్రకటించి కృష్ణరాయలపై

తిరుగుబాటు చేశాడు. రాయలు ఆగ్రహించి అతనిపైకి తగినవానిని పంపవలె ననుకుంటున్నాడు. వీరమనీడు నాగమనీనికొడుకు తండ్రిచేసినవని తనకు, రాజుకు, కులమునకు, దేశమునకు అపకీర్తి అనుకున్నాడు. రాజాజ్ఞ పొంది తండ్రినిాదికి వెళ్లి, గెల్చి, ఖైదుచేసి పాండులను, చోళుని వెంటపెట్టుకొని రాయలకు అప్పగించినాడు. రాయలు వీరమనేనిమెచ్చి తనకృతజ్ఞతకు తార్కాణముగా నాగమనేని తమించి తంజావూరునందు వీరమనేని రాజుగా ప్రతిష్ఠించి పాండులను అతనికి సామంతరాజులుగా చేశాడు. అప్పటినుంచి తంజావూరులో తెలుగునాటి ప్రభుత్వము ఆరంభము అంటారు. ఇది అనుశ్రుతముగా వచ్చే కథ.]

* * * * *

పాండువు లేవుగదా మరల పాండులుగా జనియించినట్లు రా
ణ్యుండల మొంచెనో దిగులునా కనుమూయదు చోళరాధను
హ్మాండితి తత్సహోదరనిబంధనకై పరిపూర్ణసిద్ధికో
మండెను మబ్బు మోసిన మమూరమునందడిపోల్కి నుల్కుతోక.

* * * * *

తెలుగునాటి కృష్ణరాయల కొలువుముందు - దిగ్విజయభేరి దెసలు శబ్దించె, వైరి
కుంతములు వైరికాంతల కుంతలములు - కృత్తములుగాగుణించి పొంగిరట ప్రజలు.

వీరనృసింహ కృష్ణపృథివీనాటి వేల్చినహోమధూమదు
ర్వారతమిస్రఫుంజము పరంతపమై ద్రవిడావనీనభా
గారములందు మబ్బులను గ్రమ్మెను వైదికకర్మ తాకిక
ప్రేరణ మయ్యె మంత్రవిధులేగన నిత్యము వృద్ధిమూలముల్.

శరదాగమంబు రాయల - హరిహస్తి భటాగమంబు వైకృముగా, ది
క్పరిపాలనతులు తమవయి - నరు డెత్తినభీతి మోమునా తోచె ననా.

పాండిమంబున తొల్లింటివనలు డింది - అంచ రెక్కలు చాటుగ నణగినారు
మామహారాజుబాహాసీ మలసికొన్న - ధళధళలలోన చూపులు దాచినారు.

* * * * *

చోళులు పాండులునా ప్రళయసూచి పరస్పరబద్ధమత్సర
జ్వాలలు గ్రక్కుచు, నరభసంబున పోరుచునుండియు, జయ

శ్రీ లభియింపమిన్ వినుగు చెందరు దక్షిణదేశ మల్లక
ల్లోలములో స్పృశించుటకు రోసిన దన్నము నీళ్లు వేళకున్.

* * * * *

అంతనర కొక్కమాటపై నరుల నదుము - పాండ్యులు కులీనతకు వేరుపడిరి చోళ
రాజు తలయూచి నగె మధురాపతియగు - మొదటిపాండ్యుడు రారాజుపదముబట్టి
అభయమిడ వేడినాడు రాయలును దీని - దక్షిణాపథ దిగ్విజయతాండవమున
కాదిశుభసూచనంబుగా నలరి కొలువు - మానుటకుముందు నాగమనీనితోడ

“అన్నలు దమ్ములున్ పగతురై ఒకచోటని భేదసాధనల్
పన్నిన మాయలోనఁ బడి పాడయి తంజపురంబు బైదులో
నన్నము నీరు ముట్టక యహర్నిశమున్ మము నంది ‘అత డా
పన్నుడు మమ్ము నోమగలవా’ డని ఆశల నూరి పోవుటల్.

విన్నాము పాండ్యరాజును - గన్నా మత డభయమన్న గైకొన్నామున్
మున్నే తలచిన దిగ్విజయ - నన్నాహమునందె దీనినమయము నమరెన్.

నాగమనాయడా, సమరనాట్యము నల్పుము చోళరాజభూ
భాగమునందు తగ్గణవిభంగమునందును, పాండ్యసోదరో
ద్యోగమునందు కూడిక, మృదుత్వము, గూర్పుము భీతి మాకు న
భ్యోగతుడైన యీతనినృపత్వము నిల్పుము, గొల్పు మాశలన్.

తొలి జయభేరిని నీవే - పలికింపుము తంజనగరపరిసరములతో
తెలుగుసిరి విలసనాస్పద - జలజంబుల నాటవోయి శాశ్వతరీతిన్.

మధురలో పాండ్యరాజు నేమముగ నిల్పు - కట్టుదిట్టంబు లొనరింప గలవు నీవె
మాయనుజ్ఞలు మాటలుమాత్ర మంతే - సర్వ మెరుగుదు మాకు ప్రశస్తి తెమ్ము.”

అని రేడు పల్కుట నాలించి పొంగి - మిన్నంటి తనవేరుమీదె రారాజు
నిల్చుచున్నాడనే నిరసనపుచాయ - తా నెరుంగకయె పై తవిలి క్రిడింప

కేల్పొడ్చి “దేవర, కృతకృత్యుడైతి - కాదనువాడనే? కంపింపచేతు
చోళ భూపతి మీకు జోహారునేయ - సెలవీయు”డని పోయె సేనాధిపుండు.

* * * * *

చోళు డడంగె పాండు్య లొకచోన నిబద్ధులు; తంజవట్టణ
శ్రీలకు పాండ్యరాజ్యము భరించుటకు తగువాడు తానె కా
బోలును; స్వార్థము విడిచిపుచ్చగలేక మహిళవాంఛచే
కాలము దాపురించిన మొగంబున నీలిమ జిమ్ము కళ్లలో

గర్వమును నహంకారము కదలబార, “తాను గెల్చిన రాజ్యము గాన తానె
భూధవుడుగా ప్రవర్తించబోలు” ననుచు - ఆంధ్రసమ్రాట్టునకు జాబు నంపినాడు.
తిరుగుబాటును చేయించి నేనచేత - రాజభక్తికళంకము రాజినాడు
పాడయిన చోళపాండ్యభూభాగములను - జయవిధానము తనపేర సాటినాడు.

* * * * *

కృష్ణరాయలమోము కెంజాయ మొలిచి - అతిరోషవృత్తతామ్రాక్షుడైనాడు
కోప మెన్నడు రాని గుణరత్నజలధి - నడిరేయివలె శబ్దనష్టమై కొలువు
మనుజులే లేనట్లు మాటుమణంగ - నభ్యులు జీవచ్ఛవంబుల స్త్రీకట
కొయ్యబారినవార, కొనకన్నులందు - ప్రాణాలతో నల్లబడిపోయినారు.
మంత్రితిమ్మరుసయ్యమాత్ర మారేని - ప్రక్కను కేల నొకపత్రికాపూని
నిశ్శ్వాసమూడుచు నిల్చియున్నాడు - దీర్ఘచింతామగ్న ధీశక్తియుతుడు.

వీరమనీష! నీపిత లభించిన చోళులరాజ్య మేలగా
నేరుచునంట, తా గెలువ నేరిచినాడట, కాన రాజ్యముక
కోరుట మాయనజ్ఞ గొనకుండనె, భావ్యమటంచు నెంచగా
నేరిచెనంట, జాబులును నేరిచెనంట తెగించి పంపగక.

తనబాహుబలదారితారెరమ సొంతం బంట మాయాజ్ఞతో
పని లేదంట, సమస్తసేనలకు మాపై భక్తి లేదంట, మే
మును తా నెట్టులో అట్టులే యగుట, మాపోష్యంబులో లేదుచో
ళునిరాజ్యం బికమీదనంట, కనవచ్చుక జాబు నీవే యిటక.

అని పల్కు రాయల ఆంతర్య మంత - గ్రహించినట్లుగా కనునన్నచేసి
“అప్పాతి” జాబు తా నందిచ్చినాడు - నిలువునైన వీరమనీష కవుడు.

నేత్రములు లేఖమీదనే నిలిపినాడు - కాని చూ పాత్మలోనె విలీనమయ్యె
తండ్రి-రాజు-సేవాధర్మతత్పరతయు, హృదయమును ముట్టి మంటల నెగయుచుండె.

అంతలో రాజు సభ కలయంగ చూచి - “ఆన్యవద్రోహిశిరమైన, అతనినైన, బహుమతిగ మాకు నీగలవా డొకండు-కొలుపులో నున్న యాకత్తి గొను నతండు.”

అని మహావేశమున మాట లాడినాడు - కత్తి ఝుళిపించి చూపించి కన్నుగొనల నిష్కరంగుల వెలిగించి నిల్పినాడు - జీవములు లేని కొలుపు శ్వాసించె నపుడు.

దొరకడకు నెవడు చనునో చూతం మనువారు - ఒకరి మొగమును నొకరు చూచు కొనువారు

పౌరుషము లోన మరగింప, బయటపడగ - సాహసింపనివారును సభికులెల్ల.

వీరమనీడు బాబు నటు వీచి, మహాద్భుతశాంతలోచనాం
భోరుహముల్ జ్వలింప, నృపమూర్తికి సంజలిబద్ధుడై అసిఁ
కోరెను “కృష్ణభూవిభునకుఁ రిపుడై మన తెల్లునాటికిఁ
దూరగుడైన నాదు పిత దూరగుడే సుమి నాకు” నంచునుఁ.

“ఇత డీపనికి చాలు నేమో” యనే ధృతి చూపట్టు నప్పజిచూపులందు
“తండ్రి యంత యొనర్చె తనయువం”తను శంక చూపట్టు మొరగుల చూపులందు
“దేశభక్తులలోటు తెల్లుదేశంబున చూపట్ట”దను రాజుచూపులందు
“నిజమైన భృత్యుడు నృపహాళి”కను మెప్పు చూపట్టు తజ్జల చూపులందు
పరిపరివిధంబు సభలోని భావగణము-చూపులను చీల్చుకొనుచు చొచ్చుకొనిపోయె
మానమున రాజు వీరమనేనిచేత-కత్తి నిడె సభ్యులకును రక్తములు పొంగ.

* * * * *

“తెలుగుసామ్రాజ్య వైజయంతికలు నిల్చి - ద్రవిడరాష్ట్రములమీద తాండవించె”
నను యశ స్సురు పొందించి ఆంధ్రభవిని - భూతలస్వర్గ మనిపింపజేపునట్టి.

ఆంధ్రరాయలకును ద్రోహమాచరించి - కులము బలమును గుణమును కోలుపోయె
నా జనకు డన్న యపకీర్తి నాశనంబు - గానినా డేల వీరమనేనిబ్రతుకు.”

అని రా జిచ్చిన కత్తి కేల గొని సేత్రాంతంబులం దద్దికొం
చును సభ్యుల్ జయనాదముల్ నలుపుకొంచుఁ కొల్వూ చాలించి పెం
టను రా నించుక దప్పు నాతడు దిగంతంబుల్ నివాళింప వె
ల్లెను సేనానముదండితుం డగుచు తండ్రికై పట్టి బంధింపగఁ.

* * * * *

బ్రహ్మవాహను డయ్యవై నెత్తి గెల్పుట యాగాశ్వమునకు పోరాడుకొనుట
అష్టనుం ద్విద్రువై నడరి గెల్పుట తండ్రి సుతుని పరీక్షలో చూడ జనుట
ప్రహ్లాదు డయ్యవై పగ బూని గెల్పుట భక్తి మెచ్చిన విష్ణు పాలు గొనుట
అల మరుత్తుడు తండ్రి నాగి గెల్పుట దీక్ష విడలేక నాగుల వ్రేల్చ జనుట
తండ్రికొడుకులు పోరు యుద్ధములలోన - మునుపు దేశముపై రాజమూర్తివైన
భక్తి కల దొక్కటేని కన్పడదు నేడు - తెల్లుచార్మితమున కట్టిదియును కలదు.

నాగమనీడు పట్టుబడి నా డొక ఘోర మహాపరాధశి
తొగతి నంది నల్గురు మొగంబున తిట్టుచునుండ సిగ్గుతో
మూగనుబోలి జీవముల బొందియు చచ్చిరవాడు దుఃఖిదు
ర్యోగములోన డీల్వడి వయోధికుడయ్యు కృశించుచుండెడిన్.

జనకుని కష్టపుణ్ దశ విషాదము రేగిన చిత్తవృత్తి మూ
ర్ఖులు కొలువంగ నాతని ప్రసంగము నేస్తులతోడ తెచ్చు వాం
ఛను విడనాడి డాసి కనుసాహసమున్ పొనరింపలేక భై
దును తన వెంటబెట్టుకొని తోడ్కొనిపోయెను రేనియొద్దకున్.

*

*

*

*

*

అది మహానభ ద్రవిషరాజ్యాధికార-హరణమును ద్రోహబుద్ధిసంహరణ మొకట
కృష్ణ దేవమహారాయ కీర్తి భేరి - మొరయు టాకట వీరమనేనిబిరుదు లొకట.

“జయ మహారాజ, నీ విజయశంఖము మ్రోగిన దాంధ్రజాతి ది
గ్జయమును పొంది శాశ్వతయశస్సును గన్నది చోళపాండ్యరా
ష్ట్రయమున లొంగి దక్షిణము సర్వము మిమ్ముల చక్రవర్తిగా
నయమున గోరుకొన్నది విసముడ స్వామికి భక్తియుక్తుడన్.

తండ్రిని పరాభవించిన తనయు డన్న - దుర్యశముతోడ బ్రతుకుట దుర్లభంబు
నాదు నేవకవిధి తీర్చినాడ దేశ-సేవయున్ చేసినాడ నా చేతకొలది.

అరుగో పాండ్యసహోదరుల్ భవదనుజ్ఞాపేక్ష నైరీత్యభా
సురదృష్టిప్రతిబద్ధమాలికతో జోహారు లర్పించుచుం
డి రిచే యీతడె చోళరా, జతడె తండ్రి! యంచు నే పిల్వ నే
మిర పుత్రా యని చీరు నా గురుడు సుమ్మీ” యంచు సేత్రాంతముల్.

నలనల వేడినెత్తురులు చారలుగట్టిన నీటిబొట్లు బు
గ్గలవయి రాలుచుండగ నఖిలులమీటుచు క్రిందు చూచుచున్
తల వయికెత్తకే పలికి న్నబ్బడపోలె నిలంబడెన్ సభా
స్థలియు కరంగి బాష్పముల జార్చె నదెచ్చటి సానుభూతియో?
పైకి గంభీరమై పరగును కడలి - లోలోన మరగి నురుంగులుకట్టు
లతడు రాజాధిరాజైన కావచ్చు - నరు డతండును గుండె నరునిదే కాదె

కాని గంభీరుండు కడలినిం బోలి - వీరమనే డన్న వృత్తాంత మంత
విన్నాడు ఊహించుకొన్నాడుగూడ - పార్థివుం డంతట పలికినా డిట్లు.

“మేము స్వయంబుగా వెడలమే యను కించ తొలంగ దిగ్గయ
శ్రీ మము కూర్చినాపు పిత చేసినతప్ప తొలంగ భీమసం
గ్రామము చేసినాపు రిపుఖిగ్గములన్ విదళించి ముఖ్యులన్
క్షేమముగా సమక్షమున చేరిచినాపు నుతింప శక్యమే?

నీ దేశభక్తికి, నీ శౌర్యమునకు, నీ స్వామిభక్తికి, నీ వినమ్రతకు,
నే కాదు కవులు వర్ణింతురు నిన్ను - ఏ రాజ్యమునకునై యింతలు చేసె
నాగమనాయ డానందంబుతోడ - నాచోళరాజ్యంబు నఖిలాధికార
ములను మదాజ్ఞచే పొంది పాలింపు - తెలుగురాజులపేరు దిద్దింపు మచట.
నాగమనీడ! నీ కొడుకు నాటిన దిగ్గయలాభవృద్ధి సం
యోగశుభాంతరంబున వయోధికునిన్ నిను శిక్షనేయ చే
తోగతి రాదు నీ కొడుకుతో సుఖయింపుము పుత్రవైభవా
భోగములోననే మరచిపొ మ్మిక పూర్వపు నీదువర్తనన్.

పాండు్య లేపు రంతద్వేషభావములను - చీలిపోయిన రాజ్యము చేరదీసి
మధురనే రాజధానిగా మనుచుకొనుచు - వీరమస్మపాల, సామంతవిధుల తీర్చి
సుఖముగా నుండ్రుగావుత చోళరాజు, ధన్వి, శౌర్యముతుండు, ముదంబుతోడ
అంధ్రసేనాధిపతిగ మే మాచుడందు - ఉత్తరదిగంతజయమునం దుండుగాక.”

అని మహారాజు సింహాసనంబందు - కూర్చుండె “అప్పాజి” గొంతెత్తి సభకు
“తంజాపురీ రాజ్యదానోత్సవంబు - జరుగు నాయత్తమై చనుదేరు” డనుచు

అహ్వన మిచ్చినా దానంద మొకట - నాటిసభాస్థలి నాట్యం బాసర్య.

* * * * *

అదినము తంజపట్టణం బన్ని యెడల - కళలు పెంపొందనట్టి ముఖంబు లేదు
లలిత రాగాభిషి క్తవిలాసలక్ష్మి - లాశ్రయింపనియట్టి గృహంబు లేదు.

“అతడు మహాదూత అడుగకయే యిచ్చు విద్యానగర కృష్ణవిభుడటమ్మ ?
రాజుకై కొడుకు పరాభవించినతండ్రి నాగమనాయసేనాని అతడ ?
ఆయేనుగంబారియం దున్నయువకుడా మన కింక రాజుగా మాన్యు డగును ?
అతడె తిమ్మరుసయ్య అప్పజిబాబంట తెలుగువారలు కొల్లు దేవగురుడు ?
మన మొనర్చినపూజల మహిమ గాక - ఈయపూర్వోత్సవానంద మేమిట నగు”
ననుచు సౌధగవాత్మంతరాంతరముల - నిలిచి పలికెను ద్రావిడినిచయ మెల్ల.

అది రాజ్యదానముకై నిర్మితంబైన దివ్యమంటప మందు దివిజులట్ల
పాంశ్యసోదరులును, పండితుల్, కవులును, సామంతులును, సర్వసైన్యపతులు,
చోళుడు, తిమ్మరుసును, తక్కుపెద్దలు, కొలువు తీరిచి తెల్లకుంభినీశు
వైపు చూచుచున్న వారు వీరమనీషు దీక్షామహావస్త్రతేజములను
వెలుగుచున్నాడు సభ్యులకలకలములు - మిన్నముట్టెరు రాజసమీపమునకు
ఘనకీరీటము నొక్కటి కరమునందు - పూని చిరునవ్వి వీరమనేనితలకు.

భూసురాశీర్వాదపూర్వకంబుగ వేదఘోషలు చిక్కుల కొనలు సాగ
పుత్రాత్పరాజయ పూతు డొనాగన్న కన్నులహర్షాశ్రుకణము మూగ
కావ్యనిర్మాణ సంకల్పనత్కవిపాళి కల్పన కొకదివ్యకథయు గాగ
చారిత్రమందు విశ్వాసాత్మకుండైన రాజభక్తుడని వ్రాసుకొనగ
ఆకిరీటము తగిలించి ఆంధ్రరాజు - “తంజనగరమహారాజ్యదానమునకు
ఈత డహ్లాం డటంచు మే మెంచినాము - దాన మిడినాము మీకు సంతసము గల్గె.”

అని జయశబ్దముల్ దెసల నల్లుకొనంగ వదించినాడు పె
ద్దన గళ మెత్తి ఆశుకవితామధువాగ్ధురి నించి నవ్యరా
జ్యనియతుడైన వీరుని ప్రశంస యొనర్చెను—నాటిమాట నే
డును కనవచ్చు తంజపురిలోని సరస్వతిమంటప ప్రభా.

ఉత్తరరామచరితము కరుణారసప్రధానక మగునా?

ఓలేటి వేంకటసుబ్బారాయశాస్త్రి గారు

భవభూతిమహాకవి రచించిన యుత్తరరామ చరితకాటకమందలి ప్రధానరసము కరుణమా? లేక కరుణావిప్రలంభశృంగారమా? అనువిషయమును జర్పించుచు బ్ర. శ్రీ శం. సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు భారతీయం దివివరలో నొక వ్యాసమును బ్రకటిం చిరి. ఆనాటకమందలి రసము కరుణావిప్రలంభశృంగార మేయని వారి సిద్ధాంతము. ఈసిద్ధాంతమును సర్వసామాన్యముగ విద్యాధికులందఱు నంగీకరించినదే. శ్రీ శాస్త్రి గారును బానుగం బచ్చించి తమ వాదమునకుఁ బ్రబలము లగు ముపపత్తుల నొసంగియున్నారు.

కాని వారియుభిప్రాయముతో శ్రేణినింపని "వేంకటలక్ష్మీనారాయణు"లను నిర్వహింపజేసిన ఉత్తరరామచరిత మౌనం గరుణమే ప్రధానరసమని వాదించుచు "నిమగ్నంబ కనిరాఘటాఘంటాపథవిశాలేన" ముని విచిత్ర మగు కిర్నీకతో శాస్త్రిగారి మతమును ఖండించుచు నొకవ్యాసమును కడదిన మార్గక్షేమ మాపపు భారతీసంవికాయందుఁ బ్రకటించిరి. ఆమాలాగ్రము వీరివ్యాసమును బరికించి నచో వీరు శాస్త్రిగారి వ్యాసమును బూర్తిగ చదివినట్లు గాని, చదివినయెన్నచో సర్థము చేసికొనినట్లుకాని కన్పింపదు. వీరి సందేహముల కన్నింటికిని శాస్త్రిగారి వ్యాసములోనే సమాధానములు కలవు. వానిని వివరించుట చర్చితదర్శకమే యగును. వివరము వారికి సమాధానము ప్రాయః దలఁపుకల్గుటచే వానినిగూడఁ గొన్నింటి గ్రహింపవలసినదగును.

కరుణారసవాదులు పదునెనిమిది యుక్తులుమాపుచున్నారని చెప్పి శాస్త్రిగారు వాని కన్నింటికిని సమాధానములు వ్రాసిరి. అందుపై వీరు కరుణారసవాదులకుఁ బదునెనిమిదియేకాక యంతకెక్కువగాఁ గారణములు కలవనియు గూడ యని శాస్త్రిగారు వ్రాయుట

తప్పనియు వ్రాసిరి. ఏమిఖండనము; ఎంతటియుక్తి? వీరు శాస్త్రిగారిచ్చిన గూ సమాధానములు విమర్శించుచు "౧, ౨, ౩, యుక్తులకుఁ జెప్పిన సమాధానములు మాకు విశ్రుతిపన్నములుకావు. ౪, ౬, ౭, ౮, యుక్తులు మృతత్యునిశ్చయసంపాదకములు కానిన్నమాట మేము నంగీకరించినదే. ౯వ యుక్తి మా కుపపత్తుమే. ౧౦వ యుక్తియొక్క సమాధానముమాదా మేమంగీకరించినదే" అనుచు అన్నింటిని ఇట్లే తుల్యింపి యంగీకరించినయెన్నరు. ఇక వీరు ఖండింప మిగిలిదేమో తెలియరాదు. ఇట్టియెడ శాస్త్రిగారి కరుణారసప్రధానవాదిమత యుక్తిపంఖ్యాగణనానాచిత్యమును తెల్పించుట యంతటి సమంజసమో పాతకు తెలుగకపోక.

ఇక వీరికి విశ్రుతిపన్నములుకాని శాస్త్రిగారి యుక్తులను గొంచెము చర్చింతము.

(౧) "యది పున రియం కిం వదంతీ మహారాజం ప్రతి ప్యం దేత తతః కష్టంస్యా" త్రను మాశ్రధారవచనమునుబట్టి భావిపితృయోజనము సూచింపఁబడుచున్నదను కరుణ రసవాదుల యుక్తి ఖండించుచు శాస్త్రిగారు "ద్యుదశశంఖ పరిమితవిప్రయోగమే యీ కష్ట" మని చెప్పుచు నిది కరుణాపాదకముకాదని వ్రాసిరి. మఱియు "సర్వభాఖలు ఋషయో దేవాశ్చ శ్రేయో విధాన్యంతి" అను వచనము పునస్సమాగమశను సూచించుచున్నదని యును వ్రాసిరి. కరుణారసవాదులకు శం. ల. నా. ల కిట్టియెడ శాస్త్రిగారి వచనము లుపపత్తుమలే యగుట వింతగా నున్నది.

కెందు, మూడు నెంబర్లుగల యుక్తులను వేం. ల. నా. ల యూతపదము నొకేరీతినుండుటచే నా చెప్పవలసినమాటగూడ మీదిరీతియేయగుట తచ్చుగతో పని లేదు.

* కలగూరగంప చూచునది.—సం. భారతి.

మీరు నాల్గవము క్రింది విమర్శించుచు “అద్యావస్థితం జీవితప్రయోజనం రాసుస్య” అనుచోఁ బ్రయోజనపదమున నేదో యపూర్వార్థ మిమిడియున్నదనియు శోకభారమునే చెల్లడింపవలెనన్న “అద్యావస్థితం జీవిత” మ్మరియే వ్రాసియుండును. అట్లుకాక జీవితప్రయోజన మ్మనుటచేఁ దన జీవితమునకుఁ బ్రయోజన మగు జానకీసమాగమము నేటితో సమాప్తమనియు, జీవితాంతమునఁజూ జానకీ వియోగమునకు సావధికత్వము లేదనియుఁ దెలియఁబడుచున్నది” అనియు వ్రాసిరి. కాని వీరియభిప్రాయము సరిగా లేదు. ప్రయోజనపదప్రయోగము వీ రనుకొనిన యర్థము కంటె విపరీతార్థమునే కలుగఁజేయు సమర్థముగ నున్నదని వాదించు వారలకు వీ రేమని సమాధాన మిత్తురో? చూడుఁడు? రామునికిఁ బునఃప్రాప్త్యాశలేనిచో “అద్యావస్థితం జీవిత” మ్మరియే ప్రయోగించియుండునుగదా? రామునికి నీతతోడిదే జీవితము. నీతాప్రాప్త్యాశలేనిచో జీవితమే పరిసమాప్తమగును. నీతారాముల యైక్యమిందుఁ బ్రతిధ్వనిక మగుచున్నది. ఇక “జీవితప్రయోజన” మ్మనుటచేతనే “అద్య జీవితప్రయోజన మనస్థిత” మ్మనియు, ముందు ప్రయోజనము కలుగవచ్చుననియుఁ గరుణానిప్ర లంభమునకే ప్రయోజనపదప్రయోగము సాధకముకాఁ గలదు. “అద్యజీవితమనస్థిత” మ్మనినచో నిరాశ సున్యక్తము కాగలదు కదా? అట్లుకాక “ప్రయోజన” మ్మనుటచే వారి మతమునకే విరోధము కలుగును. ఇక ప్రయోజనపద ప్రయోగలాభ మింతతోఁ బూర్ణమైనది.

మరియు “తైశవాత్మధృతి” ఈ మొదలైనవానిచే రతిసంస్కర్యములేవి శోకమే నిరూపింపబడుచున్న దను కరుణారసవాదమును ఖండించి శాస్త్రీగారిదియంతయు నీతాపరిత్యాగపూర్వపుత్రాంతమే కావునఁ గరుణసాధకముకాదని వ్రాసిరి. దానిపైనున్న కిరిఖండనమున కరుణ వాదులయుక్తి భావిసీతామరణసంభావనోపద్ధంధకము కానిచో విప్రలంభమునకే యుపకరించునుకదా? మరి యు నవట భ్రాంతిపడినది వేం. ల. నా. లే కాని శాస్త్రీగారుకాదని వారి వ్రాతఁబట్టియు తెలియును. ఇట్లు వీరి నాల్గవయుక్తి ఖండనము ముగిసినది. ఇక నాపైని విమర్శింతము.

‘౫, ౬, ౭, ౮’ నెంబడుకల యు పుట మృతత్వ నిశ్చయసంపాదకములు కావన్న మాట మేము సంగీకరించి నదే. కాని మృతత్వనిశ్చయములేనప్పుడు కరుణారసము కానేర దను శాస్త్రీగారి యాహ నిరాధారమని ముమ్మందు నిరూపింతుమని వారు వ్రాశిరి. ఇటఁ గొంచెము విమర్శింతము. శాస్త్రీగారియుక్తులేమో వారికి నచ్చినవట. కాని మృతత్వనిశ్చయము లేనపుడును, కరుణము ప్రధానరసము కావచ్చునట. అదియట్లు సరి పడునో తెలియకున్నది. ఏరసమైనను ప్రాధాన్యమును పొందవలసినపు డాద్యంతములు రెంటియందును (ముఖ నిర్వహణములయందు) మన్యక్తముగఁ బోషింపఁబడవలెను. రత్యాదులు స్థాయిభావము లగునపుడే వాని కంగీ త్వము సిద్ధించును.

“సజాతీయై ర్వజాతీయై రతిరస్మృతము ర్రిమాన్;
యావద్రసం వర్తమానః స్థాయీ భావః ప్రతీర్తితః.”
(దశరూపకమ్.)

“భాసస్య స్థాయిత్వం నామ సజాతీయవిజాతీయా నభిధూతతయా యావదవర్తన మవస్థానమ్.”
(ప్రతాపరుద్రీయం.)

ఈ నాటకమున ముఖనిర్వహణములందు శృంగా రమే నిరూపింపఁబడియుండుటఁ గరుణము ప్రధానము కాఁజాలదు. మృతత్వనిశ్చయమున్న పుడు కరుణను కరుణ మేరసమని చెప్పవలకుపడదు. తొలుత మృతత్వనిశ్చయ జ్ఞాపమున్నచు, పిదప కారణాంతరములచే సంగమము కలిగినయెడ నపుడు కరుణముకాక శృంగారమే ప్రధానరస మగుచున్నది.

“స్త్రీపుంసయోస్తుప్రియోగే జీవిత్యజ్ఞానదకాయాం
వైక్ల బ్యహిషితాయా రతే శేవ ప్రాధాన్యా చ్ఛృంగారో
విప్రలంభాభ్యో రసః వైక్ల బ్యంతు సంచారిమాత్రం.
మృతత్వజ్ఞానదకాయాంతు రతిహిషితస్య వైక్ల బ్యస్యేతి
కరుణావేవ. యదాతు సత్యసి మృతత్వజ్ఞానే దేవతాప్రసా
దాదినా పునరుజ్జీవజ్ఞానం కథంచిత స్యాత్ తదాలంబ
నస్య ఆత్మంతికనిరాభాసాభావా చ్చిరప్రవాస ఇవ విప్ర
లంభవీవ, న సకరుణః.”
(రసగంగాధరః.)

మీమీడి పండితరాజులవలన మీడి ముఖ్యప్రాంతములే యుద్ధోపాయమునై. కాన మృత్యువ్యాధియున్నపుడే కరుణామ ప్రధానము కానపుడు, మృత్యువ్యాధియు లేకపోయినపుడు కరుణమే రసమును ఎట్లో తెలియకున్నది.

అట్టియుగనిత్య మీడి వేం. ల. వా. ల వ్రాతనుబట్టి వారు మృత్యువిశ్వయజ్ఞానము లేనట్టాపహినిరి. కాని రామునికి సీతామృత్యువిశ్వయజ్ఞానమే కలదనువారి వాదమునకే విరోధము కలుగును. దానిని వారు గమనింపలేదేమో ?

“.....తోమృదవయైకికి శ్రీకాష్ట్రీగారియై యైకి మృత్యువిశ్వయసంపాదకము కాజాలదనుట మా కుపపన్నమే” అని. వేం. ల. వా. లు దానిని గూడ సంగీకరించిరి. ౧౧ వ యైకికి సమాధానముకూడ మే ముంగీకరించినదేమని వ్రాసిరి. కాన దానిని జర్పించుట మనవనికాదు.

౧౧ వ యైకివిషయమై వ్రాయుచు
“ఉపాయానాం భావా దవిరళవిరోధవ్యతికల్పై,
.....
.....
.....నిరపధి రయంతు ప్రవిశయి”

అనుచో కాష్ట్రీగారు “ఇట రామునికి ప్రాప్త్యాకే లేకపోలేదని వ్రాసిరి. కాని కారణము చూపకపోవుటచే నియంకంత జ్ఞానముకలపోతులైనను వీరిసమాధానమునందు నీర్లు.....రని విశేషము” అని వేం. ల. వా. లు వ్రాసిరి. జిక్కినయుక్తులకు శ్రీ కాష్ట్రీగారు సరియగు సమాధానములను చెప్పిరని విరోధమునుచేయున్నారు. ఈయొక్క దానికిని చెప్పకపోవుటచేతనే శ్రీకాష్ట్రీగారి నధిక్షేపించిరి. కాని కాష్ట్రీగారు రన్నింటికినై దానికిని యైకివివ్రాసివారు కాని వ్రాయలేకపోలేదు. ఒకవేళ కాష్ట్రీగారు దీనికి దగినయైకివి వ్రాయలేదనుకొనఁడు. ఐనను వేం. ల. వా. లు కాష్ట్రీగారియుక్తులకు సమాధానములను పదునెంబర్లరీతిని వ్రాయుచు ౧, ౨, ౩, సమాధానములు తమకు విశ్రుతిపన్నములు కావనటలో సమా

ధానములిచ్చిరి. తమమునునెచ్చినఁ దగవుండదనుకొందును. మరియు వేం. ల. వా. లు కాష్ట్రీగారి వాక్యములఁ బరస్పరవిరోధముగలవనినుడిచిరి. దానిని గొంత పరిశీలించెము.

నిరపధిపదమునకు నిరపాపసానకాలసంభావనకవకాశములేదని కాష్ట్రీగారు రర్థమువ్రాసి యాపై “ఇట రామునకు ప్రాప్త్యాకేలేకపోలే”దని వ్రాయుటచే పరస్పరవిరోధ మనుకొనిరి. కాని వీరు నిరపధిపదమునకర్థము పనుముగతోధమతయొకనినట్లు తోచదు. నిరపధియనేగా లేదంతాంతముందునని యర్థముకాదు. ఈ విరహ మంతకాలముందునని యూహించుటకు వీలులేనిది. అనగా నేడే పోవచ్చును, లేనిచో మరి కొన్ని వాళ్లకు పోవచ్చును. ఇట్టిచో ప్రాప్త్యాకేయందుటకేమి విరోధము? మరియు నిటప్రాప్త్యాకే లేదనియే యుతుకొనుఁడు. అంతటితో ప్రాప్త్యాకే యంతరింపనేరదు. చూడుఁడు: ఒకఁ డొక విషయమై ప్రయత్నింపవచ్చును. అప్పుటి పరిస్థితులబట్టి తన దురదృష్టముక నిరాశకల్గి ప్రాప్త్యాకే యంతరింపవచ్చును. కాని మరికొంచెము కాలమునకు వచ్చుటకరిసిగొలుంబట్టియో, యదృష్టముం బట్టియో ప్రయత్నము ఫలించు చూడవల కన్పడినపుడు ఆకే యుండునా, ఉండదా? అట్టిచో మనరాముని పోవమేమి? అతనికట్టి ప్రాప్త్యాకే యుండఁగూడదా?

మరియుఁ బ్రస్తుతప్రాప్త్యాకేలేనిమాత్రమున కరుణమే యనినచో కను ప్రలాప్రాప్త్యాకే దుష్కంతునకు నంగు శీయకదర్శనానంతరముగూడ లేకున్నను నిరసౌఖ్యమునుభూంతమగుటచే కృంగారరసప్రధానక మగు కాకుంతల నాటకముకూడ కరుణారసప్రధానకము కావలసినవచ్చును.

పండ్లండన యైకివిషయమున గొంత విమర్శించెము.

“ఏరోసగరుగవన”, “పుటపాక ప్రతికాశోరామ స్వకరుణోరసః” అత చొట్లకరుణాపదముండుటచే కరుణమే ప్రధానరస మని వీరి యూహ. కరుణాపదప్రయోగమాత్రముననే వీరికి కరుణము ప్రధానమైనచో “సర్వథా సవిన భగవా వనేకవారపరికల్పితో విప్రలంభః పునః పున రను బధ్నాతి మామే” అనుచోఁగల విప్రలంభపదప్రయోగముచే

విప్రలంఠము ప్రధానమని యేల చెప్పఁగూడదు" ఇట్లు పదప్రయోగమూర్తియననే ప్రధానరసము నిర్ణయించుట పొడిగాదు. అట్లేయియినచో శృంగారపదప్రయోగము గల చోట్ల వాచకముచేతనే శృంగారప్రధానక ముట యుక్తమా? "విప్రలంఠపదమునకు నీరసాభివాచక్యము భ్రమయని యర్థము వ్రాయుటచే దానివలన విప్రలంఠము ప్రధానరసముకా"దని వ్రాసిరి. భావగూఢార్థబోధికా వ్యాఖ్యలో విప్రలంఠపదమునకు విప్రలంఠశృంగార మనియే యర్థము వ్రాయుటచే దీరిపై వీరేమి సమాధానింతురో?

మరియు వీరు "వ్యంజకములగు విభావాదులచే రసము వ్యక్తమగునపు డారసము వ్యక్తమయిచే చెప్పకూడ దుగాని, ఇట్లు చెప్పినను వసువాఖ్యిలోక మెట్లుతగులు" నను నభిప్రాయమును వ్రాసిరి. వారు విభావాదులు లేవని యూహించిరి కాబోలు. ఉన్నపుడియె బోవదు తగులువా? తగులుదా? "అట్లయిన కరుణపదము కరుణవిప్రలంఠపరమని నపుడుకూడా బోవదు తదవస్థమే. ఇట్లు గణువిప్రలంఠమే రసమని యొప్పుకొన్నను వ్యంజకములగు విభావాదులచే నీరస మభివ్యక్తమగును. వీరప నీ విప్రలంఠమునే బోధించు కరుణపదముచే కరుణవిప్రలంఠమును స్పష్టముగ బోధించుటచే రసమునకు వ్యక్తవ్యాచార్యత్వము కలుగదా" యని యందుచేతనా? కరుణవిప్రలంఠమనుకొనినచో బోవమెట్లును తగులదు. బోధ్యత్వవ్యాచార్యములు సమానములా? బోధ్యత్వము వృత్తిసామాన్యవివర్ధకము. వ్యాచార్యత్వముచో ఆభిధామాశ్రయము. "గంగాయాంఘోమః" యనుచో గంగాపదముచే బోధ్యమగు తీరము వ్యాచార్యమేయని తలంపురా? కరుణపదమునకు విప్రలంఠపదానువృత్తిచేసిగాని కరుణవిప్రలంఠార్థము చెప్పకూడదని వారీయభిప్రాయము. కాని పదాంతరానువృత్తి యుంపినగాని కరుణపదమునకు విప్రలంఠార్థము చెప్పరాదని యేయాంఘికారికులైన వియోమించిరా? కావున యిటు కరుణవిప్రలంఠమే ప్రధానరసమగుటచే ఏబోవములు కలుగనేరవు.

శ్రీ వేం. ల. నా. నీ 12వ యుక్తివిషయమయియే వ్రాయుచు "రామునికే బుదప్పమాగమాశ్రయిని రతినశం

చినదనియు, శోకమే యంగియగుచున్నదనియు, గరుణరసవారు బుద్ధోపేయించుచుండ కాస్త్రీగా రది పెడచెవి నిచ్చెట్టి తమపట్టువీడక, ప్రమాదములు చూపక, రతియున్న దని చెప్పుచు శోక మంగికాదనుట యసంజపమనియు, కరుణరసవారులు భావిసంప్రయోగనిర్భయము రామునికి లేదని చెప్పుచుండ రతి నశించుటకు హేతువులేదని సమాధానముచెప్పుటయు నసంగతము" అని వ్రాసిరి.

భావిసంప్రయోగము కలదనుటకును, రతికలదనుటకును కాస్త్రీగారు యుక్తులు చెప్పియేయున్నారు. కాని వానినికూడకయో, చూచియుర్థము చేసికొనక బాలకయో వేం. ల. నా. లు "ప్రమాదములు చూపక" అని నిరాలంకముగ, నిశ్కంకముగ వల్లిరి. అందువారికి కాస్త్రీగారి యుక్తులు కమపింపకున్న దత్పూక్తుముల నీర్తించునైఁ జూతురుగాక!

(౧) నీతరాముల పరస్పరానురాగ మనన్యసామాన్యము. అనితరవేద్యము. కావుననే వృత్తియాంకమునఁ దమనతో "అహంవివ్వ విదస్సహి అంబాణామి, మమభి వీనా" అని నీత పలుకును. మ. స్థాంకమున రామునితోఁ గునుడు రామాయణములో నిర్ణీతద్వయమును జదువుచు "హృదయోన్మేష జావాది నీతియోగంపరస్పర" మృగెను.

మరియుఁ దృతీయాంకములో వాక్రేయిలో వాసంతి

"నవ్రాదపి కకోరాణి మృమాని కుసుకూదపి,
లోలోతరాణాం చేతాంపి కోహి విజ్ఞాతు మర్హతి.
అనిచెప్పెను. వీనివలన రతియున్నట్లు తెలియుటలేదా? రామునకు మునుటయెడ నిమ్మకమున్నట్లు

"లౌకికావాంహి సాధూవా మర్థం వాగమనర్తతే,
ఋషీణాం పున రాద్యానాం వాచ మగ్ధోఽనుధావతి"
అను రామునిమాటలబట్టి తెలియుచున్నది.

నశి.. తల్లిమనన్యదావాన్మహే,
కేవలం వీరప్రసవా భూయాః.
ఋష్య. -తత్పత్రపూర్ణోక్తింగా
మాయుక్యతీం ద్రవ్యమే.

తృతీయాంకమున వాసంతి రామునితో "అవనిర మరసింధుః.....మంగళాయ "

అని చెప్పినది. వీనింబట్టి రామునికే బ్రాహ్మ్యక కలదనుట సహజము. (మఱియు రామునికి సీతాశీవిత్వనిశ్చయ జ్ఞానమున్నట్లు మనుస్మండు ప్రమాణములు చూపబడును.) అట్టివా రామునికే బ్రాహ్మ్యక లేదని చెప్పట కట్లు వీలగునా?

రామునికే బ్రాహ్మ్యక కలదనుటకు లోకానభవము ను గొంత గమనింపుడు.

ఒకడు తనభార్య విషయమున లోకులు తప్పుల లంచుచుండ దానిని పహింపలేక యథేంద్రామె నింటినుండి పంపిన పనులొనడు. కాని యామె యందెట్టిదో మమను లేదని తానెఱుంగును. తనభర్తయొడ సేమియొడ పప్పులేదని భార్య పౌరదయన్నార్తిగ నెఱుంగును. ఆయి యవురికి నొంకిపై నొకరికిగల యనురాగ మెన్నటికైన పంథరింపగలదా?

భార్యామృత్యు నిశ్చయజ్ఞానము లేనియపుడు భర్తకు దత్తాప్రత్యేక యుండకుండునా? నశింపగలదా? ఎప్పుడైనను లోకము యభార్యమును గ్రహించినదో నరసిభార్య యశినికి మఱుల దక్కకపోవునా? అట్టివా బ్రాహ్మ్యక యెట్లును నశింపదని తప్పక చెప్పవచ్చును.

మఱియు సీతాశీవిత్వనిశ్చయముంగూర్చియు, రామునికిగల బ్రాహ్మ్యసంగూర్చియు ౨ కాష్ట్రులుగారికిని నాకును జరిగిన సంభాషణ నిటఁ గొంత వివరింతును.

శేను-కాష్ట్రులుగారూ, రామునికి సీతాశీవిత్వ నిశ్చయజ్ఞానముకలదనియే మీయభిప్రాయమా?

కాష్ట్రు-అవును. అదియే నానిశ్చయము.

శేను-రామునికి సీతామృతత్వనిశ్చయము లేదనియే మంగీకరింతుము, కాని శీవిత్వనిశ్చయజ్ఞానముకలదని మే మంగీకరింపమని వివాళనకాదు లనుచున్నారే.

కాష్ట్రు-రామునికి సీతాశీవిత్వజ్ఞానమే యున్నట్లీంద్రిప్రమాణములు చూపగలను.

౧. రామః-“స్వర్కః పురా.....పున రాతనోతి” నఖిలు పత్నీలయా దేవ్యాఽభ్యుపపన్నోఽస్మి.

౨. “అలింపన్న మృత.....తనోతి మోహమ్.” ఇంతియకాక “హాహా నేని మృత్యుతివృద్ధయః” మృత్యు ల్లోక వ్యాఖ్యానమున కరుణరసవాదియే యనుకొనుచున్న వీర రాఘవాచార్యులుకూడ,

“కశింపుస్తభాగ్మ్యః కరోమి=కిం హృదయస్ఫోటాది నా నివారయామి. ఉత త్వదాగమనార్థం లోకా ననువ యామి, అథవా తాన్ నిగృహ్య త్వ మాశేష్యువివేతి భావః.” అని వ్రాసిరి.

మరియు భావభూతార్థతోధికయందుఁ గూడ “ప్రియతమాప్రాప్తా కమపాయ మవలంబే నవానామితి భావః” అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఇయ్యది సీతాశీవిత్వ నిశ్చయమును దెలియఁజేయఁజాలవని ఎవరైన ననుకొం దురా?

మరొకమాట:-సీతాశీవిత్వనిశ్చయజ్ఞానము రామునికి లేదనియే యనుకొననిండు. మృతత్వనిశ్చయము మాత్రము లేదని వారుకూడ సంగీకరించియున్నా రుకదా? మృతత్వనిశ్చయము లేనపుడు, బ్రతికియుండుట సంభావ్యమగునపుడు, సీతబ్రతికియున్న పుడేకాని మరొక పుడు చేయవీలులేని వీరణ్యప్రతికృతికరణము సీత బ్రతికియేయున్నదని చెప్పకుండుటెట్లు? భర్తకాస్త్రు వచన మెట్లున్నదో గమనించితిరా?

“యస్యభార్య విమూరస్థా పతితా దూషితాఽపివా; అనియ్యః ప్రతిహలానా తస్య ప్రతికృతౌక్రియా”.

బ్రతికియే లేనపుడీ కాస్త్రుము ప్రవర్తించుటెట్లు? శేను-అట్లేయైన “క్రవ్యాద్విరంగలతికా నియరిం చిలుప్రా” అని యున్నదే. అందు సీత మరణించినట్లు స్పష్ట ముగఁ జెప్పఁబడినదిగదా?

కాష్ట్రు-దానింబట్టి రామునికి మృతత్వసంభావన యున్నట్లు తెలియఁబడువని శేను వ్రాసియేయున్నాను. సంభావనమన ఏమిటదా? “అతిస్నేహః పాప కేలి” అను శ్వామయమన రామునికే గల యనురాగమే

యట్లు పలికించినది. ఇంకను, ఇటు (విలుప్త) అనుదానికి 'మృత' అనియే యర్థము చెప్పినచో "జీవయన్నక ప్లాప్త" అనుచోట "జీవయన్న"న జీవంపఁజేయుచుననియే యర్థము చెప్పవలసియుండును. అట్లు చెప్ప వలనుపడదు కదా! కాన నీతావిముఖుండగు రాముఁ డెట్లు మృత ప్రాయుఁడో రాముఁడులేని నీతకూడ వట్లే మృతప్రాయ యగుట "నియతం విలుప్త" అని చెప్పబడినది.

నేను-అట్లయిన వేం. ల. వా. లు వ్రాసిన "రామునకు నీతామృతత్వనిశ్చయములేదు, తక్షణిత్వ నిశ్చయములే లేదని" చెప్పి తీరవలయు"ననుమాటకు సామం జన్య మెట్లు కలుగుచో తెలియదు.

కాస్త్రీ-ఇదియును గాక జీవిత్యనిశ్చయము లేని యొడఁ బ్రాప్త్యాకాశం గారణాంతరము లేనందున నది లేకపోగాఁ బ్రాప్త్యాకాశచేతనే నిర్వహింపఁచుకొని గొప్ప సంధికి విచ్చేదాపత్రి కలుగును. కాన నిటుఁ బ్రాప్త్యాకాయుండి తీరవలయునని నేను నా వ్యాసమున వ్రాసి యున్నాఁను.

నేను-అందులకు వాదకూడ నంగీకరించుచున్నా రు. ప్రాప్త్యాకాయుండవలెనట కాని వాయుకునికే యుండి నక్కరలేదట! మరి యెవ్వరికైన మండవన్పు నట! ఇచట తిసుసామురకల వాక్యములచే గది దాని నస్వేషించినాడట! కాన వాయుకునికిఁ బ్రాప్త్యాక లేదట!

కాస్త్రీ-ఎవరివాక్యములచేతనైన నేమి? రాముని చేఁగానిండు; తదితరులచేఁగానిండు. ఆ ఎవరివాక్యముల చేతనైనను రాముని ప్రాప్త్యాక నిరూపింపఁబడినదా లేదా? రామునికిఁ గాకున్న తక్కినవారికిఁ గలుగు టెట్లు?

నేను-అయితే రామునికి ప్రాప్త్యాకల గన్ప మాట.

కాస్త్రీ-నిశ్చయముగ నంతే. మఱియు నెవరిో యొకరికి ప్రాప్త్యాకాయున్నమాత్రమున గర్వసంధినిర్యా హకమున నీమహాకాయులు, ఎవరిో యొకరికి నీతాజీవిత్య

నిశ్చయజ్ఞానమున్నదని వారంగీకరించి కరుణావిప్రలంభమే రసమని యేల యూహింపరాదో?

నేను-మీరు విప్రలంభకరుణములగుర్చి చెప్ప నపుడు మీమాటకే విరోధము కలిగినదని వివాదకారు లనుచున్నారు. మీరుచెప్పిన లక్షణములేమి?

కాస్త్రీ-"యత్రై కస్మిన్విపశ్చేదనోఽప్యుత్పత్తిశ్చేద పితృగతమ్, వాయుకాశపులపేత్రేష్టా కరణోఽపూస్మృ తోయథా" అని కరుణావిప్రలంభమనియంటిని. కాదంటి యందు మహాశ్వేతమట, గుమారసంభవమున రలికిని ఇష్ట జనసరణమున్నను, ఇంద్రమండలాంతగతభ్రువ వాక్య శ్రవణముచేతను, ఆకాశవాణీవాక్యశ్రవణముచేతను; భర్తృజీవిత్యరిశ్చయముకలిగి భ్రువస్సమాగమాః జనించుటచే వారి వాక్రయించిన రసమును గరుణావిప్రలంభమే యగును. రఘుపంశీమున నజప్రలాపమున నిట్టియవస్థాభేద ములేనందున నటుఁ గరుణమేకాని శృంగారస్వరూపులేకుండుటచే విప్రలంభముకాదు.

నేను-సరియే, కాని పిదప మీరు మఱియు నటు కారశేఖరాదిగ్రంథములందు "ప్యాచేతరవంచత్యేదం పతోఽరమరక్తయోః, శృంగారః కరుణాభోగైరయను జన్యేవ రలేచి" ఇత్యాదికముచే నిత్యత్వజ్ఞానమున్నను, బ్రాప్త్యాకగమములేమిన్ననుగూడఁ గరుణావిప్రలంభశృంగారత్వ మంగీకరింపఁబడి యున్నదని వ్రాసినారు? దీనిచే నజానికి వాలంకారికులందఱు వైకకంఠ్యముగఁ గరుణమే కల్గునని వ్రాయుచున్నారను మీ మాటలబట్టి యొకకంఠ్యము కుదుర లేదట!

కాస్త్రీ-మంచిదోషమే యొందిరి. అలంకార శేఖరమున నజానికిఁ గల్గురసము కరుణావిప్రలంభమే యని వ్రాయఁబడినందు, ఒక్క-పుస్తకములోనే యట్లుండుటవలనను, తక్కినవానిలో కరుణమేయొంది యుండుట వలనను, అలంకారికులందఱును రఘుపంశీమున నజానివిషయమునఁ గరుణకమమేయని చెప్పిరని పామాన్యముగఁ జెప్పితిని. ఇట్లుకట లోకవిధము. మఱియు నలంకార శేఖరమున నెట్లు వ్రాయుట మాకు మీఁదుమిక్కిలి యుపయోగకారియగును. ప్రాప్త్యాకాయున్నపుడు విప్ర

లంభమునకదా మాయమాహా! అట్టిచోఁ బ్రాప్త్యాశలేక మరణనిశ్చయమేయున్నను విప్రలంభమునే యంగీకరింపు శేఖరకారుడు మాకు విరోధించుటెట్లు? అతని మర మునఁ గరుణమున కిట్టిచోఁ దానే లేదే.

ఇంక వ్యాఖ్యాతలు కరుణారసమే ప్రధానమని వ్రాసివా రనుదానిఁగూర్చి కొంచెము విమర్శింపము. భవభూతిని వీరరాఘవాచార్యుఁడు పొగడినాఁడని వేం. ల. నా. లు వ్రాసిరి. కాని భవభూతియం దతనికి గౌరవ మున్నచో “అత్రి” “అశేన” ఇత్యాదులు ప్రయోగించి యుండఁడు. అదిగాక మొదటికంచెయ్యి దిట్టిన తనవ్యాఖ్య మాదుభాసించుచు మొగమెదుట మంచుమాటలాడి చివరకు గోముఖవ్యాఘ్రమై యుంకము చివర వోక్కొక వాడికోల విర్మించినాఁడు! ఇక ఇతనికిఁగల గౌరవము నిర్ణయించుటెట్లు? మరియు చాలవఁది వ్యాఖ్యాతలు కరుణావిప్రలంభమనియే వ్రాసియున్నారు.

గర న యుక్తి వ్రాసిన సమాధానము తమకు ప్రతిపన్నముకాదని వేం. ల. నా. లు వ్రాసిరి. కాని కరుణావిప్రలంభవాదు లగు వేంకటరాయశాస్త్రిగారి వ్యాఖ్య వీరికెట్లు విప్రతిపన్నముకాదో తెలియకున్నది.

గర న యుక్తి విషయమై కొంచెము వ్రాయుదును. “వీరశృంగారరత్నోఅను గోవిందశనికుటలో కారుగ్గ పదమునకుఁ గరుణారసమేయని యర్థము చెప్పట కెంతటి సామంజస్యముండునో, కరుణావిప్రలంభమునకుఁ గూడ, నంతటి యసకాశముండకపోలేదు. అసలు నాపదము సందిగ్ధముగా నున్నది. అది ప్రాధాన్యముగాని యప్రాధాన్యముగాని నిశ్చయముగఁ జెప్పఁజాలదు. మరియు విప్రలంభవాదియగు భవభూతార్థబోధినీవ్యాఖ్యాకర్త “అశేనంబుతోఁగి..... అపిగ్రావాశోదత్తివీరశి వజస్యహృదయ”మృత శ్లోకవ్యాఖ్యానమున “విప్రలంభే భవభూతివర్గి లేన రామకృతికోలేన గ్రావపద్యవాంకతిః స్పృహయాశాం రసానభిజ్ఞానా మపి శోకోద్దిపకతా కని నై పుణ్యప్రకాశికా వ్యజ్యతే”అని వ్రాయుచు గోవిందముని మీఁదిశ్లోకమువ్రాయుటచే నది విప్రలంభసాధకమని చెప్పినను దోషములేదు.

ఇదివఱలో రామునికి నీతాప్రాప్త్యాశే యున్న దని నిరూపింపఁబడుటచే శృంగారతిలకలక్షణము విప్ర లంభవాదుల కనుపాలమొయ్యును.

“ఇష్టనాశాలో” అనుచో నాశపదమునకు మరణ మేయని యర్థము చెప్పవలెను. అదర్శనార్థము చెప్పి నచోఁ దదిష్టజనమేయ్యునను ప్రశ్నకు సమాధానము రాకపోగా సందేహము తదవధి మేయ్యును.

“నాశితప్రియతమా” అనుచో మరణమే యని యర్థముచెప్పినను నీతావియోగమున విలసింపు రాముఁడు వేదనంబుఁజాలక “అతిన్నే హః పాపకంఠే” అను న్యాయ మున నేట్లు పలికియుండును గాని నీత మరణించెనను నిశ్చయముగల్గి చెప్పినదికాదని సహృదయు లాసించుదు గాక!

సింహావలోకనము

ఇదిముకే వ్యాసము చాల పెరిగినది. రెండు మూడు సారాంశముల నిట వ్రాసి విరమింతును.

శ్రీమద్భారతకావ్యస్త్రిగారి యుక్తుల సమముగ ఖండింపక పోవుటచేతను, వీరశృంగారములలో నొకటియే ప్రధానరసముగ మండలెనను లక్షణమును ఖండింపక పోవుటచేతను, కొందఱు శాంతరసప్రధానములన్న ప్రబోధసంద్రోదయదులు వీరరసప్రధానములేయను కావ్యస్త్రిగారిమాటకు సమాధానమియక పోవుటచేతను, ఈ నాటకము సుఖాంతమునటచే రలికేగాని శోకము నకు స్థాయిశ్యము లేదనుమాటకు సమాధానమియక పోవుటచేతను, “యూకోరవ్యతిరస్మిత్” అను లక్షణము నీ నాటకముకఁ బట్టికుండా తారుమారు చేయకపోవుట చేతను, నీ రొనర్చిన ఖండన మేమో తోధపడకున్నది. కాని కొందఱు కరుణావిప్రలంభమును రసాంతరముగ పరిగణింపలేదని వ్రాసిరి. పరిగణించినచో మరమునకు వీరి సమాధానమేమి? కరుణారసవాదులమాత్రము “ప్రసిద్ధేషిమిచ్చతా” యని వ్రాయుటచే కరుణాము ప్రధానము కావచ్చునని చెప్పుదురు. కాని యాకారికయం దిట్టి యర్థ మిమిడియున్నట్లు దోచెను. అసందేహవా చార్యులుగారు దృశ్యకావ్యలక్షణములను జెప్పక వ్రాసి

నుల సిద్ధాంతములనే యంగీకరించియున్నారు. అంగరసములుగా వసేకరసముల నంగీకరింపవచ్చును. అంగరసముగ మాత్రము ప్రాచీనవృత్తికావ్యలక్షణకర్తలరీతిగ నంగీకరింపవలయునని యాకాశికాభిప్రాయము. పోనిండు. ఉత్తరరామచరిత్రమున నాపాతకః కరుణమే గోచరమగుచుండుటచే నదికాక శృంగార మంగికాదని వారన్నను స్థాయియు సంగియు వగు రతి కది యంగమగుటచే దానికిఁ బ్రాధాన్యములేదు. చూడుఁడు:—ధ్వన్యాలోకమున నానందవర్ధనాచార్యులుగారు—

“రసాంతరసమాకేతః ప్రస్తుతస్య రసస్య యః |
సోపసాం త్యంగితం సోఽప్యస్థాయిత్వే నావభాసిన్”.

అను కారికారూపమున నిరూపించియున్నారు. కావుననే వేదేసంహారమున రాద్రము విక్రీలిగ నభివర్ణితమయ్యుఁ బ్రధాన మగు పీఠమున కంగమగుటచే

రాద్రమున కంగిత్వములేదని పండితులు సిద్ధాంతీకరించియున్నారు.

మరియు నిది ముఖాంతమగుచుండ, శోకస్థాయిక మగు కరుణమే యందు ప్రధానరస మని చెప్ప నెట్లు సాహసించిరో!

“నాటకము మంగళాంతముగ నుండవలెనను నియమముండంబుబట్టి మంగళాంతముగ నొనర్చినాడు. కావ యిట గరుణమేరసమని” శేం.ల.నా. ల యభిప్రాయము. నాటకము మంగళాంతముగనే యుండవలెనను నియమము పాటించువారు నాటకము పీఠశృంగారాన్వితరప్రధానక మను నియమమును ద్రోసివేయుట కదియేమి విషమి డెనా? లేక, ముఖాంతముగ ముగింపవలచిన పుత్ర ప్రాప్త్యాదికముతో ముగింపక సీతా పరమామాంతముగ నేల ముగింపవలెన?

ఉత్పాతము

అరిట! దుర్విధి నాగఁ గాలాహితనదు
వేయిపడగలఁ గ్రక్కుచు వినపుమంట
మొత్తములు నన్ను మ్రొంగ నాయత్తమగుచు
వచ్చుచున్నట్లు నాకుఁ గప్పట్టుచుండె.
అకట! హతవిధి నా గౌరవాలయంబు
నేలమట్టం బావర్పంగఁ గూలఁద్రోచి
మరియు నిర్మింప నయశోమందిరంబుఁ
దలచినాఁడోట! దుశ్చేష్టితములు చలుపు.

సన్నిధానము సూర్యనారాయణకాశ్రిగారు

వీ! నున్నది బెడిదంపు వినపుగాలి
ప్రేలనుండె శతఘ్ని కాబాలకంబు
పగులనున్నవి యగ్ని పర్వతశతంబు
లకట! నాపయి నేఁ డెల్లి వికటవృత్తి.
పుడమి మృత్యు పవతరించు పుణ్యదినమా
కాళరాత్రికి జనని దుఃఖప్రదోహ
ములకుఁ బర్వకాలం బగు ప్రాద్దునందు
గావు పెట్టంగ విధి నన్నుఁ గాచియుండె

భామతి

భామతి

క వివరేణ్యులు మీయశోగానములను

నవ్యపదబంధముల జేయునాడుగాని

అఖలశాస్త్రవిశారదులైనవారె

నేడి మీకడ జదివెడునాడుగాని,

మావ్యభావముతో బహుమతులతోడ

సరపతులు మిమ్ము దర్శించునాడుగాని

కలుగనేలేదు సంతోషగరిమ మీకు:

ఇప్పడింత హర్షోల్కర్షమేల నాథ?

వాచస్పతిమిశ్రుదు

అర్థఘటికక్రింద నవసితంబైనది

బ్రహ్మసూత్రములకు భాష్యవివృతి

పరమపురుషాకృతను ప్రారీక్షితగ్రంథ

మంతరాయ రహితమై చెలంగె.

ప్రణతిసూత్రకార బాదరాయణమాని

చంద్రు దివ్యపాదజలజములకు;

చేతు వందనంబు శ్రీకంకరాచార్య

వర్యు దివ్యపాదవనజములకు;

వరుస విడువకుండ వ్యాఖ్యానకర్తల

యతులచరణములకు నతు లొనర్చు;

బ్రహ్మవాదులైన పండితోత్తములను

భక్తిపూర్వకముగ బ్రస్తుతింతు.

బ్రహ్మవిద్యకన్న పరవిద్య యున్నదే

సకల దుఃఖతరణ సాధనంబు!

నేను వివృతిమిగుల నిష్పక్షబుద్ధితో

జేసినాను పరమశివుని కృపను.

మీరు దర్శనవ్యాఖ్యలమీద మున్ను

విశేషముగ వ్రాసినట్టి యా వివృతులెల్ల

సంస్తుతింపరె తత్తదాచార్యవరులు

తమతమ మతానుసారముల్ తథ్యమనుచు

వాచస్పతిమిశ్రుదు

విమలశాస్త్రదృష్టి విద్యజ్ఞసంబుల

వెలయజేయుబుద్ధి వివృతులేను

ముప్పదేళ్లనాడు మొదలిడి యీనాటి

వరకు నేకనియతి వ్రాసినాడ.

అఖలదర్శనమ్ము లవ లోడనముచేయ

శాస్త్రహృదయలబ్ధి సంఘటిల్లె.

గ్రంథరచనసేయు శాంతు యీ నాటితో

సఫలమయ్యె; కృతులుచాలు నింక.

విహితకృత్యములను విధివిధానమ్ముగా

సమిపుచున్నవాడ శ్రద్ధతోడ.

శాంతితోడ నింక సకలమ్ము త్యజియించి

ప్రవృత్తునేని పరమశుభము.

భామతి

సకలమవగత మా మహాశయలు మీరు

అజ్ఞులను నేను: సాహసము బూని

భర్తృభాషణమున కిట్లు ప్రతివచనము

నిచ్చుచున్నందులకు క్షమియింప దగును.

విధివిధానమ్ముగా మీరు విహితకర్మ

లాచరించుచు నున్నట్లు లనుటచేత

ఉండు గార్హస్థ్యవిధులలో నొక్కకొరత

చేసినారని దృఢముగా చెప్పగలను.

గురుకుల పరిశ్రమమ్మున కొన్నియేండ్లు

ప్రవచనమ్మున కొన్నియబ్దములు, గ్రంథ

రచనతోడను కొన్ని వర్షములు గడచె;
పెడలె మీకాలమంతయు విద్యలోనె.

శాస్త్రములయందు న్యసనమ్ము నముచితమై
కొంతవర; కైన నింతటి ఘోర మెరుగ!
ప్రబలవిద్యాపిశాచి ప్రప్రళమమందె
అతితరంబుగ మిమ్ముల నాక్రమించె!
ఏమి భుజియించుచుందురో ఎరుకలేదు
ఏమి ధరియించుచుందురో ఎరుకలేదు
ఈతపస్విని గతియేమొ ఎరుకలేదు
ఏమివిద్యాప్రభావమో ఇది మహాత్మా!
కాలమంతయు విద్యల గడపినారు
కలుగనేలేదు సంతానకాంక్ష మీకు
భార్య యనుమతిలేకుండ ప్రవ్రజింప
దలచు పెట్టిది యనపత్యధర్మవేత్త!

వాచస్పతిమిశ్రుడు

బాప్సమోచనంబు బలహీనతాచిహ్న
మింత బేల వనుచు నెంచనైతి
ఈరూణమ్ము విడుపు మికనైన సంతాన
ముదయ మొందకున్న కొడువలేదు.

భా మ తి

చాలులెందు, మీకు సంతాన వాంఛయే
లేదు మానసమున లేకవైన!
ఆడుదాని కుండ దంత వైరాగ్యంబు
వంధ్యవన్నమాట వాస్తవంబు.

వాచస్పతి మిశ్రుడు

పుత్రసంతానకామమ్ము పొడమలేదు
పూర్యమెన్నందు; గతమును పోవనిమ్ము.
ఇప్పుడైన ప్రయోజన మేమియుండు?
ఉభయులకుకూడ యశావన ముడిగిపోయె.

నీవు సహధర్మచారిణీ, నిశ్చయముగ
ఉత్తమవతివతవు: లెక్క కొక్కనాడు
గాని యిందుక లోపమ్ము కలుగకుండ
శ్రద్ధతో నాకు శుశ్రూష సలిపినావు.
ధీరురాలవు తక్కిన స్త్రీలకట్లు
వస్తుసంతతిపై నీకు వాంఛలేదు
తగునె యింతటివెర్రి సంతతియనంగ?
కొడుకు లున్నంతమాత్రాన గొప్పయేమి?

భా మ తి

గొప్పకాకయేమి! కొడుకులు జనియించి
మిగుల యోగ్యులనుచు మెలగునపుడు
ఇంత దొడ్డనుతుల నేతల్లి కన్నదో
యనుచు లోకు లామె నభినుతింతు.

వాచస్పతి మిశ్రుడు

యశమె భవదీయవాంఛిత మైనయెడల
నిలుచు విశ్వజనీనమై నీ ప్రతిష్ఠ
ఈదినమ్ముననే ముగియించినట్టి
వివృతి నీపేర లోకాలవెలయజేతు.

భా మ తి

నాకు కీర్తివలదు! నలుపురి నోళ్లలో
బడగ సీక నన్ను బ్రదుకనిండు!
ఒరులనోట బడక యుష్మత్పదాంబుజ
సేవచేయుచున్న శ్రేయ మొదవు.

వాచస్పతి మిశ్రుడు

నాకృతికి పూజ్యమైన నీనామధేయ
ముంచినాడను లోకమందొప్పుగాక
భామతివ్యాఖ్య మిశ్రుని భార్యపేర
సకల వేదాంతవాదులు సన్నుతించ!

౧

సుభద్ర వసువువచ్చని మనిసి. అజాను బాహువు. కన్నులు చెంపకు చేరెడిసి. వక్షోజఘనములు పురఃపశ్చాత్ప్రసృప్తరజతగిరి నిలంబములు. ఆమె జడచుట్టిన శిరోజభారము గిరినితంబాగ్రలంబి, వల్లగా తుమ్మెదలు ముసరిన తేనెపట్టు.

ఈ సౌందర్యవతి తెల్లనిపట్టుచీర తాల్చి నవ్వుడు శరన్నేమశకలవాహన యగు శచీదేవి; అకువచ్చచీర తాల్చినపుడు శ్రావణమునాటి పచ్చనిపచ్చికబయళ్లతోడి పుడమిపడతి. ఇంకొక రంగుచీర యామె కట్టనే కట్టదు. ఇది యామె బహిష్సౌందర్యము.

ఆమె యంతస్సు చందనాగరుకస్తూరికా పరిమళితము; ప్రాతశ్శిరీషకుసుమకోమలము. ఆ మనస్సులో నామె చదివిన భారతభాగవతముల వాసన గుప్పన కొట్టుచుండును. అలంకారశాస్త్ర మ్మామె నైతనాళముల యందు తరంగలు తరంగలుగా బ్రవహించుచుండును. ఒక్కమాటలో, నామె రసమూర్తి.

ఈ సౌందర్యాధిదేవతార్థము, ఈ రసాకృతిత్వము నన్నని పలిపపు చందురుని కిరణములు వోని దారములు తీసి సుభద్రాదేవి తన ప్రాణవతి కృష్ణరాయనిచుట్టు తళతళ లాడు సాలీనిగూ డల్లినది.

కృష్ణరాయలు సాలుకు నాలుగువేలాస్తి యప్పగించిన తల్లి తండ్రుల కొక్కడే గారాల కూచి. యథ. ఏ. చదువుచు ప్రథమసహాయ నిరాకరణపునాళ్లలో మానివేసినాడు. తరువాత సంస్కృతాంధ్రములయందు పరిశ్రమ చేసి పాండిత్యముకన్న రసజ్ఞత్వ మెక్కువ సంపాదించినాడు. రూపమన నా శచీదేవికి తగిన శతమఘడు; ఆధారణీదేవికి తగిన హృషీ కేశమూర్తి.

వారి దాధునికనాగరకతానిలయములైన పట్టణముల కెడమైన యొకపల్లెటూరు. సుభద్రకు ఆధునికనాగరకత యన్నచో పచ్చగడ్డి వేసిన భగ్గు మనును.

‘పచ్చగడ్డి వేసిన భగ్గు మను’నన్న యీ నానుడి యామె వైముక్యమునందలి తైత్తియమును మూత్రమే చెప్పను గాని యామె స్వభావమునందలి యర్థచ్ఛాయకూడ తగులదు. ఒక నాడు పితృకార్యవేళ కృష్ణరాయ దుచ్చరించిన హూణశబ్దములయందు సుభద్ర సూచించిన ప్రణయశాసనముకారణముగా నత డామె యెదుట నప్పటినుండి హూణభాషాశబ్దముచ్చరించడు.

ఇంక వారి ప్రేమకథ విచిత్రమైనది. ఒకరి హృదయపుపారలలో నొకరు తూరినట్లు వారొకరుదేశించిన పను లొకరు తెలుపుకొనకయే గ్రహింతురు. చేయుదురు. వారి కంటి

చీవరలలో, బొమలకదలికలలో, అవయవవిలాస చాలనములలో వారి కొకరి కొకరి యెడందలు గోచరించుచుండును. విచిత్రముగ వా కొకరి కొకరు సంబంధించినంతవరకు వారి హృదయములు వారి నర్వాచయవత చ్చాలనములనిండి నిలిడికృతమై యితరులయెడ వారిహృదయములు హృదయస్థానములనుండి రేఖామాత్రమైన కదలవు.

వారిరువురకు వారివారి ప్రేమలయొక్క వైశ్యల్యవైశ్యల్యములయందు మహాభిమానము.

అత్యునవత్సరాపాదశుక్లమున నొక నాడు సుభద్ర క్రొత్తగా పుట్టింటినుండి వచ్చినది. పరిష్కృత్యర కల యాదంపతుల కానాటి ప్రాద్దేంత యాలస్యముగ క్రుంకవలయునో యంత యాలస్యముగ క్రుంకినది. డాబామీద పరుపు వేసి విరియబూసిన మల్లెలు మొగ్గ దగ్గరనుంచి త్రుంచి తెచ్చి ప్రక్కపై పెదజల్లి, సుభద్ర మడికట్టుకుని వంటచేసి పతికి భోజనము పెట్టుచుండెను. అంతలో మేఘములు నల్లగా నాల్గుదిక్కులు క్రమ్మి యింద్రుని రథపుశాయ మే కూడిపడ్డ ట్లురుమసాగెను. సుభద్ర యత్త గారు 'నేను వడ్డించెదను. నీవు పోయి డాబా మీది ప్రక్క తీసుకుని రమ్మన్నది. సుభద్ర కదలలేదు. గంట ముప్పావుగంట మేఘములు కొన్ని పోవుచు, మరల కొన్ని మూగుచు, మధ్య మధ్య చినుకులు తపతప రాలుచునే యున్నవి. పై నన్నమాట యత్తగారు నాలుగుసారులన్నది. సుభద్ర మాటాడలేదు. కృష్ణరాయలుకూడ

నొకసారి 'ప్రక్క యెత్తుకు డాబాదా!' అనెను. చిక్కని పెరుగుగడ్డ పెండిగన్నెలో పడిన చప్పడున కామాట యామెకు వినబడలేదు.

కొంత వేషటి కొక పూలరంగనివంటి గాలి పికారు బయలుదేరి మొగిల్ల తనకాల జిమ్మ కొంచు పోయెను. రాత్రి జామున్నర ప్రాద్దు పోయిన వేళ నొక యవ్యయానంద నిమేషమున 'ఆకాశము నిర్భేషుముగ నున్నది. చంద్రు డాకాశమున గూడ ప్రకాశించుచున్నా' డన్న భర్తమాటకు సుభద్ర తనలో నది తన ప్రేమవైశ్యల్యఫల మనుకున్నది

సుభద్ర సమస్తములైన ఫలములతో నోమునోచినది కాని పననపండ్లతో నోచలేదు. ఆ మఱునవత్సర చైత్రమాసములో పనన పండ్లతో నోము నోత మనుకున్నది. డబ్బిచ్చి కృష్ణరాయలు మనిసిని భీమవరము పంపించినాడు. వాడు తిరిగి తిరిగి యింటికి డొరకే వచ్చెను. ఎవరో ఒక పెద్ద రాజుగారి కుమార్తె పెండ్లియట. భీమవరం, సర్పాపురం, తణుకు, మారుటేరు, పాలకొల్లులలో నెక్కడను పండ్లు దొరకలేదు. రెండు నెలలకు ముందుగనే యా రాజుగారు బజానా లిచ్చి పండ్లన్నియు తన వశము చేసికొన్నాడని వార్త తెచ్చెను. రేపు పూర్ణిమ. సుభద్ర ముత్తయిదువలను పిలిచెను. జయంతుని పెండ్లినాటి శచీదేవివలె తిరుగుచున్న యామె యీ వార్త విన్నంతనే నిర్భీవి యయిపోయెను. ఇంట నందఱు విచార కబళితముఖులై యుండనే యున్నారు. ఇంతలో

కృష్ణరాయని స్నేహితు డొకడు భీమవరము నుండి యేబది పనపండ్లు బండిమీదవేసికొని వచ్చినాడు. అందరు నాశ్చర్యపోయిరి.

వెనుక నొకసారి కృష్ణరాయలు తన స్నేహితునితో తన భార్య పనపండ్లతో వ్రతము చేసికొనవలె ననుకొనుచున్నది. పండ్లు తెచ్చిపెట్టెదవా-యని యతని నడిగెను. అతడాచోట పలుకుబడి కలవాడగుట, రాజుగారి వద్దనుండి యీపండ్ల కనుమతి పొంది యీ వేళకు తెచ్చెను.

వాడిపోయిన కాకరపాదు వానపడినంత నే పూలతో, పిందెలతో కలకలలాడినట్లు మరల నిల్లంతయు నుత్సాహపూరిత మైపోయెను.

ముత్రయిదువలకు వాయనమిచ్చి దొడ్డిలోనికి దేనికో పనిమీద పోయిన సుభద్రతో గొత్తలకు జపపకట్ట వేయుచున్న కృష్ణరాయలు 'నా ప్రేమ నిష్కాలుష్య మిట్టిది. తలవనితలంపుగా పనపండ్లు వచ్చినవి.' యనెను. ఆ మాట కొక్క యెదబంటి చూపుతో బదులు తీర్చి సుభద్ర లోనికి బోయెను.

'నాయనా! మీ కడుపున కాయ కాచి నచో చూచి పోవలయును రా' యను తల్లిగారి చాలసారులన్న మాటలతో కొడుకుకోడండ్ర యెదలలో తమ ప్రేమకు బహిష్కర్షము చూడవలె నన్న కోరిక సుభద్రలో నదిమిన సిగ్గులో కృష్ణరాయనికి నవ్విసమాటలో పొడ నూపి పొడనూపక యొకొక్కసారి తళుకు

తళుక్కు మనుచుండును. ఆ యేడాది యంతయు నట్లే గడచినది.

౨

ఆ యేడాది వెల్లినతోడనే యేమో చల్లని వర్షర్తువుతోనే క్రొత్తయేడాది మొదలు పెట్టినట్లు, శ్రావణము నూతన భావములతో తెలరేగెను. ఉబ్బువాన కురిసి వెలిసిన పెద్ద యెత్తైన మబ్బు నల్లని నీడలలో దూరపు చెట్లు పొరవోలె నున్న నల్లని కన్ను బామ్మలు కలవాని చూపువలె నవ్యక్తగంభీరముగ నుండెను. దొడ్డిలోని గుడ్డనేరేడు లొత్తుగా కాచి నేరేటిపండ్లు, పూర్వ మెప్పుడో వేదములు ముచ్చిలికొనిపోయిన యుగాన భగవంతుని యాదిమత్స్యగర్భ మైన గుడ్డు బహుశ్యత మైనట్లుండెను. నల్లని వర్షర్తువు దొంగవాని వలె గదులలో దూరి పగలే ప్రభ సాగించెను.

ఆ చీకటిలో సుభద్ర తమయింటిగదిలో గూర్చుండెను. అచ్చట వెలుతురు గుడ్డిగా నున్నది. కలవారి యింటికోడలు చూలు నిలిచిన పండుగ చేసి సెనగలు పేరంట మిచ్చిన తరువాత నామె కట్టిన క్రొత్తచీరతో, పెట్టిన కాటుకతో, రాదిన పారాణితో, వృథా కుపిత మైన శర్వాణివలె నామూల కూర్చున్నది. కృష్ణరాయలు లోనికి వచ్చి యామెను చూచి మందహాసము చేసెను. ఆమెకును నవ్వు వచ్చెను. వచ్చిన న వ్యాపుకొని మొగములో నున్న కోపమే నిలిచెను. ఇంతలో నెవరో గదిలోనికి వచ్చుటచే నకారణ మప్రగల్భమైన

యీ కోపమును రాయలు తీర్చు వీలు దిక్క లేదు.

రోజులు కడచిన కొలది నామె మన స్ఫుతనికి మిక్కిలి పరిచితమీ యయ్యి శరీర మపరిచితి నధికము చేసికో దొడంగెను. కోపమయీ కాని ముఖలక్షణములతో, నమోర్దవపరిపూర్ణతభర్త్యురీప్సంగప్రయత్నములతో నేడవనెల దరిసెను. పుట్టినింటికి తీసికొని పోవచ్చిన యన్నగారి వెంటబోవుట కేమియు నిష్టము లేకయు వెళ్లుచున్న సుభద్ర కొగిలి యారునెలకు కృష్ణరాయనికి తటస్థించెను. కాని యది యుభయులయు బాష్పముల తడిచేతవలె వెంటనే జారిపోయెను.

గబగబ నేదో పని యున్న ట్లింటిలోనికి పోవుట, మరల వాకిలిలోనికి వచ్చుట, యీ పని నేయుటతోడనే కృష్ణరాయనికి రెండు నెలలు గడచినవి. 'నాయనా! ఒకసారి పోయి చూచి రారా' అన్న తల్లిమాట తల్లికే మిగిలినది. సంకల్పవికల్పముల నడుమ గతాగత కారియైన యతడు భార్యను చూడనేలేదు.

వసంతకాలము వచ్చెను. అది వసంతము సొగసు కాబోలు, ఎండవేడిమి కాగలేక కూసిన కోకిలల కూతలలోనే మాధుర్యము వెల్లివిరిసినది. ఎండ పిందెలు, ఎండపూవులు కూడ రుచి హెచ్చినవి, పరిమళించినవి. ఎల్లయున నేమి? వసంతకాలము ప్రాణము హాయి యని పించినది.

సుభద్రకు గర్భకార్య మట్లుండగా, పతి తన్ను చూడ రాలే దను చింతాకార్య మెక్కువయినది. 'ఇప్పుడు నాతో నేమిపని' యనుకున్నది.

ఏరోజున కారోజున ప్రోద్బుధుల లేచి పోదమని కృష్ణుని యాహ. ప్రోద్బుధుల లేచిన వెంటనే యథాస్థితి జాప్యము.

ఒకనాడు ప్రోద్బుధుల కృష్ణరాయలుగారి వంటయింటిదగ్గర కాకి కూయ మొదలిడెను. అతనితల్లి 'కాకమ్మా కాకమ్మా! కబురు చెప్పు. మాతల్లి నీళ్లాడెనా లేదా' అని పోదె యడిగినది. కాకి గల్లున గంతు వేసి కూసి యెగిరిపోయినది.

కాకి యిట్లా వెల్లినది, అట్లా కబురువచ్చినది, సుభద్ర 'చిన్ని మగవాని గనె వంట.' శాంతి తగిలెనట. కృష్ణరాయని వికల్పజాడ్యము వదలినది. కాని 'శాంతి' వికల్పస్థాన మాశ్రమించినది.

శాంతి యింటికడనే చేసికొనుటకు నిశ్చయించి యిరువదియొకటవనాటికి సుభద్రను తీసుకుని వచ్చిరి. మూగిన యూరి యాడవారందరు వారిదారి వారు పోయినతరువాత కృష్ణరాయలు సుభద్ర నేకాంతముగా గలపి కొనెను. పతి కొగిలించుకొనబోయెను. కాని సుభద్ర యొక నిశితమగు చూపు చూచెను. అందుచే నా కొగిలించ జరుగునప్పటికి చాల నేపు పట్టినది. శాంతివేళ నూనెలో తండ్రి కొడుకుల మొగముల రెండు నీడ లొకేసారి

చూచిన సుభద్రకు వారిపోలిక మరింత వ్యక్తమయ్యెను. కొన్నాళ్లు గడచెను.

ఒకనాడు సుభద్ర కూర్చుండి యేదో కుట్టుచున్నది. కృష్ణరాయ లేదో చదువుకొనుచున్నాడు. పిల్లవాడు నిద్రపోవుచున్నాడు. సుభద్ర కుట్టునాపి తల యెత్తి, 'అయితే మీరు నేను మావల్ల యింటివద్ద నుండగా నొక్కసారి యయినను రాలేదుకదా!' అనెను.

అతడు పుస్తకమాపి యామెవంకఁ జూచెను. ఆమె చూపులలో ప్రశ్న యట్లే యుండెను. అత డేమి సమాధానము చెప్పటకును తోచక, 'నీ వొక యుత్తరమైనను వ్రాయలేదేమి!' యనెను.

'నేను వ్రాసినచో నింట నెవరైన చూడరా' అనెను.

'ఏమి చూచినచో?' అని కృష్ణరాయలు ప్రశ్నించెను.

సుభద్ర దానికి బదులు చెప్పక మరల తనపని తాను చేసికొనుచుండెను. అత డామె వంక చూచుచునే యుండెను.

ఆమె తల యెత్తికుండ ఇట్లున్నది: 'ఆరోజులో నే ననలే బలహీనముగా నున్నాను. మీరు రాలేదన్న దిగులుచేత నన్న మే నయించునదికాదు. మరి ఓక్కిపోతిని. నా బలహీనత కుర్రవాని బలుపుకు చెగుపు చేయునన్నారందరును.'

కృష్ణరాయలు కుర్రవానివంక చూచినాడు. రెండునెలల పిల్లవానికి రెండువందల

నగలు పెట్టిరి. అతడు వారి మాటలకు తనకు సంబంధము లేనట్లు నిద్రపోవుచునే యుండెను.

మరి కొంతసేటికి సుభద్ర 'మీకు నా మీద ప్రేమ లేదు' అన్నది. ఆమె కాపురమునకు వచ్చి నాలుగేండ్లయినది. ఇట్టి మాట యామె నోటివెంట నెన్నడు రాలేదు. తరువాత నొక్కనిముసము నిశ్శబ్దత.

మరునిముసమం దిద్దరు నీళ్లు నిండిన కన్నులతో నొకరి నొకరు చూచుకొన్నారు. ఆమరునిముసమం దొకగాటపు కాగిలింత. ఇంతలో కుర్రవాడు లేచి కనులు విప్పి చూచెను.

సుభద్ర పిల్లవానిని తీసికొని, 'ఇదిగో నా ప్రేమచిహ్నము' అని కుర్రవానిని పతి కిచ్చెను. అతడు పసివానిని గట్టిగా కాగిలించుకుని ముద్దు పెట్టుకుని, 'నా ప్రేమచిహ్నమును వీడే' యని యామెకు మరల నందిచ్చెను.

అదివర కాపుణ్యదంపతుల హృదయము లొకరి వొకరి హృదయములలో నుండుచుండెను. ఇప్పుడవి రెండును చేరి పసివానిలో బ్రవేశించెను. సుభద్రకు భర్తప్రేమ యంతయు పసివానిలో తోచుచుండెను. కృష్ణరాయలకు భార్యప్రేమ యంతయు పిల్లవానిలో దోచుచుండెను.

ఒకరోజున సుభద్ర అన్నది, 'మీకు నామీదగన్న నబ్బాయిమీదనే యెక్కువ ప్రేమ' అని.

కృష్ణరాయలు అన్నాడు 'నాకు అబ్బయే నువ్వు. నీకు అబ్బయే నేను.'

ఆముగ్ధరిమధ్య మూడు కొగిలింతలతో
బ్రస్తావన ముగిసినది.

3

పసిపిల్లవానికి ఆరు ఎనిమిది పదినెలలు
వచ్చినవి. పిల్లవానికి తలంటిపోసి, యాముదము
రాచి, కనులకు కాటుక పెట్టి, మొగాన చుక్క
పెట్టి, తొట్టెలో పండుకొనబెట్టి యూదినపు
డెల్ల సుభద్ర వానిని చూచి భర్తయందలి
తనప్రేమ యంత యకల్మషమని, స్వచ్ఛమని
యూహించుకొనుచుండును. వాడు తనవద్ద
పాలు త్రాగు చున్నప్పు డెల్ల తనజీవితవర్స
స్వము తనప్రేమలో ప్రవహించుచున్న దను
కొనుచుండును.

పిల్లవానియొడల నాముద మారి నిద్ర
మేల్కొన్న తరువాత వానికి నగలన్నియు
పెట్టి భర్తచేతికి ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము
దాటి యిచ్చినపుడెల్ల కృష్ణరాయలు భార్య
యందలి తనప్రేమ కుర్రవానిలో మూర్తి
కట్టిన దనుకొనుచుండును. వానిని తాను
లాలించినంత సేపు తనజీవితము తనప్రేమకై
వినియోగించుచున్నానని యత డనుకొను
చుండును.

పిల్లవానికి పన్నెండు నెలలు గడచినవి.
పుట్టినరోజు పండుగకు సుభద్రావతి పెండ్లి
యంత హడావిడి చేసినాడు. పిల్లవానికి ఆనాడు
బంగరుమువ్వల మొలత్రాడు, మెడలో పులి
గోరు, కాళ్లకు గజ్రాలు, చేతులకు రెండు
మురుగుల జతలు పెట్టి కుర్చీలో గూర్చుండ

బెట్టుకుని, సెనగలు, కానులు కలిపి దిగబోసి,
పేరంటాం ద్రందరు పాటలు పాడిన తరువాత
సుభద్ర కంఠ మెత్తి,

‘బాలాయ నీలవపుషే నవకేంకణీక

బాలాభిరామజఘనాయ దిగంబరాయ,

తాద్రూపదివ్యసఖభూషణభూషితాయ

సందాత్యజాయ నవనీతముషే నమస్తే’

అని శ్లోకము పాడెను.

అంగలి మృదుభావతరంగపరంపర చే
సున్నిగ్ధమై సుసంస్కృతమైన యామె హృద
యము కరిగి యామెలోని భక్తిభావము, పిల్ల
వానియందలి యనురాగము, తన ప్రేమమయ
జీవితనిగూఢరహస్యము నన్నియు కలిసి యవ్య
క్తమయిన యొక ప్రాతీయాపము తాల్చి
యామె కన్నులవెంట జాలుగా ప్రవహించెను.

నిశ్శబ్దమై తక్కినస్త్రీలొక మె నంక జూచి
కొంత సేపటివర కామె హృదయ మెరుంగక
యామె నోదార్ప వచ్చిరి. ‘సుభవేళ కన్నీ రేల’
యని కొందరు, ‘ఆమె మనస్సులో నేమున్న
వో’ యని మరికొందరు జానపదవైఖరి ప్రద
ర్శించిరి. ఆమె మనస్సాకుసూర్య మెవరికి
దెలియలేదు. ఆ రాత్రి పిల్లవాడు పోరు పెట్టి
యేడ్చినాడు. తల్లియు, ముత్తన తల్లియు తల్ల
డిల్లిపోయినారు. కచ్చికదృష్టి, ఏకుదృష్టి టిసిరి.
పోరు మానలేదు. ముత్తనతల్లి చివర కుప్పు
కూడ తీసి నూతిలో వేసెను. రాత్రి రెండు
జాములు దాటువరకు పిల్లవాడు చేతిలో నిలువ
లేదు. అప్పటికి కొంచె మరకూర్చి. మరల

దెల్లవారుకడ నేడువ మొదలుపెట్టెను. కొంచెము పడిసము పట్టెను.

మూడురోజులవరకు పిల్లవాడదే నలలెగా నున్నాడు. నాలి పూజారి మంగలులు ముప్పురు పచ్చిరి; చూచిరి. ఏమో మాత్ర లిచ్చిరి. ఏమియు నయము లేదు. సుభద్ర ప్రాణములు గుప్పిడిలో బట్టుకున్నది. కృష్ణ రాయలు తెలతెలపోయినాడు.

నాల్గవనాడు పిల్లవానికి భారము చేసినది. ప్రొద్దు క్రుంకునేళకు 'మగత' కప్పినది.

ఇంట శోక దేవత ప్రవేశించినది చుట్ట కాల్చి నోసట నంటించిరి. ఉల్లిపాయ నమలి ముక్కులలో నూదిరి. బ్రహ్మశిష్యుడగురనము పోసిరి. పిల్లవాడు గుక్క తిప్పకున్నట్లే తిప్ప కొని తల్లితండ్రులతో విడాకులు పుచ్చు కున్నాడు.

కృష్ణరాయని నెత్తిన పెద్ద పర్వతము పడినది. సుభద్ర యొడ్డులేనినముద్రములో నీడు చున్నది.

మూన్నాళ్లు కడిచినవి. భార్యాభర్త లొకరి నొకరు చూచుకొనలేదు. ఈ మూ న్నాళ్లును శిశుమృతిదుఃఖమే వారి హృదయ ములయందు నిండియున్నది.

నాల్గవనాడు సుభద్ర స్నానము చేయు చుండగా పొరుగమ్మ యొకావిడ వచ్చి, 'వా డెవ్వడు, మీ రెవ్వరు? మీరు వాని కేదో ఋణ మున్నారు. వాని ఋణము వాడు తీర్చు కొని పోయినా' డని యోచార్చినది. సుభద్ర

కామాటతో పుత్రదుఃఖము శాంతించినది. మరల కొంత నేపటి కామె తన హృదయపరీక్ష చేసికొన్నది. పుత్రదుఃఖముచే నిండియున్న తన హృదయములో జూడరానంత మేర యెడ మై యందు తాను తనపతియెడల ద్రోహినన్న భావము కాలుపెట్టినది. ఈ భావము గడియ గడియకు వృద్ధిపొంది ప్రొద్దుగుంకువరకు నామెహృదయమంతయు నిండిపోయినది.

రాత్రి పడ్డది. ఎంత చెప్పినను సుభద్ర భోజనము నేయక పండుకున్నది.

రాత్రి రెండుజాములు దాటినది. అంద రును నిద్రపోవుచున్నారు. దొడ్డిలో చీరకొంగు పరుచుకుని పండుకున్న సుభద్రయు, వాకిట నుత్తరీయము పరుచుకుని పండుకున్న కృష్ణ రాయలు లెక్క తక్కిన జంగమజగత్తంతయు జడమైనది.

ఇరువురి హృదయము లొక్కరీతిగా మండిపోయినవి.

ఇరువురిమనస్సు లొక్కరీతిగా నూహించినవి.

ఇరువురియాత్మ లొక్కరీతిగా నిలిచినవి.

'నాప్రేమ నిష్కల్మష మైనచో మా పుత్రు డేల చనిపోవును? నేను నాకు తెలియని దేదో దోషము, నాభార్య—(లేక) భర్త యెడల చేసితిని. అయ్యయ్యా! ఆ పవిత్రా త్మకు నాయందు సంపూర్ణముగా ప్రేమ లయింపచేసిన యా మనోహరమూర్తికి నే నెంత ద్రోహము చేసితిని! మా శిశువునందు

నాప్రేమ యకల్మషత, నవచ్ఛత సంపూర్ణముగా గోచరించిన దనుకొంటినే. ఆ ప్రేమచిహ్న మిట్లు సీరావ మగుటకు నా ప్రేమలో నేదో కల్మష ముండియుండవలెను. నా ప్రేమయే నిష్కల్మష మైన నాప్రేమ చిహ్నమైన మా శిశువున కీసితి రాను.'

ఇంత సేపు వారి యిద్వరిమనస్సులొక్క సారిగా నిలిచిపోయినవి.

తెల్లవారుజాము కోడి కూసినది. తూర్పు చుక్క పొడిచినది. మరల వారియూహ లిట్లు సాగినవి.

'తెల్లవారబోవుచున్నది. ఇంత ద్రోహము చేసిన నేను నాప్రియురాలిని—(లేక) ప్రియుని ఎట్లు చూతును. ఏమొగము పెట్టుకుని యిది—ఆమెను పలుకరింతును. నే నామొగముమీద నాచూపులు నిలువలేను. ఈ నా దోషమునకు నిష్కృతిలేదు. నా యీదోషగత ప్రేమము నిర్దోష మగుట యెట్లు? నేను మాత్ర మా మొగము మరల చూడలేను. చూచినచో నాహృదయ మొక్కసారిగా నపస్రధా శక లిత మగును. నేను చూడలేను. ఏమొగము పెట్టుకుని చూడగలను?'

ఇద్దరి కనుగోసలనుండి బాష్పములు కురిసెను. హృదయములు గంటకు వేయిసార్లుగా గొట్టుకొనెను.

మరల వ్యధాకులితులు, నిర్వాక్కులు, నిరాదృతశరీరసుఖులు నగు నా దంపతులకు మూన్నాళ్లు గడచినవి.

సుభద్ర నోదార్పుటకు పుట్టింటికి తీసికొని పోదుమని యామెతల్లియు, నన్నగారు ననిరి. కృష్ణరాయనితో చెప్పిరి. దుఃఖము, నిరాశ పెనవేసికొని లజ్జ యుబికిన స్తంభ మతని శరీరమునందు తోచి యతడు నిరుత్తర డయ్యెను. తనయొడలు, తనమనస్సు తా నెఱుగని స్థితిలో సుభద్రను పుట్టింటికి తీసుకొనిపోయిరి. సుభద్ర పుట్టినింట మూడునెల లుండెను. ఆరునెల లుండెను. ఎప్పటి కప్పుడు నద్యోమృతపుత్ర విరహిణివలె నుండును గాని మార్పు లేదు. ఊరివా రందరు వచ్చిరి. రోజు రోజూ రార్చిరి. పతియెవల తాను చేసిన ద్రోహమున కని యామె దుఃఖించుచున్నదని వారికి తెలియదు. వారి యోదార్ప మాటలు కారణ మెరుగని వైద్యమువలె నిరర్థకము లయ్యెను. అంతకంత కామె కృశించిపోవుచుండెను.

ఇంటివద్ద కృష్ణరాయలు మాని యైనాడు. నవ్వుచు త్రుళ్లుచు నుండునాతడు కొడుకు చావుతో మారిపోయినా డనుకున్నా రూరి వా రందరు. అత డివ్వరితోడను మాట డడు. క్రమక్రమముగా వ్యవసాయ మెత్తి పేసెను. పొలము కొలున కిచ్చెను. వాకిట బతువులే లేవు. 'నాయనా! కోడలిని తీసుకు రావురా' అని తల్లి యనును. అతడు కూర్చున్నవాడు లేచి వాకిలిలోనికి పోవును. తల్లి యూరివారిచేరి ప్రస్తావింప జేసినది. కృష్ణరాయలు వినుచుఁ దలచిం చెను.

ఎన్నాళ్లయిన నంతే యని యన్నగారు సుభద్ర నొకనా డత్తవారింటికి తీసుకుని

వచ్చెను సుభద్ర యింటికి వచ్చునప్పటికి కృష్ణరాయ లూర లేడు. అప్పటికి పదిరోజుల క్రిందట శ్రీశైలమునకు పోయెడనని చెప్పి వెళ్లినాడు.

సుభద్ర యిచట నొక నెల యుండెను. ఆమెకు క్షయవ్యాధి పుట్టెను. శచీదేవికి శవా కృతి వచ్చినది. భూదేవి పూచికపుల్ల మైనది. మరల నన్నగారు తీసికొని వెళ్లినారు.

ఆమె వెళ్లిన పదిరోజులకు కృష్ణరాయ లింటికి వచ్చినాడు. గడ్డము పెరిగి పిచ్చవాని వలెనున్నాడు. సుభద్రజబ్బునంగతి తల్లి యతనితో చెప్పెను. కృష్ణరాయలు గడవలోని వాడు గడవలో నుండియే యత్తవారింటికి పోయినాడు. పాప మతనికి సుభద్ర చూపు మాత్రమే యుండినది. అతనిని చూచినపుడు సుభద్రకు కన్నులలో నీరు తిరిగి యవ్యక్తముగా నీమాటలు నోట వచ్చినవి. 'నా ప్రేమలోని నాకు తెలియని కాలుష్యమువలన నీ కొడుకు పోయినాడు. క్షమింపుము' అని ఆమె చేతు

లెత్తినమస్కరించపోయినది. చేతులు రాలేదు. మరునిముస మామెలో చైతన్యములేదు. కృష్ణరాయలు 'అయ్యో! నా తప్పు కాని యది నీ తప్పు కాదు' అని విరుచుకుని పడిపోయెను.

కొన్నాళ్లకు వారాణసీఘట్టమున నొక పుషుడు, నొకస్త్రీయు, నొక మృతశిశువును పాతి పెట్టుచుండిరి. ఒక బాలనన్నాన్యసి దారివెంట పోవుచు నచట నిలిచి చూచుచుండెను. వారతని చూచి, 'స్వామీ! ఏమట్లు చూచెదరు' అని యడిగిరి. సన్నాన్యసి 'యా శిశువు మీ శిశువేనా' అనెను. వారగు ననిరి. 'మీరియ్యరు భార్యాభర్తలా' యని సన్నాన్యసి మరల బ్రశ్నించెను. వారు 'చిత్త' మనిరి. సన్నాన్యసి 'ఓయీ! శిశువులు దీర్ఘాయువు లగుటకు తల్లి తండ్రు ప్రేమ నిష్కల్మషమై యుండవలెను. ఆ నిష్కల్మషత యెట్లు పాలించవలయునో మనకు తెలియదు' అని ఛరాలున నడచి పోయెను. వారు తెల్లతెల పోయిరి.

మా చందాదారులకు

మా కార్యాలయమునకు వ్రాయు ఉత్తరములు మొదలయినవానియందు తమ 'చందాదారు' సంఖ్య వ్రాయవలెను. లేకున్న ప్రత్యుత్తరములు మొదలయిన పనులను జరుపజాలము. చందాదారులసంఖ్య భారతి కవరుకాగితముపై తమ విలాసమునకు ముందున్నది. చందాదారులకు భారతి ౧౦-వ తేదీ లోపల అందకపోయిన యెడల వెంటనే తపాలువారికిని, మా కార్యాలయమునకును తెలుప గోరెదము

మేనేజరు, 'భారతి.'

శ్యామ వియత్రరంగిణిని జాబిలిదోన మునింగె, గాధని
ద్రా మదిరావ్రమత్తెత నిలాతల మెల్ల మృతించె, నింక నా
శ్యామలజీవి! మందపవనాంచలమ ట్లరుదెంచి యారహో
యామినిలోననే యిముడున ట్లనరింపుము వేయిజన్మముల్.

చుక్కలు జాటునేళ నిడుచూడ్కుల నాకనమంతః జాతు, నో
టక్కరిచిన్నదాన! మగుడన్ బటతెంతున్న నీ వటందు, నే
చక్కిని జూడ నీయడుగుజాడయుఁ దోచదు, పాలబాటలో
నెక్కడ దాఁగినావో వదియింపుము నీరవతాంతిగోళముల్.

ఎందఱికోసమో పరితపించిన నాహృదయంబు నేటి కా
క్రందనమేని లేని యొకగాటపుటూరుపుతోనె నిల్చె, నీ
తెండలిరాకుమేనునకు కీలల కొఁగిలి సోకినంత నా
డెందము చీల్చికొంచు వెడలెన్ వినువీధికి రక్తబాష్పముల్!

నీవు హిమాలయంబున ఘనీధనమొందిన మంచురాలపైఁ
బోవు వరూధినీతరుణిపోలిక నీజలదాలచాటునన్
తీవనరాగగీతి వెదఁజిమ్ముచు నాకొఱ కేడ్చి యేడ్చి, ని
ద్రావివశమ్ములైన కనుదమ్ముల మూసితె మానవాళిపై?
నిదురకలంత మబ్బుతెలిసిడలమాటున పొంచి వచ్చి నా
హృదయము తట్టిపిల్లు రెవ, రీనడిరేయి హిమంపుఁజేత నా?
బెడరుతనాల చీకటుల పెండిలికూఁతురుతో దహించి బూ
డిద యయి పోయె నావలపుడెందము! లే మోకమాటు మోతయున్.

ఈగాఢాంధవిపాదరేఖ తలపూ, వీధ్యాంతకల్లోల వ
ల్లి గోళాకృతి సింహాసీతి, యిటఁ బాలింతఁ వినిద్రాస్థికా
రాగారంబుల విడిపోయిన రహస్యప్రేమభియ్యంధులన్,
సాగింతున్ తుదిదాఁక నీప్రణయసంస్పందంబు నీకంఠివై!

తెరతెరలై మొయి ల్లిసుకతిన్నియ లట్టులు జాడజాడలై
తఱుఁగిని వైత్రమానపుచదల్, తుది లేని రహస్యమృత్తిలో
నొరగిననీకునై పఱచియుంచిన వేలుపుసానుపేయె, నీ
వరిగినధూమరేఖ నడయాడెడి, నల్లనిత్రాచుపోలికన్.

హిందూకన్య పెండ్లికథ-అంటేనే విశేష మేమీన్నీ లేదన్నమాట. పిల్లలకు మాకు పతిభక్తి పెన్నతో పెట్టింది. పతియే మాకు దైవం. వారికోసం యేమి చేయమన్నా చేస్తాం.

నేను కవిని గాను; కథలు వ్రాయలేను. వ్రాయగలిగితే బాగానే యుండును. అప్పుడొక చక్కనికథ రచించేదాన్ని. కాని యింతకే నా తృప్తి. ఒకటిమాత్రం నిశ్చయం. నా భర్తను సంతోషపెట్టమే నాకు పరమావధి. నేనీ కథను వ్రాస్తే వారి కంతో ఆనందం.

విలాసపూరు కలెక్టరుకచేరిలో నా తండ్రికి గుమాస్తాగిరి. ఆయనకు విదుగురుబిడ్డలు. అందరిలో పెద్దదాన్ని నేను. మా నాయనకు నెలకు మారుమూపాయలు జీతం. సంసారం నిర్వహించడం యెంతకష్టమో మీరే ఊహింపవచ్చు. మేమందరము పసివాళ్లంగా ఉండేటప్పుడు యెల్లెల్లో సమర్థించేవాడు నాన్న. కాని పిల్లలము బడికి పోవడం ప్రారంభించేసరికి ఋణగ్రస్తమై కావలసివచ్చింది. మాతాతగారి ఆస్తిసంతా అమ్మి ఖర్చు పెట్టేశాడు. దివాలాస్థితికి వచ్చాము.

మా కష్టాల కదే అంకురార్పణము. నాకు పదునాల్గోయేడు దాటింది. పెండ్లి కావాలి. హిందూబాలికకు పెండ్లంటే బోలెడు ఖర్చు. మంచి వరశుల్కం యిందే యెవ్వ

రూ కన్నెను పెండ్లాడరు. మానాన్న డబ్బు తచ్చి పెట్టలేడు. దేవుడు నన్ను కరుణించి సృష్టించలేడు. శిష్టకోదగ్గ సౌందర్యం నాకు లేదు. పిల్లతండ్రి యెంత భనికుడైనా, పిల్ల యెంత విద్యావతి యైనా, సౌందర్యము లేనిదే ప్రయోజనము లేదు. ప్రతీపిల్ల అందంగా ఉండాలని కోరుతుంది. అందంగా చూపట్టనైనా చూపట్టాలి. భాగ్యవంతుల పిల్లలు పాడర్లద్ది, నగలు దాల్చి, వెలగల చీరలు గట్టి, వోమాదిరి చూపర్లమని త్రోసుకపోతారు. మాకంటే డబ్బు లేదాయె.

నాన్న నాలుగేండ్లు వెదకాడు, మంచి జీతం సంపాదించే వరుడు దొరుకుతా జేమోనని. ఎవడూ దొరకలేదు. తుదకు గుమాస్తా వైతము నన్ను పరిగ్రహించ నన్నాడు. విసుగు పుట్టిపోయింది నాన్నకు. కానీ, నేనేమి చేయడం! ఎక్కడినుంచి వస్తుంది నా కందం? దేవుడు పెట్టినతీరు అనుభవించక తీరదు.

నాకూ పెండ్లి చేసుకోవలె ననే యిష్టం. ఎవణ్ణి చేసుకోక మనేది నా కంత ముఖ్యంగా తోచలేదు. నాకు పెండ్లయితే నాన్న, అమ్మ సంతోషిస్తారు. కాని నేనప్పుడెవరి పెండ్లి చేసుకోకపోవడం నా భాగ్యమే. లేకపోతే నా జీవితపు పెన్నిధి నాచేతిని మించిపోయేది.

* * * *

మా పొరుగున ఉండేవాడు రావుబహదూరు దేశముఖగాడు. పొరు గేమిటి, వారితోటల్లో ఒక చిన్నయిల్లే మే ముద్దెకు పుచ్చుకున్నాము. రావుబహదూరు వకీలు. మంచి సంపాద్యం గలవాడు. అతని కూతురు శాంత నాకంటే రెండేండ్లు పెద్దది. మే మిద్దరం చిన్నప్పటినుండి సుఖంగా ఉండేవాళ్లం. బాల్యములో భాగ్యభాగ్యశేధం లేదుగదా.

శాంత మెట్రికులేషన్ పరీక్ష పాస్ అయింది. బొంబాయిలో విజ్ఞానకాలేజీలో ప్రవేశించింది. విలాసపూరు కామె వచ్చినప్పుడల్లా నేను వెళ్లి చాలాసే పామెతోటి గడపేదాన్ని. ఒక సంవత్సరం దాటేసరికి నా కామెలో మార్పు కనిపించింది. శాంత భాగ్యవంతుని పిల్ల, చదువుకున్నది కూడాను. దాని కర్థం నా కప్పుడు గోచరమైంది. నేనూ నా దృష్టిని మార్చుకున్నా. నేను రూపంలేని బీద పిల్లనని మరచిపోయే చెట్లా? నిజానికి, శాంత చాలా చక్కనిపిల్ల. అద్భుతమైన చక్కదనమని చెప్పాలి. పిల్లను పిల్ల మెచ్చుకో కూడదు గాని నేను శాంతను మెచ్చుకోక తప్పింది గాదు.

దినకరరావు—ఏమంటున్నాను! కాని కథ సాగనీ—శాంతకు సహపాఠి. ఇతని పిన తండ్రి వానపథలం పునహాపట్టణం. దినకరరావు నితడు దత్తు పుచ్చుకొంటాడని వదంతి. బి. ఏ. ప్యాసు కాగానే నీమకు పోయి ఐ. సి. యస్. పరీక్షకు చదువవలెనని దినకరరావును

గూర్చి వివరండ్రి నిశ్చయం. దినకరరావుకు శాంతకు చెలిమి యెక్కువ కావడం రావు బహదూరునకిచ్చింది. వేసవి సెలవులకు రావుబహదూరు యింటికే వచ్చేసేవాడు దినకరరావు. శాంతకు ఆరోజుల్లో మహదానందం. వారి ముచ్చట్లకంతం లేదు. వాడప్రతివాదాలు నిత్య కృత్యం. విజంగా యెంతో సుఖంగా వుండే వారు శాంతాదినకరరావులు.

నే నేదో పూర్వాచారాలు పాటించే పిల్ల నవడంచేత, శాంత దినకరరావుతో అంత స్వతంత్రించి ఉండడం నాకు నచ్చేది కాదు. అది అనుచితమని నా తలంపు. శాంతతో నేనీవిషయం హెచ్చరించే సరికి, శాంత అన్నది,—

“వేణూ, దినకరరావును నేను ప్రేమిస్తున్నా, అతను నన్ను ప్రేమిస్తున్నాడు. నేను ఆయనకు నిశ్చిత మన్న మాట. మా నాన్న కిదంతా తెలుసు. మా డిగ్రీలకోసరం వేది యున్నాము. ఎందుకు మేము మరి చనవుతో ప్రవర్తించకూడదూ? ఏమిటి నీయాక్షేపణ? చెడ్డపిల్లవుగా వున్నావు.”

శాంత చెప్పిన సమాధానం నాకు నచ్చలేదు.

దినకరరావును నేను చూచింది రెండు మార్లు. నీతిపరుడును, చూపరిగాను కనుకట్టాడు నాకు. ఇతన్ని పెండ్లాడితే శాంత సుఖపడదని నే నప్పుడే అనుకొనేదాన్ని. కారణం నాకు బోధయ్యేది గాదు. కారణం లేకనే కొన్ని

కొన్ని భావాలు మన కుదయించడం సామాన్యము. ఇప్పుడు నాకు గ్రాహ్య మవుతున్నదా విషయం.

దినకరరావు కలెక్టరీ చేయవలెనని పితండ్రి కోరిక. కాని దినకరరావు ప్రాధానము కావలెనని నిశ్చయించుకొన్నాడు. శాంత కది సమ్మతి కాదు. అతడు గొప్ప డీలాలు పొంది ధనం చేకూర్చి, కొద్దికాలం కొద్దిధనం దేశనే వకు వినియోగించవచ్చు నని ఆమె యభిప్రాయం. దినకరరావు వొప్పుకోలేదు. శాంత కెదురుమాట గిట్టదు. ఆమెకు కోపం వచ్చింది. దినకరరావు ముఖంకూడ యెఱ్ఱవాటింది. ఆ సమయంలో నేనచట వుండడం తటస్థించింది. పరుగెత్తి వెళ్లడా మన్నంత చీకాకు వేసింది నాకు.

దినకరరావు నావంక తిరిగి, “వేణూ, నే నేమి చేయాలో చెప్పు. సివిల్ సర్వెంటునై విస్తారం ధనం గడించడమూ, లేక నాజీవితాన్ని విద్యావ్యాప్తి కర్పించడమూ? ఉద్యోగిగా దేశాన్ని కొలవడం తప్పని కాదు నేను కెప్పటి, కాని విద్యకు జీవితాన్నర్పించడం అంత కంటే యెంతో మేలని నాయభిప్రాయం. నీకేమి తోస్తుంది” అన్నాడు.

“వేణూ, యేం చెప్తావో చెప్పు. నీవు మాకు తిర్యగివి. తిర్గు మా తగాదా” నన్నది శాంత.

నా కేమీ తోచలేదు. కలతవడిపోయింది నామనస్సు. అదరుతూ, బెదరుతూ పెదవులు

కదలించి ఒక్క-వాక్యం చెప్పేటప్పటికి కన్నమె పోయింది: “మీరు మీజీవితాన్ని విద్య కర్పించాలిసినదే”. అప్పటి నాచిత్తప్రవృత్తి, నా గగుర్పాటు నాకు తప్ప మరెవరికి గోచరం లేదు.

“నితమాట! వేణూ నాపక్ష మంగీకరించింది” అన్నాడు దినకరరావు.

“అవునవును” అన్నది శాంత, కొంచెము మంటతో. “ఈవిషయంలో మీకు వాద్యక కుదిరింది గనుక నీ వామెను పెండ్లాడొచ్చు. దేశనేవ దేశనే వనే నీ విచ్చకు తగిన తోడవు తుది యాకురూపి.” అంతటితో చివుక్కున లేచిపోయింది శాంత.

భగవానుడా, యేమి టీచిత్రం! ఇరువురిని రంజింపజేస్తూ మనుకొన్నానే, యిదా ప్రతిఫలం!

ఇది వుదయం జరిగిన విశేషం. సాయం త్రము మల్లా దినకరరావు, శాంతా మోటార్లో పికారుపోతూంటే చూశాను. నామన స్సంతో కలత తేరింది. చివరకు దినకరరావు, శాంత వివాహం చేసుకోడం నిశ్చయించుకున్నారు. అదిన్నీ తొందరలోనే. తమాషా పట్టిస్తూ మనుకొన్నా నేను. తరువాత శాంతను కలుసుకోగానే, “శాంతా, ఉదయం దినకరరావుతో ఆలా తగవు లాడితివే, యేలా మరచిపోయినావు సాయంత్రానికే” అని అడిగాను.

“అవును వేణూ, నే నదంతా మఱచి పోయినా” అన్నది శాంత, అయిష్టంతో.

“భేదాభిప్రాయాలెన్ని వున్నా నేను దినకరరావును ప్రేమిస్తున్నా. మే మిద్దరమూ ఏక మన్నమాట. అయినా, ఒకమాట చెప్తున్నాను — మేము కూర్చోని మాట్లాడేటప్పుడు నీవు ప్రక్క నుండడం యేమీ బాగా లేదు. అది ఆకార్యమని నీవు గ్రహించాలి.”

ఇది విని నిర్భాంతపోయినా, శాంతకు నామీద ఈర్ష్యా? నే నేదో బీదపిల్లను; రూపం లేనిదాన్ని. చక్కని శాంత, లక్ష్మీ ప్రసన్నురాలు, నాపై అసూయ బానుట! నా కారాత్రి నిద్ర పట్టలేదు. పూర్తిగా చలించి పోయినా దీనితో. “మీ కిద్దరికీ వౌద్ధిక కుదిరింది గనుక నీ వామెను పెండ్లి వోచ్చు” — ఈ మాటలు శాంత ప్రియవి నాచెవులలో వినబడుతునే వున్నాయి. నామనసులో నిలిచి పోయినాయి. అవి ఒకకాలానికి నిజమవుతాయని కల గనలేదు నేను.

* * * *

సంవత్సరం గడచిపోయింది. దినకర రావు విద్యాశాఖలో తేరి జాతీయోద్యమానికి తోడ్పడడామన్న మొదటిపట్టు వీడలేదు. బి. ఏ. డిగ్రీ పుచ్చుకోగానే, నీమకు పోయి ఐ. సి. యస్. పరీక్షకు కూర్చోవలె నన్న భావాన్ని పూర్తిగా విసర్జించాడు. భారత సేవాసమితిలో ఛేరి గ్రామపునరుద్ధరణకు కంకణం కట్టుకున్నాడు. రావుబహదూరు కిది బాత్రిగా సరిపడ లేదు ఆ య స కు కోపం వచ్చింది. డబ్బు పంపేది లే దని

బెడరించాడు దినకరరావును. ఇత జేమీ చలించలేదు. సవనాగరికతలన్నీ వదిలి గ్రామాల్లో స్వదేశీప్రచారం ప్రారంభించాడు. రావుబహదూరుకు, శాంతకు యంతటితో విరక్తి పుట్టింది. అతనితో సంబంధం పూర్తిగా మానుకొన్నాడు. అంతకుపూర్వం, రావుబహదూరుగారి గృహాన్ని లంకరించిన దినకరరావు ఫోటోలన్నీ అదృశ్యమైనాయి. దినకర రావు నామె చ్చరణ పైతము తనమందు పనికిరా దన్నాడు రావుబహదూరు.

సెలవులకు శాంత విలాసపూరుకు వచ్చి పుండగా నే నామె నడిచి ను, “శాంతా, దినకర రావుపై ఇంత నిష్కరుణ పూనినా నేమి? గ్రుడ్డిగా అతణ్ణి ప్రేమించానన్నావుగదా” అని.

“కాదు వేణూ, నే నెప్పుడూ అతన్ని ప్రేమించలేదు. అతడు నన్ను ప్రేమించానన్నాడు. నేను అట్లే అనుకున్నాను. అంతే కాని యీవిషయ మిప్పుడు త్రవ్వకోడం నా కిష్టంలేదు” అని జవా బిచ్చింది శాంత.

తరువాత దినకర రావునుగూర్చి నాకేమీ తెలియ రాలేదు. ఆరుసెలలు దాటిన వెనుక ఇంపీరియలు మెడికల్ సర్వీసులో నున్న డాక్టరు ఓక్ గారిని వివాహమైంది శాంత. రావు బహదూరు ఇచ్చపదవిలో నుండెను మరి. ఇంపీరియలు సర్వీసులో లేని అల్లుడు పనికిరాడు. ఓక్ గారిని “బాపూనాపాబ్” అని పిలిచేవారు అతడు కురూపి. కాని ఐ. యం. యస్. గదా! ఇంకేమి కావాలి?

* * * *

నాకు యిరువదోయేడు గడుస్తూంది. ఈ సంవత్సరా లంతా మానాయన వరుణ్ణి పెదకడంతో విసిగిపోయాడు. కడకు దొరకినాడు వరుడు. అమ్మ పెండ్లికార్యానికి హడావిడిగా పనులు సాగించడం మొదలెట్టింది. మేము వరుడింటికే పెండ్లికి పోయేటట్టు తీర్మానం. మా నాయన యెవరికిన్నీ తెలిపినాడు గాదు వరుడెవరైందన్నీ. గడచిన ఆరేండ్లలోనూ యెన్నో సంబంధాలు విఫలమైనాయి. అందుకని యీ సారి రహస్యంగా దాచేడు. వరుడెవరో తెలిసికోగోరుతాను నేనూ. ఒకటి రెండుసార్లు నాన్న నడుగుదా మనుకున్నా. కాని అది అసంగత మేమో నని మరల ఊంకున్నా. ఎట్లో మా నాయనకష్టాలు గట్టెక్కుతున్నాయి. అంతే నాకు కావలసింది.

ముహూర్తపురోజ నమీపిస్తుంది. ఒక దినం ముందుగా ఉదయం రైలులో మా పూరి నుండి బయలుదేరినాము. మేము సానగావని కల్లాలి. ఇంతకూ పెండ్లివాళ్లము నలుగురమే. ఎందుకు నాపెండ్లికి వైభోగం! పెండ్లి నా విసి. దాన్ని జరిపించడం నాన్న కర్తవ్యం.

సాయంత్రానికి సానిగావని చేరినాము. ఆపూరిపటేలు యిరువదిబండ్లతో వచ్చినాడు వైపునుకు. మే మొక గుంపెడు వస్తా మనుకున్నాడేమో. నలుగురమే అయ్యేటప్పటికీ అతనిముఖం చిన్నవోయింది. పటేలుతోటి వచ్చిన ఆపూరివారుమాత్రం మాకన్నీ సొక ర్యాలు చేకూర్చాడు. మమ్ము చూడడం వాళ్ల

కానందంగా ఉండేసింది. వాళ్లకు వది నెగాబోలాగా నేను.

“నేను చెప్తున్నా, దాదాసాహేబ్” అని మొదలుపెట్టాడు పటేలు. “దినకరరావు అదృష్టవంతుడు.....” అని యింకా యేమో చెప్పబోయేసరికి మా నాయన వేరే మాటల్లోకి దించాడు.

“దినకరరావు? ఏ దినకరరావు? పూర్వపు దినకరరావేనా ఇతడూ?” ఈ ప్రశ్నలన్నీ బయస్కొపుమాదిరిగా నా మనసులో స్ఫురించాయి. ఇతను ఆదినకరరావే అయితే... యెంతభాగ్యం? కాని రూపం లేని, చదువు రాని నాలంటిపిల్ల నరేడు పెండ్లాడడ మెట్లా?”

మేము సానగావని చేరినాము. దినకరరావు పెండ్లని ఊరిలో ఆబాలగోపాలమునంతోపిస్తున్నారు. ఊరిస్త్రీ లందరూ, కల్లకపట మెరుగని ఆకుంబీలందరూ, పెండ్లిఊరే గింపులో చాల్లానేవారే. మరుదినం ఉదయం నేను దినకరరావు ధర్మపత్ని వైనా. కాని, యెవ రీదినకరరావు? ఇరవైయేండ్లదాన్ని సిగ్గుపడటానికి కారణము లేదు గాని, మొఖమెత్తి చూడలేకపోయినా అతణ్ణి. చివరకు కండ్లెత్తి చూచేటప్పటికి, యేమిదృశ్యం! దినకరరావు పూర్వపు దినకరరావే. శాంతనువివాహమాడవలసినవాడే. కాని, పాపము కండ్లు లేవు. ఈ గ్రుడ్డిమనిషిని పెండ్లి తేసుకోడం నా కిష్టమేనా? పెండ్లి తేసుకోడం యిప్పుడే కాని, కండ్లు లేవని అపరిమితమైన దుఃఖముకూడాను.

అయినా అతని ముప్పటికిని ప్రేమిస్తున్నాను. ప్రేమ గుడ్డిది. ఆరాత్రంతా నాకు కంటి తడి ఆరలేదు. ఏడుపు ఊరట కూర్చేదిగదా.

నాపెండ్లి కాగానే నా తలిదండ్రులు విలాసపూరుకు పోయినారు. నేను నా భర్త తోకూడ కాపురం చేస్తున్నాను. భర్త నాకు తన కథంతా చెప్పేడు: — సివిల్ సర్వీసుకు ప్రయత్నించలేదని పినతండ్రికి దినకర రావుపై ద్వేషం కల్గింది. తన ఆస్తి వంతా దూరబంధువుకు వ్రాసి యిచ్చి పరమపదించాడు. నాభర్త గ్రామోద్ధరణభారము వహించాడు. అతడు సానగావని చేరి యిచట నివాసం యేర్పరచుకున్నాడు. ఊరిబడిని స్వాధీనంచేసుకొని బాగా బాలికలకు చదువు చెప్పడం ప్రారంభించాడు. గ్రామస్థులకంతా ఆరోగ్యవద్దతులు, వ్యవసాయములో క్రొత్త క్రొత్త మార్గాలు బోధించాడు. నాభర్త గ్రామస్థుల కెంతో ప్రీతి పాత్రుడైనాడు.

ఒకదినం ఊరిలో నిప్పుంటుకుంది. గుడిసె నొకటి తగలబడు తూన్నది. మూడేండ్ల శిశువు వందులో నిమగ్నిస్తున్నాడు.

ఎవరికిని లోపలికి పోవడానికి ధైర్యం చాలలేదు. నాభర్త గుడిసెలోనికి జొరబడి శిశువును బయట వేసినాడు. కాని తనయొడలంతా దగ్ధమైంది. కండ్లు పోయినాయి. ప్రాణం దక్కడమే మహాదాగ్ధం.

అతడు గ్రామోద్ధరణకు తన జీవితాన్ని సమర్పించవలె ననుకొన్నందున పెండ్లి తలపెట్టి

నాడు కాడు. పెండ్లంటే భర్త అని అతని మతము. కాని కండ్లు పోయిన తర్వాత తనకు మనిషిసహాయం అత్యవసరమయి పోయింది. సానగావని వారందరూ పెండ్లి తేసుకోమని యితన్ని నిర్బంధపెట్టేరు. తన్ను ప్రేమించి బాగ్నత్తగా చూచుకోగల పిల్లను పెండ్లాడడం భాగ్యమేనని అతనికికూడ తోచింది. అప్పుడు నన్ను స్మరించుకొని నాతండ్రికి జాబు వ్రాసి నాడు. నాతండ్రికి కావలసిందీన్ని వరుడే. అందుచేత తల్లిదండ్రులను ఒప్పకొన్నాడు.

“కానీ, వేణూ, యిటు చూడు. నే నిన్ను మోసం చేయదలచుకోలేదు. నేను గుడ్డివాడనని, నీ మోహముంటే నే పెండ్లి తేసుకుంటానని, నీ తండ్రికి జాబులో వ్రాశాను. చెప్పినా నీయీ విషయం నీతో?” అని అడిగినాడు. నా భర్త.

“లేదు. నాకేమి చెప్పలేదు. ఏమి వ్రాశాడు బదులు నాయన?” అని నేనడిగాను.

“నీవు నన్ను పెండ్లాడడానికి సంపూర్ణముగా సమ్మతిస్తున్నావని వ్రాశాడు. వేణూ, దానికే మొందుకు? నిజం చెప్పు. నన్ను పెండ్లాడినందువల్ల నీజీవితం పాడయిపోయిన దని తలచవా?”

“కానీ కాదు. మీ భర్తపత్ని నైనందుకు గర్విస్తున్నాను. ప్రజాసేవకై మీ దృష్టి కోల్పోయినారు. నాభర్తను జూచి నేను గర్వపడుతున్నాను. మీ కృషి కంతకు నేను బాసటగా నుండుట కేయధ్యంతరమూ లేదు. విశ్వసించండి నన్ను” అని నేను పలికేసరికి అతని

నేత్రములనుండి హర్షాశ్రువు లేకధారగా ప్రవహించాయి.

“కాసీ, నీవు నన్ను నిజంగా ప్రేమిస్తున్నావా?” అన్నాడు నా భర్త, కళ్ల నీళ్లు తుడుచుకొంటూ.

“మీకు సందేహ మెందుకు? నేను మిమ్ము గాఢంగా ప్రేమిస్తున్నా. గ్రుడ్డిగా ప్రేమిస్తున్నా ననవలసింది.”

ఇంకా యేమో చెప్పబోయినా గాని, నోట్లో నే నిలిచిపోయింది మాట.

“మీరు నన్ను తిరిగి ప్రేమిస్తున్నారా?” అని కొంచెం నవ్వుమాటగా అడిగేను. “నేను చదువురానిదాన్ని. ఇటువంటిమూడురాలు మీ భార్య కావడం మీ కిష్టమేనా?”

“కా కేమి? నీవంటిపిల్ల కన్నులు విచ్చుకొని నన్ను గ్రుడ్డిగా ప్రేమింప గలిగితే గ్రుడ్డివాడు గ్రుడ్డిగా నిన్ను ప్రేమించలేడా? ప్రేమ గ్రుడ్డిదిగదా!”

ఈలాంటి సంభాషణలు మాకు పరిపాటే. అనేక మైనప్పటికీ ప్రతిసంభాషణకు యేదో వింతచోద్యము కలదు. మా కెప్పుడూ

విసుగు పుట్టదు. పగలు నేను ఊరిపిల్లలకు చదువు చెప్పతాను. రాత్రి నా భర్తగారి కొరకు గ్రంథపారాయణం. వారు చెప్పే వ్యాసాలు నేను వ్రాసి పత్రికలకు పంపుతా. పత్రికలకు వ్రాసినందులకు మాకు కొంత ఆదాయం. పల్లెటూరివారు విద్యావిహీనులైనా, అతన్ని గ్రుడ్డిగా ప్రేమిస్తారు. ప్రతి విషయానికి సోదరునికి బతే, యితని దగ్గరకు వచ్చి యితని అభిప్రాయం పొందుతారు. నా భర్తగారి ప్రయాసవల్లనే ఊరిలో నాక స్వదేశీవస్తువుల దుకాణమున్నూ, నహా కారసంస్థా యేర్పడినాయి. గ్రామజను లొక చోట చేరి వార్తలు తెలిసికొనేటందు కొక గ్రంథాలయము స్థాపించాడు. మాకు డబ్బు యెక్కువ లేవందున భాగ్యవంతులము కాదు. కాసీ, సౌఖ్యమే భాగ్య మైతే మాది విశ్వర్యమే అనాలి. ఈ సౌఖ్యానికి మించి నే నేమీ కోరను. నా గ్రుడ్డి భర్తను గ్రుడ్డిగా ప్రేమించడమే నా జీవితోచ్ఛ. ప్రేమ గ్రుడ్డిదిగదా!

(మే-జానువరి ౧౯౩౬లో ఆంగ్ల పత్రికనుండి)

అనువాదకుడు: గు. వెం. సు.

ఓడరేవు—(పాపట్లతాలూకా)

ఘనధాన్యలత్తు లందముగ నృత్యములాడ నొప్పుచుండెడి దోడరేవు
 ఎగుమతులో దిగుమతు లెనక మెనఁగుచుండ నుజ్జ్వలం బయ్యెడి దోడరేవు
 ఓడబేహారుల మేడల మిద్దెల నొకపగచుండెడి దోడరేవు
 నలుదేశముల వస్తువుల దింపుకొని యూళ్ల కొనఁగుచు నుండెడి దోడరేవు
 అంచు వృద్ధులు నిచ్చ వల్లించుచుండు - రిపుడు నున్న పుబెత్తిక లిటికఱాల
 తునుకలపు నాదులుం దప్పఁ గనఁగఁబడదు - నీవిభవ మక్కటా ! ఓడరేవుపురమ.

అందితంబైన కారంచేడుగ్రామంబు ధనికులతోడ నిండినది యగుట
 చీరాల పేరాల చిన్న పూరిండ్లలో నేతమగ్గంబులు నిండియుంట
 నేటపాలెము జాండ్రపేటయు రంగులయద్దకంబులకుఁ బ్రఖ్యాతిఁ గనుట
 వేదశాస్త్రశ్రోతవిద్యలకు వెదల్గవల్లి స్వైరవిహారభవన మగుట
 నీబజారులలోపల నీయఁ గుల - నీమహాహర్మ్యములయందు నెగడియుండు
 హెచ్చుబేరములకు సాక్ష్య మిచ్చి యుండె - నీవి చెడియుంటి విపు డోడరేవుపురమ !

కొత్తిపట్లము—(ఒంగోలుతాలూకా)

నందు లేకుండంగఁ జండ్రకూచంబులు, పా తినగోడలరీతిఁ జూడ
 ఇటికఱాతునుకల నిసుక నున్నము పోసి, గట్టిచేసిన వేదికలను జూడ
 వెడలు పెక్కువ గాఁగఁ జెంచికట్టినజీర్ణములగు గోడలపునాదులనుజూడ
 పలురకంబులముండ్లుగల చెట్లపొదలఁగప్పట్టు మహావరణములఁ జూడ
 నీవు నిస్తులవస్తునమ్మి మనుట, - నీవు ధనపుఁబాఁతరలతో నిండియుంట
 చూడఁజూపుతిసరణికి వచ్చుచునెయుండు - బ్రతికి చెడి యుంటివో కొత్తిపట్లగంబ

క రుణ ర స ము

మూడవది హాస్యవిరోధి యగు కరుణము. ఇష్టవాళమునో, అనిష్టాపిలనో ఇది జనించును. కపోతవర్గమున, యనుదైవతము వగును. శోక మిందులకు స్థాయి. మృతాది యాలంబనము. తద్దాహాదికాంక్ష బద్ధిపనములు. దైవోర, భూపాలము, శోదనము మొదలగునవి దీని యనుభావములు. బైబర్లము, తచ్చాస్యప నిశ్వాసములు, సంభము, ప్రణాపము, ఇవియను. నిశ్శయము, మోహము. క్లాని, శ్రమము, విషాదము మొదలయినవి శ్రిభారములు. ఇట్టికరుణము శర, కరుణవిప్రలంభము శర. ఇందులకు స్థాయి శోకము; కరుణవిప్రలంభమునకో స్థాయి రతి.

కరుణారసము (గీతము) రామకిరీరాగము - సత్వంగతాళము.

అర్యుతనయ హృది తన కిమిదం పితమహాకదాపి న జానే,
కృపిదినా జగతి నఖలు భవదప్రియ మహా మకరన వితి జానే.

ఏకళ ఇహ మమ తపఃభ్రలోజ్జ్వల నికటిభవగుణింధో,
దర్శయ నిజముఖమోషధిపతిరుచి మా ర్హిసమాజలబంధో.

ఏత్య తవాఽఽస్యవిధుం లలితం మ్రుణ ఏహ చిర మతికష్టా,
దాశరథేర్దయితాదతిఖలు నమ్రముఖాశుభిష్టా.

ఇథం విలసతి దేవరత్నగుణాపితమతిశయభూరమ్,
శ్రుత్యా చిరదిననిజవశనిసతి రూప మధైర్యప్రకారమ్.

సీ తా ప రి త్యా గ ము

రంగము—వాల్మీకి తపోవనము.

[నీత కూరుచుండియు, చెంతలక్ష్మణుడు నిలుచుండియు ప్రవేశించురు]

నీత—అన్నా! లక్ష్మణా! ఇట్టి ప్రళాంతభూములు నన్నా నందింప జేయజాలకున్నదియే? ఆకస్మికమగు నాయాపము నన్ను వేధించుచున్నది. నా హృదయము మిగులబరుచెక్కినట్లున్నది. అన్నా! మరల నాకుడికన్న దరుచున్నది. ఈశ్వరన మేమయియుండును! ఏదేని అనర్థమును నొందింపదుకదా! ఏమో నాప్రాణేశుని పట్ల ఎట్లు కరిగిమించునో తెలియదు. ఛీ! అతని సరసను వదలంబులో లొందరపడితిని. నామనస్సు దిగులుపెడుచున్నది. (కన్నీళ్లుగాల్చుచు) నాప్రాణేశుని పదవకములను ఇక నెన్నటికిని చూడబోనేమో!

లక్ష్మ—(అధోముఖుడై నిట్టూర్చును.)

నీత—ఎండుకంత చింతిల్లుచున్నావు? మన సేవయిన వనర్థములు సంభవించెనా? మాటలాడవేల?

లక్ష్మ—అమ్మా! ఏమని పలుకుదును? ఓదుగృష్టమా! నేనెట్టి దారుణాపనమును నెరవేర్చునలయు ననియో నీత లంపు? (తిలమోదుకొనును.)

నీత—లక్ష్మణా! చగచెదవేల? చెప్పమునాయనా, నా చీచితేశుని బృతాంతమేమి? అతనికి కుళలమేకదా! (లక్ష్మణుని చేతిని పట్టుకొనును) వేడుకొందున, చెప్పుము. నీ మాత్రులు నన్ను కలచివైచు చున్నవి.

లక్ష్మ—(తనలో) అట్టి దారుణవార్త నే నె డ్దెరింగును? కాని గతియేదీ? (డిగ్గరగా) లో! ఆ ప్రాకరణ్యు నింబ
 విరకాలము వేసిందిరివను కారణమున వారు నీ శిలమును సంజేహించుచున్నారు. ఇందులకు రాజుగారు—
 (విరమించును.)

సీత—ఏమిచేసెను? చెప్పుము, నీదెవ-నన్ను వదలెనా?

లక్ష్మ—(తల్లి) అవును. నిన్నీయాశ్రమమున వదిలివచ్చి నాకనుజ్ఞనిడెను.

సీత—(దిగులుతో) ఏమో! నన్ను పరిత్యజించెనా అంతటి ప్రేమగలవాడు? కాని నన్ను పరిత్యజింపజేల? ఏమి
 యు సెరుగనిదాసను, నిరపరాధును నన్ను వదిలివాయుకొన్నను కళింకితము జేయజేల? నిష్కారణమున నా
 యపవాదము నతడు నమ్మెనా? అయ్యో! అగ్ని పరిశుద్ధవయితినే. ఇంకను సంజేహములకు తానేడె?
 లేదు లేదు; నే నతనికేరీరము నాత్మయు నని అతని? బాగుగ దెలియును. దినప్రజల సంతోషపరచుటకే
 ఇటు బాధిరించుచుండును. అతనిని, నిందించి యుపయోగములేదు. (నిట్టూర్పును) అయ్యో!
 నే నిందులకే జల్మించితివా? నాయుట్టి దొర్భాగ్యవతి మరియొకతె ప్రపంచమున గలదా? దుర
 దృష్టమా! నన్ను నపరతము దుఃఖింపజేయవెంచెనా? దుఃఖింపముద్రములో మనిగి కృతంపజేసితివే
 గాని యెన్నడును ఒకక్షణమేని యానందము ననుభవించజేయవైతివికదా! శిష్యునున్నును విరిచి నాస్పృహ
 యేసుదు నాపాణిని గ్రహించినప్పుడు రాజీనై ఇక మఖయల ననుభవించుకని తలంచితిని. కాని నాదుర
 దృష్టము, సింహాసనము నెక్క-బోవు సమయమున నానాథుడు అడవికి పోవలసివచ్చెను. నేనును వెంట
 దించితిని. కాని యేడియొట్టున్నను అతని సహవాసమున ఆడవియందును స్వర్గసౌఖ్యము ననుభవించితిని.
 అదియు రావణుడు సన్నాధిపతీవమున వచ్చి నన్ను పహరింపుకొని పోవువారివరకు. అతని యావాసమంత
 యు సంధికారావృతము. అప్పుడు నేను బ్రతికియు వచ్చినట్టేయుంటిని. నాకాంతుని యుడబాటున నే
 పడెన యిక్కట్టులు తలంచిన దిగలగుచున్నది. కాని యదిదెన్నెయో యిదుమలబడి నన్ను తిప్పించెను.
 సమద్రమునకు నేతువుకట్టి లంకతోచ్చి యుద్ధమున నతనిని మట్టుచెట్టి నన్ను విడిసింపెను. మరల మేము
 కలసికొంటిమి. ఇకనైనను ఆనందమున దినములు గడుపుచునుని తలంచితిమి. కాని యా యదృష్టదేవత
 యింకను తృప్తిపడలేదని యెనరికలుక. భాగధేవుమా! యీ మహాదుఃఖింపముద్రమున నన్ను మరల
 ద్రోయవెంచితివా? (ఆగును) అవ్వా! కష్టపనములకును, కష్టములకును నేను చెగవను. అడవిలో
 పెన్నియో యిడుముబడితిని. (ఏర్పడు.) కాని, ఋషికన్యలు నాపరిత్యాగమునకు కారణమగుచో
 నేనేనుని యుత్తరమివ్వును? అయ్యో! నా శిలమున వారు సందియపడుదురు. వారియెదుట బడుటే
 టులు? ఛీ!—లక్ష్మణా! నేను గర్భవతినే కాకుండైన యెడల గంగలో మరియొందును. నా శివితేకుడు
 మాత్రము నాకై కదిరిపింపదా? ఏమో యంత అంగలార్చుచున్నాడో? కాని యెంత దుఃఖించి
 యేమి ప్రయోజనము? నాథా! నాకై విగవలెను. లక్ష్మణా! తొందరగ వడలుము. అతని నోదా
 ర్పుము. ఎన్నటికి నతని నొంటి గనుంపెనెకుము, ఒంటరిపాటు దుఃఖము విడువడింపజేయును ముమా!
 నా ప్రేమ నతికి తెంపుము. అత దానిరించిన దంతయు ధర్మ్యునిని చెప్పుము. ప్రజల శృద్ధిపరచుట
 రాజగర్వముకదా! నన్ను తీవితాంతము వదిలెను వరుసలదని చెప్పుము. ఎత్సా! అతని సౌఖ్యమున
 కును, యెడబాటె యెఱుగని లోకమున మా యిరువురియాత్మల కలయికను నే నిచ్చుట దైవమును
 ప్రార్థించుచుండెదను.

3. కరుణారసము. — శీతాచరిత్యము

౧. హాస్యరసము—కాలనేమిదంపతులకలహము

హాస్య రసము

శృంగారానందము తదనుగామి యగు హాస్యము. శ్రేష్ఠమును ప్రముఖదేవతాకము నగు, హాస విందులకు పాయభావము. ఈ హాస మాత్రు విగమములు—స్మృతము, హాసితము, విహాసితము, అనహాసితము, అపహాసితము, నమనవి. ఉత్తమవాణ్యకులకు స్మృతహాసితములును, మధ్యములకు విహాసితానహాసితములును నీయగు అపహాసితాహాసితములు నాపయోగింపదగును. ఈవర్ణికావినయన హాసము స్మృతము; పుండితాధరమును, ఈవల్లభ్యు దంతము నగునది హాసితము; రాధురవ్యరము విహాసితము; శిశుకంపపహిత మహాహాసితము; సామ్రాజ్యమహాసితము; విషిష్టాంగ మతిహాసితము—విస్తృతాకారవాక్యేష్టు దగునా దిందుల కాలంబనము. తచ్ఛేష్టులు దీక్షాము అద్వితీయములు. అక్షిసంజోదవదనస్మేరతారు లనుభావములు. నిద్ర, అలస్యము, అవిహిత మున్నగునవి వ్యభిచారులు. అట్టి హాస్యము అత్యున్న మదియ, పరస్థ మనియు చెందు తెరగులు. తనయందున్న విభావములచే తనకే గలుగనది. అత్యున్నము; పరునియందుండు విభావములచే గలుగనది పరస్థము.

హాస్యరసము (గీతము) శింకరారాగము - ఉదీక్షితతాళము.

పవనతనయ మతిశయవీర్యం, యద్యపామపహస్తుమిశ ఉన్న తరణకార్యమ్.

లక్ష్మణాయ జీవనన మగగతమభిదాతుమ్,

పతితాయ కలేగ రావణసుదిలేన నిహస్తుమ్.

దాస్యతేఽర్ధరాజ్య మవద దిరి రజనిచరణే,

పరిపూరయతు మనోగత మభిలాషముమేళే.

కింతు యత్ర తిష్ఠతి నను తిహ మనువయేయమ్,

మయాదానవతినయా మను పౌదయస్య హరేయమ్.

దీర్ఘరజ్జ మేష కురుత ఇతివచన ముదిత్యా,

సహ రా వణమాకులః కిలధరణీపరిమిత్యా.

వీడనాయ తోలయతిర కతివచనకరీం తమ్,

దయితా నిజబాహునా పతిమభినంద్యచింతాంతమ్.

కాలనేమి దంపతుల కలహము

రంగము—లంకలో నొకభాగము.

[కాలనేమి తనదీక్షెముందు మార్చిని ప్రవేశించును]

కాలనేమి—(సంతోషముతో) అబ్బయ్యమనకు నానుభ్యును విశోధిపాత్రము. అది కటాక్షించెనా, అతనికి కొరత లేదు. కాని యిది సామాన్యలయేడెనే పశ్యము. కేమమాత్ర మామె కటాక్షమునకు గాని, కోపమునకు గాని అతీతుడను. నాది బృహస్పతినక్షత్రము. అతడుగూడ సాభాగ్యమున నశ్చమించడు. దేవతలకు గురువుగా మన్నను అతడు కుటిరయలో కాలము చెక్కడోయవలసివచ్చాడే. నేను నేడొక కుటీరమున నుండును. రేపు మాగధులు స్తోత్రము చేయుచుండ, అప్పురపులు చామరములచే నీచుచుండ నొక దివ్యప్రాసాదమున రత్నభరితసింహాసనమున నుండును. ఆజ్ఞతప్ప మరేమియు చేయును. దేవతల నందరిని నా యధీనత నుండుకొందును. నాకు నాయాజ్ఞ కయి వేది యుండును. ఉండురేమి? అప్పుడే తియ్యరుగ నున్నాను. ఆహా! ఏమి నాయద్యుష్టము! ఏమి సంతోషము! పరనశతచే పిచ్చియెక్కుచున్నది. ఒక అర్ధరాజ్యమే! చక్కపగము! సామాన్యరిషయము కాదు! (నవ్వును.) విభాగ మెటుండువలెను తెలియునా, చెంద్రకంఠమాడ భేదములేక న్యాభ్యాసగమండవలెను. (నేలపై లంకపటము గీచును.) ఇదేలంక యనుకొనుము. ఈభాగము నాకండవలయును. ఇది రావణునికి. నాదు నాపాదములపడి 'మామా! నా కింకొకింర వెదలుము.' అని పలుమారు ప్రార్థించినను నేను వినను. ఇక రాజ్యము ఒకశంపబడినటులే. నేనును రావణునంతటివాడను. వీరిధముగను నాదు నన్న మించ బాలకు, నాకొకటియు, నానికి పదియునోరు కలుగఁదగుదు. అందు విశేష మేమియు లేదు కడు పతినికీయు నొకటే, నాకు నొకటియే. ఆతడు పదిసార్లతో తిరచానిని నేనొకదానితోనే తిందును. (పరభ్యాసమున నుండిపడును) ఓహో! సింహాసనమున నేనిగ గూర్చిన చొలుత నభ్యసించవలయును. లేదా, దుర్భాగ్యపు ప్రజలు చక్కగ పక్కరింపరు. (సింహాసనమున మార్చిన్నటులు ఒకచివురుకట్టును కుడిచేతదీసికొని నింత

తీరున నంతర క్రమన నిల్చును.) కాదు-ఇట్లుకాదు. (ఉనికిని చూచును) అవును, ఇట్లే. చూచితివా నారాజువ్య మెట్లు ప్రకాశించుచున్నదో? (నడచును) మంచిది. ఇప్పుడు రాజువలె కొంతపరిక్రమింతుము. (అపొంకారమున వెనుకకు అంగవేయును) నాముందును, నా వెనుకను రక్షకులున్నార. వన్నిప్పుడు సమాపింప నెవరికేని ధైర్యము కలుగునా? (ఉల్లాసముగాఁగవ్రుకు) నా కయ్యభాగిని దింకయు నీ వృత్తాంతము తెలిసియుండవలె లెలంచెద. వినుటయే తలపించెనేని ఆమె అప్పుడేమిచేయునో తెలియదు. సంతోషాతిరేకమున చనిపోవునేమో అని నాకు భయమగుచున్నది. లేదు, అట్లు లెలంప వలె లేదు. ఆమె నా భార్యకదా! నిరవసరమును నామానప్రభావమున నామెను భాగము కలవగదా! ఆమె యెటకేనిపోయి యుండును. తిరిగివచ్చినపుడు ఇంతియు నామెకు తెలియగలదు. వెంటనే ఆమె రాణివలె నా సరస్వతి రాగలదు. కుల మెట్లులున్న ఆమె యదృష్ట గాంతి చెడదాదుముమా! లేనిచో నానటిభర్తను పొందగలుగునా? కాని యిప్పుడు కాలమును వృధముగ గడపుటకు వీలులేదు. ఇదిగో ఈ గడ్డిమోతావునుండి యొకతాడు కేనుడును. రేపుదయమునకు కానియును. రాజ్యమును కొలుచుటకు రావలెను త్రాటికడిగనా, వెంటనే వాని ముఖమున కేయగును. మంచిది. (త్రాటిని కేన వారంభించి మూల్గును.)

(కాలనేమిభార్య ప్రవేశించును)

కాల. భా—ఒరీ, ఇక్కడ నేమిచేయుచున్నావు?

కాల—(తనలో) నేనిప్పుడు మాటలాడెను. ఒకమారు ఓలిదంతెనే పలుకుట రాజుల హుతిముకాదు.

కాల. భా—నిన్ను తగులబెట్ట! మాటయేలేదే? నీకేమి చెప్పుదా?

కాల—(సరలమూల్గును.)

కాల. భా—తెలివిమూలినవాడు వానిని చూడుదు. పాప మతిభార్య ఇత్రడికడియకులతో కాలము వుచ్చుచుండ నగుదు సంతోషమున పొంగిపోవుచున్నాడు. ఛీ! నీ సంతోషము పొడుగాదు!

కాల—రమణీ! కారితము. నీ అదృష్టము పండును-లేదు-అది యప్పుడే పండినది. ఆపాడు అధిరగముల వన్నెటిని తీసివేయుము. నేనేమి చేయచున్నానో నీకు తెలియలేదా?

కాల. భా—అదేమి? నీవొక త్రాటిని కేనుచున్నావు! నీవు దానితో నురిబోనుకొనెదవా? అయినచో గడ్డితో నెండుకు కేనెదవు! జాపవారతో దిట్టముగా కేనుము.

కాల—రమ్మ, సంగతిమినుము. లక్ష్మణుడు శక్తితావుడుచే తన్నుకొనుచున్నాడు. పాపముండును పండివై గంధ మాదకమునకు వెడలించున్నాడు. అతడు రేపుదయమునకు పూర్వమువచ్చెనా, లక్ష్మణుడు తీవించును. రావణుడు రసయముతో నొప్పుచున్నాడుకదా-మానా, నీవేలగునవైనను పాపముండుని చెంపినను, లేక ఈరాత్రి కలిసిని మైవరంపింపజేసి యతని యుద్దేశ్యమును భంగపరచినను నిశ్చయముగా లక్ష్మణుడు వరణించును. భ్రాశృవాత్సల్యమున రాము డిలిసిని వెంబడించున. నీక నాపాత్రును. ఇదియే సందర్భించె నేని మనవిరువురు మీర జ్యమును పంచుకొందుము! అని-కేను నా ప్రకారమేచేసితిని. నిశ్చయముగ నతిడి వేళకు ఆమాంసలో బడి గరించియుండును. ఓ! అతి దింక నాపర్యతిమునకు పొగలుగునని లెలచెదవా? లంకను కొలుచుటకు త్రాడుకేనుచున్నాను. రేపు నానగమతో నేను రాజుకాగలను. ఏమి గుడినదు!

కాల. భా—(సంతోషముతో) అట్లవా? అయినచో కేను నీరాజిని.

కాల—(సంతోషముతో) ఎంతేనా? వాతోపాటు సింహాసమున కూర్చొనియుండువు.

(వాల్మీకి సల్పగుండు.)

కాల. భా—మంచిది. నీవు రాజువు, నేనో, నీరాజిని. కాని నా యాధిరగముల మాటయేమి?

కాల—ఒరీనో! నీ యాధిరగముల మాటయో? దానికేమాడా ఏర్పాటులు జరిగినవి. నీకు అపాదను ప్రకము ఉచిత మగు నాధిరగములచే వెలంకరింప రావలెను ప్రమాదముచేసియున్నాడు. నిజముగా నాటి భారమున నీవు నడువకాలవు.

కాల. భా—అహో! అలాగా? (నవ్వును) అగునో, నీకొర్రగొల్లపు టాధిరగములను తీసివేయుదును. (ఇత్రడిసొమ్ము ను విడిపిపారవేయును)కాని, ముండోదరిసొమ్ములో నాకు పాలులేదా?

కాల—తెలివిమూలినవావా! అధిరగములు మాత్రమేనా! ఆమెయే నాభాగమునకు వచ్చును.

కాల. భా—(ఆగ్రహమును కావించి) పక్షువా! నీ మేనల్లునిభార్య, ముండోదరి భార్యగా నైకొనజూచెదవా? నీ పాదె గట్ట (ఆమె చీపురుకట్టును దీసికొని చావమోదును.)

[తెర.]

౧

“యువకులే దేశము నుద్ధరింపవలయును. ఈ నాటి యువకులే మాన్యుదు దేశోద్ధారకులు కాగలరు. రాజకీయవిషయములందును, సాంఘిక విషయములందును, ఆర్థికవిషయములందును యువకులు శక్తివంతులై లేకపోతుపడవలయును. ముఖ్యముగా సాంఘిక విషయములు యువకులపై నాధారపడి యుండును. యువకులు పూనుకొని ‘నో మనదేశములో నుండు దురాచారములన్నియును సదాచారములుగా మారును. బాల్య వివాహములును, పృథ్వీవివాహములును అడుగంటును; దేవదాసీల పదుపుచ్చుత్తి మామునుగును; కులములకు, మతములకు గల కాట్లాటలు కృశించును.” ఇట్లు దేశోద్ధారకుడు విశాఖపట్టణయువజనసంఘపు వార్షికోత్సవసందర్భమున గంభీరోపన్యాసము గావించెను. మేము యువ జనసంఘసభ్యుల మగుటచే శ్రద్ధార్థకులతో అధ్యక్షుని యుపన్యాసమును విన్నాం. “ఉపన్యాసములతోన, తీర్మానములతోను మన కర్తవ్యము సమాప్తము కాదు. ప్రతియువకుడును తననగుదేహిద చేయు చేకికొని, ‘నేను దేశమునకును, సంఘమునకును ఏమి చేసితిని’ అని ప్రశ్నించు కొనవలయును” అని అధ్యక్షుడు పలికినప్పుడు మాలో చాలమందికి ఆవేశము, స్పృహపడి కలిగింది. క్రియకు దిగవలెనని నిశ్చయించుకొన్నాం.

అధ్యక్షుడు సాయంకాలంబంజీలో పయనమగుచుండుటచే సభ ఆరుగంటలు కాకపూర్వమే ముగింపబడింది. అధ్యక్షునితో కొంతమంది యువకులు రైలుస్టేషనుకు పోయారు. దారిలో ఒకచిన్న మేడపై పడువారునత్సరముల బాలిక యొకరే నిలిచిచూస్తుంది. ఆమెపలుచని శీరం కొంచెం ఎర్రగాన, కొంచెం పచ్చగాను అస్తమించే మూర్ఖునివెలుగులో ప్రకాశిస్తుంది. ఆమెకుదులు ఆ నాడే ఆధ్యంగన్నాన మొనర్చెనని నలుదిశల చెంది చాటుచున్నాయి. నాటిని దువ్వి సగమువరకే చాలుజడ నల్లి

అటు నులాదిత. ను పట్టుపీలికను (Ribbon) కట్టింకి. ఆధరణములాపైలేవు. తెల్లని మెడలో మూడుపేటల నాచీ గొలుగుమాత్రం కవలకుతూంది. చేతికి రెండు మూడు జరిల బంగారుగాజులు, ఒకవేళకు వజ్రశృంగరము, కర్నముల తిమ్మెట్లు నాజాకును వెదజల్లుచున్నాయి. ఆమె తంబూలండు మృదుకు పైకి వసారాలోకిచ్చి యువకుల కలవరము విని వారిని చూస్తూ పిల్లగోడవద్దఆటై నిలిచింది. తెల్లనిపైలచెరను కాస్త వొంగనచుండగా నామె సర్దుకొంటూంది. అందరి యువకులవృష్టి ఒక్కమాటుగా ఆమె పైకి ప్రసరించింది. అందరివృష్టి! ఒకసారి తాళలేక కాటోలు, ఆమె ఒక అడుగు చెవుకు చేసింది. యువకులలో కలవరము కొంచెము హెచ్చింది. గుసగుసలు, పకపకలు అయివలెనవారి వీధి మళ్లెరు;— అధ్యక్షుని పొగనంపి యింట చేరెద.

మలాష్టిలో నలుగుర మే ఉండేవారం: నేను, పెంకటరావు, ప్రసాదరావు, చలపతి. నేను, చలపతి ఇంటగమిడియేటు చదువుతూ ఉండేవారం. పెంకటరావు, ప్రసాదరావు మెడికలుస్కూలులో చదువుతూ ఉండేవారు. వాళ్లు బంతాటమాడా తాగా ఆడేవాళ్లు. బడిలో బంతాటపందా లాస్తే పెంకటరావుచే గజువు. వాడు బక్కిపలుచనిపొడగరి. తెల్లని శీరం. ఉంగరాల జాట్లు క్రాపింగు. మాటు, కళ్లద్దాలు. వాడు మంచి నాజాకుగా ఉండేవాడు. కొద్దిసేలలో డాక్టరు కాటో నాడు గనక మేమందరం డాక్టరు అని పిలిచేవాడు. ఇరుగుపొరుగులు అతనిదగ్గరకు వైద్యానికి రావడం కూడా గలదు.

ఆనాడు భోజన మైనాక చదువు కట్టిపెట్టి రివికి బయలుదేరేం. మళ్లీ ఆమేడప్రక్కనుంచే వెళ్లుకున్నాం. రాత్రి 9 గంటలయింది. మేడనుంచి అమృతమర్మలమైనతెగల నాదం, దానితో మిలితిమైన శన్ననిగాత్రం వినబడుచున్నాయి నడకతోరు కొంచెం తగ్గించేం. ప్రక్కనున్న కిట్టిదుకాణాని కెల్లి కిల్లిలు కొన్నాం. ఒకల్లిద్దరు సోదాలు

పుచ్చుకొన్నాడు. “మామమాకురు బాగా పాడుతుంది కోయి” అన్నా బొకడు. “సంసార్లలో ఇంతబాగా పాడే వాళ్లుంటారా?” అన్నాడు. మరియొకడు. “మామమాకురుని సంసారిని చేస్తే ఉంటా” రన్నా వేకు. “అవును” అన్నాడు డాక్టరు. “ఈమె స్మృతి విడిచి వివాహము చేసుకొనేట్లు మన మేల ప్రబోధము చెయ్యకూడదు?” అన్నాడు డాక్టరు. కొంచెమునే పూరకుని. “ఉద్దేశానికి సంతోషించేం కాని అప్పుడే ఆలస్యం అయి పోయిందని నా అభిప్రాయం, అంటే కాక, యవకులకి సాధ్యం కాదేమో అని నాభయం” అన్నాను. “ఎందుకు సాధ్యం కాకో చూదాంగామా” అన్నాడు డాక్టరు. “నువ్వే ప్రబోధన మొదలెట్టిలాగుంటే” అన్నాడు ప్రసాదరావు. “ఎందుకు కూడదు? మీరందరు అవివాహితులు, నేను వివాహితుడను. అంచేత నాకు భయం లేదు” అన్నాడు డాక్టరు. “నువ్వూ మాతోటి సమానమే యిప్పటికి” అన్నాడు ప్రసాదు. “అంత మనోబలం లేదనుకున్నావా?” అన్నాడు డాక్టరు.

ఇంతటిలోకి సముద్రసాధుడు చేరేం. ఇసుకలో కూర్చున్నాం. మాలో మేము కొంచెంనేల ముందు చేయ దగిన కార్యా లేని ఆలోచించుకున్నాం. మాకు కొంత దూరాన్ని యూరోపియను కన్య తిరువురుచేరి స్మృతియు నభ్యసించుచుండ చూచేం. అంతట హైందవస్మృతియు వైకి మాథోరణి మరలింది. హిందూ స్త్రీలును, పురుషులునూ ప్రాచీనకాలమునకు స్మృతియు నభ్యసించిరిని ప్రస్తుతకాలముందు గూడ హైందవవారసులును, యవకులును స్మృతియు నభ్యసించి ప్రాచీనకాలమునకు పునరుద్ధరింపవలయునని తీర్మానం చేసేం. స్త్రీ పురుషులు యూరోపియనులవలె కలిసి స్మృతియుచేయుట మనదేశమునకు యుక్తము కాదని గూడ తీర్మానించేం సిమ్మట మెల్లి గా నవతి గృహము చేరేం.

ఆనాటిరాత్రి నా కంఠగా నిదుర పట్టలేదు. లే నీరు అలవాటు లేని నాకు ఆనాడు దానినుహించు తెలిసింది. వెంకటరావుకు గూడ రానుగ నిద్ర పట్టలేదని తోచింది. కాని పలుకరించినా అతను సంభాషణకు

నిగలేదు. ఆనాటిసాయంకాలమునుండి ఆత వేచి దీర్ఘ లోచన చేయుచున్నట్లు కనుపించేడు.

మరునాటి సాయంకాలము సముద్రపుటొడ్డుకు వికారుకు బయలుదేరేం. డాక్టరు తాను వేరే పనిమీద పోవలెనని మాతో రాలేదు. సాయంకాల మారున్నర అయింది. డాక్టరు బట్టలు వేసికొని బయలుదేలేడు. ముండిటిమేడ దగ్గరకు నిచ్చి ఒక్కనిమిషము నిలిచి ఇటు అటు చూసేడు. విద్యార్థులు గాని, ఉపాధ్యాయులు గాని ఆగపడలేదు మెట్లెక్కినాడు. కొంచెం గుండెబిట్టకొడం ప్రారంభించింది. విధిగుమ్మం చాచేడు. చాపడిలో ఎవరూ లేరు. నడవకుమ్మం తిలుపు చేరవేసి ఉంది. కొంచెం చప్పుడు చేసేడు. లోపలనుంచి ఎవరని ప్రశ్న వచ్చింది. “లోపలికి రావచ్చునా?” అన్నాడు. వలువడిసంవత్సరముల యవతి యొకతే కొంచెము తలుపు తెరచి, “తమరా, డాక్టరుగారా! దయచేయండి” అని హాయిలో ఒకకుర్చీవైపు చూపించింది. డాక్టరుకి కొంచెం ఆశ్చర్యం కలిగింది. హాయిలో ఒకకుర్చీలో కూరుచున్నాడు. డాక్టరు చాలా భైర్యముగలవాడు. అయినా మాఖాన్ని కొంచెము చేయటం గ్రమ్మాయి. ఏలాగో ప్రారంభించాలని నిశ్చయించి, “నేను డాక్టరును కాను. ఇంకా విద్యార్థి నే, అయినా ఆంగ్లం నీకు ఏలా తెలిసింది? వైద్యునకుండవలసిన పరీక్షరము లేని నానెద్ద లేవే?” అన్నాడు. “తమరు మమ్మల పెళ్ళాడు మాడకపోయినా మిమ్మలను అనేకసార్లు మావీధిని వెళ్ళుచుండగా చూసేను. తమ వైద్యనిపుణతను సురించికూడా వింటున్నాం. ఇంతకాలానికి మాగృహము పదిత్రమైంది.” అన్నది. “మిగ్గుహము పదిత్రము కావాలనే వచ్చేను. మీ ఆమ్మాయికి వివాహము ఏల చేయకూడదు?” అన్నాడు డాక్టరు. అంత కొంచెం నవ్వుతూ, “మా ఆమ్మాయికి వివాహంచేస్తే మీనంటివారిని ఆదరించడం ఎట్లు” అన్నది. “నేను అట్టి ఆదరణ బడయుటకు రాలేదు. మీ ఆమ్మాయిని తప్పతి నుండి తప్పించి మర్యాదగా అందరినీలే నుభవేననియ చేయునట్లు ప్రబోధించుటకు వచ్చే”నన్నాడు. “తమరు పెరిచిచ్చినది సర్వసమ్మతిమే—గాని, మాకులకునకు గల చిక్కులు మీరు గ్రహించాలి. మా ఆమ్మాయికి వివాహం

చేస్తే మాకున్న మాస్యం కాస్తా పోతుంది. రెండవది, నా గతి ఏమిటి? నన్ను, తమ్ముడిని పోషించే బాధ్యత యిటు వైసి దానిమీద వేయాలని ఆలోచిస్తున్నాం. మూడవది: మాకులలో వారికి ఎంతబుద్ధి ఉన్నా, ఎంత విద్య యున్నా, ఎంతసొందరియ్యం ఉన్నా, మించినబంధం దొరకడం ఎట్లు? ఇంకెవరూ మీ ఉద్దేశమే నిరసన వేరూ. ఈమె పిల్లలు పోషించడానికి సూచిల్ల నేను ఎంత చెప్పినా, ఎవరు వచ్చినా మాటాడకుండా ఉంది. ఏమేనా అంటే నా బుట్లో బాగులేదంటుంది," అన్నది. కొంచెంసేపు తనని, "మిమ్మింకే ఏమి జబ్బు?" అన్నాడు. "ఏమో?" అన్నది. "మిమ్మింకే నేను మానవచ్చునా?" అన్నాడు. "అంతకంటే కావలసిన దేమిటి బాబూ? మీరు డాక్టరు కూడాను, మా అదృష్టం బాగుంటే మీ చేతిమందులవలన నా దానికి నింపాడిగా ఉంటుందేమో?" అంటూ మేడమిడికి తీసుకెళ్ళింది.

డాక్టరు కాళ్ళు కొంచెం కొడబడుతున్నాయి. మేడ ఎక్కేరు. పసారాలో ఒక వాలుకుర్చీమీద పండుకొని సన్నుతాంగి ఒక నవలాగ్రంథం చదువుతుంది. "ఇదుగో, డాక్టరుగా రొచ్చేరు, మాడు" అన్నది తల్లి. తుకుక్కుపడి లేచి ఒక ప్రక్కకు నిలిచి సమస్యనించి సన్నుతాంగి. ఇరువురూ ఒక్కనిమిదము ఒకరి నోకరు చూసుకొన్నారు. డాక్టరు పిమ్మట కుర్చీలో కూర్చున్నాడు. "అమ్మాయి! అన్న హితవు లేదు. నుండెలో భారం అంటుంది" అని డాక్టరుతో చెబుతూ, "డాక్టరు గారు చెయ్యి చూస్తారు, ఇటు రా" అంది తల్లి పిల్లలైపు తిరిగి. సన్నుతాంగి డాక్టరు సన్నిధి చేరి చేయి ఇచ్చింది. ఆమెవాడి పరికిలిండునపుడు కొంచెము ఆయన చేయి పాకినట్లు తోచింది. డాక్టరుదృష్టి చేతిపై నున్నపుడు ఆమె డాక్టరు ముఖమును పరికించేది. డాక్టరుదృష్టి ఆమె ముఖముకై మరలుసరికి ఆమెదృష్టి మరలయొక దిక్కునకు మరలింది. "మాకు చేతివాడి అట్టే తెలియదు. పైతస్కాపుతో చూడవలెను. కాని ఎంతకాలమునుండి ఇలావుంది?" అని తల్లిని చూచి డాక్టరు ప్రశ్నించేడు. "పిల్ల పెద్దవైనప్పటినుండి, అనగా ఆరునెలలనుండి" అన్నది. మరల కొంచెమునే పూరకుండి డాక్టరు "నోపీ ఎప్పుడు

కనపడుతుంది?" అన్నాడు. తల్లి మాకురువైపు చూచి, "చెప్పు" అన్నది. "రాత్రి ఎనిమిది గంటలకు భోజన మైన వెనుక కనపడును," అన్నది సన్నుతాంగి. కొంచెముసేపు ఆలోచించి "భోజన మైనపిదపా? మధ్యాహ్న మంటుందా?" అన్నాడు. "లేదు, రాత్రిమాత్రం" అన్నది. "నేను రేపు ఆవేశకు వచ్చి చూడవచ్చునా?" అన్నాడు డాక్టరు. "అంతకంటే వాక్యము క్రమయిచ్చుచున్నాము" అన్నది తల్లి. "నా క్రమ కేమి కాని, నేను వచ్చినకార్యం విషయమై బాగా ఆలోచించి రేపు మీ ఆభిప్రాయము చెప్పగలరా?" అంటూ డాక్టరు లేచేడు. "చిత్తం" అంటూ తల్లి కూడా ఆయనతో మేడ దిగింది. మేడ దిగి విధియమ్మలు దిగ్గరకు వచ్చి డాక్టరు కొంచెము సంగోచిస్తూ మెల్లిగా తాళు తీసి, బ్రతుకుతేవుడా అని విధిలో పడ్డాడు. వెంటనే అన్నివైపుల చూసేడు. తనకు తెలిసినవారెవ్వరూ లేరు. ఒక్కసారి మేడవైపుకు దృష్టి ప్రసరింపజేసేడు. సన్నుతాంగి తనపైనే చూస్తూండడం కనిపెట్టేడు. మనస్సులో ఒకవిధమైన ఆందోళన పుట్టింది. పోలటకు వెళ్లి రెండు మెరుకులు నోట వేసికొని ఇల్లు చేరేడు.

2

మరువాడు రాత్రి ఎనిమిది కాకుండానే పైతస్కాపు తీసుకొని డాక్టరు బయలుదేరేడు. ఏదో లోగిని చూచుటకు వెళుతున్నాడని మేమెవరము ప్రశ్నింపలేదు. మేడయిల్లు చేరేడు. నుండెలు బాగా కొట్టుకొనడం మొదలుపెట్టేయి. "నేనుచేయుచున్న దానిలో తప్పేమియు లేదోయని మనస్సుకు సంతోచించుకొని ముందరినుమ్మం దాటేడు. నడవకలుపు చేర వేయబడియుండగా, అక్కడనే సిద్ధముగా నున్న సన్నుతాంగి తల్లి లేచి, "తమరా? దయ చెయ్యండి" అని చెబుతూ ఒక హాకీను లాంతర చేత బుచ్చుకొని మేడమిడికి దారి తీసింది.

డాక్టరు ఆందోళనము కొంచెం హెచ్చింది. ఎవరైనా తనను లోపల ప్రవేశింపుచుండగా చూచిరేమోయను అనుమానము. ఈ విషయము తోటినిద్యార్థులకు తెలిసిన తనను ఎట్లు చే శనచేయుదురో అనకున్నాడు.

మరల తాను చేసినదానిలో తప్పేమియు లేదే అని సమర్థించుకున్నాడు, తోటివిద్యార్థి పెరిగిన వల తోడు తీసె తినని విచారించేడు.

ఇంతలో మేడపై కక్కుగా వసారాలో ఎవరను లేరు. ప్రక్కనున్న గదిలోనుండి తేలిలు లేంపునీలిదిమ్మి లోనుంచి చల్లగా వెలుగురు నలుదెసలు ప్రసరింప జేస్తుంది. గది వికాలమైనదే. రెండు తలుపులు, రెండు పెద్ద కిటికీలు, కిటికీలకు తెల్లని పలుచని చిగుడలు; తలుపులకు కూడ ఆకుపచ్చని పువ్వులపద్మకల్పములు బహు అందముగా రెండుపై పుట విడదీయబడి ఉన్నాయి. ఒక ప్రక్క వికాలమైన నీమమంచం వుంది. దాని ప్రక్క నోక నిలుపుబద్దకు, ఆరుద్రమున కదురుగా నోక చిన్న బల్ల గలదు. ఆ బల్లపై నోకచెండిపల్లెములో తాలూలద్రవ్యము లున్నాయి. గది రెండవపై పున ఒక వికాలమైన సోఫా, ఒక వాలుకర్చి, ఒక అందమైన చేతులు లేని కుర్చీ ఉన్నాయి. నాడున్నదంతయు తెల్లని గోడ నలంకరిస్తున్నాయి. అందులో రెండు సౌందర్యవతుల పటములు, ఒకటి అడవులలో ద్విమృదులేర్ల పటము, ఇంకొకటి మరళి కృష్ణునిపటము. గదివర్గభాగము ఒక మెత్తనితివానీచే కప్పబడింది.

ఇప్పు తొంగి నిలుపుబద్దం యెరుట నిలిచి చీర సవరించుకొంటుంది. ఆమె తొలిరోజుకన్న చాలా క్రద్ధతో ఆలంకరించుకొనినట్లు కనపడ్డాది. ఆమె తెల్లనిచీర ఆనీ లిసీపపుకాంతిలో ఆతిసునోహంగా ఉంది. ఆమె కావి రంగుసాటి చేతులూకట్టు కీరమును ప్రతిబింబిస్తూన్నట్లుంది. కంఠము నలంకరించు బంగారు గొలుసుయొక్క తగుకు కంఠముపై ప్రసరించి దానియందమును ద్విగుణముగావిస్తూంది. తల బాగా దువ్వబడియున్నది, నదులునాలు జట అగుటచేతను, ఉంగరముల బట్టలచేతనుకాదోలు కర్ణముల. పైభాగము కొంచెము బట్టుచేకప్పబడింది. ముంకు రులుమాదా గాలిచీత ఎగిరి వాటి అందము, మృతత్వము చాటుకున్నాయి. చెవులకన్నులకుకు చెక్కిల్ల ప్రాకు తూంది.

డాక్టరు గదిలోకి ప్రవేశించుటకు సంగోచిస్తున్నాడేమో అన్నట్లు గదిసమృద్ధగర్ణ కొంచెంసేపు నిలిచేడు.

ఇంతలో సన్నుతాంగి చిరువత్సవతో ఆయనకు నమస్కరించి ఒక ప్రక్కకు నిలిచింది. దానిచేరి ఆసోఫాపై పుగనవరస్తూ “అలా దయచేయండి” అంది. డాక్టరు కూర్చున్నాడు. “నేను చెప్పవలసినదేనో చెప్పేను. అమ్మాయి ‘స్మృతి రేఖ్యకు, పెండ్లి ఆదమ’ అంటుంది. దానికి కొంచెంపిచ్చుమాదా ఎత్తుకూంచేమో అని నాకు అనుమానంగా ఉంది. తమరు పరిశీలించి యేం చేసినా నాకు ఇవ్వుమే క్రిందతలుపులు తీసివేస్తేను. ఇప్పుడే వస్తాను. తమ రోజు ఆలోచించండి” అని చెబుతూ సన్నుతాంగికి క్రిందికి వెళ్లింది.

ఆమె గది దాటి వెడలుపరికి డాక్టరుకు పాతాళ లోకంలోకి వడ్డట్టు అనిపించింది. అట్టి సందిగ్ధస్థితిలో డాక్టరు చెప్పడు చిక్కుకోలేదు. ముఖము చెనుట పట్టింది. జేబులోని తెల్లని ముడతలములు విప్పి ముఖము తుడుచు వంటున్నాడు. “చాలా ఆయాసపడినట్లున్నాడు, వినుదువా?” అని సన్నుతాంగి ఒక జపానువిషకట్ట తీసింది. “అక్కరలేదు” అన్నాడు డాక్టరు. “ఏమి?” అంటూ దగ్గరకువచ్చి విసకట్టతో ప్రక్కను నిలిచింది. “జబ్బుగా నున్నదానిది, నీవు ఏమి విషరగలవు?” అన్నాడు. “నాకు ఇప్పుడు జబ్బు లేదు” అన్నది. డాక్టరుకు కొంచెము ఆశ్చర్యము, అనుమానము కలిగింది. రెండుమిమలు పరికించి, “ఆయితే ఎప్పుడు జబ్బుంటుంది?” అని ప్రశ్నించేడు. “యనువుండేది. కాని ఇప్పుడేమీ లేదు. ఇటువైపు ఉండదేమో” అంటూ డాక్టరుముఖమువైపు మాత్రా దీగరకుంది. డాక్టరుకు ఆమెతలులో ఏదో ఆర్థం అయింది. కాని అనలేదేమో అని అనుమానం. లేక అట్లు అభినయం చేసేడు. “ఇప్పుడు లేకపోవడం సంతోషమే. కాని ముందుమాదా ఉండవని ఎలా చెప్పగలవు?” అన్నాడు. “ఏమో నాకు తెలియదు. ఈదినమునలేనే ముందుమాదా ఉంటుందేమో అనుకున్నాను. అయినా చేయి చూస్తే మీకే తెలుస్తుంది” అంటూ చేయి అందిచ్చింది. చేయిపట్టుకొని ముఖమువైపు మాత్రా ఒకనిమిషం దీగరకున్నాడు. నానీమాడదానికి గాఢము అడ్డొచ్చేయి. డాక్టరే వాటిని కొంచెం వైకి ఉంచేడు. రెండుమాడు నిమిషములు వాడి పరిశీలించి చేయి వదిలేడు. రెండునిమిషములు

ప్రక్కకు చూస్తూ ఉండగా, “వాడిపరీక్షలన నా కేమి బోధపడలే”నంటూ, “మీ అమ్మ ఇంకను రాలే చేమా?” అన్నాడు. “ఎందుకు?” అన్నది. “ఎందుకూ లేదు. కొంచెం దాహంగా వుండి; మంచి నీరీస్తుందని” అన్నాడు. అంత సన్నతానికి వసారాపై కెల్లి, “అమ్మా, ఒక లైప్ జూకుబుడ్డి లే” అంది. దాక్టరు “అక్కరలేదు, మంచి నీరు చాలా” అన్నాడు. “మీరు ప్రాప్తాబులు మీకు మంచి నీరే మాకు పాపం” అన్నది సన్నతానికి కొంచెం చిరునవ్వుతో.

3

తల్లి లైప్ జూకు నీసా తీసికొని వచ్చి, “దాక్టరు గారు భోజనం చెయ్యగానే తంటాలుమైనా వేసికో కుండా మనింటి కొచ్చారు. అంతేత వారికి దాహ మవు తూంది. కాస్త నాలుగాకులు మడిచి ఇస్తే తప్పకుండా న్నావా? ఆ మాత్రపు మర్యాదైనా ఎవరికీ చూపించిన పాపాన్ని పోదు బాబూ, మాపిల్ల” అంటూ అక్కడ నీసా పెట్టింది. సన్నతానికి ఒక కుర్చీమైగా అగ్లాను తెచ్చి అందులో అసీటిని పోసి దాక్టరుకి అందిచ్చింది. “నన్ను చూస్తే మాపిల్లకి మరి ఒట్లెముంట, ఏలా దారి? తీసుకు వస్తాకోమీదే భారం” అంటూ తల్లి మేడదిగింది. పిమ్మట సన్నతానికి తిమలపాకుల పళ్లెం తెచ్చి దాక్టరు గారి దగ్గర తివాసీనిద చతికిపడ్డాది. “నాకు తిమలపాకు లిక్కరలేదు; నేనందుకు రాలేదు” అన్నాడు దాక్టరు. “మీ రందుకు వచ్చేరని నేనుమాత్ర మనగలవా? నాగురించి ఇంత శ్రేమపకునున్న మిమ్మల్ని మర్యాదచేయడం నావిధి; తప్పా?” అన్నది. “తప్పు లేదు గాని అనవసరం” అన్నాడు దాక్టరు కొంచెం సంతోషిస్తూ. “మీకు తిమల పాకులు వేసుకోడం అలవాటు లేదా?” అంది. “అలవాటుకేం గాని, నేను విచ్చిన పని చేదు” అన్నాడు. “సరేమి రెండి; తిమలపాకులు వేసికొంటూ మీరు చెప్పవలసిన విషయం చెప్పవచ్చు” అన్నది. “అ విషయం గురించి మీ అమ్మ నీతో చెప్పలేమా?” అన్నాడు. “చెప్పింది. కాని వృత్తిగర్వమే ముందదని బోధించింది”. “నీ అగ్రిప్రాయం ఏమిటి? మీ వృత్తిగర్వం ముందదనే తోస్తుందా?”

అన్నాడు. “అట్లా తోస్తే నాకు ఇచ్చే లేకపోయివుం డును. కాని ప్రస్తుతం నే నేమి చెప్పడానికి తోచకుండా వుంది” అంటూ ఉరుకుంది.

ఇంతలో గంటలు విసవడ్డాయి. వెంటరావు తన ముంతేలిగడి మారం చూసుకున్నాడు. పదిగంట లైంకి “ఒరే, నాకు చేరవుతూంది. రెండు, మూడు కోజిల్లో నీ మనోనిశ్చయం, చెప్పగలవా?” అన్నాడు. “తమరు రే పీజే శకు దయచేస్తే చెప్పగల నకుంటూను. మీకు శ్రేమ ఇస్తున్నందుకు కృపించాలి” అంది. దాక్టరు “సరే” అంటూ లేచేడు. మెల్లి మెల్లిగా మేడమెట్టు దిగేడు. “దాక్టరుగా రకుకున్నారా” అంది తల్లి. “రేపు మల్లా వస్తా” అన్నాడు. వీధి ఇమ్మం దిగి ఒకసారి మల్లా మేడ వేపు చూసేడు. సన్నతానికి మేడమించి తనకేనే చూస్తూంది. మనస్సులో ఆంకోశన పొచ్చింది. నాలుగు బైపుల చూపి ముందుకు వడిచేడు.

తారీలో ఒక సహోధ్యాయి ఇంటి కెల్లి అతనివద్ద నొకపుస్తకము తీసికొని తన విసరిగ్మహమును చేరేడు. “దాక్టరుకి రాత్రి పికార్లు ఎక్కువగుతున్నాయే” అన్నాడు ప్రసాదరావు. “మాతో చెప్పకుండా నాట కాని కెల్లే వెళుతున్నాం. ఏమిటి కథి?” అన్నాడు నేను. దాక్టరు పరధ్యావంగా కొంచెంనే పూరకొని, “అచ్చే పుస్తకాని కెల్లేకు; దాలోలో కొంత బాతాఖానీ తగిలింది.” అన్నాడు. కాస్త టీ పుచ్చుకుని చదువు ప్రారంభించేడు. కాని చదువేమీ జగరలేదు. టీ పుచ్చుకున్నా నిద్రవస్తూం డంటూ పక్క వేసేడు. దొడ్లడం చూస్తే నిద్రవట్టిపట్టు లేదు. తను చేస్తున్నది మంచివనా, చెడ్డవనా అని ఆలోచన పుట్టింది. తనకు చేసిన మర్యాదలకు తిరస్కరించడం ఏలాగ? అనుకున్నాడు. వైద్యుడు రోగిని పరీక్షించడం లో తప్పేమీలేదని నిశ్చయం చేసుకున్నాడు. కాని రాత్రి ఒంటరిగా ఆచటికి పోవడం తప్పని నిలచేడు. ఆ మరునాటిరాత్రి ఎవరినైనా తనతో తీసికొనిపోవాలని నిశ్చయం చేసేడు. కాని ఎవరు వస్తారు? తనపాటి కునో నిశ్చలత వారి కెవరికి ఉన్నట్టు లేదు. ప్రారంభంలోనే తన ఉద్దేశాన్ని హేళనచేయుటకు దిగినవారు ఇప్పుడు మరి

చేస్తారే? అంచేత తా నొక్కడే పోక తప్పదు. రాత్రి కాకుండా ఉంటే బాగుండు చదువొస్తాడు. కాని పగలు తనకు తీరుబాటు లేదు. తెల్లవారగానే దుస్తులు వేసికొని ఆసుపత్రికి పోవాలి. మధ్యాహ్నం కాలేటికి పోవాలి. సాయంకాలం మీటింగులు, లెక్కలు, అంతే గాక నలుగురు చూస్తుండగా పోగొయ్యింటికి ఏకార్యాకై వా వెళ్లడం యొక్కం కా దనుకున్నాడు. అంచేత అమరునాడుమాడా రాత్రి తా నొక్కడే వెళ్లా లుకున్నాడు. పోనీ, తన ఉద్యమాన్నే అంతటితో చాలిద్దామా అనుకున్నాడు. కాని అంతసొందర్యము, విద్య, లాభాగ్రము గలస్త్రీని, కాదు-పసిగామము, విద్యార్థిసోదరుడు, జంతుసమాజాలు, అందవికారులును అనువారలపాలు చేయడానికి మనసొప్పు లేదు.

౪

అమర్నాడు మెడికల్ కాలేజీ సంవత్సరకోత్సవం వెంకటరావు నిల్వగొనుట, నీరుచెప్పులు, దొరబోపి సహితంగా లైన్స్ లెక్కి సత్తుతాంగి మేడవీధినుండా ఉదయం ఏడుగంటలకు కాలేజీకి వెళుతూ మేడపైవు చూసేడు. ఆమె మేడమీదనుండి డాక్టరువైచే తడేక దృష్టితో చూస్తోంది. చిరునవ్వు ముఖంపై రెలుగు తోంది. డాక్టరుకి కొంచెం నిద్ర చేసింది ఎవరైనా చూస్తున్నారేమో అని నాలుగువైపుల చూసేడు. ఏదో ఆలోచిస్తూ ఆసుపత్రి కెళ్లేడు.

సాయంకాలం మీటింగు అయిన పిదప లాడ్జీ కొచ్చేడు ఆరుగంటకే. ఆరాత్రి వైద్యరిద్యాధ్యులచేత నాటకకాలలో నాటకము ప్రదర్శింపబడుతుంది. అందులో ఒక చిన్నపాత్ర వెంకటరావు ధరిస్తాడు. ఆ పంపిణీ మరది మర్నాడు వస్తావని సత్తుతాంగిలో చెప్పేడు. తాను నాటకకాలం ముందుగా పోవలసికొంద డంచేత వెంటనే దుస్తులు మార్చి, భోజనం చేసి ఏడుగంట లకే సత్తుతాంగి ఇంటి కొచ్చి తలుపు తిట్టేడు. ఆరున కోడు చప్పుడును గ్రహించి సత్తుతాంగి స్వయంగా తలుపు తీసింది. 'తాను ఆనాటిరాత్రి రావడానికివీలు లేదని చెప్పడాని కొచ్చేనన్నాడు, బోపలి కడుగు పెట్ట

కుండానే. "సాయంకాలం కాగితాలు పంచిపెట్టినప్పుడే మీ కివారే తీరుబాటుండ దనుకున్నాను. నేను మీ నాట కానికి రావా లంటే టిక్కెట్టే దొరికింది కాదు" అని ఊరుకుంది. డాక్టరుకి ఒక కాంస్లి మెంటరీ టిక్కెట్టిచ్చేరు కాని అప్పటివరకు ఆటాట మరిచేడు. ఆ టిక్కెట్టు తేలు లోనే వుంది. ఆమెకు దాని విషయంలో తెప్పేమి? అను కున్నాడు. "నావ్విర టిక్కెట్టుంది, కావాలా?" అన్నాడు. "నేను అట్లా రావచ్చువా?" అంది. "ఘనవా లేదు, ఇంబ" అని టిక్కెట్టు యిస్తూ, "రేపు ఏడుగంటల కి వస్తా, విషయ మాలోచించేవా?" అన్నాడు. "మీ పె లవు ఏలా గైతే ఆలా చేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నా" అంది. "సరే, రేపు" అంటూ వెళ్లేడు.

వెంట గావు ధరించినపాత్ర బాగానే ఉంది. సమా జంగా కంఠం మంచి దనడంచేతను, సభాపిటికితనం లేక పోవడంచేతను, చదివిన నాలుగైదు పద్యాల్లోను ఒకటి రెంటికి "మన్ను మారు"లుకూడా పడ్డాయి. అలాడే పెక్క టరీ అవడంచేత నాటకం ముగింపుకు పూర్వం తిమకు సహాయం చేసి తోడ్పడ్డవారికి ఎందనాలర్పిస్తూ చిన్నఉప న్యాసం ఇచ్చేడు. కరతాళస్వరాలు మ్రోగుతున్నప్పుడు, నాటకం మధ్యకుకూడ రెండుమూడుసార్లు డాక్టరు స్త్రీ లకేసి దొంగయాత్రలు చూసేడు. తనవైచే సత్తుతాంగి చూడ్డంకనిపెట్టేడు. నాటకమయింది. ఎవరింటికి వారు చేరరు.

౫

ఆనాడు శనివారం. ఉదయం అందరం అభ్యంగ స్నానం చేసేం. మధ్యాహ్నం పండుకున్నాం. సాయం కాలం కోజాకంటే ముందుగా సముద్రకొద్దుకు బయలు దేరేం. డాక్టరుకూడా ఎచ్చేడు. ఏడుగంట లయేరకు సముద్రకొద్దునే ఉన్నాం. డాక్టరు కొందర చేసినా మేము లేవలేదు. అప్పుడు మెల్లిగా ఇంటికొచ్చి, గుడ్డులు మార్చి హోటలు కెళ్లేము. డాక్టరు అక్కర్నంగా ఉందని హోటలుకు రాలేదు. దానిని కొంచెం పాలు కాచి తెచ్చున్నాడు.

ఏడున్నర అయింది. అందరూ భోజనాని కెళ్లేరు. పెంకటరావు ముఖం కడుక్కుని, పట్టుఖండువాడైని వెళి కొని, చేతికట్టి తీసికొని బయల్దేరేడు సన్నతాంగి ఇంటికి. మేడక్రింద ప్రిపురుచక్కడుకాగానే సన్నతాంగి వ్యయం గావచ్చి మేడమీదికి తీసుకెళ్లింది. ఇంట్లో మరెవరూ లేనట్టు కనపడ్డాది. చాచికిర్రీవీధి కూర్చుని, రెండు నిమిషం బూతుకుని "మీ ఆత్మ యేదీ?" అన్నాడు.

"ఎందుకు? ఏం కావాలి?" అన్నాది. "ఏమీ అక్కరలేదు. ఊరికి అడిగిను." అన్నాడు. "ఊరి కెళ్లింది. పదకొండుగంటలపంపిలో వస్తుంది." అన్నాది. "ఓంట రిగా ఉండడానికి నీకు భయం లేదా?" అన్నాడు. "మీ రుండగా నాకేం భయం" అన్నాది నవ్వుతూ. "నన్ను పదకొండు గంటల చాచి ఉండ మంటావా?" అన్నాడు. "ఉండమాడదా?" అంది. కొంచెం సుఖ యిస్తూ, "ఉండొచ్చుకు కాని మరెవరూ ఇంట్లో లేరూ?" అన్నాడు. "దానీది క్రింద ఉంది" అన్నాది. "సరే" అంటూ, "మరేమిటాలో దించేవు" అన్నాడు. "మీ పెంపు యేలాగైతే అలా చేస్తాను" అన్నాది. "అయితే సత్వ తాత్పర్య మనివేయాలి" అన్నాడు. "నేను ఇప్పటికి ఏన్నటిలోను లేను" అన్నది. "నిజమేనా?" అన్నాడు కొంచెం ఆకురకతో. "డాక్టర్ల మాత్రం కనుక్కోలేరా?" అన్నది సన్నతాంగి కొంచెం కోపంతో. "అట్లయితే ఈ వృత్తిలోకి నవ్వు దిగకూడదు" అన్నాడు. కొంచెం ఆలోచించి. "సరే, తిర్యక?" అన్నది సన్నతాంగి. "తిరువాత వివాహంచేసుకుంటావు" అన్నాడు కొంచెం ఆశ్చర్యంతో. "కాని, ఎవరిని?" అన్నాది. "నీ యిష్ట మొచ్చిన వారిని" అన్నాడు. కాని సమాధానం రాగులేనట్టు తనకే తోచింది. తాను అనివాహికు డయియండిన ఎంత రాగుండును అతనున్నాడు. చిన్న నిట్టూర్పు విడిచి చేరబడ్డాడు. సన్నతాంగి కొంచెం వేపు కలవంచి పోతుకుని, "నన్ను తీసుంది, నా ప్రశ్న లకు జవాబు చెబుతారా?" అన్నది. "చెప్పకేం" అన్నాడు. "మీకు వివాహ మైందా?" అన్నది. "అయి నట్లే" అన్నాడు. "మీ రామెను ప్రేమించే వివాహం చేసుకున్నారా?" అన్నది. "కాకేమి?" అన్నాడు

కొంచెం విరుగుదలతో. "తీసుంచాలి. మీవంటివారు అప్పుతం పుకరని వానికేయిం. మీలో నైవా, ఇష్టం వచ్చినవారిని వివాహం చేసికోదానికి నిలపుకుందేమో తెలిసికోదాని కడిగేను." అన్నాది. పెంకటరావు కొంచెం నే పూడుకొని, "నాభార్య ఇంకా కావడానికి రాలేదు. అప్పుకు ప్రేమించగల నమకుంటాను" అన్నాడు. "మీ రిష్టం డెరినీ ప్రేమించలేరా?" అని ప్రశ్నిస్తూ దీపంగా ఆయన ముఖావలోకనం చేసింది. "ఎట్లు ప్రేమిస్తాను? అది తప్పు గారా?" అన్నాడు కొంచెం సంగో చిస్తూ ముఖం దిందుకొని. "ప్రేమ భగవత్ స్వరూపమనీ, దాల్లో తప్పు లుండకాలవనీ పెంకటరావుగారు వ్రాస్తున్నారే! ప్రేమపూరికములు కాని వివాహాలు మావృత్తి తో సమానమే అంటున్నారు కూడాను. అట్టి వివాహాలు మీకే సందర్భం కాకపోలే మాత్రేమిటి?" అన్నాది. "బాల్యవివాహాల్లో అవి సందర్భం కాకపోయినా, రజ స్వలాసంతరవివాహాల్లో అవి సందర్భం అవడం సమాజం కదా" అన్నాడు. "అకూట నిజమే కాని, బాల్యవివా హాలకుమాలాన్ని రజస్వలాసంతరవివాహాల్లో కూడా అట్టిది సందర్భం కాకపోవచ్చు" అన్నాది. "ఎట్లా?" అని ప్రశ్నించేడు. కొంచెం నిగ్రుణ అభివ్యుత్తా, "మీవంటి వారిని నావంటిది ప్రేమిస్తే తిరిగి మీవంటివారు ఆమెను ప్రేమించలేకపోవులే" అన్నాది. "ప్రేమించ లేకపోవుట కాదు గాని... ఎట్లు?" అని ఊహిస్తున్నాడు. "నిజం గా మీకు నామీద ప్రేమ ఉందా?" అని ప్రశ్నిస్తూ చిన్న చిరువత్సతో దగ్గరకు వచ్చి, భుజంమీద చేయ్యి చేసి ము ఖంకేపి నంగి చూస్తుంది. అప్పుడు "లేక కాదు కాని..." అని యేమో చెప్పతోతూ, భుజంమీద నన్న చేయి తీయ తోతూ, అట్లే ఆచేతని తనచేర రెండునిమిషములు పట్టు కొని, తనకు తెలియకనే చిన్న నిట్టూర్పు విడిచి చేయి జార వడలేడు. "మీరు వచ్చి ప్రేమించేక. నేను మిమ్ములను ప్రేమిస్తున్నాను. ఇప్పుడు మనకేమి బద్ధు?" అన్నాది. "అట్లు ప్రేమించడం తప్పేమో?" అన్నాడు. "తప్పే మిటి? ప్రపంచములో సామాన్యజనులకు తప్పుగానే కనపించవచ్చు. నిజం గా తప్పే అయితే మీవంటివారిలో అట్టి ప్రేమే జనించదు. భగవంతుడు మీలోపమే నన్నింత

కాలం ఆపుచేసినట్లున్నాడు. భగవంతుని ప్రేరణే లేక పోలే మీరు మాయంటి తెందు కొస్తారు?" అన్నాది. "కావచ్చును." అన్నాడు. కాలం జారింది, మరి లేవలేదు.

పదకొండుగంట లేనేరు. వీధికిలుపు చప్పుడయింది. డాక్టరుకి తెలిసినట్లుంది. తానే ప్రపంచములో వున్నది గ్రహించేడు. సన్నతాంగి క్రింది కల్లి తలుపు తీసింది. తల్లి బంటనే భోజనానికి వీడ్చమైంది. డాక్టరు మీద దిగి వీధిలో కల్లేడు. వీలాగో లాడ్జి చేరేడు. అందరు చదువులు ముగించి అప్పుడే పండుకున్నాడు. ఎక్కడి కల్లే పంటే "ఎక్కడికీ లే" దంటూ పండుకున్నాడు.

E

చెంకట్రావు మరునాటినుంచీ తనకు లాడ్జిలో చదువు జరుగలేదనీ, మరొకపహాధ్యాయుతో చదువు

తానని చెప్పి భోజనం కాగానే లాడ్జికి రావడం మానే నేడు. సన్నతాంగి ఇంటికి సమీపంగా ఉన్న ఒకపహాధ్యాయుతో చదువు పెట్టేడు. కొమ్మిది పదిగంటల వరకు అక్కడ చదువు సాగనిచ్చి, తరువాత ఒకటి రెండు గంటలు సన్నతాంగి ఇంట కాలక్షేపం చేసి, పదకొండు పగ్గరెండుగంటలకు లాడ్జి చేరేవాడు.

ఇలాగ రెండు మూడు రోజు లైంది. ఆయాదో రోజు డాక్టరు లోపలి కెళుకుంటే సన్నతాంగిలో "డాక్టరుగారూ, ఏమైనా పాఠికరూపాదులు సద్దుబాటు చేయగలరూ, మల్లా కావలిస్తే రెండోరోజుల్లో చాటులు చేసుకుంటాను" అన్నది. "సరే, దాని కేయి" అంటూ డాక్టరు తనకేమిటో ఉన్న పన్ను తీసి, ఆసాము ఇచ్చి మేడమీది కల్లేడు.

భారతజనని

యమున రాగము

ఓ భారతజననీ!
విహాయనవీధి విహరిణీ!

స్వతంత్రకిరణ స్వర్ణాకరణ
కంకణకటక కలాపినీ!

భవదాశ్రిత వినయహృదయ
ప్రవిమ లానురాగ మేమొ!

ఉదయాచల సానూజ్వల
పదపాటల లేజ మేమొ! ఓ!

తావక నేవకజవతా
వికసిత చిత్రామోదమొ!

ప్రాభాతానిల శీతల

పక్షాంచల పరిమళమో! ఓ!

కవి గాయక వైతాళిక
కంఠ కమ్రగాన మేమొ!

దశదిశాంత నవకకుంఠ
దివ్యగీతి కామృతమో! ఓ!

ఇదె స్వతంత్రభరత శాంత
నమయ నమరశుభోదయమొ!

ఇదె జగతికల్యాణోత్సవ
తాండవ కలకలమో! ఓ!

శ్రీ కృష్ణశాస్త్రి

సరస్వతీనదీతీరమున నొకనాడు మునీశ్వరు
లందరు ఒక్కచో గురుకూడి, త్రిమూర్తు
లలో ఎవ్వ రధికు లని విమర్శింప జొచ్చిరి.
బ్రహ్మ యని కొందరు, విష్ణువని కొందరు,
ఈశ్వరుడని కొందరు తర్కింపజొచ్చిరి. ఇద
మిథ్యమని నిశ్చయించుటకు ఎవ్వరికిని స్ఫురించ

శ్రీమతి జ. రామాబాయమ్మగారు.

లేదు. చివరకు పరీక్షించిన గానీ తెలియదని
యాధిపరుడుకొని మునీశ్వరులలో ముఖ్యుడగు
భృగుమహర్షిని త్రిమూర్తులను పరీక్షింపబంపిరి.
అంతట భృగుమహర్షి తిన్నగా సత్యలోక
మునకు బోయి సభలోనున్న బ్రహ్మను చూచి,
అతిని గొప్ప తెలియుటకై వందనము చేయక

నిర్లక్ష్యముగ నిలువబడెను. అందువలన బ్రహ్మ
కు మిగుల కోపము వచ్చెను. 'నేను ఎల్ల లోక
ములను సృష్టించువాడను. నాయందు గౌర
వము చూపక, వందనమైన ఆచరింపకున్నా
డు' అనుకొనెను. ఇంతకు నాతడు తనకొడు
కగుటవలన కోపము వచ్చినను శాంతము
వహించెను. భృగువును బ్రహ్మకు ఆగ్రహము
వచ్చుటను గుర్తించి ఏమియు పలుకక వచ్చిన
త్రోవనే పోయెను.

అక్కడనుండి శంకరుని మందిర మగు
వెండికొండకు పోయెను. శివుడును, దుర్గయు
ఆ గిరిపై విశ్రమించి యుండిరి. పరమశివు డీ
మహామునిని గాంచి భ్రాతృస్నేహమున
కొగిట చేర్చునని మనస్సున సంతోషపడి, అమి
తోత్సాహముతో ఎదురేగెను. కాని రుద్రుని
యందలి సత్త్వగుణము నెఱుగ గోరి ఆయనను
గౌరవింపక యూరకుండెను. సహజముగ నే
కోపస్వభావము గల యీశ్వరుడు ఈ యగౌ
రవమును సహింపజాలక కాలాగ్నియైదుడై
కన్నుల నిప్పులు రాల భయదాకృతి ధాల్చి,
శూలముతో ఆ తాపసముఖ్యుని హృదయ
మున బాడువతోవ, అర్ధాంగియగు పార్వతి
రమణి తోడనే అడ్డువచ్చి తనవిభునికి నమస్క
రించి, 'నాథా! నిష్కారణముగా నీ తాప
సోత్తముని చంపుటకు సిద్ధపడితిరి. ఇది యేమి

న్యాయము ? అదిదేవు లగు తమకు తెలియని యంత మున్నదా !' యని వినయముతో పార్వతి మృదువుగా నుడివెను. అంత నీశ్వరుడు కోప ముడిగి శాంతు డయ్యెను.

తరువాత అమ్మునినాథుడు అక్కడ నెలు వక వైకుంఠపురమునకు జనెను. అచట నఖలైశ్వర్యముతో నొప్పియున్న మేడయందు మృదవగు హంసతూలికాతల్పమున విష్ణు దేవుడు ప్రియయగు లక్ష్మీయు, దాసును సరస నల్లంపములతో, విలాసవిహారములతో సుఖించు చుండెను. అపుడు విష్ణుదేవుని బరీక్షింప గోరి వచ్చిన భృగుమహర్షి యాతని వక్షఃస్థలమున తనపాదముతో ఒక్కతన్ను తన్నెను.

తన్నుటయే తరవాయిగా, సర్వేశ్వరుడు పానుపు దిగి వచ్చి ఆముని పాదములపైబడినమ స్కరించి, 'యో పరమతపోధనా ! ఇట మీరు వచ్చుట యెఱగకయున్న నాతప్పను మన్నించ నేడెదను. నన్ను కరుణించి దివ్యమణులతో ప్రకాశించుచున్న ఈ బంగారుసింహాసనమున కూర్చుండి నేను చేయు నపర్యలను గొనుడు. మీ మృదువగు పాదకమలము నా యుర మున దాకి యెంత నొచ్చెనోకదా ! మునీం ద్రా, భవదీయపాదాబ్జహాతి నా భజాంతరము నకు అలంకారం బయ్యె. మీ రాక మాకు శుభదాయకము. నేను 'భన్యుడ నైతిని' అని యనేకవిధముల మృదుమధురాలాపంబుల పొ గడి మిగుల ప్రీతితో రమారమణి బంగారు

చెంబుతో తెచ్చిన నీట కాళ్లు కడిగి భక్తితో ఆజలమును శిరమున ధరించెను.

ఆహా ! ముక్కోటి దేవతలకు అధినాథుడు ను, సర్వాంతర్యామి యు నగు చక్రపాణి లక్ష్మి చెంత నుండ వక్షఃస్థలమున తన్నిన భృగు మహర్షిపై ఇసుమంతైనను కినుకబూనక యెన్ని యో పూజలు చేసెను. ఏమి శాంతము ! ఆ భగవంతునకు తప్ప ఎవ్వరి కంతశాంత ముం దును !

అమ్మునివసుండు లక్ష్మీనాథు సంభాషణం బులకు చిత్తిమున చాలసంతోషించి, ఆయనంత కల్యాణగుణనిధిని ఎంతయు పొగడి, యానంద బొప్పుధారలు కన్నులు నిండిరా దద్భక్తిపారవ శ్యంబున ఏమియు పలుక నేరక యాదేవు నను మతిని బొంది మరలి, సరస్వతీతీరంబున నున్న మునులదగ్గరకువచ్చి వారలతో తాను పోయిన విషమును, తనమనస్సున దోచిన త్రిమూర్తుల విధంబును ఎరుకపరచి, వారిస్వభావములను సవివరముగ వర్ణించెను. వా రంతయు నావ కాశముగ విని ఆశ్చర్యమనస్కులై తమసందే హమును వదలి చిన్మయాకారుడు, శ్రీ సతీశుడు, అనుపముడు, అనవద్యుడు, అఖలకల్యాణగుణా కరుడు, ఆదిమధ్యాంతరహీతుడు నైన పుండరీ కాక్షుడే త్రిమూర్తులలో నధికుడని నిశ్చయించి నిత్యము నా హరిపదకమలములనే కొల్చును వవ్యయానందాంబుని నోలలాడుచుండ్చి.

అనేక శతభాండాని

శ్రీమతి పి. లక్ష్మీబాయిమ్మ గారు

ఒకప్పుడు ఒక బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. ఆ బ్రాహ్మణుని పేరు చాలా గొప్పది. ఎప్పుడు చూసినా మొగుణ్ణి తిట్టిపోస్తూ, మెటికెలు విసుస్తూ, సాధించి చంపుతూవుండేది. ఈ బాధ పడలేక ఒకరోజు తప్పినా సరేగదా అనుకొని, ఇంకోవూరు వెళ్లి ఓ మొగుడున్న బ్రాహ్మణింటికి పోయాడు. ఇంక లోనే ఆ ఇంటావిడ మంచినీళ్ల కెల్లుండి వచ్చింది. అరుగుమీద కూర్చున్న బ్రాహ్మణి చూసింది. ఇంట్లో కెల్లి యిక మొగుణ్ణి సాధింపు మొదలుపెట్టింది అది విని మెంటనే మొగుడు యింట్లోకి వెళ్లి 'ఒసే, ఒసే యివాళ మన యింటికి ఇంకో ఆయన భోజనానికి వచ్చాడు. నీవు తిడుతూవుంటే ఆయన ఏమన్నా అనుకుంటాడు. ఇవాళ తిట్టకు. నేను మాత్రం వంద తిట్లు తిట్టినా వూరుకో' అని బతిమాలుకున్నాడు. 'సరే' నని ఒప్పుకుని 'వంద తిట్లకు మాత్రం వూరుకుంటాను. తిర్వాత వూరుకోను' అంది. 'సరే' నన్నాడు.

తిర్వాత ఆవిడ వంటచేసి ఇద్దరినీ స్నానం చేసి రమ్మంది. స్నానంచేసి వచ్చి సంధ్యావందనం, బొప్పెట్టుకోటం మొదలుపెట్టినప్పటినుంచి, ఆ యింటాయన వెళ్లాన్ని తిట్టడం మొదలుపెట్టాడు ఎన్ని తిట్టినా వూరుకుంటుందిగదా అన్న ధైర్యంమీద. 'వందతిట్లకే కదా' నేను ఒప్పుకుంటి' అని వెళ్లం ఏంజేసిందో మొగుడు తిడుతూ తిట్లని లెక్కపెట్టటం మొదలెట్టింది. ఇంకలో వడ్డన అయింది. ఇద్దరు బ్రాహ్మణులు భోజనానికి కూర్చుని భోంచేస్తూ, 'పులుసు తేవేమే? ఏం జేస్తున్నావు? గాడిదా' అని తిట్టాడట. దీంతో వందతిట్లు దాటి ఒకటి ఎక్కువ అయింది. ఆవిడ ఆసాళంగా పులుసు కుండ పట్టుకొచ్చి మొగుడునెత్తిన పెడేలో మని పగలేశి, 'వందతిట్లదాకా వూరుకున్నాను. పైగా ఇంకోటి ఎక్కువ తిట్టాశ్ర. మరి నా పులుసుకుండ బద్దలైపోయింది. కూడభరిదు ఇస్తావా లేదా?' అని తిట్టడం మొదలెట్టింది. ఇదంతా చూస్తూ ఒక్క నేకూర్చున్న బ్రాహ్మ

దు తెల్లబోయి చూసి 'ఓయి బాబో! ఇదెక్కడి పెల్లం! నా పెల్లమే మంచిది! ఇదివరకు ఎన్ని పండ్లకుండలో నా నెత్తిమీద పగిలినా కుండ భరించు ఇమ్మని నన్ను అడగలేదు.* అనుకొని 'అనేకశతభాండాని భిన్నాని మమమస్తకే, అహో గుణవతి భార్యా, భాండమూలం

నయాచలే.' అనేశ్లోకం చెప్పకుంటూ చెంబూ, బట్టా చంకన బెట్టుకొని తిరిగిచూడకుండా ఇంటికి పరుగెత్తాడు. కథ కంది కెల్లింది. మనం ఇంటి కొచ్చాం. విన్నవాళ్లకు వీలెదు, చెప్పిన వాళ్లకు చాటుదు బంగారం.

పాతమ్మ - కొత్తమ్మ

ఒలేటి సీతారామమూర్తిగారు

మంచి భాగ్యవంతుడైన ఒక గృహస్థుండే నా దొక పట్టంలో. అతని కొభార్య. ఆభార్యతో తనివితీరక ఆ గృహపతి మఱి యొకభార్యను చేసుకొన్నాడు. పెద్దభార్యను 'పాతమ్మ' అని, చిన్న భార్యను, 'కొత్తమ్మ' అని పిలుస్తూవుండేవారు నాకర్లు.

కొన్నాళ్లకి కొత్తమ్మకొక చక్కని మగ బిడ్డను జన్మించేడు. పాతమ్మకి బిడ్డలులేరు. అయినప్పటికీ ఆమె సవతిబిడ్డనే తనబిడ్డగా భావించుకుంటూ ప్రేమతో చూస్తూఉండేది.

కొంతకాలానికి ఆ గృహస్థుడు జబ్బుచేసిడి ఆయన స్వర్గం చేరేడు.

ఆ ఆస్తంతాకూడా కొత్తమ్మకొడుకుకే పోవడం పాతమ్మకి కిట్టిందికాదు. తనకుకూడా ఒకబిడ్డమంటే ఎంత బాగుండును అనిపించింది. కొత్తమ్మపై అనూయకలిగింది. అది సుఖంగా

కొడుకుతోఉంటే నేను ఒంటిగా ముష్టిబ్రతుకు బ్రతకడమా అనుకుంది.

మరునాటినుంచి పాతమ్మ ఆ బిడ్డని చంక విడవకుండా ఎత్తుకోవడం మొదలుపెట్టింది. రోజులుగడిచింది. కొత్తమ్మ బిడ్డదగ్గరి కొత్తే 'ఒద్దు—ఇప్పటినుంచీ మఱినువ్వు నాకొడుకును ముట్టుకోవద్దు' అంది పాతమ్మ. కొత్తమ్మకు ఆశ్చర్యం అయింది.

అంతే ఆ బిడ్డనుగూర్చి తగవుగాదు కున్నారుకొత్తమ్మ పాతమ్మానూ. 'నాకొడు' కని కొత్తమ్మ, 'నాకొడు' కని పాతమ్మ. ఆ గ్రామాధికారివద్ద తగవుపెట్టారు. గ్రామాధికారికి గట్టిచిక్కె తటస్థించింది. ఆ బిడ్డను ఎవరైకొడుకనినిరూపణచేయడం? అలోచించి ఆ యన మంచి ఉపాయం చేశాడు. ఆ బిడ్డ నడ్డంగా రెండు చెక్కలుచేసి ఒక్కొక్కచెక్క ఒక్కొక్క

* 'పండ్లకొలది కుండలు నా తలమీదపగిలాయె కాని కుండా భరించుమాత్రం అనేగేదికాదు. అబ్బో! (నా) భార్య పండ్లకొలది.'

కర్త కిస్తానన్నా డాయన. పాతమ్మ అపరిమితానందం పొందింది. తన సవతిబిడ్డ అంత మొందుడుకదా అని అట్లు చేయమంది. కొత్తమ్మ నిలుపునా నీరైపోయింది. “బాబూ, ఎవరికొడుకయితే ఏ? బిడ్డడు బ్రతికిబాగుంటే చాలు. ఆవిడకే ఇచ్చేయండి నాముద్దలబిడ్డడు” అన్నది. ఆ బిడ్డడు కొత్తమ్మకొడుకే అని, గ్రామాధిపతి

నిజం తెలుసుకున్నాడు. బిడ్డను కొత్తమ్మకే ఇప్పించే డాయన. పాతమ్మ బుద్ధితెచ్చుకొని కొత్తమ్మ కాళ్ళమీదపడింది క్షమించమని. కొత్తమ్మ ఆమెను లేవదీసింది. అప్పటినుంచి వాణ్ణిద్దరు ఎంతోపొత్తుతో మెలగుతూవుండేవారు.

నాకేం పట్టింది?

మద్దా విశ్వనాథం గారు (కవితాసమితి)

మన ముత్రాతల తాతలకు తాతల కాలంలో నేపాళదేశానికి గొప్ప నిర్వాహకుడైన రాజుండేవాడు. మహానిపుణుడు. చేరవ రాజ్యాలలో ఏప్రభువుకీ కాస్త సలహా కావలసినా మన రాజుదగ్గరికి తుద్రున పరుగెత్తుకు రావలసిందే. ఈ ‘చాకచక్య’ మహారాజులుం గారి ప్రఖ్యాతి లోకంలో మూలమూలలకూ వ్యాపించింది.

అయితే, ఇంత నిపుణుడైన రాజుగారి రాజ్యంలోకూడా దద్దమ్మలు లేకపోలేదు.

“నాకేం పట్టింది-గాల్లు” ప్రజల్లో విరివిగా ఉంటూవచ్చారు. ఈసంగతి ‘చాకచక్య’కుపసిపట్టి, ఆబద్ధకపుషీనుగలకు సరిమైన మాత్ర సమయోచితంగా వెమ్యాలని నిశ్చయించాడు.

మనరాజుగారి పట్నానికి వెళ్లే రోడ్డు, కొండలమధ్యనుంచి వుంది. ఒకనాటి నిశాసమయాన్న ‘చాకచక్య’డు ఈ ప్రదేశానికి వెళ్లి,

సరిగ్గా బల్లనడిచే రాధారిలో పల్లం ఒకటి తివ్వాడు. తరువాత తన కేబులోనుంచి ఒక చిన్న నందితీసి ఆకన్నంలో పెట్టాడు. ఆపళంగా ప్రక్కనుంచి పెద్దతాయి వకటి దొర్లించుకొని విచ్చి ఆరంగ్రం కప్పివేశాడు. ప్రత్యేకం పరిశోధించితే తప్ప తాత్పర్యం కన్నం వున్నదని ఎవ్వరూ అనుమానపడ్డానికి అవకాశం లేదు.

మర్నాడు ప్రొద్దున్న ఒక రయితో తన పొలంలోకి వెంటతోలుకొని ఆదారిని పోవడం తలపించింది.

“ఛళ! ఎంతబద్ధకములు, ఇక్కడి మనుష్యులు! రోడ్డుకి సరిగ్గా మధ్యను వుండినదా, పెద్దతాయి; కాస్త అవతలికి వత్తిగించకూడదు! ఈమాత్రం పనికి ఏడుస్తారు, ‘నాకేం’ అని బోమరివాతు వెధవలు. అందుకనే దర్శనం యిల్లా వీడిస్తూంది మనదేశాన్ని” అని మూలుగుకుంటూ, అచ్చకష్టాలువడి బుడిచి కొండ దిగినుంచి వొత్తిగించి తోలుకుపోయాడు.

మరికాశ్యేపటికి ఒక సిపాయి వచ్చాడు ఆదారిని. ఈల వేసుకుంటూ అడుగులు తూచినట్లు వేస్తూ మూచి హుమారుగా నడుస్తూన్నాడు. ఆయనగాడికి ఊర్ధ్వదృష్టే కాని 'సంతోష దేవత' అతన్ని క్రిందకుచూడ నివ్వటం లేదు. తిన్నగా తాతిదగ్గరకు వచ్చేటప్పటికి కాళ్లు చేతులు పారబాపుకొని పడ్డాడు. కాశ్యేపటికి నలుగురుంటూ లేచి కాళ్లుదులుపు కొని ప్రజల నిర్లక్ష్యానికి తిడుతూ తన దారిని వెళ్లిపోయాడు.

తరువాత కనుచీకటివేళకు పరదేశా న్నుంచి కంచరగాడిదెలమీద సామానులు వేసుకొని కొందఱు వర్తకులు ఈ దారిని వచ్చారు. తాయి చూశేటప్పటికి, వాళ్లకు చిరాకెత్తింది. అందులో వకడు ఊండబట్టలేక, "ఇదేబోయ్! తమాసగుంది, ఈ రాజ్యం పెద్దరాయి దారిలోవుంటే నూడనట్టే పూరు కున్నార. దిక్కుమాలినపెజ" అంటూ గొణ గడం ఆరంభించాడు. సరే, ఎవడిక్కావాలి, పెధవగోల! వ్యాపారస్థులందఱు ఎవడిమట్టుకు వాడు, కొందఱు రాలికి ఈప్రక్కనుంచి, మరి కొందఱు ప్రక్కనుంచి తప్పకొని వాళ్లదారిని వాళ్లుపోయారు.

ఈ మోస్తరుగా కాలం గడచిపోతూంది. ప్రతివాడు మరోడిని నిందించడమేకాని ఒక్క

డూ ఆతాయి ఎత్తి ఆవలవైచిన పాన్ని పా పోలేదు. ఒకటి, రెండు, మూడు-వారాలు గడి చాయి. తాయిమట్టుకు యథాస్థానంలోనే వుంది. ఇట్లా వుంటాండంగా, ఒకదినం మహారాజు దండోరా వేయించాడు, 'ఆ సాయం కాలం తాయిపడివున్న చోటికి ప్రజంతా రావలసిందనీ, తనుకూడా అక్కడికి వస్తాననీ.' సకాలానికి జనసమూహం కూడింది.

"నావైరి నాయనలారా! ఈ తాయి ఇక్కడ పెట్టింది నేనేను. ఇంతమందిప్రజలోను ప్రతివాడు మరొకడు తియ్యలేదని తిట్టవాడే కాని, ఇరవైరోజులనుంచి ఒక్కడికైనా ఆ తాతిని తొలిగిద్దామని బుద్ధి పుట్టలేదుకదా!" అని ప్రభువు వాళ్లని మందలించాడు.

అంత, రాజు స్వహస్తంతో తాయి ఎత్తేటప్పటికి, అక్కడ ఒకగొయ్యి, దానిలో చిన్న సంచి, ఆ సంచికి ఒకచీటి కనబడ్డాయి. చీటి మీద "ఇది ఈ తాయి ఎత్తినవారికి" అని వ్రాసివుంది.

ఆసంచి మూతివిప్పడంతోనే గలగల మని కాసులు రాలినాయి. అందఱు తెల్ల పోయారు. అంతటినుంచి, ఆ రాజ్యంలో ఏ చిన్నపనియైనా, వీడు, వాడు అనే విభేదం లేకుండా తక్షణం కార్యం నిర్వహించడమే కాని, రెండోవాడికి అవకాశం వదిలితేవొట్టు.

పురిపిట్టకథ

శ్రీ సరసింహస్వామిగారు

అనగనగా ఒకాళ్లో ఒక రాజుండేవాడు.

ఒకనాడు వేటకల్లి తిరిగొస్తూండగా మంచి ఎండగా ఉండడంచేత ఒక వెలగచెట్టు క్రింద చలికిల పడ్డాడు. చెట్టు క్షమైనా పట్లన్నాయే మో అని బుర్రెత్తి చూచేటప్పటికి ఒక పురిపిట్ట ఆ చెట్టుమీద పట్టుకుంటూంది. దాన్ని చూచి “పురిపిట్టా పురిపిట్టా! నా కో పండిస్తావా” అన్నాడు రాజు. “వేడిదికావాలా? చల్లది కావాలా?” అంది పురిపిట్ట. “ఎండగా ఉంది చల్లటిదే యి”య్యన్నాడు రాజు. ఒక మాంచి పండుకోసి దానిలో గుజరంతా తినేసి ఆ రాజు నెత్తిన పడేటట్టు పెంకును వదేసింది.

ఇది చూచిరాజుకి కోపం వచ్చింది. కేట కాళ్లచేత ఆపిట్టని పట్టింది తెచ్చి బురదలో కుక్కేశాడు. కుక్కేసి “పురిపిట్టా! పురిపిట్టా! ఎలా ఉన్నావు?” అన్నాడు. “వెలగచెట్టెక్కాను వెలగపట్లు తిన్నాను. రాజునెత్తిన పెంకడేశాను. బురదగుంటలో బురబురలాడు తున్నా”నంది. “అన్నముడా, యికా బుద్ధి రాలేదా?” అనుకొని రాజు ఏటావల చాకిరీ వుంటే ఆ చాకలాళ్ల పొయిలో పడేశాడు. “పురిపిట్టా! పురిపిట్టా! ఎలా ఉన్నావు?” అన్నాడు. “వెలగచెట్టెక్కాను. వెలగపట్లు తిన్నాను. రాజునెత్తిన పెంకడేశాను. బురదగుంటలో బురబుర లాడేను. చాకలాళ్ల పొయ్యిలో చలి కాచుకుంటున్నా” నంది.

వెంటనే దాన్ని తీసి ఒక తాత దడి అల్లు తూంటే ఆ దళ్లో పడేసి “పురిపిట్టా! పురిపిట్టా! ఎలా ఉన్నావు?” అన్నాడు రాజు. “వెలగచెట్టెక్కాను. వెలగపట్లు తిన్నాను. రాజునెత్తిన పెంకడేశాను. బురదగుంటలో బురబురమన్నాను. చాకలాళ్ల పొయిలో చలి కాచుకున్నాను. తాతతో దడల్లుతున్నా”నంది. మరి మండిపడి దాన్ని తీసికొనిపోయి ఒక అవ్వ పిండిదంపుకూంటే రోటిలోపడేసి “పురిపిట్టా! పురిపిట్టా! ఎలా ఉన్నావు?” అన్నాడు. “వెలగచెట్టెక్కాను వెలగపట్లు తిన్నాను. రాజునెత్తిన పెంకడేశాను. బురదగుంటలో బురబుర లాడేను. చాకలాళ్ల పొయిలో చలికాచు కున్నాను. తాతతో దడల్లును. అవ్వతో పిండి కొడుతున్నా”నంది.

ఇంక ఇలా చేస్తే లాభంలేదని వంట వాణ్ణిపిలిచి పురిపిట్టని ఇచ్చి కూరచేసి వండి తనకి పెట్టమన్నాడు. ఆ వంటవాడు ఆ పిట్టని ఒక చిన్న బుట్టక్రింద మూతబెట్టి వంటింటికి పోయేసరికి ఆ పిట్ట మెల్లిగా తిప్పించుకొని అటక మీదకెల్లి దాగుంది. వంటవాడు తిరిగి వచ్చే సరికి పిట్టలేదు. రాజు చంపేస్తాడుగదా అని ఒక ఊరపిచికని పట్టితెచ్చి కూరవండి రాజుకి పెట్టాడు.

రాజు ఆ కూర పురిపిట్టమాంసంతో వండిందే అని సంతోషంగాతింటూ “పురిపిట్టా! పురిపిట్టా!

ఎలాడిన్నావు" అన్నాడు. "వెలగచెట్టక్కాను. ఇప్పుడు రాజనోట్లో మన్నుకొట్టాను" అని వెలగపల్లితిన్నాను. రాజనెత్తిన పెంకజేశాను. పురిపిట్ట తుర్రుమని ఎగిరిపోయింది. కథ కంచికీ, చాకలాడిపాయిలో చలికాచుకున్నాను. తా మనమింటికీ. తతో దడల్లాను. అవ్వతో పిండికొట్టాను.

ఉపాసన

డాక్టరు గుళ్ల పల్లి నారాయణమూర్తిగార, L. M. & S.

౧

పరభృతామలమృదుగావస్పర్శచేత
ననవసంతప్రత్యూషాంగనాశరీర
మమృతకరు రశ్మి సోకిన యంత నల్లి,
స్వాతివానకు ముక్తావసూతలంబు
కరణి, నీకృపాకలితవీక్షణముచేత,
దేవి! పులకితం బగును నాదేహవల్లి!

౨

లలితమాకందమును తేరులతను బోలె,
సరసిజాపుని బాయని ఛాయ వోలె,
దినమువెనువెంట బడు నితాదేవి లోలె,
పువ్వుగర్భనమగు తేనెబొట్టు నోలె,
అమృరొమ్ములో నున్న ప్రస్థంబు వోలె
భవదధీనమై నాప్రేమపాయ కుండు!

౩

మబ్బు లల్లిన నల్లకంబధుల జీల్చి,
ఇరుల తెండాడు చంద్రుని కరములట్లు,
నింగి తెగయు నగ్నిశిఖల క్రుంగ ద్రోసి
చల్లదనము ఘటించు వర్షంబుచగిది,
సఖయ! నేజల్పు సర్వాచారములను,
భవదమలహాస మంతరింపంగజేయు.

౪

మూలముగ ద్రుంచిన గులాబి మొక్క రీతి,
మాత గోల్పోయిన శిశువుమాదిరిగను,
సారథము దొరంగిన పుచ్చచయము భంగి,
వరుని బాసి కుండెడు చక్రవాకీలెల,
జలమునుండి పైబడిన మత్స్యంబుమాడ్కి,
అల్లలాడువో నాప్రణయంకురంబు?
ప్రేమనీ! నీ కొనంగిన ప్రేమమాల
నెద నలంకరింతువో? కృత్రియరహితేతో?

ఛంగు ఫులియాంగుగారు

క్రైస్తవమతము వలంబించి నిరాదంబరముగ నుండు నేనాధిపతి

మార్లలు చాంగు ఫులియాంగుగారు

మంచూరియా గవర్నరు, తాను కొన్న వికూపముచేత నిలిచియున్నాడు.

టి. వి. సూర్యగారు
వాంకీంగుప్రభుత్వపు ఆర్థికమంత్రి

చిన్నాంగు కాయీ మేకుగారు
వాంకీంగు ప్రభుత్వార్థమంత్రి

నీవాధిపతి దుస్తులలో వచ్చి
ఫెంగుయుగియంగుగారు
హంటంగురాష్ట్రాధిపతుడు

మంచూరియా సేనలు పెకింగు నగరమును ఆక్రమించుట

చీనాదేశములోని ప్రస్తుత పరిస్థితులు ఆ దేశాభివృద్ధిని కోరు ప్రతివారికిని ఆంధో శన కలిగించక మానవు. అనేక సంవత్సరములు పాటుపడి నిరంకుశ ప్రభుత్వమును అంత మొందించి ప్రజాశాసనను స్థాపించిన కీ. కే. డా॥ సనుయటు సేనుగారి కాలమునా డైనను లేని స్థిరత్వము, శాంతియు రెండేండ్ల క్రిందట కుదిరి యుండెను. కుమింగుటాంగు అను జాతీయ పక్షము వారిచే చీయంగుకాయ పేరు నేనాని ఆధిపత్యమున 1928 సం. జూను మాసమున నాంకింగు ప్రభుత్వము స్థాపింపబడిన పిదప నిట్టి చిక్కులు వచ్చునని ఎవ్వ రూహించి యుండ లేదు. ఇంగ్లాండు, అమెరికా మున్నగు విదేశీ ప్రభుత్వములు గూడ చీనా జాతీయ ప్రభుత్వమును గుర్తించి, తమ వ్యాపారములను తమ దేశీయులను సంరక్షించుటకు నూతన ప్రభుత్వము సమర్థత గలదని యెంచి, తమకు గల ప్రత్యేకాధికార సౌకర్యములను (Extra territoriality) వదలుకొనిరి. సమర్థత గల పరిపాలకవర్గ మేర్పడుట కి జాతీయ ప్రభుత్వ మెట్టి విరోధము లేక నిర్వహించునని తలంచబడెను. రెండేండ్ల క్రిందటిగ గడచిన పిదప తిరిగి ఈయంతః కలహములు చెలరేగుట కేమి కారణమో యీ రెండేండ్ల చరిత్రాంశములను గమనించి సహో తెలియగలదు.

అదివరకు చీనా ముఖ్యపట్టణముగ నుండిన పెకింగు నగరమును వశపరచుకొని నాంకింగు నగరమును కేంద్రముగ నొనర్చిన పిమ్మట జాతీయ విప్లవోద్యమమునందు యుద్ధపర్వము ముగిసి శాంతిపర్వము ప్రారంభ మయ్యెనని యెంచబడెను. నాంకాంగు ప్రభుత్వమువారు కేంద్ర ప్రభుత్వమును దృఢపరచిన పిమ్మట, జాతీయోద్యమనకును, పరిశ్రమల యభివృద్ధికిని పాటుబడిరి. వివిధ రాష్ట్ర ప్రభుత్వములను పూర్తిగ లోబరచుకొని, వ్యాపార మార్గములను రహదారులను నిరంకుశ సైన్యాధిపతుల వశము నుండి తప్పించిన పిమ్మట గాని దేశీయంత రాష్ట్రములం దుండు గినులను, వ్యవసాయములను అభివృద్ధిపరచుటకు వీలు లేదు. వారి విషయమున కృషి చేయుచున్నపుడు వివిధ రాష్ట్రాధిపతులవలన కలుగుచున్న ప్రతిబంధకముల ఫలితముగనే నే డీ విశాలచీనాదేశమును కల్లోలపరచునట్టి యుద్ధము మరల సంభవించినది. ప్రస్తుత ప్రభుత్వమునందు స్వల్పమగు లోపములు లేకపోలేదు. కాని వాటిని సహించి జాత్యైక్యమును పెంపొందించు ఔదార్యగుణము స్వార్థపరులగు యుద్ధనాయకులకు లేకపోయెను.

కలహ కారణములు

నాంకింగు ప్రభుత్వసంస్థాపనము జరిగిన వెన్వంటనే జాతీయపక్ష కేంద్ర సంఘనమా

వేశము జరిగెను. కేంద్రప్రభుత్వము ఆ నగరమున నెలకొల్పబడినను ఇదివర కాయా రాష్ట్రములం దున్న యుద్ధనాయకులే ఆయా రాష్ట్రముల గవర్నరులుగ నుండిరి. వారందఱును చియంగుకాయ పేకుగారిని కేంద్రప్రభుత్వాధ్యక్షునిగ ఎన్నుకొనియుండిరి. వారికి సహాయము జేయు వివిధశాఖామంత్రులుగూడ ఆ సభలో నెన్నుకొనబడిరి. ఆర్థికశాఖమంత్రి యగు టి. వి. సూంగుగారు (చియంగుపేకుగారి బావమరది) ఆర్థికవిషయము లందు బహునిపుణుడు. ఈతడు వ్యయము తగ్గించు నుద్దేశముతో కొన్ని సూచనలు గావించెను. సైనికవ్యయము 3600 లక్షల డాలరులనుండి 1920 లక్షలకు తగ్గించెను. (ప్రభుత్వమువారి మొత్తము రాబడి 4500 లక్షలు.) అదివరకే దేశమంతయు యుద్ధములలో మునిగి తేలి పండున వ్యాపారము లన్నియు నన్నగిల్లి ప్రజలు భనాభావముచే బాధనొందుచున్నందున వ్యవసాయపరిశ్రమలు మున్నగు ప్రజోపయుక్తమగు కార్యములకై రాబడిని వినియోగించుటకు మంత్రిగా రుద్దేశించిరి. సభలో నా తీర్మానము ఆమోదించబడెను. మితవ్యయ సూచనగ కొందరు సైనికులు ఉద్యోగము నుండి తొలగింపబడిరి. కేంద్రరాష్ట్రప్రభుత్వముల మధ్య రాబడి పంపకము విషయమున ప్రభుత్వమునకును రాష్ట్రాధిపులకును ఆర్థిక సభలో ఒడంబడిక కుదురలేదు. దక్షిణమున హంకో, కాంటను రాష్ట్రములు తమరాబడి యంతయు తామే యుంచుకొనదలచినవి.

ఉత్తరభాగపు సైన్యాధిపతులగు మాంషి రాష్ట్రాధిపుడు యకషిమానుగారికిని, ఛాంటంగు నాయకు డగు పెంగుయుషియాంగుగారికిని, సైన్యములు తగ్గించు సూచన నచ్చకుండెను. తమ సైన్యములను తగ్గించి, చియంగు సేనాని తన సైన్యముల నభివృద్ధిచేసికొన దలంచుచున్నాడని వారు భావించిరి. మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వమువారు జర్మనీనుండి యుద్ధనిపుణులను తెప్పించుట మరింత అనుమానాస్పదమయ్యెను. చియంగుపేకు గారు, కేంద్రప్రభుత్వమును దృఢపఱచుటకై జర్మనీనుండి యుద్ధనిపుణులను రప్పించుటయేగాక, అమెరికానుండి అర్థశాస్త్ర నిపుణులనుగూడ రప్పించియుండిరి. రాజకీయ విషయములందు సలహానిచ్చుటకై అంగ్లేయు డగు సర్ ఫ్రెడరిక్ వైటుగారిని నియమించిరి. ఈనడుదేశము లన్నియు రాష్ట్రాధిపుల అనుమానములు పెంపొందించెను.

విదేశీయులతో సంపర్కము కొనసాగించుట జాతీయపక్షములో అతివాదవర్గమునకు అనిష్టముగ నుండెను. ఈ వర్గమునకు నాయకుడు వాంగుచంగువేగారు. వీరు అసలు జాతీయపక్షస్థాపకులలో నొకరు. చీనాజాతీయ పక్షప్రజాపరిపాలనస్థాపకు డగు కీ. కే. డా. ననుయటుసేను గారి యనంతరము తత్పక్ష నాయకత్వము వహించిన దీతజే. చియంగు పేకుగారి రాజీ పద్ధతులు నచ్చకుండినందున వీరును ప్రతికూలురతో చేరిరి. మరియు చియంగుప్రభుత్వమువారు అతివాదు లందఱు కమ్యూనిస్టులని పేరిడి వారిని శిక్షించుచుండిరి.

ఇంతేగాక మాంగే నగరమునందలి భారత జాతీయపక్షకేంద్రస్థానముపై దాడి పెడలి అచటి భారతజాతీయపక్షము నూడబెరికి బ్రిటిషుసామ్రాజ్యకాంక్షకు దోహదమొనగిరి. బ్రిటిషునౌకలు యాంగ్లీనదిపైని దిరుగుచు చైనీయులపై తుపాకులు కాల్పుచుండ నాంకింగు ప్రభుత్వమువారు ఎట్టి ప్రతికారము చేయక మిన్నకుండిరి. నూతనప్రభుత్వభూమి శిస్తువిధానము చైనారాయితలకు అనుకూలముగ లేకుండెను. అందుచే నానాటికి ప్రభుత్వముపట్ల అసంతృప్తి హెచ్చుచుండెను.

ఆర్థికసభ జరుగుటకు పూర్వమే ఊహను రాష్ట్రమున రాష్ట్రీయ కష్టములు సాధించు విషయమున ప్రభుత్వమువారు యుద్ధముచేయ వలసి వచ్చెను. అదట ప్రబలియున్న అతివాదపక్షమువారు ఓడించబడిరి. హునను గవర్నరు తరిమినేయబడెను. హాంకో నగరము చియంగు పేకుగారి వశమయ్యెను. హాంకో నగరముగూడ తన కొనంగబడు నని ఆశించిన ఫెంగుహుషియాంగుగారికి ఆశాభంగ మగుటచే అతని ద్వేషము మరింత హెచ్చెను.

యుద్ధముజరుగుచున్న సమయమునందే గతవత్సరము మార్చి నెలలో జాతీయపక్ష మూడవవార్షికసమావేశము జరుపబడెను. ఈ సభకు రప్పించబడిన జిల్లాప్రతినిధులు 205 మందిలో కేంద్రప్రభుత్వస్థానమునుండియే 151 మంది వచ్చుటచే, యీ సభ కేవలము అతివాదుల నోడించి కేంద్రప్రభుత్వమువారు చేయు

నదెల్ల వలె యనిపించుటకు సమావేశపరుపబడిన దని యెంచియుండిరి. ఈసభాసంతరమే వాంగుచింగువేగారు “రీఆర్గనైజేషన్లు” అను క్రొత్తపక్షమును, నాంకింగుప్రభుత్వమునకు ప్రతికూలముగ స్థాపించియుండిరి.

పక్షములు

పైన పేర్కొనబడిన కారణములచే కేంద్ర ప్రభుత్వమునకు ప్రతికూలవర్గ మెట్లొదెనో అందున్న నాయకు లెవ్వరో తెలియగలదు. ప్రతికూల నాయకులలో వాంగుచింగుగారి తోబాటున్న తక్కిన యిరువురగూర్చి వివరములు యించుక తెలిసికొనవలెను.

(1) యు.పి.హుగారు—వీరు కొంత కాలము జాతీయప్రభుత్వమునందు దేశీయాంగ మంత్రిగ నుండిరి. ప్రజాపాలనప్రారంభము నుండియు (1911) యు.పి. రాష్ట్రమునందు ఆదర్శనీయు డగు పరిపాలకుడుగ నుండెను. పైనికమితవ్యయమునకు యీత డనుకూలుడే గాని ఫెంగుగారి ప్రోత్సాహమువల్లను యితర కారణములచేతను, కేంద్రప్రభుత్వమునకు ప్రతికూలుడై, గత ఏప్రిలుమాసమున చీనాదేశపు నర్వసేనాధిపతి విరుదమును తనకు తానే వహించి కేంద్రప్రభుత్వముపై దాడి ప్రకటించెను.

(2) ఫెంగు యు.పి.యాంగు గారు—వీరు క్రైస్తవమతస్థు లనబడుదురు. పైన్యాధికారి యైనను సామాన్యనివలె నిరాడంబరజీవి యగుటచే ప్రజల నెక్కువగ నాకర్షించువాడు.

ఈతని వశమునందు మంచి నిపుణత గల సైన్యము గలదు. ఎనిమిదేండ్లనుండి చీనా యుద్ధములందు ముఖ్యపాత్ర వహించుచుండెను. కొద్దిమాసములు మోహోపగరమున నుండుటచే కమ్యూనిష్టువలెనుకూలుచుగ కొందరు భావించెదరు. వీరు తిరుగుబాటు సైన్యమునకు ఉపనాయకు లైరి.

ఈ ముగ్గురు ప్రతికూలనాయకులు గాక మంచరియా పాలించు చాంగుఘ లియాంగు గారు (కీ. శే. చాంగ్ ట్సాలినుగారి కుమారుడు) బలవత్తర మగు నాయకుడు ఉత్తర భాగమున గలడు. ఈతని చేతిక్రింద మూడు రాష్ట్రములు గలవు. ఈతనితోడి ఆదినుండియు జాతీయపక్షవిరోధిగ నున్నను, నాంకింగు ప్రభుత్వము స్థాపించబడగనే యీతడు బానిని గుర్తించి తన రాష్ట్రమున జాతీయపక్షమును నెలకొల్పెను. కాని రాష్ట్రపాలనయందు కేంద్రప్రభుత్వమున కెట్టి యవకాశ మొసంగక సర్వస్వతంత్రుడుగ నుండును. ఈతను శత్రు వర్గములో చేరలేదు. ఇరుపక్షములవారును యీతని సహాయమునకై యాశించుచున్నారు. చివర కిగుపురి పోరాట మడంచి శాంతి నెలకొల్పుట కతడే సమర్థుడని తలంచబడుచున్నది.

సమరధిరములు

నాంకింగు ప్రభుత్వమువారు గతవత్సరము తూర్పుచీనా రైల్వే విషయమున రషియాతో పోరు సాగించినపుడే* కలహకారణములు ప్రారంభ మయ్యెను. జాతీయప్రభుత్వమునకు బాగుగ నాటుకొనక పూర్వమే బలవంత మగు రషియాతో పోరాటమునకు దిగుట చియంగుపేకుగారి సాహసకృత్యమే యనవచ్చును. రైల్వేవిషయమున గల భేదాధిప్రాయములను సవరించుకొని, అంతకుపూర్వముండిన ఒడంబడికల ప్రకారము చీనా రషియా దేశపు ప్రతినిధులు గతసంవత్సరాంతమున వేరొక ఒడంబడికయందు సంతకము చేయుటతో రషియాతో తగ వంతరించెను. కాని, దీని ఫలితముగ మంచూరియాలో కేంద్రప్రభుత్వముపట్ల అపోహలు జనించెను. అచ్చట రషియాధియము హెచ్చయ్యెను.

జపానువారి వశమునందున్నట్టి ట్సినాన్సు పూనగరమును, వారు నాంకింగు ప్రభుత్వముతో గావించిన ఒడంబడిక ప్రకారము విడువ వలసివచ్చెను. కాని చియంగుపేకుగారు రషియాతో తగవునందు నిమగ్నులై యుంటచే జపానువారు వెంటనే విడువకుండునట్లు రషియముగ నేర్పాటుజేసెను. వెంటనే జపాను వారు విడచిపోయినచో ఆ ప్రాంతమున నాయకుడైన ఫెంగుగా రా సగరము నాక్రమించి యుండురు. ఈరీతిగ తనను వంచించుటచే ఫెంగుసేనాని క్రోధ మతిశయించెను. ఇరుపక్షములవారికి ద్వేషము పూర్తిగ పెరిగెను. ఎల్లరిచే పూజనీయుడగు కీ. శే. డా. సనుయటుసేనుగారి సమాధిఉత్సవమునకుగాను యుద్ధము

జపానువారి వశమునందున్నట్టి ట్సినాన్సు పూనగరమును, వారు నాంకింగు ప్రభుత్వముతో గావించిన ఒడంబడిక ప్రకారము విడువ వలసివచ్చెను. కాని చియంగుపేకుగారు రషియాతో తగవునందు నిమగ్నులై యుంటచే జపానువారు వెంటనే విడువకుండునట్లు రషియముగ నేర్పాటుజేసెను. వెంటనే జపాను వారు విడచిపోయినచో ఆ ప్రాంతమున నాయకుడైన ఫెంగుగా రా సగరము నాక్రమించి యుండురు. ఈరీతిగ తనను వంచించుటచే ఫెంగుసేనాని క్రోధ మతిశయించెను. ఇరుపక్షములవారికి ద్వేషము పూర్తిగ పెరిగెను. ఎల్లరిచే పూజనీయుడగు కీ. శే. డా. సనుయటుసేనుగారి సమాధిఉత్సవమునకుగాను యుద్ధము

* ఈ పోరాటము గూర్చి శుక్ల పం. కార్తికమాస భారతి సంచికయందు "చీనా రషియా ల వైషమ్యము" అను వ్యాసమును చూడవలెను.

వాయిదా వేయబడెను. అది పూర్తియైన వెంటనే నాంకింగు ప్రభుత్వమువారు ఫెంగు హుషియాంగుని గవర్నరుపదవికుండి తొలగించి, ప్రభుత్వవిరోధిగ ప్రకటించిరి. హుషి నాయకుడగు యన్ గారు వానికి తోడ్పడకుండజేయుటకై, చియంగుపేకుగారు పెకింగు నగరమునకు స్వయముగ బోయెనుగాని లాభము లేకుండెను.

యుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. గత మే మాసమున తీవ్రముగ కొనసాగెను. ఉభయులు ముఖ్యనగరముల నాక్రమించుటకు యత్నించుచుండిరి. చంగ్ నగరమును ప్రభుత్వమువారు వశపరచుకొనిరి. టీన్ నుటీను రేవుస్థలమునందలి కృష్ణము కాన్యాలయమును యన్ గా రాక్రమించిరి. గతనెల మొదటివారమున ఫెంగు, యన్ లిరువురును సమిష్టిగ ఉత్తరభాగమున పకింగు నగరమున ప్రతికూలప్రభుత్వమును స్థాపించిరి. విదేశీయు లీయుద్ధమునం దేరికిని తోడ్పడరాదనియు, విదేశీయుల ప్రాణధనములకు తగు సంరక్షణ యొనగాలదు ననియు ఫెంగుగారు ప్రకటించిరి. నాంకింగు ప్రభుత్వమువారి సేన 2,300,000 ముందుననియు, విరోధులసేన 500,000 మాత్రమే యుండుననియు వదంతి. కాని చీనాలో సైనికుల సంఖ్య యెన్నడు స్థిరమైనదికాదు. విశేష సైన్యమును త్వరలో సమకూర్చబడుచుండును.

ఇట్టి సమయమున ముందేమి జరుగునో ఊహించుట సాహస మగును. అంతవరకు

తటస్థముగ నుండిన మంచూరియాధిపతుడగు ఛాంగుషు లియాంగుగారు, ఉభయపక్షములను యుద్ధము ముగించి శాశ్వతపరిణామము, లేనిచో యాసూచన సంకీర్ణమునై హాజి సల్పెన ననియు ఉభయులకు సందేశ ముపేరు యన్ గారు యీ సూచన సంకీర్ణించిరనియు, మంచూరియా సేనలకు పకింగు నగరమును వశపరచి రనియు, యిటీవల పార్శ్వము దెలుపుచున్నవి. ఛాంగుషులియాంగుగారు త్వరితమున రేవునందలి కృష్ణము కాన్యాలయమును తొలగిటరీవారి వశమునుండి తప్పించిరి. పేను తటస్థమునందున వైపర్యములు అంతరించుననియు యేదోవిధమున రాజీకుడగు ననియు ఆశింపవచ్చును. అటుగాక పేనుగూడ శత్రుపక్షముతో చేరినయెడల, యిక చీనా ద్వర్ధకకు అంతముండదు. ముందేమి జరుగునో చూడవలసియున్నది.

ప్రభుత్వమువారి కృషి

ఫెంగు యన్ లిరువురును చియంగుపేకు గారి పరిపాలనయందలి స్వల్పలోపములను సహింపనేరక, వారికి తోడ్పడుటమాని, స్వార్థమునై తామే పరిపాలనాధికారము వహించు నుద్దేశముతో యుద్ధమునకు గడంగిరి. వారి తిరుగుబాటు, నాంకింగు ప్రభుత్వమునందు లోపములున్న వనుటకు నిదర్శనమగునే గాని, తమ నమర్థతను రుజువుచేయనేరదు. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో జాతీయపక్షప్రభుత్వమును మించిన యోగ్యతగలపక్షము చేరొందులేదు. అందున్న

సభ్యులందఱును ఉన్న తాదర్యములతో పని జేయుచున్నారని నిస్సందేహముగ చెప్పవచ్చును, అదివరకు కొన్ని సంవత్సరములనుండి యుద్ధములు ప్రబలుటచే దేశములో పరిశ్రమ లడుగంటి కాటకములు తరుచాయను. యుద్ధము ముగిసిన పిదప పనిలేని సైనికులు తామపీడితులైన ప్రజలకు సహాయపడుటచే కొన్నిచోట్ల దోపిడి బందిపోట్లు హెచ్చయ్యెను. ప్రభుత్వసేనలు ఉత్తరమున యుద్ధము చేయుచుండ దక్షిణదేశమున యీ బాధ మిక్కుటముగ నుండెను. ఈ బందిపోట్లు లన్నియు రషియా కమ్యూనిష్టుల ప్రోత్సాహమువలన జరుగుచున్నవని కొందఱుందురు. కాని అది సత్యదూరము. జాతీయప్రభుత్వమునకు వ్యవధి కలిగినచో, సముచితమగు ఆర్థికస్థితి ననుసరించి పరిశ్రమల సభివృద్ధి చేసి, దేశ సౌభాగ్యమును పెంపొందింపగలదు. అప్పుడు యీ దోపిడులు అంతరించగలవు.

పదేండ్లనుండి ఎడతెగని పోరాటములందు పాల్గొనుచున్నను జాతీయప్రభుత్వమువారు ప్రజోపయుక్తము లగు కార్యము లేన్నేని యొనర్చియుండిరి. ఆరోగ్యవిషయము లందు శిశుసంరక్షణ, స్త్రీవిద్యలందును చాల సభివృద్ధి కలిగిన స్వదేశీ యుద్యమము లాగుగ

వ్యాపించెను. హంగాయి నగరము లందలి ప్రభుత్వోద్యోగు లెవ్వరును విదేశవస్తుములను ధరింపరాదని, కుమింగుటాంగు పక్షము సభలో తీర్మానించబడెను. విదేశవస్తుముల ధరించువారిపై పన్నుగూడ విధింపవలె నని ఒక సూచన గావించబడెను. ప్రజాభిప్రాయము గూడ లాగుగ పెంపొందుచున్నది. కావున ప్రస్తుతజాతీయపక్షప్రభుత్వ మొక్కటే చీనా దేశమున కనుకూలముగు ప్రభుత్వముగ కన్పట్టుచున్నది. ఈ ప్రభుత్వమునకు చియంగు పేరు సేనానియే ఆయువుపట్టు. ప్రస్తుతసమరమునందీతడు అధికారపడవినుండి తొలగింపబడుచో, అతనితోబాటు ఆర్థికవేత్త యగు టి. సి. సూంగుగారుగూడ తొలగుదురు. ఇప్పుడున్న పరిపాలకవర్గమును మించిన దిగమందు వచ్చుట దుర్లభము.

వివరీతపరిస్థితులందు తీవ్రప్రతిబంధకముల చాటి కొన్ని వత్సరములు పరిపాలనానుభవము కల్గుటచేతను, విదేశప్రభుత్వముల సానుభూతిని బడయుటచేతను, చియంగుకాయ పేరుగారి ఆధిపత్యమునందన్న పరిపాలకవర్గమే విజయ మొందినచో చీనాదేశ సౌభాగ్యము పెంపొందగలదు

పావ్యజ్యేఘవిసీలకుంతలకలాపంబుల్ విడక బార లీ
 లావేశంబు, నూత్నధర్మరచనోల్లాసంబు దీపింప నా
 నావర్ణద్యుతు లార నీధరణిపై నాట్యంబు గావించు సం
 ధ్యావిద్యావతి కంజలించెద జగద్రక్షాక్రియాశీలకున్.

అమరజీవన మీధాత్రి కవతరింప-ధర్మరతిమై తపస్సుచు ధారవోసి
 దివిని భూమిని రెంటి సంధింపవలయు గృహికులోత్తమ నీవ భగీరథుకపు!

అన్యయదివ్యభావమకరాలయజీవన మార గ్రోలి, యీ
 దివ్యకళావికాసనముదీర్ఘత మేదిని దాండవింపగా
 శ్రావ్యగభీరనాదమధురంబుగ మేఘము సంచరించుచో
 నవ్యయుగోదయంబు గగనంబున దోచు గదయ్య కర్షణా!

మొత్తములై పయోదములు మ్రోయ, తటిల్లతికల్ నటింప ను
 వ్యత్తుగ ద్విగంతరమహీవలయంబు చలించులీల ముం
 చెత్తు నువృప్తితోడ నవజీవన మెల్లెడ మేల్కొనంగ లో
 కోత్తరమేఘవిప్లవమహోద్యమ మియ్యది హాయి గొల్పెడిన్.

జీవకళ తొల్క- తొలకరించిన నభంబు-శోభ గనుగొని తన్మయస్ఫూర్తి తెలగ
 భావగగన, మవినాభావభావబంధు-రములు, తలపోయ బాహ్యంతరప్రకృతులు!

నలువగు మబ్బుబట్ట భువనంబుపయి ముసుగుఁ ఘటించి పై
 జలుకు; మహేంద్రజాలసువశీకృతసర్వజనాంతరంగు డి
 మ్ముల నవమేఘమంత్రజలమూన్; జడమా పుడమిన్ వినూతనో
 జ్జ్వల బహువర్ణరూపమయప్రాణివితానము లుద్యమింపగన్.

నిండె నభిస్థలంబు నవనీరదకోమలనీలకాంతులన్
 నిండె మహీతలంబు కమనీయలతాతరుగుల్మరాజితో
 నిండు జలంబుతోడ తవణించెడు వాహినులున్ దటాకముల్
 నిండుతనంబ యెల్లెడల నిండుకొనన్ దొలివానకారునన్.

పచ్చని కాల్యగట్లారసి పారెడు నెర్రనికొల్లనీటిపై
 నుచ్చలితంబులై దొరలుచున్న వవే చిరువప్రస్ మోములం

దానమునకును దీనిని చయంబులు క్రొన్నురువుల సెలంగగా
నచ్చట నచ్చటనే నుడు లోయారముగా తిరుగు ధ్వనించుచు.

నీలమేఘు దర్శనమున నెమ్మిహోలె-నాడుచున్నది పురి విప్పి యఖిలజగము
వైరువచ్చులతో పుచ్చగల్గవముల-తోడ నలురంగులొలయు వస్తువులతోడ.

నూతనమై కనంబడు ననుక్షణముగ నినుపిధి మారుతా
నీతివిధిన్న మేఘరమణీయత రాకృతుం, లీమహారసో
పేతవిచిత్రనాటక మ్మిదే గతి యెన్ని యుగాంతరంబులక
బాహ్యభూమిభూమినో యెవం జరుగంగలదోయి కర్మ కా!

అనవరత నూతనము లైన్, హావభావ-విలసనము లెల్లెడల వెల్లివిరియు గాని
ప్రాతదన మెచ్చటను కాన రాదు జగతి-గృతయుగమునుండి యేది లెక్కింపబడునో?

లాన్యకేళీవిలాసకోలాహల మగు-క్రకృతినానాభిధానిరూపములలోన
భావమే లేని దొకటి నిర్జీవమైన-దొకటియును గానరావకదోయి మనకు!

అన్యత మిది యనుటయే యనత్యంబ కాదె-జడమనుచు బయకు టరయ మృషావచనమే
దుఃఖమయ మందు రది నహేతుకము కాదు; నచ్చిదానందలీలాకసాధ్య మిదియు!

ఎవరితీరున వారస్యయించుకొందు-రంతియే కాని యెవ పీయనంతస్సప్త
శాశ్వమున కెల్ల నేకవాక్యంబు నేయు-నిలెకును దీని పరమార్థ మేదో! నఖండ!

దీనినే/నమ్మినామో, కృషిదీక్షయె నెమ్మది నిల్చినావు, పో,
కానగరాని బానికొరకై నడుకానల కేగబోవు; మే
లోనరపుంగవా! కృషికుబోత్తమ! యెప్పటికైన నీనిజం
బే నిను గాచు నిక్క మిది వేయివిధంబుల జాటిచెప్పెడ.

ఆకోమలశ్యామలాకార మానంద బాష్పకణంబుల బ్రతిఫలించ
ఆదివ్యమేఘునిదంబు హృత్కుహరాంతరంబుల బ్రతిరావము గన
ఆరసోజ్జ్వలితనాట్యానంద కేళికి తను వెల్ల నుప్పుగి తాండవించ
ఆ యనిర్వాచ్యమృతానంద ములసి జీవాత్మకు రసతస్మయత్వ మొనర
నమ్మహాశక్తి కాభిముఖ్యము వహించి-యొక్క క్షణకాల మిరువుర మొక్కరముగ
దేశకాలాదిబంధముల త్రెంచివైచి - యిగ్గరిపోవుద మానందగగనమునకు.

కిరక తోలి ఉబారి ధర్మ వృష ఆసన చేయఁగో(?) దిరాజత నీకే,
 భాట మరే బరదావత ఆగే సునే జనతో హరమవత హీకే,
 ప్రియమిర సుబధికే ధీర సతే తన భువన భావత నీకే,
 దీపగ రాగతి రాగనీ బానియ కానరో మోహత హే అబనీకే.

[జయత్రయ చిత్రము: దివాన్ బహదూరు గోవిందదాసు చతుర్వజ్జదాసుగారి యనుమతిని.]

రాజ్య విస్తరము

కర్నూలు నవాబులు, పదునేడవ శతాబ్దా
రంభమునుండియు దక్షిణాపథము రాజ
కీయకల్లోలములలో కొంతవడి ప్రాముఖ్యము
నొందిరి. కందనూలు నవాబులనివ, వారు నేటి
కర్నూలుమండలము నంతయు పాలించలేదు.
అటుల ఒక విజయనగరరాయలు తప్ప మరె
వరును మండలమునం దంతటను తమ రాజ్య
మును విస్తరింపజేయలేదు. తొలుత పశ్చిమ చా
ళుక్యులు సహితము మండలమునకు తూర్పు
భాగమును మాత్రమే పాలించిరి. పడమటి
సీమలో కొంతభాగము దేవగిరి యాదవుల
స్వాధీనములో నుండెను. అదేవిధముగ కాకతి
యాంధ్రులుకూడ నేలిరి. ఒక్క విజయనగర
సామ్రాజ్యమహావృత్తియు మాత్రము మండల
మండంతటను మూలమూలలకు పాదుకొని
మహమ్మదీయదండయాత్రలకు సహితము
చెక్కుచెదరక నిలిచెను. కందనూలినవాబులు
ఒక్క కందనూలుపురమును, పరిసరగ్రామ
ముల మాత్రమే జపాగీరుగ పొంది పాలించిరి.
వారి తిష్టత మాత్రము కేనాటి సీమవరకు
(నేటి కోమలకుంట్ల, శిరువెళ్ల తాలూకాలు)
ప్రాకెను. అందునుండి వారి రాజ్యవిస్తీర్ణత
కొలదిగ నుండినను, వారి సహాయముపై
మాత్రము ఢిల్లీ మొగలాయిసామ్రాజ్యమును,

అటుపిమ్మట హైదరాబాదు ప్రభుత్వమువారు
ను నిరంతరమును ఆధారపడియుండిరి.

చరిత్రాంశములు

మొత్తముమీద పదునేడవ శతాబ్దాగం
భమునుండియు ౧౮౩౯ వ సంవత్సరమువరకు,
సుమారు ౨౪౦ సంవత్సరములు పదుగురు
నవాబులు కందనూలుజపాగీరు నేలిరి. తొలుత
నుండియు ఒకే వంశమువారు పాలించలేదు.
అటుల పాలించుటకు ఆంధ్రదేశములోని రాజ
కీయకల్లోలములు అడ్డు తగిలెను. ఒక్కప్రభు
త్వము స్థావరముగ నుండుటకు వీలు లేకపోయె
ను. ౧౫౬౫ వ సంవత్సరమున, సుప్రసిద్ధమైన
తల్లికోట యుద్ధము విజయనగరహిందూ
సామ్రాజ్యమును తొత్తునియలుగ విచ్ఛిన్నము
చేసి, ఒక దక్షిణాపథమేగాదు, భారతరాజకీయ
చరిత్రప్రవాహమునే వేరు మార్గమున మర
లించెను. కందనూలు మండలములో తూర్పు
భాగము గోల్కొండనవాబుల భాగమునకును,
పశ్చిమభాగము బిజాపూరు పాదుషాలకును
వచ్చెను. వారు పదునారవ శతాబ్దాంతము
వరకు వారివారి భాగముల నాక్రమించుటకు
చేయు ప్రయత్నములతోనే సరిపోయెను.
పశ్చిమభాగము మారుమూటాడక లోబడినను
బిజాపూరప్రభుత్వము నామమునకు మాత్రమే
యుండిను. అర్వీటి రామరాజు బంధువులే

పాలించిరి. తూర్పు భాగమున గోల్కొండ నవాబులంత సులభముగ లోబరచుకొనలేక పోయిరి. కంభం, కొండపిడుప్రాంతముల పాలె గొట్టు వేలకొలది సైన్యములచే కొంతకాలము పోరాడిరి గాని, కడపటికి చేయున దేమియు లేక లొంగిరి. గోల్కొండ నవాబులు శిరువెల్ల, చెన్నూరు, నంద్యాల, ముసలిమడుగు ప్రాంతముల లోబరచుకొనిరి.

పదునారవశతాబ్దాంతమున విజాపురపు సామంతుడగు అబ్దులు వాహబు ఖాన్ కందనూలుదుర్గము నాక్రమించి, రామరాజు మనుమడైన గోపాలరాజును కందనూలు దుర్గపు ఉత్తరపుద్వారముగూడ తరిమివేసి, దేవాలయముల మసీదులుగ మార్చి, ఇస్లాం మతోద్ధారణకు కంకణము గట్టి నిలిచెను. అతని పిమ్మట అతని సోదరుడు రాజ్య మధిస్థించెను గాని ౧౭౫౧ వ సంవత్సరము గోల్కొండ, విజాపురపు రాజ్యములు ఇంపీరియలు ప్రభుత్వములో చేరిపోయెను. కందనూలు జహాగీరు డక్కనుభాగమున కంతయు సుప్రసిద్ధికెందిన దావూదుఖానుకు ఇనాముగ నివ్వబడెను. అప్పటినుండియు కడపటివరికు దావూదు ఖాన్ వంశియులే కందనూలు రాజ్యము నేలిరి. దావూదు ఖాన్ సోదరుడైన ఇబ్రహీము ఖాన్ నిష్పక్షపాతముగ రాజ్య మేలి, ఇంపీరియలు ప్రభుత్వపు హుక్కుమును జవదాటక, ఆసఫుజాతో పోరి, ౧౭౨౪ వ సంవత్సరమున చక్కరకేలి యుద్ధమున వీరశయన మలంకరించెను. ఇతని తరువాత, చరిత్రప్రసిద్ధికి వచ్చినది ఇతని

మనుమడైన హిమ్మత్ బహద్దూరు ఖాన్. ఇతడు హైదరాబాదు ప్రభుత్వము కొరకై పోరుచున్న నాజరుజంగు పరమున పోరి, కడపటికి ఆకల్లోలములలో ప్రాణముల పోగొట్టుకొనెను. ఇటుల పదునెనిమిదవ శతాబ్దమంతయు కర్నూలుమండలమున కూడ తక్కిన ప్రాంతములలోవలెనే అరాజకము బయలుదేరి ప్రజాసామాన్యజీవనమునకు తీరనిభంగము కలిగించెను. ఇటులనే కడపటి నవాబగు గులాము రసూలు బహద్దూరు రాజ్య మధిస్థించునాటికి కంపెనీప్రభుత్వము ఈ ప్రాంతములలో నాటుకొని యుండెను. ౧౮౦౦ సంవత్సరమున నైజాము కంపెనీప్రభుత్వమువారితో చేసికొనిన ఒడంబడికలప్రకారము 'దత్తమండలములను' కంపెనీ కిచ్చివేసెను. నాటినుండి కందనూలు నవాబులు సహితము తొలుత నిరాకరించినను సంతోషముతోనే కప్పము చెల్లించుచుండిరి. గులాము రసూలుఖాన్ సహితము కప్పమును తప్పనివిధిగ చెల్లించెను.

కడపటి నవాబు

నవాబు గులాము రసూలు బహద్దూరు ౧౮౨౩ వ సంవత్సరమున కందనూలు పీఠమెక్కెను. కంపెనీప్రభుత్వముతో చాలన్నేపాభావముతోనే యుండెను. గులాము రసూలు కొంతవరకు సిద్ధివాడుగ నుండెనని కంపెనీ కమిషనరులే ఒప్పుకొనుచున్నారు. కందనూలు దుర్గమంతయు మంచుసాహగ్రితో నించి యుండెను. శిరువెల్ల, బేతంచర్ల, గని గ్రామములలోకూడ యుద్ధపరికరముల సంసిద్ధముగ

నుంచుట కుత్తరు వొసంగెను. ఇదంతయు కంపెనీవారికి తెలిసి యుద్ధనన్నద్దై యున్నాడని తలంచి కమిషను నేర్పాటు చేసిరి. నవాబు కమిషనరులకు తగు మర్యాదలచేసెను. దుర్గమును సోదా చూడవలయునని కమిషనరులు కోరిరి. నవాబు మారుమాటాడక దుర్గమును వారి స్వాధీనముచేసి, హృద్రినదియొడ్డున నున్న జోహరాపురమునకు పోయెను. ఈవిషయములలో కందనూలు కడపటి నవాబు మామ అయిన నాందాభిఖాన్ ఫిత్తూరి చేసినటుల నేటికిని ప్రజలు వాడుచున్నారు. ఎటులైన నేమి, కందనూలునవాబులలో కడపటివాడు పదయ్యతుండాయెను. ఆతడు చేసిన నేరము లేమి? నవాబు కంపెనీ ప్రభుత్వమునకు రాజద్రోహమేమి యొనరించెను? వారి వంశమాసకే జహగీరుకు గల హక్కును తీసివేయుటలో న్యాయాన్యాయముల విమర్శించుటకు పూర్వము నవాబుల పరిపాలనసూత్రముల కొంత పరికించవలయును.

పరిపాలనసూత్రములు

నవాబుల పరిపాలనవిధాన మిది యని స్పష్టముగ చెప్పటకు పరికరము లంతగ కానరావు. నవాబు మనవరోఖాన్ ప్రభుత్వపు రికార్డులన్నియు కల్లోలములుగ నుంచుట జూచి యేమియు చేయుటకు తోచక, ఏనుగులమీద నిండు ప్రవాహమున నున్న తుంగభద్రనదికి తోలించెను. కందనూలు హిందూ మహమ్మదీయుల పరిపాలనచరిత్ర మంతయు తుంగభద్ర

నదిలో కలిసిపోయెను అయినను వారి పాలన మందలి విశేషములనుండి పరిపాలన మెటులుండినది యూహించుటకు వీలగుచున్నది.

కంపెనీ కమిషనరులు నుడివిన ప్రకారము ఈ అరాజకస్థితికి నవాబులుమాత్రమే కారకులు గారు. అటుల చెప్పట పొరపాటు. ఒక కందనూలుమండలమే గాక, తెలుగుదేశ మంతయు నిరంతరము పోరాటములకు లోనయ్యెను. డక్కనుభాగ మంతయు మైసూరుమహారాష్ట్ర యుద్ధములతో నరిపోయెను. ఎప్పటికిని నవాబులనుండి లక్షలకొలది పేషుకషును ఎవరో ఒకరు లాగువారలే. నజరానాలకు మితి మేర లేకపోయెను. అటు లున్నపుడు నవాబులకు మాత్రము ధన మెచటినుండి వచ్చును? శివాజీ లక్షలకొలది ద్రవ్యము తీసికొనెను. హైదరాబీ పీల్చి పిచ్చిచేసెను. నైజాము హుకుములకు అంతం లేకపోయెను. ఇంతియ గాక, నవాబులు నిరంతరము పైన్యముల బంపి యుద్ధములో నహాయము చేయవలసియుండెను. అందునకు విధి లేక కొందరును, నహద క్రొర్యముచేత కొందరును ప్రజల పీల్చిరి. ఊరక చరిత్రవిశేషములను గుర్తెరుంగక అంతయు నవాబుల తప్పే అనుట సత్యదూరము. నవాబులలో వివేకులును, అవివేకులును గలరు. ఇబ్రహీము ఖానును, గులామురసూలు పోదరుడైన మనవారో ఖానును అతి శాంతముతో పాలించిరి. మొత్తముమీద నవాబు పాలనలో మండల ఆర్థికపరిస్థితు లన్నియు అడుగంటి పోయెను. పన్ను నిరూపకము లేవియు లేకపోయెను.

పన్నుల నియమించుటకు గ్రామాధికారులే
దొరలైరి. గ్రామముల సరాసరి గుత్తకిచ్చు
ఆచారము కడపటి నవాబులకాలములో ప్రబ
లెను నవాబుకు గ్రామాధికారులే జవాబై
రిగ నుండిరి. పంటలు పరిపూర్తిగ నుండు
సపుడు నవాబుపైన్యములు ధాన్యము కబళించు
చుండిరి. నంద్యాల ప్రాంతమున ఈవిధముగ
జేయ గ్రామజనులు వ్యవసాయమునే రెండు
మూడు సంవత్సరములు చాలించినటుల రికా
ర్డులు గలవు. నన్నూరు గ్రామమున నవాబు
గుత్తుము చనిపోవుటచే గ్రామస్థులనుండి
గి, ౦౦౦ రూపాయల వసూలు చేసెను. అయితే
కొందరు నవాబులు హిందూ దేవాలయముల
కున్న పూర్వపు ఇనాముల నిచ్చి ప్రజల కృత
జ్ఞతకు పాత్రులైరి. ఇతరపరిపాలనమాత్రము
లెటులుండినను, పోలీసు పాలనమాత్రము జ్లాఘ
నీయముగ నుండినటుల కమిషనరులు వారి
రిపోర్టులలో వ్రాయుచున్నారు. దొంగతన
ములు చాల అరుదుగ నుండెను. ఖజానా
ద్రవ్యమునుకందనూలునుండి హైదరాబాదుకు
ఏలాటి సంరక్షణయే లేక గంపలతోనే పంపు
చుండిరి. చోరీలు జరిగిన గ్రామములు దొంగ
లను పట్టించనియెడల వారినుండి దొంగపాత్తు
విలువను వసూలుచేయుచుండిరి. ఈ విధముగ
పోలీసు పాలనము గ్రామరక్షణమున పూర్వపద్ధ
తులవలంబించుటవలననే యని కమిషనరు
లొప్పుకొనుచున్నారు.

నవాబు గులాము రసూలు ఖాబహ
ద్దూరు జపాగీరును పోగొట్టుకొనుట కేరాజుదో
హమును చేయలేదు. మందుసామగ్రిని అచ్చ
టచ్చట సమకూర్చినది నిజమే కాని యుద్ధ
సన్నద్ధుడగు నవాబు సైన్యమునకు తగుశిక్షణ
నివ్వక యుండునా? నవాబు ఉన్నట్లుండై యుండు
చిహ్నాలు కానవచ్చెనని కమిషనరులే ఒప్పు
కొనుచున్నారు. కడపటి నవాబు సైన్యమును
సముద్రమాత్ర పంపి వారికి జీతముకు బదులుగ
గుడ్డలు, గడ్డి ఇవ్వవలయు నని యుద్దేశించి
యుండెనట. కోళ్లకు వజ్రములు ధరించడము,
ఒకసారే తానే మహమ్మదని ప్రకటించడము,
ఇదంతయు ఉన్మాదము కాక మరేమన
వలయును?

కమిషనరులు కందనూలుకు పోయిన
వెంటనే వారిని తగు మర్యాదలతోనే గౌర
వించెనని కమిషనరులే యిట్లు వ్రాసిరి:

“కోటద్వారమునుండి నవాబు నగరము
వరకు పీఠుల కిరుప్రక్కల సైన్యములు బారులు
దీరి యుండి మాకు సమస్కృతు లొసంగిరి.
మేము దివానుఖానును సమీపింపగనే నవాబు
కొంచెముదూరము మా కెదురుగ నడచి వచ్చి
మాచేతులు పట్టుకొని ఉచితాననముల కూర్చి
గౌరవించెను. అటుపిమ్మట ఖరీతా ఇవ్వ నవాబు
చాల గౌరవవినయములతో నందుకొనెను.”

నవాబుపైన వచ్చిన నింద లన్నియు
నిరాధారములని తేలెను. కంపెనీ డైరెక్టరులు
కూడ నవాబుపై సానుభూతి నిట్లు చూపిరి:

నవాబువంశీయులకు ఇది తగిన శిక్షయేనా?

“నవాబు దోషిత్యమును పూర్తిగ రక్షింపజేయు పాత్యము లేక, అత్యంతము గమనింపదగు నేరము స్థిరపడక, ఎట్టి తీవ్రచర్యలు కావించుట కును తీర్మానము కాబోదు.”

అటు లుండియు నవాబును పీతమునుండి లాగివేసిరి. తొలుతనుండి ఇండియా గవర్నరు జనరలుగారు ఇచ్చిన వాగ్దానముల గానికి విడిచిరి. నిర్దోషియైన నవాబునే గాక వారివంశీయుల సహితము కంపెనీ ప్రభుత్వమువారు ఊహ బెరికిరి.

౧౮౨౩ వ సంవత్సరమున అమహారెట్టు ప్రభువు గులూరసూలుకు వ్రాసిన ఈ క్రింది లేఖనుండి తెల్లమగుచున్నది :

“నీవు బ్రిటిషుప్రభుత్వమునకు అనుకూలముగ బంధువుల రాజ్య-మరతుల గారవించెద ననియు, అటుల చేయుట నీరాజ్యపాలనకు స్థిరముగ తోడ్పడుననియు, అందువలన నేను మీ తండ్రితోను, సహోద్యమినితోను ఉండిపట్టులనే మిత్రభావముతో మెలంగవలయు ననియు అభిప్రాయపడుచున్నావు. నేను నీరాజభక్తిని సంశయింపక, నీరాజ్యాభివృద్ధికై నీవు స్వతంత్ర హక్కులతో నిరాటంకముగ నీరాజ్యము చిరస్థాయిగ నుండునటుల జేసికోనిచ్చునట్లును కోరుచున్నావు. నీకు చూపిన ఆదరణ నీకు

వంశపారంపర్యముగ నుండగలుగునట్లును ఇచ్చగించుచున్నావు.”

గవర్నరుజనరలుగారి వాగ్దానములప్రకారము గులాము రసూలు అనర్హుడనను, అతని వంశీయులు సహితము చేసిన నేర మేమియు లేక పోయినను ఇహగీడును పోగొట్టుకొనుట న్యాయమెన్నటికిని కానేరదు. గులాము రసూలుభావదుష్పరిపాలనకు అతని వంశీయులు రాజ్యమును కోల్పోవలయునని యెచ్చటను లేదు. రాజద్రోహము రక్షింపు కాలేదు. అటు లున్నపుడు నవాబువంశీయులకుకడపటికిమంచిపెన్ననుకూడ లేకపోవుట అన్యాయము. వారికి నవాబు బిరుదములుకూడ లేవు. ఇప్పటికిని నవాబు వంశీయులు గలరు. వారికి ప్రభుత్వగౌరవము లేవియు లేవు. నామకార్థము అత్యల్పమైన, గౌరవహీనమైన పెన్ననును మాత్ర మిచ్చుచున్నారు. పాశుపదీయ నవాబులనగర మంతయు వారిస్వాధీనములో నుంచుట అవ్యప్తమే. ఎట్లులైనను, ప్రభుత్వమువారు వారి వంశీయుల గౌరవమునకు, పదవికిని తగుమర్యాదల చేయక తప్పదు. వారికి తగుబిరుదముల నిచ్చి, పెన్ననును అధికముచేసి, వారి పుత్రులకు విద్యావిశేషములకై తగు ఏర్పాటుచేయుట ప్రభుత్వమువారి తప్పని విధియై యున్నది.*

* ఈ నవాబుల తండ్రిగారు కోటలోని శిథిలములయిన భాగములు మొదలయిన వాని ఇయ్యాదిక్రములు కుక్క సంవత్సర పువ్యమాస భారతియందు కలవు. — సంపాదకుడు - భారతి.

పొంగి పొరలిన యనురాగమునకుఁ గొంత-మొదటియధ్యతి తగ్గెనో? పూరుషుండు
 నలసియుండియో? పారవశ్యమొ గాని-కాంత యొడిలోనఁ గాంచెనుభ్రమస్థి.
 హద్దునుఁదద్దులేక హృదయంబునఁ బుట్టెడు భావపంక్తితో
 నిర్దురవోవుచున్న ప్రియు నెమ్మొగమున్ దిలకించుచుండె న
 మృద్ధియ నిర్నిమేషయయి; పూర్ణశశాంకుఁడు తొంగితొంగి వా
 రిద్దరివంకఁ గన్గొనఁగ నెంచి తోలంగుచునుండఁ గ్రమ్మఱన్.
 అదియు శరత్కాలమగుట దిగ్విజయంబు జరుపు చంద్రునిసాంద్రకిరణ సమితి
 సౌరభంబును ఆమ్ము సరసప్రసూప సంకులహూచ నోప్పు నికుంజభూమి
 ప్రాంతవనద్ధు నీ శీతల మధురవాఃకణలవహారియా గంధవహుఁడు
 విజనస్థలంబొట విశదమై విసవచ్చు మహితనదీగాన మధురిమంబు
 నిన్నియునుగూడ నేకమై యింతియుక్క-గాధరాగమ్ము పై కుబుకంగఁజేసె
 నదియుఁ జూడ్కులలో లీనమౌచు నతని-మోహనం బగు నెమ్మొము ముంచివైచె.
 పిల్ల తెమ్మెరలచే విడివడ్డ ముంగురుల్ నవరించు పలుమార్లు సంభ్రమమునఁ
 జరునవ్వు పెదవులఁ జెలఁగియాడుచునుండ నెమ్మొగమ్ము తిదేకనిష్ఠఁ జూచుఁ
 జేతఁ గనుల్ముసి చెక్కిలి ముద్దాడి మోహమ్మున మరొక్కముద్దు పెట్టు
 నల్లన మొగమెత్తి యంజలి ఘటించి కన్గొనుచుడు నాకనమువంక
 హృదయమునఁ జేయివేయుచుఁ బదిలమైన-రాజ్యమిది నాదియన్న గర్వము వహించు
 నమ్మహానంద సామ్రాజ్య మనుభవించు-నామె కీభూమియే స్వర్గయ్యె నచట.
 దీపంబు నత్తెత్తి తిలకించుబాలుఁడు తీరముంగ్రోలెడి చిన్నబిడ్డ
 అభ్యాగతులఁ బేర్చి నర్పించు గృహమేధి భగవంతు దరిసించు భక్తవరుఁడు
 జయలక్ష్మి చేఁట్టి చనుదెంచువీరుఁడు ధనరాశి లెక్కించుకొనెడు లోభి
 పాచమన్వరమెత్తి పాడుగాయకమణి కావ్యము నిర్మించు కవివరేణ్యఁ
 డనుభవించెదరానంద మతిశయముగ;-వలచి వలపించి మనసార విలిచికొనిన
 సుప్తిలో నున్న ప్రియమూర్తిఁ జూచువారి. ముదముతో సాటిగాని దయ్యది తలంప.

ఈ వ్యాసము గతవ్యాస మంత దట్టముగా నంద వీలులేదు. నేనా వ్యాసములో వ్రాసిన వాటికి ప్రతివాదములును, వాటికి వాజకాయము మాత్రమే ఇందుదును. కళాభిమానులు కొంచె మెవరితో కడముట్ట వదిలి సత్యాపర్యయము నిర్ణయింప ప్రార్థితులు.

స్వరచిహ్నములమాదికలలో రంజకర్తయు లేదని నేనంటే కొందరు కాదంటున్నారు. రంజకర్తయు లేడంటే మర్చనకై వా లేదని వా యభిప్రాయము కాదు. కొంత కలదు. కాని ఆరంజకర్తానికి స్వరచిహ్నముల సమ్మేళనము మాత్రము దాముకాదు. ఇచ్చెట్లో వివరిస్తాను. వారనేడేసంటే, “మూడవకాలపు స్వరకల్పము” రంజకర్తయు లేక పోవచ్చును కాని రెండవకాలపు కల్పంలోనూ, మొదటికాలపు కల్పంలోనూ రంజకర్తయు లేదనడము కర్లు మూడుకొని చూపడమే”నని, సరే మన మీ వాదమును పరిశీలింతము. తాళ మనగా కాలమును కొల్లుట. ఆపృథములనునది కాలమునకు కొలతలు. దూరమునకు గజములు, మీటర్లు, మారలు కొలత లైనట్లు తాళమునకు ఆపృథములు కొలతమానములే. ధ్రువ తాళము, మధ్యతాళము, ఆదితాళము అను వేర్వేరు తాళములకు వేర్వేరు కాలవిమితి గల యాపృథములు ప్రమాణములు. అనగా, ఆపృథము లన్నిటికి ఒకే కాలముండదు. ఈకాలము కొన్ని పరుమైన భాగములు చేసి వారు. ఈ భాగములకు క్రియ లందురు ఒకక్క క్రియలో వాలుగక్షరముల నిమిత్తి పాడుట “మొదటికాలపు పాట”యని నిలవబడును. క్రియకు ఎనిమిదక్షరముల నిమిత్తిపాడుట “రెండవకాలపు పాట” [ఇప్పుడొక్కొక్క యక్షరమును పలుకుట కన్న కాము మొదటికాలములోని యక్షరమున కున్న కాలములో పగమే]. క్రియకు పదహారక్షరముల నిమిత్తి పాడుట “మూడవకాలపుపాట.” కృతిగానము సామాన్యముగా రెండుకాలముల పాటలే

వీలు. కాని స్వర కల్పన గానముని కత్తి ననుసరించి ప్రకాలపలకు చేస తుంటుంది. మూడోకాలపుపాటలో క్రియలో పదహారక్షరములు రావాలి. కాబట్టి అక్షరమునకే గాన, ఆయక్షరము నందియుండే వాదము నకు ఆట్టే కాలముండదు. రెండోకాలపు పాటలోని యక్షరమునకు మూడోకాలపు అక్షరమునకు రెండింటి కాలముంటుంది. కాబట్టి ఇప్పుడు మూడోకాలపు పాటలో ఒక్కక్షరమునకు గల కాలమును ప్రతి యక్షరమునకు గమక ముమర్చుటకు వాడవచ్చును. మొదటికాలపుపాటకు ఇంకొకం తె ఎక్కువకాలముంటుంది గమక ప్రయోగానికి. కాబట్టి గమక మెక్కువైన కొద్ది పాటమాధుర్యము ఎక్కువవుతుంది. అయితే గమకానిదా, స్వరచిహ్నముల సమ్మేళనానిదా మాధుర్యము? స్వరకల్పంలోనన్న కొంచెపు మాధుర్యము గమకానిదే. ఆకొప్పు స్వరకల్పనకు తొలి చి స్వరకల్పనలో మాధుర్యమున్న వడదము కాకరకాయమారలో దిట్టముగా తెల్లము నూటింది కాకరకాయమార తిత్తయ్యా ఉంటుందనడమే.

మరికొందరు గమకు వాద మారంభించారు. వారనేదిది: గాత్రముతో పాడిలేనేకదా నీకు ఇది స్వరకల్పన, ఇది అకారము అని తెలుస్తూదీ! జంక్రముమీదవయితే ఆసంగతి తెలియదే? ఎవరేనా జంక్రగానములు కృతితో స్వరకల్పన చేసి, నీకళ్లు కప్పడానికి మాత్రము, ఏనుండోయి! మీరు వాదించినట్లుగానే నేను స్వరకల్పన చేయడము మానివేసి, కేవల మకారకల్పనే చేస్తున్నానని చెప్పి వచ్చిందిలే, స్వరకల్పనే మాడవని వాదించిననీకు—సికరానికీ—ఓటమి రాలేదా? అని. సరే. మీరూహించి వట్టే అన్న జరిగితే ఓటమి వారే. ఇందులో వ్యతిరేకమున్నది. ఈవాదము నెదుర్కొనుటకు మంచి వావాద పారము కొంచెము పొందుపరుస్తాను. “సంగీతమునకు భావరాగములు ప్రధానము. స్వరకల్పనకు—సరిగా మొదలైన స్వరచిహ్నముతో మాడి భావమస్ఫూర్తి గల

గమకపమ్మోనమును ముక్కలుచేయుటవిలస—భావభా
గములో చోటులేదు. కేవలము వాదప్రధానమైన రాగము
వలన కేవలకాస్త్రయోగ మొసంగి జగన్మోహనకరమును
సంగీతగమకములుచే రాగభాగములో చోటు లేదు.
తాళము సంగీతగతిని నిర్ణయించుటేకాని స్వరకరణించు
కీర్తి గలిగినది కాదు. కాన కళాప్రదర్శకమున కాలవాల
మును సంగీతసభలలో 'స, రి, గ'లు వివరింపబడు కళకు
కు భావము కాదు" అని నావాదము. దీనిని మనస్సుగా
పెట్టుకొని ప్రయాణమును పరిశీలిస్తాను.

జంత్రిముమీ దంతా స్వరకల్పనే కాని "స, రి, గ"లు
వివరింపవు. వాటి నందియుండే వాదమే వివ
రించుతుంది. స్వరముల పమ్మోనములలో మేళవిం
పుటే సరి, అది రాగభాగములాగే కనపడుతుంది. అందు
నెల్ల రంజకత్వమి? లోటు రాదు. రంజకత్వము లేదనే
కదా స్వరకల్పక మానమరి నేను వ్రాయడము?
గాత్రముతో స్వరకల్పన చేస్తే రంజకత్వము కనబడదు.
గాత్రము మీద వజ్రమునకు రూపము 'ప' యశే
యశ్వరముతో కలిసిన వాదము. జంత్రిముమీద వాదమే.
కేవలవాద మున జంత్రికల్పితస్వరము భావించిష్టా
సహిత మును గాత్రకల్పిత స్వరముకంటే పెక్కు
దు రంజకత్వము కలిగియుండును. జంత్రిము మీది
యకార కల్పనమా, స్వరకల్పనమా గల సామరస్యము
గాత్రముమీదలేదు. స్వరము, అకారము ఒకటేయవుట
నెల్ల జంత్రివాద్యము కలుపుగా నుండదు. మరొకసంగతి,
జంత్రిము మీద సమర్థుడైన గాయకును కృతితో కలిసి
మనగాయకులు వాడే కల్పనలాంటిది పరిశీలించు ననుకొ
నుడు. దానిని పురస్కరించుకొని స్వోకల్పనవాదులు
"అదిగో! చూడండి. స్వరకల్పన బాగుండవచ్చును నిలా
గున్నది?" అని వత్తు గెలిచేస్తే, "హాయి! చూడండి,
ఎంత బాగున్నారో అకారకల్పన? దండ్రపు స్వరకల్పన
తోటి మనప్రాణాలు తీయడ మెందుకండీ మీరు?" అని
నేనంటాను. రండింటికి భేదనిర్ణయము సాధ్యము కాదు.
కాబట్టి జంత్రిముమీద చెల్లుతుందని గాత్రముమీద చెల్ల
దు స్వరకల్పన.

"అయితే జంత్రిముమీద కృతులు వాయించే
టప్పుడు స్వరకల్పన చేయవచ్చునని విప్రుకున్నారా?"
అంటే, "పరిస్పనిధ, రిస్పనిధ" మొదలుగాగల స్వర
ములు గాత్రముతో పాడకపోతే సాధువులైపోతాయా?"
అని అద్భుతకర కేస్తారు మునుపటి వ్యాపకావళులు. మనరి
చేస్తాను. అంతకు ముందొక సంగతి నువనిచేయవలసియం
టుంది. నే నీవ్యాసాలు ఏవ్యక్తిమీదో ఉన్న ఏవీంత్ర
వల్ల వ్రాయలేదు. కళాభ్యుదయము మనములో పెట్టు
కొనే వ్రాశాను. కాబట్టి పాపకులమాదా అట్టి మనస్సు
తోనే చదివి తోని రిపి కళకు పేలు చేస్తే భగవదతు.
ఏదో క్రొత్తవాదము లేనదీని దానిని సమర్థించుకోదానికి
విభింపవాదాలు సృష్టిస్తున్నాడని మాత్ర మెందవద్దని ప్రా
ర్థన..... ఎంత తేడా లేకపోయినా స్వరకల్పనకీ
అకారానికీ జంత్రిముమీద, గాయకులు కృతులకు తో
డించే స్వరములమా అకారకల్పనమా లేదా లేకపోలేదు.
"నఘనంశకుధాంబుని చంద్ర" అను కృతిని తీసుకొండి.
కీర్తన వాయించి వాయించి, "సారిసు-గారిస-రీమము
వాధని..." అనే చిట్టస్వరము వేస్తున్నారు గాయకులు.
ఇది స్వరముని తెలిసిపోతుంది. ఇట్లే "రీమది చల్లగ నను
బ్రోచుట..."లో "పదప సాస-పదనిదపము..." అనేది
స్వరముని తెలిసిపోతుంది. అలాగే "శృంగారలహరీ"లో
"సా, రిపనిపపనిపము గమపా" అనేదీని. ఇది కృతి
సాహిత్యముతో సరిపోవు. తన్మయత్వముతో పౌద
యానందము చెలువరించిన త్యాగరాజుడు లివి వాడినా
రముట అబద్ధము. ఇది పూర్తిగా రాగము లా పాడినవా
రెనరా లేదు. పాడినా అసహ్యముగా నుండునేమో
మాదా? ఇక "పరిస్పని" గాదులనుగూర్చి ఇది వాయి
స్త్రాక్షుత్తును జంత్రిము ప్రవాహములా గుండదు. తీగల
మీద (వీణగాని ఫిడెలు గాని అయితల్లయిలే) ఇది వాయి
స్త్రాక్షుత్తుడు చేలు జరగదు. ఒక్కొక్క యశ్వరమా
పలికించేటప్పు డొక్కచోటనే యుంటుంది క్రేలు.
హాగ్మనియము వాయించేవారు గమకస్ఫూర్తి యాప
వలసి వచ్చినట్లయితే వొక్కిన పెట్టుకీ ప్రక్కనున్న
పెట్టుకు మణించడము చేస్తూంటారు. "పరిస్పని"
ధాయలు వాయించేటప్పు డిది యనవిసరము. సాధా

రణముగా మనగాయపులు పాడే స్వరకల్పన పాడిగా నుంటుంది. అందువల్ల వాటిప్రక్కన వాయించే మద్దెల వేర్వేరుగా వివరముచప్పల్లతో కూడి అందముగా నుంటుంది. స్వరకల్పన పాడిగా నుంటేనే గాని దాని వనుసరించి నడిచే మద్దెలలో ఘోర లెక్కువగా నుండవు. స్వరకల్పనలో సభికుల మెప్పు బడయుదహని యెందు గానుకులు మేళవింపు కూర్చి యత్నించరు. అనగా అక్షరమో, (జంత్రిముమిదనైతే) వాదమో ప్రత్యేకముగా కాక పదివాటితోటి కలిసి జతపూడే బట్లు పాడరు. మేళవింపు లేకపోతే ఇది తెలియద మెంతవేపు? పాడిగా నుండే కల్పన లెక్కడేవా బాగుం డవు. బాగుండని పాడిసమ్మేళనాలనిననించే నాతగా దా. మేళవింపున్న కల్పనలు జంత్రిముమిద రాగము లోని భాగములవలెనే కనబడతాయి, రాగముతో నాకు తగాదా లేనే లేదు.

కాస్త్రమునకు సభలలో చోటు లేనే లేదని కేమ ప్రాశాస. దీనికి ప్రతివాదముచేయడాని కెడమున్నది. తక్కిన కళలలో కాస్త్రము లేదా? కవిత్వము తీసి కొంటి. రామాయణాదియంద్రింథములలో కేవలము గద్య రూపమున నుండిననే బాగుండి పద్యరూపమున నుంటే బాగుండని పద్యములు లేవా? అక్కడి పద్యములను “కవితాకళ”లోని భాగము లనెద్రువా? ఇక్కడ కేవల కాస్త్రరూపమైన రచన కళానేమము ధరించి చలామణి యాటలేదా? అనగా కవిత్వలో కాస్త్ర మున్నదికదా? సంగీతములోని స్వరకల్పననుమాత్రము “ఇది కాస్త్రము; దీనిని సభలలోనుండి తప్పించవలె”నని చాదించుట హాడు నా? అని మీ రనవచ్చును. కవిత్వలో పద్య మెట్టిస్థాన మాక్రమించుచున్నవో సంగీతములో స్వరకల్పనకూడా సరిగా అట్టిస్థానమునే యాక్రమించినవో వైవాదమునకు బలముంటుంది. అట్లున్నదా యనియే మనము తర్కించ వలెను. స్వరకల్పనకూ, ప్రతిపద్యమునకూ సామరస్యము కలదా? లేదు. యుగంధరమంత్రి పిచ్చివాడై చెప్పిన “అండబిళిముడం డ డ డ...” అనే పద్యానికి స్వర కల్పనకీ పోలిక ఉన్నది. ఏమంటారా? అది కేవల స్వరచిహ్నముల సమ్మేళనము; ఇది కేవలభాషాచిహ్నముల సమ్మేళనము. సరి, కేవలగణాప్రాసబద్ధమైన కవిత్వమ తీసుకోండి.

“ఒకరు యిచ్చిన కేటాను నుంచుకొనక
పారవేయుట ఘోరమో పాతకము.”

(ఒక కేటానుమీది పద్యం.)

దీనికి, తీపము లేని రాగభాగమునకూ పోలిక కలదు. ఇది సలక్షణమైతేమీ చెగటు పుట్టించే కవిత్వ. అదీ సలక్షణమే. ఒకరాగమునకు గల స్వరముల సమ్మేళనమే, కాని అదీ చెగటే కలిగిస్తుంది. ఈ రెంటికీ పోలిక యున్నది. కాని తీపము లేని కవిత్వము స్వరచిహ్నముల సమ్మేళనముతో పోల్చడము కాని పని. గురులఘువులు స్వరచిహ్నముల వంటివి. వాని కొక నిర్దితపథ మున్నది. స్వరచిహ్నము లకుమాదా ఆరోహణావరోహాక్రమము నిర్దితమే. గురులఘువుల వనుసరించు నక్షరములు స్వరస్థానముల వంటివి. భావ రాగము; భావము తీపము. కవిత్వలో కేవలము ఏవో గురులఘుసమ్మేళనము లుండవు. అట్లుండి ననే కవిత్వలో కేవలకాస్త్ర మున్నదనిచెప్పరీతి. కాని ట్టి కవిత్వలో కేవలకాస్త్రము లేదు. ఇట్లే చిత్రకళలోని పుర పీఠుల చిత్రములు, వాస్తుశిల్పములోని సామరస్యము (Symmetry) కేవలకాస్త్రములు కావు. వృత్త సంయోగమువల్ల కాస్త్రరూపమున గోచరించిన బొమ్మ పద్యరూపమున శిల్పకళ యైనది. Perspective రూప మున తేత్త్రగణితమైనదీ పురపీఠిరూపమున చిత్రకళ యై నది. సామరస్యము గణించుటవల్ల లత (design)యైన (లత కేవలము కాస్త్రమేయని యొప్పుకొన్నను) బొమ్మ గోపురరూపమున వాస్తుశిల్ప మైనది. అస్థికాస్త్రము కేవలకాస్త్రమే, శిల్పకళ కాదు. స్వరకల్పన కేవల కాస్త్రమే, రాగము కాదు.

అం, రాగము కాస్త్రము కాక మరేమి? అని కొంద రంటారు. కాస్త్రమో, కాదో లేల్పేముందు రాగ మెత్తేర్పడినది యని తెలుసుకొనుట టాపశ్యకము. దీని నటుంచి రాగము కాస్త్రమే అనుట కేది యాధారమో గమనింతుము. స్వరప్రసారసాగరము చూస్తే “సరిగమ పధనిస-సనిధప మగరిప” యను నది. మాయామృతవ

గోళరాగముని గోచరించును. అనగా ఆగోళరాగములో 'ప' తరువాత 'రి', 'మ' తరువాత 'ప' వచ్చి, అవరోహరాగములో 'ప' తర్వాత 'మ', 'ని' తర్వాత 'ధ' ('ని' తర్వాత 'ధ' వదిలి 'ప' పాడరాదు) వచ్చి, యిట్లే ఎరువ తప్పక చేసిన ప్రస్తారము మాయామాళిపగోళరాగముని యర్థము. ప్రతిపక్షులవాద మిది. రాగముయొక్క శరీర మింతకాస్త్రానిసారియే; మరి రాగమును కాస్త్రము కాద నుట సమంజసమా- యని మనము రాగమును కాస్త్రముని కాని, కాదని కాని యనగద్దు. అసలు రాగ మెట్లెర్పడి నది? ప్రథమగాయకు డగు పరమేశ్వరుడు, లేదా నాడ కళాది యగు పరమపురుషుడు రాగము నెట్లు సృష్టించి యుండును? పాటయైన తర్వాత నాదిము పప్రస్వరము లయ్యెవా? లేక పప్రస్వరములే నాడజన్మమున కాధార భూతము లయ్యెవా? "గ్రహవనాదము పప్రస్వరములై పరగ"నని త్యాగరాజు గానముచేసియుండినాడు. ఏకే దాని కేమి. ఏ యాధారమును తోతగొనకయే మనము నాడకళాదిని దర్శింపబోదము. పగలెల్లను కష్టపడి పాఠాంశము పాట్ల నిండ భజించి ఆరుబయలు వెన్న లలో వెల్లకిల బయలు చాకివాడేమి నేయును? ఉదయము వనే లేచి పగువులను బోలుకొనిపోయి పాఠాంశ మింటికి బోలుకొని వచ్చు కొల్లపిల్లవాడు చెబువులో నీడు గేడి మీద కూర్చుండి చేసేపని ఏమిటి? పట్నములో పాటు పడి పాఠాంశము తిరిగి యిండ్లకు బోవు మాత్రేత లేమి చేయును బోవురుందురు? తల్లి పిల్ల నెత్తి మద్రాడునపు డేది బయల్పెడలను? పాటయని తిట్లలజతము. ఆనంద సమయములలో సహజావేశముయొక్క ఫలితము పాటయే. నాగరికునికిమాడ ఆనందసమయములందు గానము

సహజముమై రాగమరీతిని పరిగమించును. పాట మాన వురి ప్రథమావస్థ నుండికూడ నుండియుండుననుట నెవ్వరు కాదనరు. నాగరికుడు పాడుతూ పాడుతూ రాగరూప మున పొడిగి యుండుననుట యతిశయోక్తి కాదు. ఆనంద సమయములలో మానవుడు తీసిన మానిరాగముల స్మృతి యే రాగముని నాయుద్దేశ్యము. ఈరాగము పాడగా పాడగా కొంత లేదా వచ్చినట్లు గోచరించినది ప్రథమ గాయకునికి. ఇక్కడ రాగము మారియుండవలెను.¹ ఏమిటి మారినదో కనుగొను యత్న మునందు స్వరములు, వాటినిష్కాములు, తాము పాడేకలస్వరములు, వాటిని బట్టి తమరాగపోకడ వారికి తెలిసినది. ఏకే, ఇట్లే మరో రాగము. ఏద్యులో సింహాంధ్రమధ్యమరాగములోని కళ లున్నాయని బరంపురం గాయకులు రాజమహేంద్ర వరపు ఉపన్యాసముగో చూపినారు. ఇట్లు కొన్ని రాగము లేర్పడిన పిమ్మట, ఒక రాగములో కొన్ని స్వరాలే, ఒక నిర్దిష్టనిధి ననుసరించి వాడబడుతున్నాయని వారు గ్రహిం చినారు. పిమ్మట స్వరముల సమ్మేళనపురీతి మార్చి నట్లయితే వైరాగములంటినేపెక్కు-రాగములేర్పడగలదని వెల్లడిచేసినారు. కాబట్టి, వైవిధ్యము సరియైనదే యని ఒప్పుకొంటే², రాగము కళ అవుతుంది. రాగాలూపన పంగ లేమిటి? ఆలాపనము కాస్త్రాధారముగానే విస్తృత మానుకదా? అందువలన ఆలాపనము కాస్త్రము కాదా? అని అడగవచ్చును. రాగాలూపన కాస్త్రము ననుకరించి జరగదము వివక్ష. కాని అది కాస్త్రప్రయోగము కాని పూర్ణముగా స్వరకల్పనవంటి కాస్త్రము కాదు; పద్యము వంటి కాస్త్రము. కాస్త్రమునకు చోటు లేదని నావా దము కాని కాస్త్రప్రయోగమునకు (application) లేదని

1. ఇది కేవలము గగనవిర్భయపువృద్ధిరూపముకాదు. నాయెఱుక నొక క్షురవాడు సాదేరిరాగ మలా పనచేయుచు "ప రి గ మ ప మ గ రి" యను సమ్మేళనమును రాగరూపమున వెలువరించి "అన్నా తప్పింది రాగ"మనడము చూచాడు.

2. ఈవాదమున కాధారములు: పాట ముందు, స్వరములు చూడడము తర్వాత అనేవిషయము, పంగీ తము ఒక్కసారిగా నరులకు దేవతలవల్ల ప్రసాదించబడక, మానవునిచేతికే కొంచెము కొంచెము తెలియ బడిన దనే విషయము. నావాదము కాదనేవారు ఈరెండు విషయములనూ తిరస్కరించవలెను.

కాదు. కళ చాలమట్టుకు కాస్త్రానిసారమే. మొత్తానికి వట్టికాస్త్రమునకు సభలలో నోటుండరాదని వాయానము. తక్కిన కళలలో వట్టికాస్త్రము లేదు. సంగీతమున కందు కిలావ్తు?

చాలమంది గాయకులు మరోవాదము చెప్పుతున్నారు. "విద్వాంసునికీ ప్రాకృతగాయకునికీ తేడా ఉండును. ఈ విషయము సభలను వివదానికి వచ్చినవారికి తెలియడ మెలా? ప్రాకృతగాయకునికి మించి తనకు గల సంస్కారమును సభ్యులకు చూపడము కోసము సభలలో పండితులు స్వరము వాడుతున్నారు. లేకుంటే, సాధకము కల కాక వినికిడికలలే రాగాలూ, కృతులూ నేర్చుకొన్న ప్రాకృతునికీ, సాధకబాముకల సంగీతము నేర్చుకొన్న విద్వాంసునికీ గల తేడా కనిపెట్టడమునకు సభ్యులకు సాధ్యము కాదు. అందుకల ఒక్కొక్కప్పుడు పండితునికీ కాక ప్రాకృతునికీ గౌరవ పురస్కారములు లభించడమూ, పండితులు విషణ్ణులై తిరిగి పోవడమూ జరుగుతూంటాయి. తన విద్యభ్యుత్థునకు తగిన పురస్కారము లభించక పోయినప్పుడు, సభ్యులు తెలివి తక్కువచేత తనకంటే హీనసంస్కారుని ఎక్కువవాడనే యభిప్రాయముతో గౌరవము చేస్తూన్నప్పుడు, పండితుని ఆఖరు యత్న మేమిటి? కేలము వివృతముకాని వినికిడికి సాధ్యము కాని స్వరకల్పన చేసి తనవిజ్ఞానమును ప్రదర్శించుటకదా? ప్రాకృతుని కిభాగము తెలియను కాబట్టి అతడిపని చేయలేదు. ఇందుమూలమున ప్రాకృతిపండిత భేద మేర్పరచడానికి, పండితులకు గౌరవపురస్కారములు లభించడానికి చిలుకలుగుతున్నది. అంతే కాని స్వరకల్పననే మాననంటే పండితపామర భేదముండదు. పెద్దగాంటుంటే సరి, ప్రాకృతుకు గొప్ప విద్వాంసుల పాటనైనా వివరించినప్పుడు, ఉదాహరణము వాటకగాయకుల గ్రామోహనపాటలు. దిగపారి, మోహన; శ్రీరాగము,

కన్నడ, కలిసి-మండేసి పద్యాలు ప్లేటిచ్చేస్తే సరి అందయా కొడుక్కూని అమరగించేసే గాయకు లయిపోతున్నారు. ఏకీర్ణకొట్టుమీద చూచినా, ఏమండేవాడివోడిని విన్నా, ఏవిద్యార్థిగడికి వెళ్లినా ఈపాటలే. మహామహాపండితుల కైనా యీపాటి అవరము లేకపోతోంది." అని వారి వాదముయొక్క సారము. ఈవాదమంతా ఇమకకట్టే. రెండుపనులు చేస్తే మీరు స్వరకల్పన కిరీతిగానిచ్చేదమ్మ పడిపోతుంది. ఒకటి, పండితగాయకునికీ పామరగాయకునికీ తేడా స్వరకల్పన కాదని చెప్పడము. రెండు, వారిభేదము కనిపెట్టడమునకు వీ లేదో కనుక్కోవడము. ప్రతిపక్షుల ఈవాదమునకు నేను ప్రశ్నపరంపరచే జవా విస్తాను. పండితపామరలకు స్వరకల్పనేనా తారతమ్యము? పండితులే కావలెనా స్వరము వాడడానికి? పామరులు స్వరకల్పనపద్ధతి తెలుసుకుంటే చేయలేరా? గానపండితులు స్వరమునే తినుపాండిత్యమునకు విన్నాముగా నుంచుకొన్నారా? త్యాగయ్య స్వరకల్పన చేయడమువల్ల నాతడు గానవీతామహుడై వాడా? స్వరకల్పన బాగుగా చేతనములేసరి, ఆతనిని పండితుడననిచ్చువా? లేకపోతే వివేచారా దోషులు? గానములో ప్రధానమేది? మాధుర్యమా? స్వరకల్పనా? ఈ ప్రశ్నలకు జవాబులిచ్చుకంటే లేజుంది నిజము. పండితపామరుల భేదము నిరూపించడానికి మానవునికీ మానవునికీ గల తేడా ఏదేనా సరేనా? ఏమిటి, పనికొస్తుంది? లేక సంగీతానికీ, అనగా పాటకీ గల తేడా చూడాలా? స్వరకల్పన చూడా పాటయేనా? సంగీతమేనా? సంగీతములో స్వరకల్పనైతే కవిత్వములో ఏమిటి గొప్ప వాడికి దాఖలా? ఏకాక్షరకవిత్వమా? బంధకవిత్వమా? వహాయుకుమా? క్షేమయా! ఏమంటే, పదిమందికపురు భావా లికించి పద్యము వ్రాస్తే కుకవికి పురస్కారము వస్తుంది. పండిత పామరులకు తేడా ఉండదు. కాబట్టి పండితుడే కాని పామరుడు చేయలేని యమకక్షేపబంధకవిత్వాలు

3. కావంటారు కళాభిజ్ఞులు. కాస్త్రము మొట్టమొదట కళనుండియే యేర్పడినది. రాగములనుండి స్వరములు; వాటిచేరికీ తెలియబడినవిని యింతకు నుండు చెప్పినాను. తరువాత కాస్త్ర మేర్పడినది. దీని ననుసరించి శ్రోత్రరాగములు కనుగొనబడినవి. కాని త్యాగయ్యవంటి నిర్మలభక్తిపరులు కీ కాస్త్రజ్ఞాన మనవసరము. వారి భక్తి పారవశ్యమే వారికి దారిదాపుత.

4. ఈతప్పు గాయకులకి కాదు. అసంస్కారులైన ప్రజలదే. వా రేమి చేస్తారు? ఒకరు వారు పాడిన తప్పుపాటనే మెచ్చుకుంటే, ఈ ప్రచారానికి వారు బాధ్యు లెలా గవుతారు?

5. పద్ధతి కేలము కీతి. ఒక రెలాగున చేస్తారో తెలుసుకోవడము.

తెలిస్తే, వివిధకృతులూగ అతిదే ప్రాశస్త్య దత్తుతాడు. కవిత్వ మయింది, చిత్రకారుడి తెలుగి? కావితో సుంద్ర పట్టి బొమ్మ ప్రాయదము కావోలు. శిల్పి ఈ కుతూహలరము జీలగలెందు విగ్రహములు చెక్కనలెను. వాస్తుశిల్పి చేకమక్కల మేడలు కట్టనలెను కావోలు. వాచ్య, ఏమి అతిలోకకావ్యప్రే! ఈ సృష్టిని మాచి విశ్వామిత్రుడు తల పండుకోవాలి. పండితు డిలాంటి కళాప్రదర్శనాలు చేస్తే కళాకన్య యుడిసి, ఈ చేకమక్కల మేడలలో తీలునువెందు విగ్రహముల ముందు, బంధకవిత్వములను స్వరకల్పకపరీతముగా పాడలేక పారిపోయియుండును; ఏమంటే, కళలోని పాండిత్యమును కాస్త్రరూపమున వెలుగొందించవలసివచ్చుటల్ల.

పోనీ, 'పండితీపామరులకు భేదము లేదు చెప్పే స్వరకల్పనేనా? అదేనా నిజమా? అని రెప్పిద్దాము. స్వరకల్పనకాదును చేసే బ్రహ్మవిద్య యేనో కనుగొనడానికి ముందు తాళమునునుండి చెప్పవలసి యున్నది. తాళమునకు ఆవృత మనుకాలము మానము (unit). ఆవృత మనగా కొంతకాలము, మారమునకు శ్రోతములు, ఫర్లం గుం, విటల్లు కొలతమానములైనట్లు తాళమునకు వేర్వేరు కాలముల పరిమితి గల్గిన ఆవృతములు కొలతలు. ఈ ఆవృతములకన్న బిక్రీ క్రియలు సామాన్య ప్రమాణములవలెవచ్చును. కృతి పల్లవి, అనుపల్లవి, చరణము అని మూడు భాగములు. ఇంట్ని కొన్ని పూర్ణావృతముల కాలపరిమితిని గలిగె యుండును. ఉదాహరణముగా "గజాననయనుచు నదా భజన నేయరాదా?" యను కీర్తనకు నీడు కొందాము. పల్లవిలోనూ, చరణములలోనూ సామాన్యముగా స్వరకల్పన చేయుచున్నార గానుటలు. పల్లవిలో స్వరకల్పన చూడండి. మఝాలంగా పాడేటప్పుడు పల్లవి ఒకమా రవగానే రెండవమారు పాడదాని కారంభిస్తారు. స్వరకల్పనకాదు పట్టు చేతుక పల్లవిలో నొకమాట పూర్తికాగానే స్వరకల్పన నారంభించి ఆమాట నందు కొంటుంటాడు. "ఇందువలన మారంగస్వామి" యను కృష్ణప్రకారిపల్లవి చూడండి. ఆయన "పందువలన" అని తొల్యిత "మారంగస్వామి" అని పాడుకాలములో స్వరములు వాడి తిరుగ పల్లవికి వచ్చుచుండును. ఈ స్వర

ములు వాడవములో చిత్రమున్నది. [క్రియకు మొదటి కాలములో నాలుగు రెండవ కాలములో నెగిమిది, మూడవ కాలములో పదహారు స్వరవిష్ణు మూలు పదమండును.] ముక్తాయంత్రులను వింత్రులున్నవి. ముక్తాయంత్రునకు మూడు స్వరపమ్యేశనా లుంటవి. మొదటి పమ్యేశనము "సరిగమప" యని యుంటే, రెండోది "రిగమపధ" యనీ, మూడోది "గమపధని" యని యుండును. మూడు ఆయిపోయిన తర్వాత పల్లవి యందుకొ నుట అలవాటు. ఈమూడు వేర్వేరువుంటే మద్దెలగానికి మరుక్కవచ్చే దశవులు గట్టిపడును. ఇది సామాన్యముగా మూడోకాలములో నుండును. తేకుంటే విగింపుండదు. ముక్తాయంత్రులు తెగ వాడికట్లయితే పాటకును చాలా గొప్పవాడని పేరు పొందుతూన్నాడు. అదితాళమునకు ఎగిమిది క్రియలు. క్రియకు ప్రథమ కాలములో నాలుగక్షరముల కాల మున్నది. అనగా వాడితాళపు ఆవృతమునకు మొదట ముప్పది రెండురములు పడవలెను. ఇదే రెండో కాలములో పాడినట్లయితే మొత్త మరెవలనాగక్షరములు వరుస. మనము మచ్చట కొక ముక్తాయంత్ర కట్టుదము.

పట్టము దగ్గరనే ఆరంభింతాము.

సారీగా(అ)	ఏడక్షరముల కాలము.
రిగమప	దిపక్షరముల ,,
నీగామా(అ)	ఏడు ,, ,,
రిగమపధ	దిడు ,, ,,
గామాపా(అ)	ఏడు ,, ,,
గమపధని	దిడు ,, ,,

మొత్త వి ముక్తాయంత్ర ముప్పదియారక్షరముల కాలము వరకు వచ్చిరది. ఆవృతమునకు కింకా ఇరవయియెనిమిది దక్షరము లున్నవి, (ఇది కృతియారంభించడానికి ముందు క్యవిధి లేకుంటేను.) 'స్యవిధి' లేక 'బాగా' ఉన్నట్లయితే, ఈ క్యవిధిన్నీ ముప్పయిరెండక్షరములూ కలిగి, కాలముంటుంది. ఈ కాలములో నేనైనా పతే స్వరవిష్ణు మూలు వాడవచ్చును. చరణముక్తము తప్పకుదను. అనగా 'స' తిరువారి 'రి' గానీ, 'ఓ' గాని రావలెను. కాబట్టి నై ముక్తాయ వాడదాని! ముందు ఈ ముప్పయి

తెంజక్షరములూ వేసి తర్వాత ముక్తాయి వేయవలెను. పై ముప్పుయిండక్షరాలలోను ఆఖరిక్షరము 'పి' యొక్క యిండ వలెను. లేకపోతే ముక్తాయిని 'సా' అని మొదలు పెట్టి నప్పుడు పదునె తప్పుతుంది. ఇది యొక్క ముక్తాయి. దీనిని కట్టుటకు సంగీతజ్ఞానమును చేసి నుపయోగించినాము? అన్న లెక్కలే. పండితునికే సాధ్యమా యిది? ఇలాంటి ముక్తాయిలు ఎన్నేనా కట్టవచ్చును. కొంచె మలవాటు (ఈయలవాటు సంగీతజ్ఞానముతో కూడబడ్డది కాదు) చేస్తే సరిగా పాడుట సేకవచ్చును. ముక్తాయింపు పెద్ద రైలే జాగాకు వచ్చుకష్టము తక్కువ. కాన ఇందు సంగీత కళాజ్ఞాన మనవలెగము. ఎన్నోనా సరే, నేనిప్పుడు కట్టి వట్లు కావలసినన్ని ముక్తాయింపులు కట్టుకోవచ్చును. కాబట్టి పండితపాతర భేదము క్షృంభకము కానే కాదు.

సరే, ఇది యిటుండనిండు పండితపాదురులకు లేదా ఏది? రాగము తీసుకొనుడు. పండితునికి సాధకము వల్ల పాదురునికంటే ప్రావీణ్య ములవడమా? అలవడక పోతే, ఈ గానండితు లెందు కలా రోజూ సాధకము చేస్తాడు?—ప్రశ్నిరీహద్రము చాలు. ఇంక ఆసలు లేదా చూతాము. కృతులు ఒకరు పాడుతుండగా విని శేర్పుకొన్నా, లేదా లంటాయి. ఒకరి ద్వారా శేర్పుకొన్న కీర్తనను వారివలె పాడడము విద్యార్థి లకము కాదు, తాను ప్రత్యేకముగా కృషి చేస్తే తప్ప. అందువల్ల చిట్టావల్లనే తెలిసికోవచ్చును, పండితుడో కాదో, నిరాపరి ఆనందముగా పాడలేడు పండితుడు కాకుంటే. కేవలము శ్రమపడతాడు ఎంతసేపేనా. అకారము ఎక్కువగా ఉండ వచ్చును. హాయి ఉండదు. పండితుడైతే సాధకబులువల్ల ఏకే బానుంటుందో గ్రహించి, దానిని కృతులలో నిమిచ్చి హాయి చూపు తాడు. పాదురుని నెంతసేపూ చిలకలవలెను. విశాఖ పట్టణములో ఏలాగున ఏకృతులు పాడినాడో, కాకి నాడలోకూడా అకృతులే అలాగునే పాడతాడు. రాగము తీసుకొంది. నాటకకర్తగా పాడడానికీ, సంగీత కర్తగా పాడడానికీ లేదా కద్దు. పాదురునిలో నాటక కర్త ఎక్కువ కనపడుతుంది. అనగా రాగము క్షృంభక సాంతమవుతుంది. ఒకకళ వచ్చిందా అంటే, దాని

తరువాత అంతకన్న కొంచెము రాణించేకళ రాదు. దానిమంది రాగాంతమునకు దగ్గరైన కళ పడుతుంది. విరికొంచెము విభులముగా చెప్పుతాను. పండితుని సారీ డుతో ఒకవిషయములో పోల్చవచ్చును. సారీకు కప్పు నుండి క్రిందికి గూడు అల్లవలెనని క్రిందికి బారును. అల్లిక తెగిరిగి అల్లేప్పుడు మరికొంచె మెక్కువగా వల్ల గలుగును. తరువాత మరికొంచెము, ఇలా కొంతసే పయిన తరువాత పూర్తిగా వల్లును. పండితుడు రాగము కొంత అల్లి మరల మొదటికివచ్చి మొదటికంటే మరికొంత ఎక్కువ పాడి, ఇట్లు చాలసేపయిన పిమ్మట రాగము సాంతము చేయను. పాదురుని పాట బట్టలసేతనంటిది. దారయూ దారయూ అతివల్లు కళల వోక దానికొకటి తగిలించి రాగము లాగేస్తాను. ఈరెని ఆలాపనలో ప్రస్తా ర ముండదు. ఒకసారి ఒకపమ్మేర్పనము పడితే మిల్లి దానితోటి సంబంధమే లేని మరొకళ పడుతుంది. పడిన కళయే మల్లా పడుతుంది. ఏమంటే పాదురుడు పాడే కళలలో బానుండే కళ లెన్నో ఉండవు. అందుచేత ఏమందికళయో ఒకటి—తోడిరాగములో “మనసద పా” పండిది—దొరికితే దాన్నే పదిసారులు త్రిప్పి త్రిప్పి కొట్టవలసివస్తుంది. పండితునికీ కమ్మూరిపని యన సరముండదు పాదురునికి సంగీత మొక తటాకము; పండి తునికో మనోసముద్రము. అత డెంతసేపు తంటాలు పడినా యాదనదూరమే యాదవలెను. ఇతి దోషిక యున్న జాలు, యోజనము లీడగలదు.

“భరమైతోను కుటుంబరక్షణకుగా ప్రాల్మూలి చింతకా విరంగితరతాభీదకసంపుటప్రకరకాంతరంబునం దరభ్రంజరవాటులో తెగ కొట్టుకు కవివలెనే పండిత గాతుల ననుకరించే పాదురుడు “జ్ఞానవిమర్శిజ్ఞాత చాగ్ధక్రియావీరకుండై” కొరత పడవలసినదే. కుకపు లను గాని, పాదురగాయకులను గాని ఏరుటకు తల్లాలు కావలెను కాని ప్రతివారూ సమర్థులు కారు. వీరు తెలివితేమిచే పండితుల నెలుగలేకున్నచో నాదోషము విశేషానిదే. “కుత్సానానానా కుపరీక్షై ర్న నుగాయై రర్థతః పాతితా.”

అసలే స్వరకల్పన ఏమిటి? “స,రి,గ,మ” యను న వల్లేర్పడివరి? ఆరుస్వరములును మొదటి దానినిబట్టి ఏర్పడుటలై వడ్డమని దానికి పేరుపల్పివది. ఋషభమువలె ధ్వనించుటచే ఋషభమనీ, ఇల్లే తక్కినవి ఏర్పడి నవి. వీటిముందున్న యక్షరములే “స,రి,గ,మ,ప,ధ,ని” ల. ఇవి కేలము చిహ్నములు. రాగరూపమున అనిగా నాచరూపమున వెలువడిభావమునకు “స,రి,గ”లు అడ్డు. ఏమందురా? భావ యేమో చిత్తగించునీ. భావములను చిహ్నరూపమున వెలువరించే భావ. ఈచిహ్నములు దేఖభాగమును బట్టి భేదించును. (అందువలననే పలు భావలు పుట్టివని) మనము “స,రి,గ, ..ని” అంటే ఇంగ్లీషువారు “సో,ల్యాన్స్, మాఫానీ” లన్నారు. స్వరకల్పన ముద్రలవేవారి ప్రయత్నములలో కల్పన జరిగితే ఏమంటారు? మీ “స,రి,గ”లే పవిత్రములా? స,రి,గలే వాడదాని కేమిటి వాటియాధిక్యము? అంటే నా అంటే అంటే. అంతటితో వైదొ. చిహ్నము లతో కొట్లాడితే యింతే. తెల్ల వాణ్ణి దూచి “రావోయి, ఇలాగ” అంటే వస్తాడా? చేయి యూపితే వస్తాడు. ఇది చిహ్నమే. అయితే నేమి? మొదటిదానికన్న మెరుగు. అలాగే కేలము ధ్వనిరహితమై పౌరయను ప్రయగు నుత్సాహమునకు, లేదా భక్తికి, చిహ్నము వాదము, రక్తున్న చేయి యూత్తమంతే వందరూ దీని స్వరము చేసుకుంటారు. కాబట్టి వాదరూపమై జనాకర్షకముగ నుండు సంగీతమును పొందుచేసి భావరహితమును నీయుట స్వర కల్పన చేయడమంటే.

ఇటువంటి స్వరకల్పనను గాయకు లెంతకు చేస్తున్నారు? ౧. రాగరూపాన్ని వెలువరించవలసిన కళలను స్వరరూపమున వెలువరించి బరువు తగ్గించుకొనుటకు. ఇది గానకళాభివృద్ధికి భంగకరము. రాగవైకాల్యము క్షీణించుటకు దాయి. కుకళాభివృద్ధికి తావుము. ౨. కాలక్షేపము కొరకు గాయకుల వైదొ గంటలు పాడమంటే వారు కాలక్షేపపూర్వకమైన స్వరకల్పన చేయకుండలేరు. రాగము పాతగా పాడగా తలచొప్పి విచ్చేదినీ, స్వరకల్పన చేస్తే అట్లుండదనీ ఒకగానుటకు చెప్పివాడు. స్వరకల్పన చేయడ మొకసారి పట్టుబడిన దంటే గంటలు గంటలు

చేయ వచ్చునట. (ఇదిహాడ గాయకులమాటయే.) అందు చేత కృతి త్వరగా కానిచ్చేసి స్వర మందుకుంటే కాలము జరిగిపోతుంది. ఆకారరూపమున శ్రమ యిచ్చు గానము స్వరకల్పనరూపమున విశ్రాంతి నిస్తుంది. కాని ఈ విశ్రాంతి కళకు నష్టకారి. కాబట్టి బ్రతుకుటకు దీనికి హక్కు లేదు. గానపరిమితిని మూడుగంటలకు తగ్గించితే ఈ విశ్రాంతి కవనర ముండదు. ౩. ఇది యొక ప్రజ్ఞ యను నపోహచేత. మొదటికాలములో “రాగకళ”లను నివికముచేసి పాడుట గొప్పయనీ, వైకాలములో ముక్త యాత్రలు కట్టుట గొప్పఅనీనీ వారి యభిప్రాయము. రాగకళకు విశిష్టార్థము లేదు. ఫలాదిది రాగకళ కాదని చెప్పడ మెవరికి సాధ్యము కాదు. వై పెచ్చు, బస్కీలు తీయడ మెటువంటి ప్రజ్ఞయో ఇదీ అటువంటి ప్రజ్ఞయే. అశ్రద్ధపడకండి. దానిలోనూ చోయితే చూ, దీనిలోనూ లేదు. క్రిందికి పైకి తీసుకుండగా చూచిన ఉత్పాదనమే ప్రత్యేకస్వరములని గమకములు చేర్చి పాడి నప్పుడు కలుగుతుంది. ఇది శరీరబలమునకు సహాయకారి. అది గొంతు తిగగదానికి సహాయకారి. సాధకము చేస్తేనే కాని లెందూ సాధ్యపడవు.

ఈ మధ్య పోక జేయ మిత్రులు “మీరు తీరముగా వాదించుము మొదలుపెట్టుచున్నాను. మీ వాదమును పండితు లెందూ లభ్యపెట్టరు. పామరగాయకుల, అంటే వాటకపాటకులు, స్వరకల్పన చేతకాని వారూ, ఎవరేనా స్వరకల్ప నందుకు చేయలే దంటే, మేము స్వరకల్పనవారము కామ”ని మీ వెనుక తేరి ఆ యొప్పులంతా మీమీద పడజేస్తారు. అంతకితప్పు లాభము లేదు. కాబట్టి మీరు రాదీకి రావారి. ప్రతికృతిలోను స్వరము వెయ్యోకేమోము పల్లవిలోనే స్వరము చేస్తే మీరు ఒప్పుకొనవలెక.” అని తీర్పు చెప్పివారు. ఇది వ్యాజమా! వా ప్రక్క నేళ్లము చేరనీ నేళ్లముచేరనీ, నేను వెనుకకు చూడక. నామాట లొకరికై నా నచ్చి స్వరకల్పనయొక్క సత్యస్వరూపము స్పష్టమైతే వాక్రమ స్పష్టము కాదు. కాని తీర్చించిన వ్యాధిని నిర్మూలించు నప్పుడు, పాపము, చాలాకాలముమండి యున్నది. అంతా పోగొట్టడము నుంచిది కాదు. పూర్తిగా నశించేట్లు

చేయవద్దు అడమ ధర్మమా? రాతలు కేసులకే గాని అన్నిటికీ పరిపడవు. స్వరాజ్యానికి కానిసత్వానికి, వ్యాధికి ఆరోగ్యానికి, ధర్మానికి అభర్మానికి, సత్యానికి అసత్యానికి, నాత్రికత్వానికి అన్రికత్వానికి మైత్రి ఎలాగు? యత్తులు ప్రతివోటా పనికివస్తాయా? కరొ విషయములో వాటి జంకూ పడిరాదు.

కాబట్టి, యో కౌభిమామలారా! అవసరమని తోచితే మార్పు జరిగి తీరింది. ప్రాచీనాచారమని పేరు పెట్టి కళను పాడు చేస్తున్నారు ఛాందసులు. కాదం

టారా? సత్యమును బయట పెట్టండి. ఉద్ధతు మధ్య కేషలై నా వోటి వా గొకరిద్దరు కలము పారవేసినా వప్ప మండదు. కాని వ్యాధులు నిర్మూలించుంటే అధి రిప్పుడు. ఈమధ్య నొక ప్రఖ్యాతనాడుకులు నీ కే పాటి సంగీతము వచ్చు వన్నార, వాకేమీ రాదు మహా ప్రభో, విద్వాంసుడవని నే నీ వ్రాత వ్రాయలేదు. విద్వాంసు లందుకుంటారు గదా యని వ్రాసినాను. ఎవరేనా ప్రతిజ్ఞతించి స్వరకల్పనకు పరుర్థించ గలి నే కళకు వారు చేసే నేవ ఇంకిని చెప్పరాదు *

హెచ్చరిక

జి. జామువ గారు

ఘనఘనాఘనము చీకటిమేడ వెలిగించు మెఱుముదివ్వెల నూనె తేలుగలేదు
పనలురాకిరి తిరుబడితేక ఘోషించు తోయధీశునిగొంతు రాయలేదు
ఇనబాలకుని దినమ్మును గర్భమున బూను పొడుపుదిక్పతికాన్పు లుడుగలేదు
ఋతురాజు ఛాయణీనతికి సొమ్ములుపెట్టి కులికించుడని మానుకొనగలేదు
విశ్వనిర్మాత చల్లని వీక్షణమున - నేటికినిఁ గంపుచాట గన్పించలేదు
మూర్ఖలోకమ, దినమెల్ల ముగియలేదు - దీపమున్నది హృదయంబు దద్దుకొనుము.
విసుప్రగొనలేదు నృప్తికి విశ్వభర్త-చాలపాపల జన్మల మూలకమున
తెలుపుచున్నాడు శాంతి సందేశములను - విశ్వమా, ధర్మమును కూడబెట్టు మిపుడ:
నమ్మకములేని నీజీవమున కవధి - గుండె గడియారమున దాగియుండునోయి!
తెక్క-ముగిసిననాట జాలించుకొనును-త్వరపడుము మూర్ఖ, ధర్మ నిర్వహణమునకు.
నాలుము విధ్తనం బాకఁటి నాలుగునాళ్లకు మొక్కయై మహి
పాటన మాచరించుకొనివచ్చును ధర్మము దప్పకుండ, నీ
నేటికి ధర్మముం దొలఁగితేను వరాత్పరు నాన కొంచెముక
దాటనటంచుఁ బల్కెడు విధంబున దోచుగదా నతాంగమై ?
నృప్తి తనధర్మమును నిర్వహించునన్న-నీశ్వరుని మహాకమలంబు తృప్తిగొనదు
భక్తికిరణంబు నీలోన బ్రజ్వలించ - బరమపితకంట మోదబావ్పములు నిండు.

* ఈ వ్యాపరచక్ర ప్రోత్సాహకరము లగు గ్రంథపత్రికాదిక బ్ధియనున, విలువ లేని సహజము ఇచ్చిన గావపండితులకు దినయపూర్వక వందనము లాచరించుచున్నాను.

మద్యపాన నివారణ ప్రచారము

౭. వీధిత్సరణము—వసా గంధా రుధరప్రియుల శవభోజనము

బీభత్సరసము

ఏదేని బీభత్సము. ఇది నీలవర్ణము గలదియై, మహాకాలదైవతము నగు. జాగుప్స యందులకు స్థాయి. దక్షిణంధమున మాంసము, దుధిరము; విజ్ఞాతాదులు ఇందుల కాలంబనములు. దుర్గంధము, కృమిపాతము మొదలగు నవి యుద్దీపనములు. నిష్ఠింపము, అస్వచలనము, శీతనిమిలనము మొదలయిన పనుభావములు. మోహము, అపస్మారము, ఆవేశము, వ్యాధి. మరణము ఇత్యాదులు వ్యభిచారులు.

బీభత్సరసము (గీతము) పులిందకారాగము - జయమంగళతాళము.

హరిహరమగనపరిపూరిత ఇహసంగరధూతలతః,

ఏహి దుధిరప్రియ రక్తమపరిమిత మవీరత హాపిప తూర్ణగతః.

ప్రాతో నిహతి శోణితసంధన మహాహ విఘట మితి భావయతీ,

రాక్షసయోగి దుహిగతినిజగతి మఖియుఖ మా ప్రసతీ.

పత్యసూచిత మత్తి యథాస్పృశా మధిప పిబతి సమరాంగణతః,

అనీపకూహా మతేషదుధిర మపి సలాసిక మేన రితిః.

వసా గంగా దుధిరస్త్రియుల శవభోజనము

రంగము—యుద్ధానంతరపు మురుక్షైత్రరంగము.

వసాగంగాప్రవేశము.

వసా—(పంతోమయన వాడుచు) హే! ఏవిధయంతరయుద్ధము! నీలయంతయు రక్తసిక్తమయిపోయినది. వేటకువేలు శవములు నీల దొరలుచున్నవి. ఏమి నుడివనము! ఇంకను ఈయుద్ధము వేయివర్షములు సాగినచో బాగుండును. ఏమగుల మత్తిమములు కుప్పలకుప్పలుగ పడియున్నవి. ఓ! కనుపార భుజింతును. ఆహా! ఏమి చక్కని శాపన! ఇది వాయుకలి నిమమడింపలేయుచున్నది. నీని నన్నీటిని తివిరిచీర భుజింతును. (ఆడును) ఏదీ వాగుధిరప్రియుడు? రక్తమాంసములు వాసవపట్టిననీడవ వాటి నర దీప్తిగింయనా? పెంటచే అతనిని పీలుతునుగాక. ఆతడు నిదురపొల్తోన్నచో ఈ పదార్థములు దుదిరి గోల్పోవును. (దిగ్గరగా) ఓదుధిరప్రియా, దుధిరప్రియా! రమ్మ, రమ్మ లొంపరగా. ఇదిగో నీకుగా ప్రీతితోనుంచిన భోజనము.

(దుధిరప్రియడు భుజముపయి నొక క్రుల్లిన శవము నుంచుకొని ప్రవేశించును)

దుధిర—ప్రియారా! ఏక్కడ నున్నావు? ఇదిగో నీకో క్రుల్లిన శవము. దీనితో నీయాకలిని పొగొట్టుకొమ్ము. ఇదియొక చచ్చిన యేముగుక్రింప పడియుండెను. ఏక్కగా క్రుల్లినది. చూడుము. పురుగులు గుంపులు గుంపులుగా దీనిలో చొరబడుచున్నవి. చక్కఁగదది!

వసా—ఏదీ? ఏదీ అది? (ఆశ్రయతో వాశవమును దీసికొనును)

దుధిర—నుంచది, క్రుల్లినమాంసమునకై నీకింకొకయో?

వసా—ఓ! నీకల్ల పప్పును క్రొత్త మాంసమునే భుజింతువు. క్రుల్లినమాంసమును చనియూడనవకాశమేదీ? మాంసము క్రుల్లినగాని దుదికరముగ నుండిదు. దానిపై నీగోరిక లేనిచో నీక్రొత్తరక్తమాంసముల వారగింపుము. మరల శేపు యుద్ధము జరుగును. అప్పుడు నుంచి విందు దొరకును. సందేహము లేదు.

దుధిర—అలాగా? శేపు మరలనా? ఆహా! (ఆడును)

భ యా న క ర స ము

భీతాభయప్రవానసారమును పీరమునకు పగువారి వారవది భయానకరసము. ఇది కామదేవతాకము, కృష్ణ
వర్ణము నగు. భయ మిందులకు స్థాయి. భీతిజనకము లగు వికటదర్శనాదు లాలంబనములు. భయంకరములగు వాని
చేప్తు లుద్దీపనములు. వైచిర్యము, గర్భదవ్యరము మొదలగునవి అనుభావములు. అపస్మారము, సంక్రమము,
మృగ్యువు మొదలగునవి క్షృణ్ణిచారులు. ఇది స్త్రీనాయకము, నీచనాయకము, బాలనాయకము నగును.

భయానకరసము (గీతము) మల్లార రాగము - ధేంకి కాతాళము.

స్తంభత ఇహాఖిల దనుజకలాభయ వసతి హరి ర్యదితవ మమతే,
బహిరేవ్యతి స తదాఽప్యధునై నహి కమలాపతి రిహ పరినిహితే,
ఇతికథనపరం దనుజాధిప మాత్యయితనయ మభిసంపితిమ్,
విగ్రహ మహాహి హిరణ్యకశిపు మిహ నాశయతి హరిమఖేక యంతమ్.
హరి రభిరభయం నయనత్రయయుక్తం ఖరఖరకరప్రతిభమ్,
అర్ధం నురిప పరిదర్శ్య తదనురజప్రీతివిరమభిసీలనభమ్.

హి ర ణ్య క శి పు వ ధ

రంగము—హిరణ్యకశిపు నాస్థానము.

[నరసింహుడు హిరణ్యవియందును, కొంతమారమున హిరణ్యకశిపుడు నిలుచుకొని రుందును]

హిరణ్య—ఏమిది? ఏమిది? ఇప్పుట నేమిన్నది? ఆహా! ఏమాళ్ళర్యము! ఏమి భయంకరాకారము! ఎటులు వచ్చి
నది? ఎందులకు వచ్చినది? ఖగ్గమున దన్నితితో లేతో, స్ఫూటికస్తంభమనుండి మనోవేగమున నవతిరిం
చెను. ఏమి, నన్ను సంహరింప దేవదేవుడే యీయాకారమును బూసెవా? నాబడలంతయు జలదరించు
చున్నది. రక్తమంతయు చల్లవారివది. ఇప్పు డేమి చేయుదును? వాఖగ్గమున కదిరింతువా? ఎట్లెదిరిం
తును? నాచేతులు పడిపోయినవి. పారిపోవుటకుమాడ పిలురేకున్నది. నా పాదములు భూమిపై నాలు
బడినటులున్నవి. ఏమి విపరీతాకారము! ఆహా! ఏమిభయంకరాకారము! భూమియేకంపించిపోవు
చున్నది. హా! నన్ను చంప వచ్చుచున్నది. వచ్చితిని! కీనివారినుండి తప్పించువారెవరు? ఇంతకు
నుందు భయమున నేమో యెరుగను. ఇప్పుడు నాకేమిగతిపట్టినది? బడలంతయు చల్లబడి కంపించిపోవు
చున్నది. వచ్చితిని, వచ్చితిని. అదిగో! వచ్చుచున్నది. అదిగో! అదిగో! (నరసింహుడు హిరణ్యకశిపుని
పైకురికి యతనితోగీరమును చెందుగ చీల్చివైచును)

[యవనిక విగజారును.]

హిందూదేశ పారిశ్రామికసమస్యలు

ప్రపంచ ఆర్థికదుస్థితి — హిందూదేశమున కెట్లు నష్టము?

చావలి వెంకట హనుమంతరావు గారు, M. A., F. R. E. S.

౧

ప్రస్తుతకాలములో ప్రపంచమున దన్ని దేశములందును గొప్ప ఆర్థికదుస్థితి ప్రబలుచున్నది. వ్యావసాయిక పారిశ్రామిక దేశములను విభేదము లేక ప్రతిదేశమందును నిరుద్యోగ సమస్య మితిమీరుచున్నది; వర్తకవ్యాపారములు నష్టపడినవి. ఈ విపరీతపరిస్థితులకు కారణముల నావయవలసిన యవసర మిప్పుడు లేదు. కాని అట్టి పరిస్థితు లున్న వనియు, హిందూదేశముకూడ ఈ దుస్థితికి ఇతరదేశములవలెనే పాల్పడుచున్నదనియు గ్రహించుట ముఖ్యము.

ప్రపంచమందంతటను పైన చెప్పబడిన పరిస్థితి వర్తకపు వస్తువుల ఖరీదు తగ్గిపోవుట వలన కలుగుచున్నది. వ్యావసాయిక దేశములందును, పారిశ్రామిక దేశములందునుకూడ అవసరముగ కోరబడినవాటికంటెను, అనగా అమ్మకపు బేర మున్న వానికంటె చాల ఎక్కువగ వస్తువులు తయారగుచున్నవి. వస్తువులెక్కువ తయారగుటవలన ధరలు తగ్గిపోవును; ధరలు తగ్గిన పరిశ్రమాధికారులకు లాభము తగ్గిపోవును; లాభములు తగ్గుట వలన పరిశ్రమలు మందగించును; దానివలన ఫ్యాక్టరీలలో పనిచేయువారి సంఖ్య తగ్గిపో లేర్పడుచున్నది.

పును. వర్తకవ్యాపారము క్షీణించుటవలన ఏదేశమునందు తయారుకాబడిన వస్తువులు ఆదేశమునందే నిలువయుండిపోయి ఎగుమతులలో తగ్గుదల కనపట్టును. ప్రపంచదేశములందలి ఎగుమతి దిగుమతుల పట్టిని పరిశీలించిన ప్రతి ముఖ్య పారిశ్రామిక దేశమందుకూడ ఈవిషాద పరిస్థితు లున్నట్లు గ్రహించవగును. అమెరికా సంయుక్తరాష్ట్రములలో పోయిన సంవత్సరమునకన్న ఈ సంవత్సరమున ఎగుమతులు నూటికి 22.6 వంతునను, దిగుమతులు 29.9 వంతునను తగ్గిపోయినవి. అట్లే ఇంగ్లండులో ఎగుమతులు 16.4% వంతునను, దిగుమతులు 10.2% వంతునను తగ్గిపోయినవి. ఇట్లే ఇతరదేశములందుకూడ ఎగుమతి దిగుమతులలో క్షీణదశ కాన్పించుచున్నది. ఎగుమతులెప్పుడు క్షీణించునో అప్పుడే దిగుమతులుకూడ క్షీణించితిరును. ఎందువల్ల ననగా, ఎగుమతులెప్పుడును అంతర్జాతీయ వర్తకవ్యవహారములలో దిగుమతులవలననే తీర్చబడునుకాని సామ్యుచేత కాదు. వర్తకవ్యాపారము తగ్గుటచేట వస్తువులు క్రొత్తవి తయారు చేయవలసిన అవసరము లేక పరిశ్రమలు క్షీణించి ఆయాదేశముల ఆర్థికస్థితి దుస్తరమగుట కవకాశము

౨

ఈ పరిస్థితులు హిందూ దేశమందు కూడ ప్రబలుచున్నవి. మన దేశపు ఆర్థికస్థితి ఇప్పుడున్నంత పాడుగ గడచిన 25 సంవత్సరములలో నెప్పుడును ఉండియుండలేదు. దేశమందలి పరిశ్రమలు పడిపోవుచున్నవి; వర్తకవ్యాపారము సరిగా సాగుటలేదు. మన దేశపు బాహ్యత్యమునకు మూలకారణముగ నుండుచువచ్చిన విదేశముల కెగుమతులు తగ్గిపోయినవి. ప్రభుత్వమువారు కరెన్సీని రోజురోజునకును ప్రకృతి విరుద్ధముగ పద్ధతులపై తగ్గించుచు ఆవిధముగ నే వస్తువుల ఖరీదుల నెక్కుడు చేయుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. మన దేశపు ముఖ్యమగు ఎగుమతి సరకులు జనపనార, ప్రత్తి; ఈ రెండింటియందును వ్యాపారము నన్నగిలినది. జనపనార వ్యాపారములో 10 కోట్ల రూపాయి లింతవరకు నష్టము వచ్చినదనియు, ప్రభుత్వమువారు దానిఎగుమతి ఎక్కువయగునట్లు ఎగుమతిసుంకములను తగ్గించవలెననియు, ఆ వ్యాపారమునందు యాజమాన్యము వహించిన కొంతమంది ఈమధ్యనే ప్రచురించిరి. ప్రత్తి వ్యాపారముకూడ అట్లే యున్నది. మన దేశపు ప్రత్తినిరకు విదేశముల కెగుమతి చేయుట కా విదేశము లేవియు ప్రస్తుతము కొనుపరిస్థితులలో లేవు. దేశమునందే దానిని అమ్ముటకు ప్రయత్నము చేయుటకా మనబట్టల మిల్లులవ్యాపారము చాల హింసముగ నున్నది. 'బాయికాట్' ఉద్యమము మూలమునను, మారకపురేటు పెంచుచేయుటవలనను, మిల్లుల యాజ

మాన్యము సరియగుపద్ధతులపై నడుపబడక పోవుటవలనను, చాల బట్టలమిల్లులు తమతమ వ్యాపారము మానుకొనుటయు, సుమారు 50,000 మంది పనిచేయువారికి పని లేకుండ పోవుటయు తటస్థించినది. ఈ దుస్థితిని బాపుటకు వారుచు, వర్తకులునుకూడ తీవ్ర ప్రయత్నములు చేయవలసి యున్నదని వేరుగ చెప్పనవసరములేదు. మిల్లు పరిశ్రమలో యాజమాన్యము వహించినవారందరూను కలసి నష్టము తగ్గించుటకును, పని కట్టుదిట్టముగ జరుపుటకును, ఇదివరలో అమలునందున్న పాతపద్ధతులను తొలగించి కొత్త పద్ధతులపై మిల్లు వ్యాపారము నడపుటకు ప్రయత్నించుట ముఖ్యము.

3

యూరపియన్ దేశములన్నియు తమతమ జాతీయపరిశ్రమలకు రక్షణ నేర్పాటు చేసికొని ఇతర దేశముల సరకులు తమ దేశములోనికి దిగుమతి కాకుండ కట్టుబాట్లుచేసికొనియున్నవి. రక్షణపద్ధతివలన మొట్టమొదట లాభము చాల వరకున్నను దూరదృష్టితో నాలోచించిన కొన్ని నష్టములు కూడ కలవని గ్రహింపనగును. లాభములలో ముఖ్యమైన వేవనగా: ౧. వైదేశములవస్తువులు దేశములోనికి రాకుండ అరికట్టబడుటవలన దేశమందలి ప్రజలు స్వదేశ వస్తువులనే కొనవలసినవారగుదురు. దానివలన స్వదేశీఉద్యమము బలమగుటకు అవకాశము లేర్పడును. ౨. దేశీయపరిశ్రమ లభివృద్ధి

పొందుటకును, పరిశ్రమలందు పనిచేయు కూలీలకు పాచ్చికూలీ నిచ్చుటకును వీలుండును. నష్టము లేవన: ౧ రక్షణ ఎప్పుడును క్రొత్తపరిశ్రమలకు బలము చేకూర్చుటకే ఈయబడవలెను గాని సాధారణముగ ఒకసారి రక్షణ పద్ధతిక్రిందకు తీసుకొనిరాబడిన పరిశ్రమలు తరువాత రక్షణ యక్మర లేకుండ తమంతట తాము స్వశక్తిపై నిలువబడుటకు ప్రయత్నించుట అరుదుగా కాన్పించును. కాన మొట్టమొదటిరక్షణ ఎల్లకాలమును రక్షణక్రిందనే పరిణమించును. ౨. రక్షణ పొందుచున్న పరిశ్రమలు కొంతకాల మగునరికి ఇతిరులపోటీ లేక పోవుటవలన సర్వస్వచ్ఛల ననుభవించు ప్రజాసామాన్యమునకు కంటకముగ పరిణమించుటయు కలదు. ౩. ప్రపంచమందలి వివిధ దేశములమధ్యను ఆర్థికసామ్రాజ్యము నశించుట కవకాశము లేర్పడును. ఒక దేశముకంటె ఎక్కువగ వేరొక దేశము దిగుమతి వస్తులను విధించుటయు, చివరకు దేశములమధ్య ఆర్థికయుద్ధము పెచ్చు పెరుగుటయు జరుగును. ప్రస్తుత కాలమందు ఈచివర చెప్పబడిన నష్టము చాల ప్రబలమగుచున్నది. ఈ వ్యాసము మొదట ప్రపంచమంతయు ఒకగొప్పఆర్థికస్థితికి లోనగుచున్నదని చెప్పియుంటిమి. ఆ దుఃస్థితికి ముఖ్య కారణములలో ఇచ్చట సూచించబడిన రక్షణ పద్ధతివలన కలుగుచున్న నష్ట మొకటి యని చెప్పవచ్చును. హిందూదేశమందు మనము మన ముఖ్యపరిశ్రమలకు రక్షణ సేర్పాటు చేయవలసినదని చాలకాలమునుండి కోరుచున్నాము.

అట్లు కోరుటలో మన యుద్దేశ్యము ఆయా పరిశ్రమలు తమతమ పరిస్థితులను చక్కపెట్టుకొని, బలము సంపాదించుకొని కొంతకాలమునకు రక్షణ లేకుండగనే ఇతర దేశముల పరిశ్రమ తోపాటు సమానముగ పోటీ చేయుటకు సిద్ధమగుననియే కాని ఆయాపరిశ్రమలు రక్షణ నండగా జేసికొని వాటివస్తువుల నుపయోగించు వారికి నష్టము కలిగించియు, పనిచేయువారికి కూలీలు తగ్గించియు ప్రజాకంటకములుగ మారునని కాదు. ఏపరిశ్రమయైనను, బట్టల పరిశ్రమ కాని, ఉక్కుపరిశ్రమ కాని, అగ్గిపెట్టెల పరిశ్రమ కాని, ఈ పరతుల నంగీకరించి వాటికి లోబడి యుండునట్లు మూట నిచ్చినప్పుడే రక్షణ పొందుటకు తగిన స్థితియందున్నదని తలంచవలెను. లేనప్పుడు రక్షణ నిచ్చుట చాల పొరపాటు.

౪

ఇచివరలో హిందూదేశ పరిశ్రమలను గూర్చి వ్రాయునప్పుడు మన దేశపు పారిశ్రామిక కాభివృద్ధికి ముఖ్యమైన అడ్డంకులలో గవర్నమెంటువారి మారకపు (Ratio) విధాన మొకటి యనియు, మారకపురేటును 16 పెన్నులనుండి 18 పెన్నులకు పెంచించుట దేశార్థివృత్తమనియు సూచించియుంటిమి. కాని, అది ఒక్కకారణముమాత్రమే యని యున్నది. ప్రభుత్వము వారు సూపాయిమారకపురేటును నిర్ణయించుట కధికారము కలిగియున్నంత కాలమును వారు దేశమునకు ఎక్కువ లాభము సమ

కూర్చుపద్ధతి నేర్పాటుచేయుదు రని నమ్ముట కవకాశము లేదు. అది ప్రభుత్వమువారి లోపముమాత్రమే కాదు. ప్రకృతి విరుద్ధముగ కరెన్సీని హెచ్చించుట తగ్గించుట, రూపాయి ఖరీదు హెచ్చుచేయుట తగ్గించుట యను పద్ధతయందే నిజమగులోప మిమిడి యున్నది. ఈ లోపమును సరిచేయుటకును, దేశమందలి సామగ్రి, నాణెములు, కరెన్సీనోట్లు మొదలగు నవి నర్తకపు టవసరమును బట్టి హెచ్చగుట, తగ్గుట మొదలగునవి జరుగుటకును ప్రభుత్వమువారు తగిన మార్పులను ప్రవేశపెట్టుటకు కృషిచేయవలసియున్నది. అట్టి మార్పులలో ముఖ్యమైనది బంగారులోనే అన్ని వ్యాపారములును జరుగునట్లుగను, (Introduction of the Gold Standard) బంగారునాణెములు దేశమందు చలామణి యగునట్లుగను చేయవలసి యున్నది. బంగారులోహము చెక్కు చెదరనిది; చాలకాలము ఒకే ఖరీదునకు అమ్ముడు పోవునట్టిది. అట్టిలోహపునాణెములు మన దేశమందును, ఇతర దేశములందును చలామణి యగుచుండిన దేశ దేశములమధ్య జరుగునర్తక వ్యాపారములు ఎగుడుదిగుడులు లేకుండ సాఫుగా జరుగుచుండును. ఈమార్పును ప్రవేశపెట్టుటకు ప్రపంచమందలి ముఖ్యనర్తకపు దేశములన్నియు కలిసి యోజించి పని చేయవలసిన యావశ్యకము కలదు. దానివలన ప్రపంచ కల్యాణము చేకూరి ప్రస్తుతము ప్రపంచ మంతటను వ్యాపించిన దుస్తరపరిస్థితులు సమసిపోవుటకు మార్గ మేర్పడును.

గి

హిందూ దేశము ప్రస్తుతము మారుచున్న దశ (Transition Stage)లో నున్నది. మన దేశముకూడ ఇతర పాశ్చాత్య దేశములవలె పారిశ్రామిక దేశముగా మారుట మన యాశయము. పారిశ్రామిక దేశ వనగా పూర్తిగ పరిశ్రమలే యుండి వ్యవసాయము పూర్ణముగ వశించవలెనని కాదు. హిందూ దేశము సర్వత్ర పారిశ్రామిక దేశముగ మారునని కాని, వ్యవసాయమును వికసాదునని కాని తలంచుటకుకూడ ఎంతమాత్రము అవకాశములేదు. అట్లు మారుట వలన మీదుమిక్కిలి మన దేశమునకు నష్టమే కాని లాభము లేదు. ఇప్పుడు పారిశ్రామిక దేశము లో కిరీటస్థానము నలంకరించుచున్న అమెరికా సంయుక్త రాష్ట్రములు, ఇంగ్లండు, జర్మనీ దేశములస్థితిగతులుకొంచెమవలోకించిన మన కామాగ్ని వలని నష్టములు గోచరమగును. ప్రస్తుత మా దేశములలో వ్యాపించి యున్న నిరుద్యోగసమస్య, నిర్వాహరత్వము, ఆర్థికదుస్థితి మొదలగున వన్నియు వ్యవసాయమునకు ఆ దేశములలో సరియగుస్థానమునీయక పోవుటవలననే కల్గినవి. ఈకష్టదశలో ఆ దేశ ప్రజలకూడ ఈవిషయముచుగ్రహించుచున్నారనుట కనేక నిదర్శనములు కలవు. ఇంగ్లండు దేశములో కార్మిక ప్రభుత్వమువారు నిరుద్యోగ సమస్యను తగ్గించుటకై పనిలేనివారి నందరను వీలైనంతవరకు వ్యవసాయములోనికి దిగవలెనని ప్రోత్సహించుచు దానికి తగిన అవకాశములు కల్పించుటకై ఒక్కొక్క పనిలేనివాని

కుటుంబమునకు 5 ఎకరముల బీడు భూమి నిచ్చుటకును, దానియందలి పంటను అమ్మకము చేయుటకై తగు విధానము నేర్పాటు చేయుటకును పార్లమెంటులో శాసనముచేయుటకు ప్రయత్నించుచున్నారు. ఇట్లే అమెరికాలో ప్రభుత్వమువారు వ్యవసాయదారులకు పంటలను పండించుటకై చాలపెట్టుబడి పెట్టుచు ఆపంటలను లాభకరముగ అమ్మకము చేయుటకై ఒకప్రత్యేకసంస్థను స్థాపించి యున్నారు. మన దేశముకూడ ప్రపంచమందలి ఇతర దేశములతో తులనాగవలె ననినను, దానికి తోడు ఆయా దేశములలో దృష్టికి కారణములగు పరిస్థితు లేర్పడకుండ నుండవలె ననినను, వ్యవసాయపరిశ్రమలకు రెండింటికిని సమాన మగు ప్రోత్సాహ మిచ్చుట ముఖ్యవసరము. వ్యవసాయపు టెన్నత్యమును, పరిశ్రమలయొన్నత్యమునుకూడ పెంపొందించుటకు కొన్ని మార్గములు ఇదివరలో వ్రాయబడిన వ్యాసములలో సూచింపబడినవి.

E

ఏవస్తువును కాని పండించుటతో గాని, తయారుచేయుటతో గాని దానిపని ముగియలేదు. ఆవస్తువులను కాని, పంటను కాని తగిన ధరలకు వాటిని ఎక్కువగ నుపయోగించు ఇతర దేశములకు అమ్ముటకు ప్రయత్నించుట చాల ముఖ్యము. ఇప్పటి కాలములో ప్రయాణమార్గముల సౌకర్యమువలనను, ఇతర శాస్త్ర విజ్ఞానమువలన కల్గినమార్పులవలనను, ముఖ్య

మైన పంటలలో కాని, వస్తువులలో కాని వర్తక వ్యాపారమునకు ప్రపంచమంతయు ఏకసంస్థయై ఒకే బజారుగా మారినది. వేర్వేరు దేశములు వేర్వేరు వర్తకపద్ధతుల నవలంబించుచున్నప్పటికిని మైన చెప్పబడిన మార్పులవలన ఏ ఒక దేశము కాని ఇతర దేశములతో సంబంధము లేకుండనుండుట దుస్సాధ్యము. ఒకపట్టణములో బజారునందంతయు ఒకవస్తువునకు ఒకే ధర యుండునట్లుగా ఇప్పుడు ప్రపంచమందంతటను ముఖ్యవస్తువులకు ఒకే ఖరీదున్నదని మన కందరకు తెలిసినవిషయమే, వివిధ దేశములకు వర్తక వ్యాపార సంబంధ మెట్లున్నదో అట్లే వర్తకమునం దుండు ఎగుడు దిగుడు లన్నియు ప్రతి దేశమందును కాననగును. అట్లుగుటచేతనే ప్రపంచమం దంతటను వర్తకవ్యాపారము జీగించిన ఈసమయములో మన దేశపు వర్తక వ్యాపారముకూడ జీణదశయం దున్నది. ప్రపంచపునరుద్ధారణకై తివ్రప్రతిబంధకముగ నున్న ఈవ్యాపార దుస్థితిని మరల్చుటకు వర్తమాన కాలములో లోప భూయిష్టముగ నున్న వస్తువుల అమ్మకపు (Marketing) పద్ధతిని మార్చుట అవసరము. ఏదేశములలో ఏవిధ మైన వస్తువులు ఎక్కువగ అమ్ముచుపోవునో, వాటి నాయాదేశములకు తీసికొనిపోవుటకై సులభమార్గము లేవో మొదలగు విషయము లన్నిటినిగూర్చి శాస్త్రసమ్మతమైన విచారణ నల్పుట ముఖ్యము. ఇది అంతర్జాతీయ సమస్య కావున ఆయాదేశముల ప్రభుత్వము లన్నియు కలిసి పనిచేయుటవలన ఎక్కువలాభము

గల్గుననుటకు సందియము లేదు. అంతర్జాతీయ సమితి (League of Nations) వారుకూడ ఈ విషయమై విచారణచేసి తగినసలహా నిచ్చుట కవసరమెంతేని కలదు. ఈసంవత్సరము జరిగిన అంతర్జాతీయసమితి సభయందు డబ్లి విచారణ సమితిసభవారు జరుపవలసినదని ప్రాందవీయ డగు సర్ జహంగీర్ కోయాజీగారు ప్రవేశపెట్టిన తీర్మానమును సభవారు ఏకగ్రీవముగ అంగీకరించియుండుటచే వారుకూడ ప్రపంచ పరిస్థితుల నిజస్థితిని గ్రహించినారని యూహించవచ్చును. ఆకమిటీవారు చేయు సూచనల నాచరణయందుంచుటవలన ప్రపంచకల్యాణము చేకూరువని తలచవచ్చును.

హిందూదేశపు సరకులు ఇప్పటికన్న విరివిగా ఇతరదేశముల బజారులలో అమ్ముడు వోవునట్లు చేయుటకు గట్టి ప్రయత్నములు చేయవలసి యున్నది. అట్టిప్రయత్నములు చేసినకాని మనదేశపు ఆర్థికస్థితి బాగుపడుటకు

చాలకాలము పట్టును. ప్రభుత్వమువా రీవిషయములో చేయగల్గిన సహాయము ఎక్కువగ కలదు. హిందూదేశమున కంతకను ఒక అమ్మకపు సంఘము (Marketing Board) నేర్పాటుచేసి దానిక్రింద పనిచేయుటకు (ప్రతిరాష్ట్రమునందును, ప్రతిజిల్లాయందును బ్రాంచి అమ్మకపుబోర్డుల నేర్పర్చిన ఎక్కువలాభము చేకూరును. మనదేశముందెదివరలో పరిశ్రమాధికారులకును వర్తకులకును మధ్య సహకారమొక్కడు లేకపోవుటచే సరియగువిధానముపై అమ్మకపు ఏర్పాట్లు చేయుట కష్టముగ నుండెడివి. అట్టి సహకారము కొంతవరకు మనదేశపుబట్టల వర్తక పరిశ్రమలమధ్య నున్నది కాని అదికూడ శాస్త్రీయశ్రద్ధలపై నాధారపడి యుండకపోవుటచే దానివలన పొందవలసినంత లాభము మనబట్టలపరిశ్రమ పొందియుండలేదు. ఇకముందీవిషయమై ఎక్కువ శ్రద్ధ తీసికొనవలసిన ఆవశ్యకము ఎంతేని కలదు; దానివలన వచ్చు లాభముకూడ అమితమే.

మా వ్యాస కర్తలకు

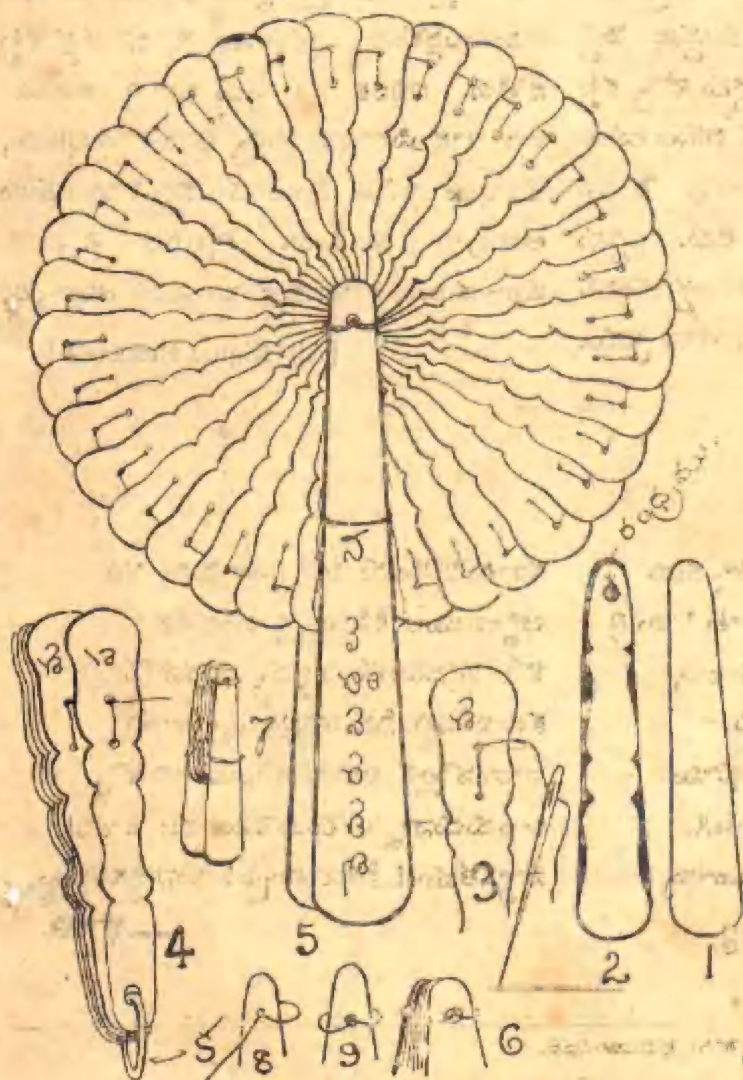
వ్యాసములు చిన్నపైజా కాగితములపై ఒకపైపున మాత్రమే విడిఅక్షరములతో బంతులు దూరదూరముగా, దిద్దుబాట్లు లేకుండ, తిన్నగా వ్రాసి వర్ణక్రమమునను తప్పులు లేకుండ చూచుకొని పంప వేడికోలు. లేకున్న ముద్రణకార్యములయందు మిగుల కష్టము కలుగుటయే కాక తప్పులుకూడ నిలిచిపోవునని మనవి.

సంపాదకుడు, 'భారతి'.

కొనిన ౫౦ తునుకలను కోసికొని వాటివన్నవి
కొనలయందు రంధ్రములను చేయవలెను.
పిమ్మట నా రంధ్రములలో నొక దారమును
దూర్చి ఆకుల నన్నిటిని చేర్చి గుత్తిగా కట్ట
వలెను. (చిత్రము ౫.) ఆ గుత్తినుండి యొక
యాకును దీసికొని దానియొక్క వేడల్పు కొన
యందు ఒకయంగుళము విడిచి దారముతో
చిత్రము ౩ నందువలె కుట్టవలెను. కుట్టి నుండి

వేసి, మొదటి యాకునకు వెంటనే పైనుండు
ఆకును దీసికొని ఆదారముతో మొదటిరీతి
గనే రెండవయాకును కూడ మాదితో కుట్ట
వలెను. రెండవకు మధ్య అర యంగుళము
దారము విడుచుచు రావలెను. అట్లు విడుచుట
వలన వివనకర్రను విచ్చునపుడు ఒక్కొక్క
ఆకును కొంతదూరమునకు జరిగి మొత్తము
నకు చిత్రము ౫ నందలి రీతిగ వివనకర

యేర్పడును. ఆకులను కుట్టు
రీతి చిత్రము ౫ నందు మ,
౬, ౭, ౮ను గమనించిన బోధ
పడును. రెండాకులను కుట్టిన
పిమ్మట మూడవయాకును,
పిమ్మట నాలుగవ యాకును,
ఇట్లు వరుసగా 50 తునుకలను
కుట్టవలెను. ఆకులమధ్య వదల
బడు దారముయొక్క నిశీవి
త క్కువగా నున్న యెడల
ఒక్కొక్క ఆకును దానియందు
గుఱనుండు ఆకునందలి కుట్టను
మఱుగుపఱచును. దారపు
పొడవు కొంత యెక్కువగా
నున్న యెడల చిత్రము ౫
నందలి విధముగా కుట్టు కన
బడును. ఆకుల నన్నిటి పై
విధముగా కుట్టిన తర్వాత
విచ్చి, వలయము పూర్తిగా
నేర్పడునా యని చూచి,
కొంతవడిన యెడల మఱి
కొన్ని యాకులను చేర్చి
కుట్టి వలయమును పూర్తి
చేయవలెను.

పిమ్మట ఆకుల నిడివికి రెండింతలు నిడివి గల రెండు పెడుగుబద్దలను సన్నముగా చెక్కుకొనవలెను. బద్దల పెడల్పు ఆకుల పెడల్పునకు సమానముగా నుండవలెను. బద్దలయొక్క సన్నని కొనలయందు ఆకులందు వలెనే రంధ్రములను చేయవలెను. పిమ్మట ఆకులను కట్టియుంచిన దారమును తీసివేసి (చి. ర. క.) మణియొక గట్టిదారమును వాటి రంధ్రముల గుండు దూర్చి, ఆకులపై నొకబద్దను పెట్టి దారమయొక్క పైకొనతో బద్దను చేర్చి కట్టవలెను. (చిత్రము ౬.) అదేరీతిగ ఆకుల యడుగున రెండవ బద్దను పెట్టి దారపు రెండవ కొనకు నాబద్దను చేర్చి కట్టవలెను. బద్దను కట్టునపుడు మొదట దారమును బద్దయందలి రంధ్రమునుండి బయటికి దీసికొని దాని ప్రక్క

నుండి దారమును బద్ద యడుగునకు జోనిచ్చి మఱు బద్దలోని రంధ్రమునుండి బయటికి దీసికొని, దాని రెండవప్రక్కనుండి అడుగునకు జోనిచ్చి, రంధ్రమునుండి మూడవ మఱు బయట దీసి ముడివేయవలెను. (చి. ర, ౯.) పిమ్మట బద్దను ఎడముగా లాగిన యెడల విననకర విచ్చుకొనునట్లు చేయుటకై ఆకులలో పైదానిని పైబద్దకును, అడుగుదానిని అడుగుబద్దకును (చిత్రము ౭) వ వద్ద కట్టవలెను. విననకర అప్పుడు పూర్తి యగును అది కావలసినపుడు విచ్చి వినరుకొనుటకును, లేనపుడు మడిచి జేబునందు పెట్టుకొనుటకును అనువుగా నుండును. చిత్రము ౭ నందు మూయబడిన విననకర చూపబడి యున్నది.

[All Rights Reserved.]

స్వాగతగీతము*

లీల భవదీయమృదులవిశాలహృదయ
పేటి నిమిగిని కొనలేక 'రాట' మెత్తి
యొడికిపోసెడు నీదుప్రేముడిఁ దలంచి,
తరుగఁజాలని పత్రప్రతాల వ్రాసి
యలసి నమ్మించెమ్మట నాంధ్రభూమి
శాసనమలిడు నీదు వత్సలత నెఱిగి,
పాడి క్షణ మాఁగి కమ్మనివేడియూర్పు
టలల భారతభాగ్యగీతామృతమ్ము

మారుచిలికించు సీతక్తిమాధురిఁ గని
అర్థినముల కిడి తృప్తి నందలేక
కోరి సోదరులకు స్వేచ్ఛ భారవోసి
కట్టుపడివట్టి నీదుత్యాగమ్ముఁ జూచి
పాయనొల్లక నిను భారతీయు లరుగొ,
పిలుచుచున్నారు రెండుచేతులనుఁ జూచి!
స్వాగతము ! నీకుఁ దండ్రీ ! సుస్వాగతమ్ము.
—భారతి.

* పూడికెడ్డి వెంకటరమణయ్యగారు రచించినది.

శ్రీయన జన్మమున వ్యాపారిపంతులు. కర్మ
మునఁ గావ్యకళోపాసిత. లోకజ్ఞుఁడు—మిత్ర
నంపన్నుఁడు. పరిధానమును మిగిలిన స్రుతిభ.
బాహిరముగ లంపటుఁడు; ఆంతరముగ నిర్మ
పుఁడు. పాంచభౌతికమును గృహద్విదముఁ

శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరాయకవి

బూరలనిచ్చి, భావమును రోదనీకుహరమున
గ్రహరింపఁ బంపువాఁడు. ధనకాంక్షతో
ధార్మికరతి పెనఁగులాడుచున్నది. పామరత్వ
ముతోఁ బ్రజ్ఞకుఁ బోరాటము తప్పలేదు.
మనసువలె మాటయు మెత్తనిది. అపేక్షలో

ఉపేక్ష మెఱయుచున్నది. వివిక్తగోష్ఠీవినో
దియే కాని, వివాదరంగములం దూటి కుస్తీ
పేచీలకుఁ దలవడు రిజాలాపహిల్వా కాఁడు.
లౌకికమార్గమును వీడలేదు; అలౌకికదృష్టికిఁ
గొఱవడలేదు. కలిమికి గర్వింపలేదు; తేవడికి
వగవలేదు. ప్రాయము కైవ్రాలినది కాని
ప్రబంధరచనాలౌల్యము పిచ్చులించుచున్నది.
తనువు కృశించినది కాని బుద్ధికి పురి యెక్కు
చున్నది. గానుగలోని చెఱకువలె ఈషణ
శ్రయముల నడుమ నజగిజయై అనుభూతరనము
నోడ్చినాఁడు. అదియే ఆయన కవిత్వము—
అదియే ఆయన వైలక్షణ్యము. మహారాజా
శ్రయాణమునకు మరులు గొనలేదు. అర్థమునకై
యభిమానమునకుఁ దిలాంజలి వదలలేదు.
స్వాధీనతామహామంత్రజపము మానలేదు.
జన్మవాసనాలబ్ధజ్ఞానమునఁ దనివి ససక శ్రమించి
వ్యాసంగము చేసిన కర్మకుఁడు—కర్మపరతం
త్రుఁడు. పరభాషాదేవత పాలు ద్రావియుఁ
గన్నతల్లి కైంకర్యము నేమటని నిజమైన
కొడుకులలో నొకఁడు. సహజశేముషీవిభ
వము నావిష్కరించిన చతురుఁడు. ఆత్మ
సమృద్ధిపై నాధారపడినాఁడు గాని అనుకరణ
మునకు వెంపర లాడలేదు. అధికారియై కవి

నవించుకొన్నాడు గాని శబ్దములను ఛందో బద్ధము చేసి కవినని అధికారిత్వము దేవెరింప లేదు. ప్రాతపాతికలలోఁ గ్రోతరసము నించి నవనవరుచులు గొల్పు నెప్పరి. పురాణగాథ లకుఁ బుత్తడి మెఱుగు లిచ్చిన శిల్పి. ప్రాచీనసంప్రదాయమునకు అర్వాచీనవృత్తుల ననుసంధించిన నీతికథావణుడు. గ్రాంథిక వ్యావహారికముల కభేదాధ్యవసాయము గూర్చిన మధ్యపత్తి. కవనవ్యాపారమున రకరకపు దినుసుల దిగుమతి చేసిన నీమవర్తకుడు. తరగరికమాయుషీ లేదు. ఉలటానీదాలు లేవు. నాణెమైన నకుకు—నగదుబేరము—ప్రమాణాధి.

* * * *

వస్తుసంగ్రహణమున, వాక్యవిర్మాణమున, శబ్దప్రయోగమున, భావప్రసాదనమున, నన్ని వేళ కల్పనమున—అన్నిట ఆయన శైలికి, ఆయన ప్రాతకుక్రోతప్రాత యొకటి లభించినది. ఇది ఆయన స్వామ్యము; తదీయాభిధాతేభ్యాసాధముద్రితము. పద్యరచనయందుఁ బదలుబ్ధుడు—తిక్కనం దలఁపించినాడు పద్యగతికన్న భావవ్యక్తికరణము నెక్కుడుగాఁ బాటించు వాడు. ప్రసంగభోరణిలో దుబారా పెచ్చు గాడు. పద్యమునందలి బింకము, సంగ్రహణ సామర్థ్యము గద్యమున నడలి విడబడినది.

నాటకముల రచించినాడు. నవలలఁ గల్పించినాడు. ప్రహసనములఁ బ్రకటించినాడు. “సాక్షి” యుపన్యాసముల నమీక రించినాడు. నాటకరచనానైపుణ్యమును రక్షిం

చిన కొలఁదిమంది కవితిలకులలో నొకఁ డని పించుకొన్నాడు. గుణమునుఁ జూపి గణుతి కెక్కినాడు. ఇతివస్తుప్రతిపాదనమున, పాత్ర పోషణమున, సంభాషణక్రమకాశలమునఁ బ్రయోజనమును, సందర్భశుద్ధిని, సమయోచితజ్ఞతను నిర్వహించినాడు. పాత్రచిత్రవృత్తి కనుగుణమగు భావమును పలికింపఁ గలిగినాడు. భావయందును మాక్కు గన్పఱుచు నేర్పు నెఱుంగఁ బ్రకటించినాడు గాడు. పాత్రోచితభాష యున, వ్యావహారికము, వ్యాకరణబద్ధమై యూడవచ్చును. భావమును బట్టియే కాదు; భావను బట్టియు, వాక్యరీతినిఁ బట్టియుఁ బాత్రమనోధర్మము ఎఱుకపడునట్లు చిత్రించుటయే శిల్పము. అదియ లక్షణము; లక్ష్యము; గుణవిశేషమును. పదునై దేండ్లకుఁ బూర్వము రచింపఁబడిన ఈయన నాటకములు పై ప్రమాణములకు బద్ధమై యున్నవి. పదు పది రచితమైన ఏతత్కవికృతగ్రంథజాలమున హాస్యము మొడుకొని, ప్రధానరసమును ఆటు పోటు గలిగించి ఆవలకు నెట్టిన సందర్భములు గనఁబడుచున్నవి. అందలి ప్రసంగభోరణి సాక్షియుపన్యాసపాకమునఁ బడినది. కాని “రాధాకృష్ణ” అపూర్వనాటకరాజ్ఞి యని పించుకొనినది. ఈయన నాటకరచన “బుద్ధబోధను” ధాదికముతోఁ బ్రారంభమై “రాధాకృష్ణ”తోఁ బరిపాకము చెందినది.

* * * *

ఇకఁ బ్రహసనరచన ఆయన సామ్య. హాస్యరసము ఆయన రచనలకు జీవగణ్ణ.

సాక్షి యుపన్యాసములు ముఖమున ఆయన విమర్శించని సమాజము లేదు; గర్హించని యనర్థాచారము లేదు; చూచని వాక్యరచనా వైదితి లేదు; పెదచల్లని ప్రచలితభావము లేదు; పెక్కిరించని కుటిలవృత్తి లేదు; త్రొక్కిని నూతనఫక్కిక లేదు; పరామర్శించని మనఃప్రవృత్తి లేదు; తడవని జీవనము లేదు. నాట్యప్రయోగరీతులను జూపినాడు. నటకుల నటనకౌశలముం గన్పఱచినాడు. జంటకవుల ఆశుకవిత్వానినోదము జరపినాడు. పెట్టి రామ శాస్త్రిచే, సుబ్బలక్ష్మిచే పూర్వపక్షసిద్ధాంత చర్చలు పఠరింప జేసినాడు. తోలుబొమ్మల నాడించినాడు. పాచకమహాసభను ప్రశస్తికిఁ దెచ్చినాడు. వెలమదొర వెకలిచేతలను అచ్చ కెక్కించినాడు. పతితను మన్ముఖుండు చల్లి న్వాధీనము చేసికొనుటలో ఆయనకు సాటి ఆయనయే.

* * * *

ఆవేశము ప్రాధాన్యము వహించినంత వట్టు “సాక్షి” యుపన్యాసములు అట నట హాస్యము వట్టోడి అనభ్యతం బడుచుండినను, రక్తికిఁ దోలఁగలేదు. అర్థసంగ్రహవ్యాపారము ప్రాధాన్య మగుటతో

“విగతలసితవిద్యుల్లత యగుచు నీర

సం బయిన శారదాభంబు నరణి గాఁగ”

—వనవాసరాఘవము.

నయ్యెను. నీరసించి నిర్లగతత్వమున లీన మయ్యె నన్నమాట. అంతట మేల్కొని వానికి

(ఆ యుపన్యాసములకు) శాంతిపాఠము చెప్పి నాడు; లోకీకుఁ డనిపించుకొన్నాఁడు.

ఆంధ్రదేశమందలి నేటి కావ్యకళాప్రవణులలో లక్ష్మీనరసింహరాయఁడు గణ్యుఁ డయినాడు. తనరచన ఉపమానభూతమైనది. తనతైలి దేశము దశదిశల వ్యాపించినది. కవిద్య యందఁ ఆచార్యపద మందినాడు. ఏకలవ్యులు అనేకులు తెలుఁగునాట వెలసినారు. ఆ గురుని వలె ఈ గురుఁడు దురూహమగు దక్షిణ కోరఁడు. తన సృష్టించినపాత్రలు జీవత్ప్రతిమ లయి వాఙ్మయవీధుల వాహ్యళి నల్పుచున్నవి.

ఆయన తన తెలుఁగుతల్లికి జేసిన యుడి వోని యూడిగమునకుఁ బసదన మెంత యిచ్చిన అప్పగిఱఁగలదు?

గ్రంథములను బెక్కింటిని రచించినాడు. గుణము పరిమళించి వ్యాపించినది. మహారా జాదరించి వదాన్యుఁ డైనాడు. కవియు ధన్యుఁ డైనాడు. ఖ్యాతి యజరామర మైనది.

“యేనామ కేది దిహసః ప్రథయ స్త్యవజ్ఞామ్ జానన్తి తే కిమపి తా న్ప్రీతి నైష యత్నః, ఉత్పత్స్య తేఽస్తిమమ కోఽపినమాసధర్మా కాలోవ్యాయమ్ నిరవధిః, విఖలాచ పృథ్వీ”

అనిన భవభూతి సూక్తిని జ్ఞప్తిచేయుచు లక్ష్మీ నరసింహరాయమనీషికి—

సమస్కార మందింతును.

తా. క. శ్రీ లక్ష్మీనరసింహరాయకవిగ్రథితుల మ యథామతి నావిష్కరింప నుద్యోగించితిని. అది ము న్ముందు అవకాశముబడి. —మున్నఁగి—కర్మ.

ఉత్పల పద్య మాలిక

* * * * *

భూరితరప్రపంచమునఁ బుణ్యులు గొండలు వ్యంగ్యమెంతు రిం
పారు రసంబెముఖ్యమని యందురు గొండలు నొయ్య శయ్య నే
చారువుగాగఁ గొండలు ప్రశంసయొనర్తురు గొండలు ట్లలం
కారము లిచ్చగింతు రదిగాక పదంబులమైత్రీ మేలుగా
సూరులు గొండ తెంతురు విశుద్ధమతిం బరికింప నిన్నియుం
సూరుచుగాడె సత్కృతులకుఁ ముదముఁ రుచిభేదసంగతి.

సారరసజ్ఞతాగరిమ చానకు ముఖ్యమైన రీతియుం
జారుగుణంబునక సతికి శస్యము గాదొకొ? యవ్వ యుంియుక
దోరపునూపు గల్గినను దోసమె? యింకను భూష. లున్న సిం
గారము తగ్గునే? యటులు గావ్యవిలాసినికిఁ ధ్వనిస్ఫుర
త్సారరసంబె యన్నిటఁ బ్రధానత నొప్పేడుఁగాక దానికిం
తేరినరీతియుం గుణము నేరుట యొప్పదె? శయ్యయున్న సాం
పారచియింపకున్నె? గనపట్టు లలంకృతు లింపుఁగూర్చవే?

యోరసికాగ్ర్యులార! ఇదియుండుత మాడగ దీర్ఘవర్ణనల్
కూరిమి దృశ్యకావ్యములఁ గూర్చుగా కవి శ్రవ్యభావలం
దూరు వహించునెట్లు? విబుధుల్ తమ నేర్పుకొలంది యద్భుతా
కారమునం గరంబెనయు కల్పనలం బచరించు తెంతయుక

సారపు నూహలం జనమనంబు లొగి వికసింపఁ జేయఁగాఁ
దారు తలంచియుండు రని తప్పక తోచెడుఁగాక లేనివో
వారలు రిత్తగాఁ గృతు లవారియొనర్పిరె? వేర్వరింపఁగా
వేరగుబుద్ధులుం గృతులు, వేరగు గల్పనలెంచి మాడఁగా
వేరగుచుండు భావములు, వేరగుచుండు రసంబులక రుచుల్

* గా. 30 పం. పెప్పంబు 20-21 రేడిలలో పెద్దాపురమున జరిగిన ఆంధ్రపాఠశాలపరిషత్తునందు
ఘడివి పద్యములు. ఇందు ఆదిని 31 చరణములును అంతమున 10 చరణములును, కవిజనకర్తవ్యము నుపదేశించు
వని కామి వాని నిట ప్రకటించలేదు. — పం. భారతి.

వేరగుచుండు లోకులకు విశ్వమునం దదియెట్లు క్రొత్తయే
 వేరుదనంబె న్నప్పికిని వేరగుచు న్మహిమంబు నొందదే?
 సారమనీషులార! బుధవర్తములార! యనాదివర్గమం
 దారసి చూడగా జనములందఱు నొక్కవిధంబువారే? య
 వ్వారలు తాము నేర్చుగతి భారతి నర్చనసేయు టాప్పదే?
 వీరు రసధ్వనీద్యక్తతి విస్తృతుల న్ననసేవ నల్పఁగా
 లేరని కిన్కఁబూని యదలించునె వాక్యతి? కొందఱెన్న శృం
 గారరసానవద్యతరగద్యశుభావహాపద్యమంజుళో
 దారనిబంధనావళి విధానవిధాన్తాత్మనీవ మే
 ధారుచిసాంధ్రు లింక వసుధంబరికింపగఁ గొందఱన్యకా
 న్యోరురసానుభావవిభవోదితభవ్యతరస్వభావు లీ
 దారుల దూరి కొందఱు నలంబు ధృతిం బరకీయకావ్యదో
 షోరుగ వేషణప్రచురణోద్ధతభాషణభీషణస్య లీ
 దారియు విందుబృంద రుచిదంబయి యొప్పిన నొప్పుఁగాక శ్రీ
 భారతినేవసేయ దృఢభావము గల్గెనయేనిఁ గూర్మిఁ దా
 నేరుచు రీతి నొక్కకృతి నిర్మితిసేసినఁ జాలదే? న్వది
 త్రోరుగుణంబు దాన వెలుగొందదె? పూర్వకపుల్ న్వబుద్ధి వి
 స్తారము దెల్పుటెల్లఁ గృతి జాలవినిర్మితిగాదె? దాన న
 వ్వారలఁ జెందదేయశ? మహార గుణాదుల లక్షణం బలం
 కారవిచక్షణుల్ స్ఫుటముగా రచియించిర కాదె? తద్విదుల్
 సార మసారముం దెలియఁజాలరే? యిందు నిజం బదేమనె?
 చారుకృతిఁ రచింపదృతి చాలని ధీరులు క్షీర్తి నొంద నీ
 దారి సుగమ్య మౌవగిది ధార నృజంపను బోలు? మేలుమే
 లీరస వెల్గు విజ్ఞతితి యారసము న్విడనాడి యోర్పుమై
 సారమనీష నింపెనయు చారుకృతుల్ రచియించి వానిచే
 భారతిఁ దన్ని దాన బుధవర్గము మెప్పు గణించి దేశన
 వారతి నద్యశః పలులభాజనలెంగనుఁగార; పండితుల్
 సైరణఁబూని యన్యకృతిజాలగుణంబుల నుద్ధరింపనే
 కోరి విమర్శనంబుల నకుంతమతిఁ బచరింతుఁగాత[ము].

పునరిమర్శనము

వసుచరిత్ర చనాకాలము

౧

వసుచరిత్రచనాకాలమును బ్రథమమున నిర్ణయించినవారు కందుకూరు వీరేశలింగంపంతులుగారు. “వసుచరిత్రము ౧౫౭౭ వ సంవత్సరమునకు దరువాతనే ముగింపబడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది” అని వీరు సిద్ధాంతీకరించిరి. దీనికి వీరు చూపిన హేతువులు ఇందు:

౧. తిరుమలరాయలు “శివగొండను రాజధానిగా చేసికొన్న తరువాత వసుచరిత్రములతో జరిగిన యుద్ధవార్త వసుచరిత్రలోని యీ పద్యమునందు తెప్పబడి”యుండటం;

౨. తిరుమలరాయ శేఖరుని

ధీరచమూర్తిరాలి యాజీ ధీ

కరయవనేశ్వరప్రహిత

ఖానబలంబుల జక్కునీయ ని

ధరః తెలుగొండ కొండల మ

దర్శిపచర్యకపాలమాలికా

పరికరభూషితంబులయి

బర్హిడి గాంచె గిరిశభావముక.

ప్రేపద్యమున తెప్పినట్లు తిరుమలరాయడు “యవనేశ్వర ప్రహితఖానబలంబుల” జక్కుచేసిన తెప్పదో శ్రీపంతులుగారు వివరింపరైరి. ౧౫౭౭ వ సంవత్సరమున తిరుమలరాయని “మాడవ కొడుకయిన వెంకటపతిరాజు అలీ అదిల్ షాతో యుద్ధముచేసి” పరాజితుడగుటచే ఇచ్చట రామరాజభూషణునిచే తిరుమలరాయని జయముగ వర్ణింపబడినది వీరేశలింగంపంతులుగారు తలచినట్లు తోచుచున్నది. అట్లుగానే వీరు గ్రంథపండిరని చెప్పవలయును.

౩. వెంకటపతిరాజు రాజధాని చంద్రగిరికి మార్చిన పంగతి నూచించియున్నాడు:

మ. హరు డా తారకతైలదర్శమున న

ధ్యాసీతుడై రాజశే

ఖవవిఖ్యాతి నిహించు జంద్రగిరిగు

ర్లంబందు శ్రీ శంకరే

శ్వరు డొప్పెక బహురాజశేఖరసదా

సంసేవ్యుడై యార యి

ధర బంజేలిక వాసి తద్గిరులకుక

దవల్లభశ్రీలకుకా.

ఈమాట ౧౫౭౭ వ సంవత్సరమునందు జరిగిన. కావున వసుచరిత్ర తదనంతరమే రచియింపబడెను. వీరేశలింగంపంతులుగారు పెట్టిన మేలుబంతి నవసరించి, యితర విమర్శకులు కావీ వ్రాపియుండటవలన వాటియన్నియు ములను చేరుగ లేకొనుట యసంపరము. కాబట్టి, వీరేశలింగముగారు తమసిద్ధాంతమును నిలుపుటకు జూపిన కారణము దెట్టిదో కనుగొందము.

౨

వీరేశలింగంపంతులు మొదలగువార లొనర్చిన కాలనిర్ణయము పరికాదని నిరూపించుచు శ్రీ కుంచూరు ఈశ్వరదత్తుగారు ఆమాఢ భారతియం దొక వ్యాసమును వ్రాసియున్నారు. అందు, తిరుమలరాయలు ౧౫౭౦ లో మృతి నందివా డనియు, తత్కాలమున వెంకటపతిరాజు ౧౫౭౭ లో అల్ల అదిల్ షాతో యుద్ధముచేసి పరాజితుడయినప్పుడు సజీవుడైయుంట యసంభవమనియు, వసుచరిత్రమునందు వర్ణింపబడిన ఘరకలదాడి ఆతడు బ్రతికియుండగనే “శివగొండను విచ్చియుండవలయుననియు వచించిరి. ఇంతే కాక వసు

చరిత్రలో తిరుమలరాయని పట్టభిషేకము లేందుమూడు పర్యాయములు చేర్చినవనియుండుటచేతను, సదరు పట్టభిషేకము ౧౫౭౦లో జరిగియుండుటచేతను, వసు చరిత్ర ౧౫౭౦కి పూర్వము విరచింపబడినదియు చెప్పి యున్నారు. వీరు వ్రాసినది సత్యము. కాని సదరు వ్యాసమున వీరు తిరుచిత్తాడారములకు సంపూర్ణముగ జాపకపోవుటచేతను, రాజధాని మార్పుకునుగించి ప్రస్తావింపకపోవుటచేతను రద్దీకయమై మరల వ్రాయవలసి వచ్చెను.

తిరుమలరాయలు ౧౫౭౧-౭౨లో మృతివందా. తిర్నూర్వము మహమ్మదీయులు పెనుగొండను ముట్టడించి తిరిగి కనుగొనెను. ఫెరిస్తాగ్రంథమున వాకాలమున నొక్కదండయాత్ర వడచినట్లు చెప్పబడియున్నది. ౧౫౬౬లో హుస్సేన్ నిజామ్షా చనిపోగా అతని మైనరుకొమారడు మూర్తులా సి:హాసనకు వధిష్ఠించెను “అల్లీ ఆదిల్ షా తనరాజ్యమును చిన్నలిల్ల కేయుట కదియై యావనలి తలచి, (అతడు)రామరాజు కుమారుడగు తిమ్మరాజును పెనుగొండ సింహాసనము నెక్కించి ఎఱిదిమ్మరాజును (తిరుమలరాయని) రాజ్యవదయ్యురని కేయుటకై దండతోగూడ తిరలి ఆనెగొందికి వచ్చెను. క్రమక్రమముగ విజయనగరరాజ్యములో నొకభాగమును బడయ వాళ జేందెను. ఎఱిదిమ్మరాజు అతనికుట్రల నెఱిగి, మూర్తులా నిజామ్షాపేరు, (అని తిరువున ప్రభుత్వమును పట్టు) నెఱిగి జననియగు ఖుద్దానుల్లానాపేరు పామును నేయుడని (యుత్తరమాలను) వ్రాసెను. విజాపురముల్లానని యధికారము పెంపుకు జూడనోపక, ముల్లా ఇనాయతుల్లా చెప్పిన సలహాప్రకారము, రాణి దండతోగూడ విజాపురమునకు వెడలెను. అందుమీదట, విజరాజధానిని రక్షించుకొనుటకు ఆదిల్ షా ఆనెగొంది నుండి సురలి పోవలసివచ్చెను.” (Brigg's Ferista, Vol iii, P. 133.)

ఈవిషయమునే మరియొక ప్రామాణిక ప్రస్తావించి యున్నాడు “నైజామ్షాహివారి రాజ్యవ్యవహారములు ఈస్టియం దుండగా, విజయనగర రాష్ట్రములోని అని గొందియందుండు హిందువులపై అల్లీ ఆదిల్ షా దండవెడ

లెను. వారిరాజు, గతించిన రామరాజు తమ్ముడగు ఎఱి తిమ్మరాజు పెనుగొండయందు నివసించుచుండెను. ఈదళి యందు ఎఱిదిమ్మరాజు ఖుద్దానుల్లానాయక్కు సహాయ ముచేసింపగా ఆమె పసివాడగు తనకుమారుని వెంటబెట్టుకొని నైవ్యముతోగూడ విజాపురముపైకి వడలెను. తన రాష్ట్రమునుగాపాడుకొనుటకై అల్లీ ఆదిల్ షా ఆనెగొంది నుండి వెనుకకు దిరుగవలసినవా డాయెను.” (Brigg's Ferista, Vol. III, P. 251).

ఫెరిస్తావ్రాతమల్ల ౧౫౬౬లో విజాపురముల్లా నగు అల్లీ ఆదిల్ షా ఆలియరామరాజు పుత్రు డగు తిమ్మరాజును సింహాసనాధిష్ఠుని కేయు వ్యాజముపై విజయనగరరాజ్యముపై దండ వేదలి ఆనెగొందికి వచ్చెనని తెలియుచున్నది. ఫెరిస్తా వ్రాయకపోయినను తురక వంతు త సమయముననే పెనుగొండను ముట్టడించి నట్లు కా.కే.౧౮౮౯ (క్రీ. ౧౫౭౬-౭౭) వాటి కాసనము వల్ల తెలియుచున్నది. ఈ కాసనమునందు తిర్నూర్వము వడచిన కొన్ని చరిత్రాంశములు వర్ణింపబడియున్నవి. క్రీ. క. ౧౫౭౭-౭౮కి పరియగు పింగళేశ్వరమున తిరుగుల రాయలు పెనుగొండ రాజ్యాధిపత్యము నేయుచు, పెను గొండ పట్టామున నివసించుచుండెను. తిరుమలరాయలు యజ్ఞామసారము రాయలకు వింజాయరనువీరు దన్నప్ప వాయ డనునదిను దుగ్గములో నొక పిల్లకొడుగు నిర్మించి, దానికి ద్వారములను, బురుజులను గట్టించి, కందకమును త్రవ్వించెను. పెద్దకోటకు గ్రేంద నున్న ప్రాత గిరిదుర్గ మును బలపఱచెను. అతడు పెనుగొండియందు ప్రతిష్ఠించిన నిజకులదీన మగు మారకాపుర చెన్నరాయని యను గ్రహమువల్ల క్రీ. క. ౧౫౬౬-౬౭ కు పరియగు త్తయ సంవత్సర పృష్యమాసమునందు రంబికేనరుఖాను డను తురకసర్దారుని పీడించెను. కథన సంవత్సరపు చైకాఖ మాసమునకు పరియగు క్రీ. క. ౧౫౬౮-౬౯ మార్చి-యేప్రిల్ నెలయందు నంబినమాలిఖాను మొదలగు తురక సర్దారులను నిర్మించెను. క్రీ. క. ౧౫౭౬-౭౭ కు పరియగు భాతువత్సర మార్గశిరమాసమున పెనుగొండదుర్గము వాక్ర మించు తలంపున నెత్తివెచ్చిన ఏదులకాసిని బయింది పెడల నడచెను. (Arch. Sur. of India 1911-12,

p. 184.) ఇందువల్ల ౧౫౫౩-౩౩ ల మధ్యకాలమున తురకలు పెనుగొండ మాదుమాట్ల ముట్టడించిరియ్య, ౧౫౬౮-౭౦ ల మధ్య రెండుపర్వాయములు ముట్టడించి రనియు తెలియవచ్చుచున్నది. రవిశేషిభానుడును, పంబినమాలిభానుడును ఫలానివారని నిర్ధారించి చెప్పుటకు వీలు లేకున్నను, వాడు అదిల్ శాహీ సర్దారులనుటకు సందేహింప బనిలేదు. ఫరిస్తాగ్రంథమువల్లను, షమ్షు నాయకుని కాసమువల్లను మహమ్మదీయులు ౧౫౭౦ కి, అనగా తిరుమలరాయల మరణకాలమునకు బూర్వము పెనుగొండను రెండు పర్వాయములు ముట్టడించిరి పుచ్చుచునున్నది. వసుచరిత్రపద్యమున వర్ణింపబడిన “భీకరయనివేళ్ళకర ప్రహితభాసబలంబులు” పై యిద్దరు భానులలో కవ్వరిచేనియు నొక్కరిని కావచ్చును. కావున నీ పద్యము వసుచరిత్ర క్రీ. శ. ౧౫౭౦ కి పూర్వము వ్రాయబడినను వాదమునకు బ్రతిబంధకము గానేరదు.

3

ఇతర రెండవకారణము శారయుడము:

మ. ‘వారుఁ డాతాగకైలదుర్గమున న
ధ్యాసీనుఁడై రాజశే
ఖర విఖ్యాతి వహించు చంద్రగిరి దు
ర్గంబందు క్రివేంకటే
శ్వరుఁ డొప్పెక బహురాజశేఖర సదా
సంవేపుఁడై యార, యి
ద్దర బంట్రులికవాసి తదిగ్రులకుం
కదవల్ల భశ్రీలకుఁ.’

ఈపద్యమున కవి “వేంకటపతి రాజధానిని చంద్రగిరికి మార్చిన పంకతిని మూచించుచున్నాడు” అని కందుకూరు వీరేశలింగంపంతులు వ్రాసిరి. వీరేశలింగం పంతులుగారు చెప్పినట్లు వేంకటపతి రాజధానిని చంద్రగిరికి మార్చినది క్రీ. శ. ౧౫౮౫ కు పూర్వమై యుండవలయు. ఏలవ: అదియే అతని రాజ్యరంధ్రము. తత్పూర్వము అతని యన్న యగు శ్రీరంగరాయలు పెనుగొండ రాజధానిగ ప్రభుత్వము నేయుచుండెను. కావున, వసుచరిత్రరచన

వంకటపతిరాయల రాజ్యాభిషేక మెవవిమ్మట (అనగా ౧౫౮౫ కు తరువాత) సంపూర్ణమైనదని చెప్పవలసి యున్నది. అందువల్ల తిరుమలరాయడు సతేవుడై యుండగ రామరాజధూమణుడు వసుచరిత్రను వ్రాసి ముగించలేదని చెప్పవలసివచ్చును.

అయితే, వసుచరిత్రలోని ఈ క్రిందిపద్యములవల్ల పై అభిప్రాయము సరికాదని తోచకపోదు:

మ. ‘ఘనశౌర్యుండు సిరంగరాయ శరలో
కస్వామి తోబుట్టు రా
మన్విపాలాగ్రణి సహ్యాజంబుభవయో
మధోర్విర్వి శ్రీరంగప
ట్టణ లంకానగరంబు త్తుణ్ణజనపీ
డావార్త లేకుండఁ గై
కొనియు న్నిత్యబోపకారనిరపే
మందై విదిశ్రీంబుగఁ.’

మఱియు,

చ. ‘వారిపదభక్తిరీతిఁ దను
నా రఘువాళివృషాలు కూర్చి సో
దరుఁడు సిరంగరాయునిను
ధావరుఁ డాత్మీయుఁడప్రమాదవ
త్తిరుమలరాయ శేఖర వి
త్తిర్గ సుహాయవరాజపట్ట బం
ధురుడియి నిర్వభూభువన
ధూర్వహశక్తి విహించు వెంతయుఁ.’

పైపద్యములయందు రామరాజధూమణుడు తిరుమల రాయలు రాజ్యమునేయునప్పడు అతనిపుత్రు లేపదవులయం దుండినదియు చెప్పుచున్నాడు. శ్రీరంగరాయలు యువ రాజపట్టమును బొంది తిరుమలరాయలకు రాజ్యపాలనము నందు తోడై యుండెను. రామరాజు కావేరీ సాగరముల మధ్యనున్న కన్నడదేశమును శ్రీరంగపట్టణము రాజధాని గా పాలించెను. వేంకటపతిరాజు చంద్రగిరియందు నిలిచి పెక్కు సామంతివృషాలుగు గొల్వ దక్షిణదేశము నేలెక. తిరుమలరాయనిపుత్రు లందఱును వారి తండ్రిపక్షమున, అతనికి లోపై సామ్రాజ్యములలోని పలుభాగముల నేలు

చుండిరి. వారివారికి వెవ్వేరు రాజధానులున్నను సామ్రాజ్యమున కంతటికిని పెనుగొండయొక్కటియే రాజధాని. వెంకటపతి గొల్లూరిలో మహారాయపదమున కభిషిక్తుడగుటకు సామ్రాజ్యమునకు చంద్రగిరి రాజధాని కాలేదు. పసుచరిత్రపద్యములో తెప్పబడినది చంద్రగిరి సామ్రాజ్యమునకు రాజధానియని కాదు; దక్షిణదేశము నేలుచున్న వెంకటపతికి రాజధానియనియే తలచవలయును.

చిక్కదేవరావు చరిత్రమున నీయంశము లన్నియు చక్కగ నిర్ణయపడియున్నవి.

“తన్న (ఎఱ దియ్యరాజున) మూవకుళ వరలోక మొదలిగనాడ శ్రీరంగరాజునం పెనుగొండయొద్దిట్టాతంగ తెలుగనాదొడతనమం, ఎరడనెయ రామరాయఁం శ్రీరంగపట్టణాధిపతియవంగ కల్లాటదేశాధిపత్యమం మూవనెయ వెంకటపతిరాజునం చంద్రగిరియొద్దిట్టా ఆతంగ తుండీర చోళపాద్య మండలేశ్వర మనిత్రం”*

ఇందువల్ల తిరుమలరాయలు రాజ్యమునీయుమండగనే పరిపాలనసౌకర్యార్థమై పునరుద్ధారిత విజయనగర సామ్రాజ్యమును మూడుభాగములు చేసి, వానిపై తన మువ్వేరు శుక్రులను పాలకులుగ నియమించెనని విశేష మగుచున్నది. తిక్కరణమున తిరుమలరాయని రాజ్య కాలముననే, అనగా క్రీ.శ. ౧౫౭౦ కి పూర్వమే, వెంకటపతి చంద్రగిరిని పాలించుట కవకాశము గలిగెను. ఈ విషయములను మనుష్యులెం దుందరికొంటిమేని క్రీ. శ. ౧౫౭౦ కి ముందు రామరాజధూమణుడు దారచించిన పసుచరిత్రలో వెంకటపతి చంద్రగిరియం దున్నట్లు వ్రాయుట సహజముగ గన్పించును. కావున పసుచరిత్రను (తిరుమల)రాయలు పట్టాభిషేకానంతరము పెనుగొండలో గొల్లూరి పంపివ్వఁజేసిన కృతి నందెవనబడు పంచేపాము లేదు” అని శ్రీ ఈశ్వరచక్రగారు వ్రాసినది మిక్కిలియు నొప్పుచున్నది.

యన్. వెంకటరమణయ్య.

ద్రావిడభాషాచరిత్రోపోద్ఘాతము.

సమాధానము

నేను రచించిన “An Introduction to Dravidian Philology” అనే గ్రంథమును ౧౯౩౦ సం. మార్చి భారతిలో విమర్శిస్తూ శ్రీ కందుకూరి ఈశ్వరచక్రగారు నేను ప్రతిపాదించిన కొన్ని విషయములను గురించి తమకు కలిగిన సంశేపామును తెలిపినారు. ఆంధ్రవైయాకరణుల సంప్రదాయము నీమధ్య వరచిపోయిన మనకారి కందరికిన్ని ఇట్టిసంశేపములు కలుగుట వింత కాదు గనుక వాటికి నాకు తోచినసమాధానమును చెప్పటకు ప్రయత్నిస్తాను. అట్టిసమాధానమును చెప్పటకుపూర్వము రెండేమాటలు వ్రాయవలసి వున్నది.

నేను చాలకాలముక్రింద (౧౯౧౫ లో) ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తుతిక ఆరోపింపుటములో “తెనుగునందలి దేశ్యావ్యదేశ్యపదకాలము” అనేపేర ఒకవ్యాసము వ్రాశిరి. ఆవ్యాసమునకు ఆధారములు (౧) శబ్దరత్నాకరము, (౨) బ్రాహ్మనిఘంటువు శబ్దరత్నాకరములోని తిక్కనములు, చైక్యరములు, ద్వయములు, యుగళములు, దేశ్యములును తెక్కపెట్టి ఏమియెన్ని తెలుగులో వున్నవో ఆవ్యాసములో తెలిపినాడు. అన్యభాషాపదముల సంఖ్యను శబ్దరత్నాకరము, బ్రాహ్మనిఘంటువులలోని వాటిని తెక్కపెట్టి వ్రాసినాను.

* The Sources of Vijayanagara History, p. 303.
 † An Introduction to Dravidian Philology, చలర ౨ ల; సాధన బుక్కు డిపో, అనంతపురము.

శబ్దరత్నాకరములో సీతారామాచార్యులవారు చేసిన విభాగము సరియైనదా, కాదా? వారు దేశ్యములను కొన్ని వన్నీ దేశ్యములే అవుతవా? అనే విచారము చేసా వ్యాసము వ్రాసేటప్పుడు వాడు కలుగలేదు, కాని ఆతరువాత ప్రాకృతవ్యాకరణములకు, ప్రాకృతకావ్యములకు, పాలీభాషను కొంతవరకు చదువుటకు ప్రారంభించినవాటి నుంచి దేశ్యములని మనవా రనుకొంటూ వున్నవి చాలామట్టుకు ప్రాకృతభాషములవలననే అని వాకన మనము తిలకింపది. అయినా తెలుగుభాష ఒకప్రాకృత భాషయే కావచ్చునని చెప్పవలసినది. నేను ఆంధ్ర చారిత్రకపరిశోధకమండలివారి త్రైమాసికసంచికలో "The Influence of Sanskrit and Prakrit on Telugu" — "తెలుగుభాషమీద సంస్కృతప్రాకృతభాషలగుల అభివ్యక్తి" అనే వ్యాసము వ్రాసేటప్పుడు సాహసము కలుగలేదు. ప్రాకృతపాలీభాషలతో నాకు పరిచయ మెక్కువ అయిన కొద్దిని వాచనమనము దృఢపడుతూ వచ్చినది. ఉత్తర హిందూస్థానభాషల ప్రాకృతభాషలను ఒప్పుకొంటూ, ఆభాషలను, దాక్షిణాత్యభాషలను భాషానిర్మాణములోగాని, శబ్దకాలము విషయమునగాని, ఎక్కువ భేదములేదని తెలిప గలిగితే, దాక్షిణాత్యద్రావిడభాషలమీద ప్రాకృత భాషలకు సంబంధించిన అనేక నిరూపించుచు గదా అని ఆలోచించి, ఆదృష్టితో కొంత కృషిచేస్తే, ఆకృషి ఫలమే మనకు ప్రస్తుతవిషయమైన "An Introduction to Dravidian Philology" — "ద్రావిడభాషాపరిశోధనాద్వారము" న్న, దానిమీద ఈశ్వరత్తుగారు చేసిన విమర్శనమున్నది.

ఒక్క మనవి. ఈవిషయమై నేను చేసిన వాదము అతివాదముగానే కొందరికి కనబడవచ్చును. కాని, అది అతివాదమో, మితవాదమో ఇతరు లానివలయును బాగా ఆలోచించి నిర్ణయించవలసివచ్చినది. కాస్త్రము రాజకీయ రంగముగాదు. దానిలో అతి, మిత అనే భేదములకనికా కములేదు. సత్యస్వేదముగ దానికి విషయము. అతి సత్యము, మితసత్యము అని సత్యము రెండువిధములు కాదు గదా. ఈ ఆశ్వమేధములో తప్పదారి త్రొక్కులే

సత్యము దొరకదు. తప్పదారి త్రొక్కినామో, సరియైన దారి త్రొక్కినామో ప్రమాణముమీద ఆధారపడి ఉంటుంది. నేను చూపిన ప్రమాణములు సరియైనవియితే, నేను చేసినవాదము నిలుస్తుంది. కాకపోతే పోతుంది. అంతే గాని నావాదమే నిలువవలెనన్న పట్టువల వాకు లేదు.

సంస్కృత మాద్యప్రకృతి, ప్రాకృత మిద్వితీయ ప్రకృతి, ఆంధ్రభాష వికృతి అని అందరు వైయాకరణులున్ను చెప్పినారు కాని, శబ్దములకు సంబంధించిన కొన్ని ఉదాహరణములను మాత్రము చూపి నారూర కొన్నాడు ఇట్లాండ్రభాష వికృతి అని చెప్పతూ, ఆంధ్రశబ్దములలో తక్కిన, తప్పవహింసలతోపాటు దేశ్యములను ఒకవిభాగమునుమాడ వారు చేసినారు. ఈ దేశ్యవిభాగమును చూచి, పాశ్చాత్య పరిశోధకుల మనస రింపి మనవాడు ఆంధ్రభాష సంస్కృతప్రాకృతములకు భిన్నమైనదనినీ, వాటికిని ఆంధ్రభాషకున్న ప్రకృతి వికృతి సంబంధము లేదనినీ తండ్రి మొదలు పెట్టినారు. ఈ అభిప్రాయము నానాటికిని వాటుకొని వదిలి ఇందుకు కారణము లేకపోలేదు. కేవలపదసంబంధమును చూపించిందేమాత్రం ప్రకృతి వికృతి సంబంధమును నిర్ధారించ వీలు లేదనినీ, భాషల నిర్మాణములో సామ్యముంటేనే అట్టి సంబంధమును నిర్ణయించవలెననినీ శబ్దకాస్త్రజ్ఞుల మతము. ఇది సత్యమే. కాని, మనవారు గాని పాశ్చాత్యులుగాని, పూర్వవైయాకరణులున్ను, వైఖు టుకులున్ను చూపిన కొలది ప్రమాణములను మాత్రము పరీక్షించి, శబ్దముల విషయమున మరి కృషి చేయజేలేదు. ఇదిగదా, భాషానిర్మాణసామ్యములనుగూర్చి ఎట్టిపరిశోధనమున్ను చేయలేదు. కాల్వేల్ పండితుడుమాత్ర ముట్టి పరీక్ష చేసినాడు. ఆతని పరిశోధనము సరియైనది కాదనినీ, సంసృతముతోమాత్రము ద్రావిడభాషలను పోల్చుటవల్ల సత్యము పట్టుపడెదనినీ, శబ్దవిషయములోనూ, భాషానిర్మాణవిషయములోనూ కూడా ద్రావిడ భాషలను ప్రాచీనప్రాకృతభాషలతోనూ, నేటిప్రాకృతములయిన ఉత్తరహిందూస్థానభాషలతోను పోల్చువలెననినీ వాగ్రంధములో వాదించి, వాకు గోచరించినంత మట్టుకు ఉదాహరణపూర్వకముగా నావాదమును సమ

కొంత యత్నించి నాడు. వివరములు కావలసినవారు నా గ్రంథమును చదువవలెను.

ఇక ఈశ్వరదత్తుగారు తమ విమర్శకములో చేసిన ప్రశ్నలకు సమాధానములు చెప్ప ప్రయత్నిస్తాను.

౧. “తంద్రమునఁగల దేశ్యములన్నియు వపశ్రంత భావలలో నుండియే వచ్చెనా?”

“దేశ్యములన్నీ ఆపశ్రంతభావలలో నుండియే వచ్చివచ్చినవని నేను చెప్పలేదు. అతి ప్రాచీనకాలమునుండిగ్నే వచ్చిన ప్రాకృతపదములను మార్పులు పొంది పొంది నేటికి మూలములతో దగ్గరపాతికలు లేకపోవుటచేత దేశ్యములుగా పరిగణింపబడినవిన్ని, ప్రాకృతము ద్వారా తరువాతికాలములో ఆ ద్రమలో చొచ్చి ఇకను ప్రాకృత పదములతో పాతికలు గలట్టివిన్ని, ప్రాకృతలక్షణము ననుసరించి మనము కల్పించుకొనిన విన్ని నేడు తద్భవముగా ఎన్నబడుచున్నవిన్ని, అదియం దేర్పడిన ప్రాకృతభవములు పాధారణముగా ఆపశ్రంత వైచారీ ప్రాకృతభవములై ఉండవచ్చుననిన్ని, తక్కిన ప్రాకృతభావలకుందికూడా కొన్ని పదములు చేరినవిన్ని వ్రాసినాను.

౨. “భాషకు సంస్కృతభవము, ప్రాకృతభవమరి వక్కాణిం, దేశ్యము అనియునుండ నేల విభజింప వలెను?”

తత్సమములు, తత్సమములను కాని భ్రాంతి కరిగించే చాలా శబ్దము లుండడం చేతనే వైయాకరణు లు చెప్పినారు. ఇట్లు చేసినవారు ఒక్కద్రావిడభాషా వైయాకరణులే కాదు. ఉత్తరహిందూస్థాన భాషలకు వ్యాకరణములు వ్రాసినవారు కూడా తమతమభాషల శబ్దకాలములో దేశ్యవిభాగ మొకదాని నేర్పాటుచేసి కొన్నారు. ఇం తెందుకు? ప్రాకృతలక్షణమును వ్రాసిన ఆచార్యులుకూడా ప్రాచీనప్రాకృతభాషలలో తత్సమ, తద్భవ, దేశ్యవిభాగమును చేసుకొన్నారు. హేమచంద్రుడు “దేశీనామకాల” అనేవిధుంటువులో తాను దేశ్య ములను కొన్న ౫,౪౧౨ పదములను చేర్చినాడు. ప్రాకృ తభాషను బాగుగా అభ్యసించిన పాశ్చాత్యవండితులు దేశ్య ములని హేమచంద్రుడు వ్రాసిన వన్నీ దేశ్యములు కాక

పోవచ్చునని, భాషామయ్యదలకారము విచారిత్రే వీటిలో చాలావాటికి సంస్కృతమూలముల నేర్పడుప దిచ్చువనిన్ని తలచినారు. హోయెర్నెల్ పండితు డీ విషయమై యిట్లు వ్రాసినాడు:

“Native grammarians add the *desya* as a third division, to the *tatsama* and *tad-bhava*. The term *desya* means literally ‘belonging to the country’, i. e. provincial or perhaps aboriginal. They designate by this name all those words which they are unable to derive satisfactorily to themselves from some Sanskrit word, and therefore consider to have had their origin in the country (i. e. *rure* or *provincia*). In what way exactly they suppose them to have originated is not clear; namely whether borrowed from the aborigines, or invented by the rustic Aryans themselves in post-Sanskritic time (Beames, I. 12), or so corrupted by their common parlance from a Sanskrit Original as to make them unrecognizable. The last seems to me the most probable, to judge from the sentiment of modern pandits on the subject. The results of modern research tend towards diminishing the number of these *desya* words, by discovering, through means unknown to native grammarians, their real origin and tracing them back to Sanskrit and Prakrit.”

ఇట్లే రీత్యుపండితుడు ఆధునిక ఉత్తరహిందూ స్థాన భాషలలోని దేశ్యములని అయి వైయాకరణులు తలచిన శబ్దములను గురించి వ్రాస్తూ,

“It is therefore not presumptuous to say that further research and a better acquaintance with the laws of development of these languages, will probably enable us ere long to diminish the number of the *desajas* by tracing them back through newly discovered processes either to Sanskrit or

Prakrit. Even as matters stand at present, if all the *tatsamas* and all the *tadbhavas* be Aryan, there is only a very small proportion left which can be non-Aryan."

అని తన ఆభిప్రాయమును తెలిపినాడు. ఇట్లే తన శ్లోకములో మరొక గొట:—

"A *désaja* word may, like an early *tadbhava*, be derived from a word which though not Sanskritic is yet Aryan, and such a word may not be found either in Sanskrit or in Prakrit. It would then be necessary to search for it in all the branches of the Indo-Germanic family before giving it up."

అని వ్రాసినాడు. ప్రాకృతభాషలలోను, ఇప్పటి గాడభాషలలోను దేశ్యశబ్దముల స్థితిని గూర్చి పండితులు పరిశోధించి ఇట్టి ఆభిప్రాయములను వెల్లడించినప్పుడు, ద్రావిడభాషలలోని దేశ్యములు కూడా పరిశోధనయచేసిన మీదట చాలా మార్పుచెందిన తద్భవములు కావడం వలన అని వాగ్రంధములో ప్రశ్నించి, అట్లు వాటిని తద్భవములుగా పరిగణించడమునకు వాకు కనబడిన హేతువులను ఉదాహరణ పూర్వకముగా నిరూపించినాడు.

ఈ నిరూపించడములో కేవలము శబ్దాలములోని పోలికలను మాత్రము చూచి, మన పూర్వజైయ-కరణాల వలె కేవల తృప్తిపడలేదు. భాషల సంబంధమును స్థిర పరచడానికి ముఖ్యమైన నిర్మాణసాధ్యములను చాలా వాటిని చూపినాడు. సంస్కృతభాషా నిర్మాణమునకున్న ప్రాకృతభాషా నిర్మాణమునకున్న గల అత్యంత భేదమును చూచి, కార్త్యాయోగ పండితుడు ద్రావిడభాషలను సంస్కృతముతో పరిపూర్ణ ఆ రెండింటికీని సంబంధము లేదని చూపడానికి ఉపయోగించిన యుక్తులన్నీ సరియైనవి కావని తెలిపినాడు. ద్రావిడభాషలకున్న సంస్కృత భాషకున్న గల సంబంధమును తెలుసుకొనడానికి ప్రాకృతభాషాజ్ఞాన మెట్లవసరమో చూపినాడు. ఉత్తర హిందూస్థాన భాషలకున్న, ద్రావిడభాషలకున్న గల పోలికలను చూపినాడు. ప్రాకృతములలో ప్రాకృత

లాక్షణికు లేర్పరచిన ప్రధానములైన మార్గాలలో గల సంబంధ ముట్టుండగా, ద్రావిడభాషల రత్నము తెలుసుకొనడానికి ముఖ్యముగా అపగ్రంథ, ప్రాకృత భాషల పరిశోధనము ఎక్కువగా లోడ్పుడుతుందని తెలుపుతూ, పూర్వకాలపు ప్రాకృతభాషలకు సంబంధించిన వేరే ప్రాకృతభాషలలో ఎక్కువసామ్యములు కనబడుతూ ఉండవచ్చును నిరూపించినాడు. ఈ విషయము కచ్చితముగా ఉపాధ్యాయముగా ప్రాకృతభాషలను చూట్టాడు గాని జనుల పూర్వనిర్మితమును సృష్టించి, వారికిన్ని ద్రావిడములకున్న గల సంబంధమును నిర్ధారణ చేయ ప్రయత్నించి నాడు. నా శ్లోకమును వాగ్రత్తగా చదివినవారు నా యీ ఆభిప్రాయమును గుర్తించగలరు. "దేశ్యపదములు ఆర్యదేశములై ఏ ప్రాకృతభాషాపదముల మనలో ముడిపెట్ట ననునా? ఆంధ్రభాష ప్రాకృత ప్రాకృతభాషాపదములేదా? ఆంధ్రభాష కేవలము ప్రాకృత భాషయేనా?" అని ఈశ్వరదత్తుగారు వేసిన ప్రశ్నల కంకాళమే లేదు. ఆంధ్రభాషకు ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము లేదని నా ఆభిప్రాయ మెట్లు వారు తేల్చినారు. ఆంధ్రభాష ప్రత్యేకభాషగా ఉండలేదని కాని, ఇప్పుడని ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వము గల భాష కాదని కాని నే నెచ్చటను వ్రాయలేదు. అట్లు వ్రాయడానికి అవకాశ మున్ను లేదు.

ద్రావిడభాషలు ప్రాకృతభాషలనిన్ని, ప్రాకృత భాషలకు గల లక్షణములన్నీ ద్రావిడభాషలకున్ను ఉన్నవనిన్ని చూపడమునకే నే నిప్పుడు చేస్తూ ఉన్నా క్షమి. ఈశ్వరి ఎంతవరకు సరియైనదో తెలియదు. భాషాపరిణామవిధుల ననుసరించి కొన్ని నూత్రముల కేర్పరచి, అనూత్రముల ప్రకారము ద్రావిడ దేశ్యపద ములకున్న, సంస్కృత ప్రాకృతములకున్న గల సంబంధ ము నిరూపించడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాను. నా ప్రయత్నములను మరి ఒక గ్రంథములో తెలుపుకొంటాను.

ఈశ్వరదత్తుగారు ఆంధ్ర న్యాయముల ప్రకారము సంస్కృతప్రాకృతములలో ఎ, ఐ, ఓ, ఛ, జ, అ, అనే అరక్షరములున్న లేవు గదా, ఈవర్ణములుగల పదము

లున్న ప్రాకృతవైకానీపదములేనా? అని ప్రశ్నించి వారు. మనచైత్యాకరణము సంస్కృతప్రాకృతముల మన్ను, ఆంధ్రభాషను మాకినభేద మిహోగ్నితే. అందుచేత తమిషయమై సమాధానముచెప్పులే ఆంధ్ర వ్యాకరణములనుమాత్రము చదువుకొన్నవారికి సందేహము పోతుందని ఈ ఆక్షరములవిషయమై కొంచెము ముచ్చటిస్తాను. నై ఆక్షరములన్ను సంస్కృతములో లేనన్న మాట నిశ్చయమే. కాని, ప్రాకృతభాషలలో అవి ఉండెనని ఉహించడానికి కొన్ని నూనన లున్నవి.

‘ఎ, ఓ,’ లు

ద్విత్యాక్షరములకు పూర్వమందున్న ఎ, ఓ, లు ప్రాప్యము ల మునట్లు పెరచుది యిచ్చిన ఉదాహరణముల వల్ల తెలుసుకొనవచ్చును: —

నిద్రా, జిద్దా, జెద్దా; నీపమ్, జెడ్డం; నైత్యమ్, నెచ్చం; కయ్య, పెడ్డా; ఏకమ్, ఎక్కం; వేవా, వెవ్వా; ముక్తా, ముత్తా; యోసనమ్, జోవ్వణం; త్రైలోక్యమ్, తెల్లొక్కం మొదలగునవి.

కాని, ప్రాచీన ప్రాకృతలూకటికు లీవిషయమై యొక్క డా సృష్టముగా చెప్పలేదు. ఆపత్రంక భాషలగుంచి చెప్పినప్పుడు హేమచంద్రుడున్న, త్రివిక్రముడున్న మాత్రము “రాది నైటితోరుచ్చాగ లాగు నమ్” — అనగా పాల్లులవై వచ్చే ఎ, ఓ, లు లఘువులుగా ఉచ్చరింపబడుతనని చెప్పినారు. అప్పయ్యదీక్షితులవారు రచించిన “ప్రాకృతపటిదీపము” అనే గ్రంథము నా వద్ద ఉన్నది. * అందులో “సిద్ధిక్తో కాచ్చు” అనే మొదటిమాత్రము నకే వివరణము వ్రాస్తూ దీక్షితులవా రిట్లు వ్రాసినారు: “ప్రాకృతకర్తానాం మధ్యే ఏతే ప్రయోజ్యాః ఏతేన ప్రయోజ్యా ఇతి వ్యవస్థా మా సిద్ధిర్నిశ్చయో వ కేవలవర్ణ్య మాణ మాత్రేభ్యఏవ, కింతు కార్యజ్ఞలోకవ్యవహారా దసిక్యత్. తేన, అత్ర కాస్త్రే మాత్రాఽననుష్టాఽపి కా వ్యాధియుక్త వ్యవహారస్థో ప్రాప్య ఏత్సాధురితి సిద్ధిః. తేన నీడం, నెడ్డం; దైవాదిత్యాద్యద్యక్ష్యే, త్వేదిత

ఇత్యేత్యం, సంయోగ ఇతి ప్రాప్యః. పుస్తకమ్, పాత్ర అం; ప్రాచిన్యోత్యమ్; నై ఇతి భక్త్యమ్; ప్రాప్యః ప్రాగ్యత్. ప్రాయో లుగిత్యాదివా కలోపః.” అని ప్రాకృత ములో ప్రాప్యములైన ఎ, ఓ, లు ఉన్నట్లు సమర్థించినారు.

ప్రాకృతభాషా భవములని అవదరుత్తు అంగీకరిస్తూ ఉన్న ఉత్తరహిందూస్తాన భాషలలో ప్రాప్యములైన ఎ, ఓ, లున్నవి. ఉ. ౩:

బంగాలీ: ఎక్-ఒకటి; గొమ్-గోధుమ; బొల్-వాడు మాట్లాడుతున్నాడు.

ఒలీమా: ఈభాష ఈ విషయములో బంగాలీ భాష నకుపరిష్టుంది. వాతాలో ‘అ’ అని వ్రాసినదానిని ‘ఒ’ అని ఓఢ్రు లుచ్చరిస్తారు. గమ్, బల్ అని వ్రాసి గొమ్, బొల్, అని చదువుతారు. గౌడభాష లన్నిటిలోను ఆదితంబిన్ని ఎ, ఓ, లు ఉన్నవిని అనుకోవచ్చును. సింధీభాషలో కొన్ని కల్పములలో ఇంకా ‘ఎ’ కనబడుతున్నది; కాని, ఆభాషలో ‘ఎ’ లన్నీ ‘ఇ’ లుగాను, ‘ఓ’ లన్నీ ‘ఉ’ లుగాను సాధారణముగా మారిపోయినవి. పశ్చిమ గౌడభాషలలో ఈమాద్య సర్వసాధారణముగా ఉన్నది. తూర్పు గౌడభాషలలోనూ ఈ మాద్య అప్యవస్థకు కనబడుతుంది. పుష్పాభాషలో ఎ, ఓ, లున్నవి. బంగాలీభాషలో కొన్ని విశేషముల కొననుండే అకారము ఉత్త్యముగా వినబడుతుంది; ‘బడ’ అని బంగాలీవారు వ్రాసి ‘బొరా’ అని చదువుతారు. ఇట్లు బంగాలీలో ‘బొర్యము అకారము ‘ఒ’గా మారుట చేతను, ‘ఒ’ అనే దీర్ఘాచ్చు ప్రాప్యము కావడముచేతను రెండురీతులుగా ఏర్పడినది.

ద్రావిడభాషలలోని ఎ, ఓ, ల తత్త్వమునూడా ఇట్టిదే అయిఉంటుందని నా అభిప్రాయము. నాగరాక్షరములలో ప్రాప్య ‘ఎ’కారమునకు గురుతు లేదు. ఇట్లే నాగరాక్షరములకారములను వాడేరిపులన్నిటిలోనున్న క్రొత్తగాప్రాప్య ‘ఎ’కారమున కామాభాషలవారు వాత ఆక్షరముల శిర్పాటు చేసుకొన్నారు. దాక్షిణాత్య

* ఈ గ్రంథమును కొద్దికాలముగా ప్రచురింపబోతున్నాను.

లిప్తులుకూడా వాగరాక్షరములవలె అశోకు నిలిపి నంది పరిణామము పొంది ఏర్పడినవే. ప్రాత తాటాకుమీద వ్రాసిన తెనుగు గ్రంథములలో ఏ, ఏ; బ, ఓ లకు ఒక్కటే అక్షరము కనబడుతుంది. కొన్ని కావ్యములలో కూడా అట్లే. ఏ, ఏ; బ, ఓ లకు వ్రాతలోని భేదము నవీన మయినట్లు తోస్తుంది.

అరసున్న

అరసున్న (ఁ) నురుగు మొదటినుండిన్ని తెనుగులో ఉన్న దనుకొనెడిము పారబాటు. తాటాకు ప్రకులలో గాని, కావ్యములలో గాని ఈ నురుగు కావరాదు. ఈ అరసున్న, లేక ఖండమందువు (ఁ) తెనుగు భాషకు అచ్చు నిర్మాటమైన తరువాత వచ్చినది. దానిని ప్రాసుద్యోగము, మరియులో అచ్చుసౌకర్యముకొనము నిర్మాటమేసివారు. తెనుగులో అరసున్న లేదు గాని, అర్ధానుస్వార మున్నది. అనగా అర్ధానుస్వారోచ్చారణ మున్నది. ఈ అర్ధానుస్వారోచ్చారణము వైదికభాష నుండిన్ని వస్తూఉన్నదే. కొన్ని వైదికగ్రంథములలో ఖండోచ్చారికమైన అనుస్వారము (ॐ) ఇట్టిదే అని కొందరి అభిప్రాయము. ఈ ఖండానుస్వారోచ్చారణము ప్రాకృత భాషలలోకూడా ఉండి ఉండవలెను. ఇప్పటి గాడభాషలలో అది కనబడుతున్నది. ఇది సాధారణముగా దీర్ఘాచ్చులమీదనే వివరముతుంది. ఒకపాల్లు, ముఖ్యముగా అనువాసికాక్షరము, లోపించినవంట ఈ ఖండానుస్వారోచ్చారణము వివరముతుందని గాడభాషా వ్యాకరణములు చెప్పుతున్నవి. తెనుగులోని అర్ధానుస్వార తత్త్వమున్న ఇంతే.

చ, జ, లు

దంత్యోచ్చారణము గల చ, జ, లు తెనుగులో మాత్రమే ఉన్న ననుకొనెడిము మరి ఒక సారపాటు. 'చక్షా రిష్టే ప్రాకృతేన దంత్యావేన సంకయ' అనే అథోక్షజ వచనమును ఆధారముగా ఉదాహరించివారు. వరద్రుచి, మార్గంజేయుడు, క్రమదీక్ష్యుడు మొదలైన కొందరు ప్రాకృత వైయాకరణులు చ, జ, ల దంత్యోచ్చారణమును సూచించినారు. సింధీభాషలో తప్ప ఇప్పటి

పాశ్చాత్య గాడభాష లన్నిటిలోను చ, జ, లకు దంత్యోచ్చారణ మున్నది. మరాఠీభాషలో చ, జ, తే కాక ఛ, ఝ, లకూడా ఉన్నవి. వస్తూ, కాశ్మీరీ భాషలలో చ, జ, లు కొన్ని సందర్భాలలో తలవ్యములున్ను, మరికొన్ని సందర్భాలలో దంత్యములున్ను అవుతవి. తాలవ్యోచ్చారణము తెనుగులోవలె తత్వము మలలోను, తాలవ్యాయులైన ఇ, ఈ, ఎ, ఏ, లతో కూడినప్పుడున్ను వివరముతుంది. కొన్ని గాడభాషలలో 'చ'కారము దంత్యము కావడమే కాకుండా 'చ' గాకూడా మారిపోయినది.

సంస్కృతము: ఋఙ; తూర్పుహిందీ: రీఁ; మరాఠీ: రీవ.

సం: చక్రీ; తూ.హి.: చక్రీ; మరాఠీ: చక్రీ.

ఆధునిక ప్రాచీనభాషలైన కాశ్మీరీ, సింధీ భాషలలో చ, జ, లకు దంత్యోచ్చారణ మున్నది.

అ

వ్రాతలోని ఆకారమునుబట్టి తెనుగులో కేకట శేఫముని పిలువబడే 'అ' అనే ధ్వని వ్రావిడభాషలన్నిటిలోను ఉన్నది. ఈ ధ్వనితో సంబంధించి, కొన్ని యెడల దానికి బదులుగా వచ్చే 'ని, ల, డ, బ, ర' అనే ధ్వనులున్ను వ్రావిడభాషలలో ఉన్నవి. ఈ ధ్వనులన్ని ఉత్తరహిందూస్థానభాషలలోకూడా ఉన్నవి. అ, క, లకు ఒత్తులుకూడా ఆభాషలలో ఉన్నవి.

౧. దంతములు:—నీటికి నాలుకచివరను తగిలించి నిశ్వాసమును సంపూర్ణముగా నిరోధించి, నోటివ్యారా వదలిపెట్టుతే త, థ, ద, ధ, అనే ధ్వనులు పుట్టుతవి; ముక్కువ్యారా వదలిపెట్టుతే 'ఁ' అనే అనువాసికధ్వని పుట్టుతుంది. అదేస్థానములో నాలుకను తగిలి తగలనట్లుంచి, దానినిని ఒక్కప్రక్కమంది వదలిపెట్టితే నాలుక అదురుతో 'ల' అనే ధ్వని పుట్టుతుంది.

౨. తాలవు విమల భాగము, మార్గమునకు కొంచెము దగ్గరస్థానము:—ఇక్కడ 'చ' అనే ధ్వని పుట్టు

క్వా కార్యం శశలక్ష్మణః క్వచ కులం భూయోఽపి దృశ్యేత సా
 దోషాణాం ప్రశమాయ మే శ్రుతమహా కోపేఽపి కాంతం ముఖమ్,
 కిం వక్ష్యస్త్యైకలక్ష్మణః కృతధీయ స్స్వప్నేఽపి సా దుర్లభా
 చేతి! స్వాస్థ్య ముపైహి కఃఖలు యువా ధన్యోఽధిరం ధాన్యతి?
 నీ. చెడుగుకార్యంబేడ సిరియన్న కుం మేడఁ
 గీ. గంటికిం గనుడడునె యాకాంత మరల?
 నీ. దోసమ్ములను బాఱఁదోల నాచడువయ్యె
 గీ. అలుక బూనిన ముద్దులు గులుకు మోము
 నీ. బుణ్యాత్ములగు మాత్ములుద్ధు లేమందురో?
 గీ. స్వప్న మందైన నాచానబాడ గాన
 నీ. డెండమా! స్వస్థతఁ జెందుమా నీవింక
 గీ. వాతెరం గ్రోలు ధన్యుడే పడుచువాడొ.

వ్యవసాయ ప్రశంస

బలిజేపల్లి లక్ష్మీకాంతి కవి గారు

రామా ద్యాచయ మేదిసిం ధనవతే ర్భీజం బలా ల్లాంగలమ్
 ప్రేతేశా నృహిమం తివాస్తి వృషభః ఫాలం త్రిశూలం కురు,
 శక్తాహం తవ చాన్న దానకరణే గోరక్షణే షణ్ముఖః,
 ఖన్నాహం హరి భిక్షియా కురు కృషిం గౌరీవచః పాతువః.

ఒక్కొక్క మడిమాన్య మొనఁగఁడే రాముండు చెలి కుబేరుఁడు బీజములకు లేఁడె
 కావలెనన్న నాగలి బలుం డీయఁడే శక్తుగా తూల మక్కఱకురాదె
 అడిగిన మహిమంబు నంపఁడే ధర్మండు జరిసేయ మన మహోక్షంబు లేదె
 చేని కన్నము దేరనైన నేనోపనే గొడ్డేలుటకు షణ్ముఖుండు లేఁడె
 ఏల నిరివారిలో నవ్వుటాలు నాకు-మాను మిఁకనైన లిచ్చాలమాటి బ్రతుకు
 కడఁగి కృషి నేయుమనుచు నెప్పుడు నిజేసు-పొచ్చుటచెడు గౌరి మిమ్మేలుఁ గాక!

అద్భుత రసము

శ్రీధర్మమునకు, తర్వాత తర్వాతోధియును నన్నుత మెనిమిదవది. అద్భుతము సీతాగర్లము, గంధర్వరైచిత్రమును, విష్ణుయము, ఘాయభాషము, లోకాతిగ ముఖవస్తు నాలంబనము. తద్గుమహిమూదు లుద్దీతనములు. శేత్రవికాసము, ప్రంభము, స్వేదము, హామందము మొదలంగా గలవి అనుభాషములు. విరిగియు, ఆవేశము, సంధ్రమము, హర్షము, మొదలయినవి వ్యభిచారులు.

అద్భుతరసము (గీతము) నట్టారాగము - గజతాళము.

జయజయరాఘవ జవకమతాధన నీలాంబుదతమకాంతే,
వినిరరజోఽంఘ్రేనోజయగళజను భవభయపారామిదంతే.
పువరపి వర్షణి మమ కంఠార్జన దానా దేశక ఏకస్యా,
కిమపి మనుష్యకలేబగ మద్భుత మర్థముదితి మయి భాతిభిః.
పరికృశేపనం వైవ వివశ్యతి ఏమ్య గద్ద రఘునందిన యస్యాః,
అతిశయదుర్మతి మరపతిరామ్యుత కృత్యా త్పాతికపూర్ణానా.
అభిశేప శీన మనః ఇలు ప్రప్రరవిగ్రహ మభినవ మాప్రసీతి,
కథయతి వివయాత్ గోతమతాపన కామినీశివము క్తయవిమ.

అహల్యాకావవిమోచనము

రంగము—గౌతమాశ్రమము

(విశ్వామిత్రునితో రాసులక్ష్మణులు ప్రవేశించును.)

రాము—ఓయీలక్ష్మణా! ఎంతప్రకాంతములు ప్రదేశములు. ఇదియొక ఆశ్రమముగా మండియిండును. మనము నిలిచియున్న చోక వేచితిస్థలము గావలయు. ఎత్సా! దీనిని ప్రవేశించినంతవ ప్రకాంతమును సంతోషము నీకు కలుగునులేదా?

లక్ష్మ—అహ్! అవును, కలుగుచున్నది. కాని యిది నిర్మాకమముగా నున్నదే!

రాము—నేను వదియే ఆలోచించుచుంటిని. మంచిది, ఆవిషయమును మునుగురువుగారి నడుగుదము. (విశ్వామిత్రునితో) స్వామీ! ఇదితొలఁత శీత నోకమహర్షి కావాసముగ నుండెదా! దయయింది తెలుపుడు.

విశ్వా—రాజుమహారా! అవును. ఇచ్చట గౌతమమహర్షి వసించుచుండెను.

రాము—ఓహో! నువ్వారి గౌతములా? అయిన నిత్ర దరియేల నిష్ఠానముగ నున్నా? ఏమివిశ్లేషితి! గాలిలో నొక పురు నైనను తిరుగాడెడు. అహో! ఏమిచింత!

విశ్వా—రమ్మ, వానోరమ్మ. నీకోరిక డిప్రొమ్మ.

రాము—స్వామీ! ఇదుగో వచ్చుచున్నాను. (వారొక ప్రదేశమునకు జోదురు. రాము డొకశిలపై నవసగిడివెంత శేయది స్త్రీరూపము గ్రహించును)

రాము—ఏమిది? ఏమిది? ఏ మధ్యతిము!

లక్ష్మ—ఏమాశ్చర్యము! ఇది మానవమా లేక దివ్యమా? ఆమాపు, ఆమధురభావప్రకాశము ఆమానుషములంగ తోచు చున్నది. ఏమి నిశ్చలమిది! స్వామీ! మీరు సర్వజ్ఞులరు. ఇది యేమో తెలుపుడు.

విశ్వా—కుమారా! ఈమె గౌతమవత్ని యహల్యాదేవి. పతికాపముచే శిలారూపముననండి యిపుడు నీపావనపద స్ఫుర్పచే తొల్లిటిరూపమును గ్రహించెను.

రాము—ఈమెకథ మీరలన విన్నటులుజ్ఞప్తి. అట్టిశిలతి! ట్టిగతి వట్టులు శోచనీయము.

లక్ష్మ—మొదల నేను దిగులంపడితిని. ఇట్లడు సరిగతియంతయు విప్పవంప మనకు కురుట బడినది. మహర్షి యనుగ్రహ మున నీవా డొకవెంతను గంటిమి.

రాము—వారిసహవాసమున నీవాడవియందు మన మెన్నెవెలల గనలేదు.

విశ్వా—రామా! ఇదియంతయు నీవనియే. ఈ ప్రపంచమునల డితిము నీవ, నీవలన నీసృష్టిలోనిదంతయు నద్భుతమే. నీబలముననే గ్రహములు ఆకాశమున చుట్టివచ్చుచున్నవి. ఇదియొక వింతకాదా? ఇప్పు డాకాశము ట్టి మిలిముగ ఎన్నె. ఈ త్తాక్షణములో మేమునుతోనిండి వర్తించును. ఒకదిన్నగింజ పెద్దవృక్షమగును. ఒకప్రాణి సరియొక ప్రాణిమండి వచ్చును. నీకృత్యము లెంత అశ్చర్యజనకములు! [తెర.]

౪. అడవిరహస్యము—అహల్యా శాపవిమోచనము

శ్రీమహావిష్ణువు - (విశ్వరూపావతారము)

లైబ్రరీ ఉద్యోగులు-వారి పాండిత్యము

యస్. ఆర్. రంగనాథను గారు, M. A., L. T., F. L. A.

లైబ్రరీయను, యూనివర్సిటీ లైబ్రరీ, చెన్నై.

లైబ్రరీలలో ఉద్యోగులు విద్యావంతులుగా ఉండవలెనన్న ఆభిప్రాయం కొందరికి మాత్రమే. వెనుక ఒకనగరంలో పెద్ద లైబ్రరీ ఒకటి పెట్టినపుడు పక్క కార్యాలయంలో

యస్. ఆర్. రంగనాథను గారు

ఉన్న ఒక బంజారుకు లైబ్రరీ పెద్ద ఉద్యోగాల్లో ఒకటి లభించింది. ఇందుకు కారణం అతడు చాలా యోగ్యుడనీ, అతనికి లాభించే పనులు వేరే ఏవీ లేవనీ. ఇంకొకచోట జిల్లా

బోర్డువారు ఒక యూనియను అధ్యక్షుణ్ణి ఆ యూనియన్‌లోని లైబ్రరీలో దినం కొంత సేపు పనిచేయడానికి పదిరూపాయల జీతంమీద ఒక లైబ్రరీయనును నియమించమంటే నమ్మకం గలవాడనీ, పుస్తకాలుపోతుండ లైబ్రరీని బాగ్ న్నగా చూచుకొంటాడనీ తన బంజారునే లైబ్రరీయనునుగా ఏర్పాటుచేసినాడట. ఇటీవలనే పాశ్చాత్యుల పద్ధతుల మన్నించు పండితు డొకడు 'లైబ్రరీయనుకు మందుల దుకాణంలోఉండే సేవకునికి వచ్చిన చదువు కంటే ఎక్కువచదువు పనిలేదని శాసించాడు.

ఇంతకంటే ఆశ్చర్యం-ఒక విపరీతవిషయం ఏమంటే: 'లైబ్రరీయను చదువరిగా ఉండ కూడదని. ఒకపట్టణ అధికారి కొకడికి ఒక లైబ్రరీయనుకు ఆతిథ్యం ఇవ్వవలసినట్లు తటస్థంగా అతనికిచాలాచికాకు కలిగింది. అపు డాతని చిన్న గుమాస్తా ఒకడు తానాతిథ్యంఇస్తా నని చెప్పి ఆతని చీకాకు కొంత తగ్గింది. ఈ గొడవ ఏదీ యెరుగని లైబ్రరీయను తిన్నగా అధికారి యింటికిపోయి తన పేరు వ్రాసిన చీటిని అతనికి పంపినాడు ఆ చీటిలో లైబ్రరీయను పేరునకు పక్కనున్న యం. ఏ. అనే రెండు అక్షరాలనూ చూచేసరికి అధికారి చికాకంతా ఆశ్చర్యంలోకిదిగింది. ఇంకా

భోజనాలయిన తర్వాత తాంబూలాల ప్రమేయంలో అక్షరాస్యుడయిన ఆ ఉద్యోగి యొక్క ఆశ్చర్యమంతా సానుభూతితో కూడిన జాలిగామారి ఆ యం. ఏ. కు పట్టిన దుఃఖిని గూర్చి విచారంలోకివచ్చింది. ఇంతేకాకుండా 'యం. ఏ.' చదివి, తెలివి తేటలు, సామర్థ్యం సంపాదించి, గతిచూలి చివరకు లైబ్రరీయను ఉద్యోగం చేయవలసివట్లు గూర్చిన కాలవైపరీత్యాన్ని దూషించాడు. అంతటితో ఆగలేదు. ఆ లైబ్రరీయను జీతం తన జీతానికింటే కొంత ఎక్కువని తెలిసేటప్పటికి అతని జాలి అంతాపోయి ఒక యం. ఏ. ను పాడుచేయడమే కాకుండా దేశాదాయంలో అంత సొమ్మును కూడ వ్యర్థంగా పాడుచేస్తున్నారని కోపం వచ్చిందట. ఇంతకు ఇలాటివార్లు ఇత డొక్కడేకాక ఇంకా కొందరుంటారనడమే మనవిషయం. ఎప్పుడూకూడ లైబ్రరీని ఎరుగనీ, మంచి ఏర్పాటుగల లైబ్రరీవలన లాభాన్ని పొందనీ అందరికీ ఈ యుద్యోగి అభిప్రాయం లాంటి అభిప్రాయం ఉండడం సహజమే.

తరుచు లైబ్రరీలకుపోతూ, అక్కడ గ్రంథాలను చదివీ, తమ జీవితకాలంలో ఏదయినా విషయాన్ని గూర్చి పరిశోధనలు చేసిన వారు మాత్రం లైబ్రరీ ఉద్యోగుల్లో అధమం ఒక్కడయినా తమభాషను తెలిసినవాడు గాను, లైబ్రరీలోఉండే గ్రంథముల వివరమును బాగా ఎరిగినవాడుగాను, తాము పరిశోధిస్తూ ఉన్న విషయాలన్నీ కొంచెమయిన తెలిసిన వాడుగాను ఉండవలెనని ఆశిస్తారు.

ఒకానొక పాశ్చాత్యవిశ్వవిద్యాలయం అధ్యక్షుడు అన్నాడు: "లైబ్రరీ లైబ్రరీయను బోధకుడుగా ఉండవలెను. అతడికి కార్యనిర్వహణసామర్థ్యం ఉండవలసిందే. కాని అతడు విద్యావంతుడుగా ఉండకపోతే అది కేవలం వ్యర్థమే." అని.

లైబ్రరీఉద్యోగులు మరి ఇక ఎలాటిపండితులుగా ఉండాలి? నవ్వుటాలబామ్మలాగు పత్రికల్లో ప్రకటింపబడే పండితులపంటివారు కాదు. మేమే గొప్పవారలం అనే పండితమృన్మూలరకం వారు కాదు. తక్కువ ఉపయోగం గల విషయాన్ని ప్రత్యేకం ఎక్కువగా చదువుకున్న రకంవారు కాదు. వివేకి, వినీతుడు, విజ్ఞానవంతుడు కావాలి; విద్యార్థివలె చురుకయిగ వాడయి ఉండాలి.

గ్రేట్టుబ్రిటను పబ్లికులైబ్రరీకమిటీవారు కూడ "లైబ్రరీఉద్యోగులు, వివిధసారస్వతాల యందు సాహిత్యమూ, ఆదరమూ కలవారు గానూ, ఏయే సారస్వతంలో ఏయే గ్రంథాలు మంచివో తెలిసికోగలవారుగాను, పాఠకులకు అవసరమైన సహాయం చేయగలవారు గాను, పాఠకులు తెలుసుకోగోరేవిషయం ఏగ్రంథంలో ఉంటుందో వెంటనే తెలుపగలవారుగాను ఉండవలె. మఱిన్నీ, వారు లైబ్రరీలోని పుస్తకాలు మొదలయినవాటిని కేవలం జ్ఞానం వ్యాపింప చేయడానికిమాత్రమే కాక దానిని విస్తరింప చేయడానికిన్ని ఉపయోగించు సమర్థులయిఉండాలి" అన్నారు.

చిత్రకళ

శ్రీ చావలి నాగేశ్వరరావుగారి చిత్రరచనలు
 శ్రీ నాగేశ్వరరావుగారు దేశనాయకుల చిత్రములనేకములు రచించియున్నారు. వానిలో రెండవమారు పదుమూడు* వెలువడినవి. మంచి ఆర్దుపేషనుపై కలకత్తా యు. శే. అండ్ సన్సువారిచే అందముగ ముద్రితములైన యీ వర్ణ చిత్రములు రచయిత సామర్థ్యమును శాగుగ వెల్లడించుచున్నవి. సంస్కృతి పోకడలు కళలలో ప్రతిబింబితము లగుట సభ్యజాతులవల్ల చూడనగు లక్షణ మగుటకు ఈచిత్రములు నిదర్శనము లగుటయే కాక, ఆసంస్కృతిలో కువ్రత్యేకకాసంపద యే పరిపాకమున వెలయుచున్నదో సూచింపగల రచనలలోచేరి, ఆంధ్రుల కొకలమునకు ప్రతీతి సంపాదించుచున్నవి దండియాత్ర సందర్భమున గమనించి రచించిన మహాత్మునిచిత్రము(ఇది పెద్దది; ఇందు మహాత్ముని వ్రాలున్నవి) ఆయన ప్రసన్నతను, ఉత్సాహమును, దీక్షాపరత్వమును చూపుచు నాటి మహాత్మునిముద్రకు చిరస్థాయిత కల్పించు

చున్నది. ధర్మహవిస్సయిన జతీంద్రనాథుని చిత్రమును ప్రసన్నగంభీరత నిరూపించుచు అందముగ నున్నది. ఇట్లు ప్రపుల్ల చంద్రరాయి, లాలా బాజవతరాయి, కస్తూరీబాయి మున్నగు ఇతర చిత్రములును సజీవముగ నున్నవి.

భావ ప్రధాన మగు ప్రాచ్య ఫక్కి (Oriental Style అనబడుదానికి) చెందినది కాదు కాన వీరిరచన సజీవతతోను, వర్ణసామరస్యముతోను ఒప్పుచు, వైజవైఖరులు సహజముగ, రమ్యముగ ప్రదర్శింప గలది యని చెప్పిన చాలును.

౨౦ X ౧౫ సైజు—౨ అ. పొవ్వన
 ౧౩ X ౧౦ " —౨ " "

ప్రకాశకులు: ఆంధ్ర చిత్రశాలవారు,
 లక్ష్మీభవన్, గుజ్జర్ పార్కు, బాంబాయి ౨.
 కొం. జ.

* 1 మహాత్ముడు (దండియాత్రవాది), 2 ప్రపుల్ల చంద్రరాయి, 3 మాలానా అబుల్ కలాం ఆజాదు, 4 అబ్దుల్ కాదుర్, 5 శ్రీమతి జిక్కిటిలక్ష్మీపతి, 6 కే. యస్. వారిమ, 7 శ్రీమతి వసంతాదేవి (పి. ఆర్. దాసునది), 8 జతీంద్రనాథదాసు, 9 (a) సర్దార్ భగత్ సింగు, (b) బటుకేశ్వరదిత్తు, 10 లాలాబాజవతరాయి, 11 శ్రీమతి కమలాదేవి ధట్టాపాధ్యాయ, 12 శ్రీమతి కస్తూరీబాయిగాంధీ, 13 కే. యం. సేమగుప్త.

అష్టరస చిత్రములు

శ్రీ రాజా సారీంద్రమోహన బాగురు గారు, 'The Eight Principal Rasas of Hindus' అనుపేరున నొక గ్రంథమును అంగ్లమున ౧౮౮౦-వ సం.న కలకత్తానగరమునందు ముద్రించి ప్రకటించినారు. యావక భేదములు, శృంగారాదిరసములు, స్థాయ్యాదిభావములు, తత్తద్రసానుగుణములగు రాగవృత్త్యాదులు, నాటకరంగము, ప్రేక్షకులు మొదలగువాని లక్షణాదులను నాట్యాలంకారశాస్త్ర గ్రంథములనుండి యుద్ధరించి యందు కూర్చినారు. శృంగారాద్యష్టరసముల స్వరూపములను చిత్రింప జేసి యాచిత్రముల నందుచేర్చినారు. అవి ప్రసిద్ధవాటకములయందలి తత్తద్రసవిష్కారములగు పట్టులగులభావమును పురస్కరించుకొని చిత్రింపబడినవి. ఆపట్టుల ఆంగ్లమువాదము, తత్తద్రసానుగుణములగుసంస్కృతగేయములు సస్వరముగ నందు ముద్రితములయినవి. ఈసంచికయందు ఆచిత్రముల ప్రతికృతులు, తద్రచన కాధారము లగు పట్టుల ఆంధ్రానువాదము, గేయములు, రససామాన్య విచారము, శృంగారాదిరసముల లక్షణాదులు* మొదలగువాని వివరములతో చేర్చబడినవి. ఏ రసమునకు జెందిన సాహిత్య మారసచిత్రమునకు ముందువుటలయందున్నది. ముద్రితగ్రంథము చెన్నపురి కన్నిమరా లైబ్రరీలో నున్నది. రాద్రరసచిత్రముమాత్ర మందు కానరాలేదు. రససామాన్యవిచారము, రాద్ర

రస చిత్రమునకు సంబంధించిన సాహిత్యమీ క్రింద గలదు. ఈ గ్రంథముప్రతి యింకొకటి లభింప దయ్యెను. లభించినపు డా చిత్రమును ప్రకటితము కాగలదు.

రస విచారము

‘విభావానుభావవ్యభిచారిసంయోగా ద్రసవిచ్ఛత్తిః.’

విభావాదులు భావములు. ముఖదుఃఖాది స్థాయి భావములకు రసత్వము వాపొందినచే ను మానసవికారములు భావములు.

‘ముఖదుఃఖాదికై ర్భావై

ర్భావై ప్రవృత్త్యావ భావమ్.’

ముఖము శమము, దుఃఖము శోకము; ఆదిపదముచే రత్యాదుల బరిగ్రహించునది. అంతఃకరణవృత్తి రూపము లగు నీభావములు సంస్కారరూపమున చిరకాలము నిలుచుటచేతను, రసప్రతీతికాలపర్యంత ము సంఘటనలచేతను స్థాయిభావములని వ్యవహరింపబడుచున్నవి. నిర్వ్యాధివ్యభిచారిభావములును వానవానాపములే యయినను తిదభివ్యక్తి విద్యుత్తువ్యక్తప్రాయముగట నని స్థాయిభావములు కాకవు. ఈ స్థాయిభావము లెనిమిది. శమము నవమును నున్నదందుకు కాని దానికి వాల్మీకియన విశేషపరిపాదము లేదు.

‘అష్టసాత్వీరసాస్పృతాః’

అని అంతారికప్రకాండముకూడ. ఏతద్విషయము లగు వాగోపవాదముల నిందు జొందుషరదుటకు తావుచాలదు. మైగా చర్మితచర్మముమాడ నగును. దానిసంతయు విదిలి సామాన్యముగు అప్తత్వవాదమునే మనము సంగీకరింతము. అది—

రతి, హాసము, శోకము, శ్రోధము, ఉత్సాహము, భయము, జగప్న, విష్మయము ననునవి.

పా లెటు లాప్లుయోగమున దధిరూపముగ పరిణమించునో, అటు లీస్థాయిభావములును శాస్త్రోపస్థాపి

* అనువాదము, రససామాన్య విచారము, శృంగారాది రసముల లక్షణాదులు ‘అచార్య’ కర్తృకములు.

తము లగు విభావానుభావవ్యభిచారిభావముల సంయోగముచే చిత్రాశందస్వరూప మంది రసరూపమున పరిణమించును. ప్రంభాదీసాత్త్వికములు రసభూటకములే యయినను అనుభావరూపములే యగుట చాటికి వేరుగ మాత్రమున విత్తేశము కావరాదు. ఇక విభావాదుల స్వరూపము—

విభావములు—

రత్నాది స్థాయిభావముల ఉద్బోధకు కారణము లగుననియే కావ్యనాట్యముల విభావము లనించుకొనును.

‘విభావః కన్యతే తత్ర రసోత్పాదనకారణమ్’

ఆ కారణములును చెందువిధములు. ఆంబవములు, ఉద్బీపములు నవి. రససమచాయకారణము లాలంబములు. వీటి నాక్రమించియే రసము ప్రాదుర్భవించును. తదితర కారణజాత ముద్బీపనవిభావము. ఇది రసోద్బీపకమగును. ఇది బాలుగు విధములు: ఆలంబనగుణముక, తిచ్ఛేష్టలు, తదలంకరణములు, తటస్థములు నవి. రూపయావనాదు లాలంబనగుణములు; యోవనజనితము లగు హావభావాదులు చేష్టలు; నాట్యరాంగవాదు లలంకరణములు; చేతకాలములు, పంద్రచందనకోకిలాబాహుదులు తటస్థములు. ఈ కారణజాత మంతయు రసమునకు పరిపోషితకేతువును గూర్చును.

అనుభావములు—ఆంబవములచేతను, ఉద్బీపనములచేతను ఆంధ్రమృద్ధ మగు రత్నాదికములు వెలువరచి ప్రకాశింపజేయున ననుభావములు. అవి కార్యరూపమున నూడుతు లేరీరజము లగు కటాక్షాదు లిందు జేరును.

‘ద్రూవిత్వేపకటాక్షాదివికారో హృదయస్థితమ్,
భావం వ్యవర్తియస్సౌమ మనుభావచైతన్యమ్.’

కటాక్షాదులవలె సాత్త్వికములను కార్యభూతములును, భావసంపూర్ణములు నగుట అనుభావములే యగుట కాని సత్త్వికాప్రోద్భవము లగుటచే భిన్నములుగా పరిగణింపబడును.

‘స్మృగ్భావాభవంత్యిక్యే

ఽనుభావత్యేపి సాత్త్వికాః.

సత్త్వేదేవ సమర్ప్యతే

ప్రస్తుత్యాన భావనమ్.’

సత్త్వమువలన నిర్వర్తింపబడునది సాత్త్వికములు. అభినయోద్విద్యారా పరగతమభిరుక్తిభావన యందు అత్యంతానుకూలముగు సంభోకరణత్వము కలిగియుండుట సత్త్వము. ఇమ్ముడిగునో వశ్రవులన, ప్రహర్షితుం డగునో రోమాంచమును నిర్వర్తింపజేయుటయే సత్త్వము కలిగియుండుట. దీనివలన కలుగు భావములు సాత్త్వికములు. కాన విభావాదిదర్శన జన్యములగు ననురాగనిర్వహాదునోపుట్టుట విభావాదితవ్యయ్యాభివనరూపముగు సత్త్వముచేతక, సామాజికమానసాత్మంతాను కూర్చుజన్య మగు నసాధారణకారణముచేతను అవస్థాంతరమునుసాంది ప్రంభాదు లయి సాత్త్వికము లగుచున్నవి. అవి—

‘ప్రంభః శ్రవణకోమాంచో

స్వేకో వైవర్ణ్యకేవళా,

అశ్రువైష్ణవ్యమిత్యస్తే

సాత్త్వికాః పరితీతాః.

(ప్రంభము, శ్రవణము, రోమాంచము, స్వేదము: వైవర్ణ్యము, వేపగుపు, అశ్రువు, వైష్ణవ్యము.) అనునవి. వ్యభిచారి భావములు—

సాగరమును కల్లోలములవలె రత్నాదులం దావి రానిచిరకోభావములచే రసపరిపోషమునకు సహకారకములయి తాద్రూప్యము నందునవి వ్యభిచారిభావములు. అవి ముప్పదీమూడు. ఇంకను ఎక్కు-పగకూడ నుండును. కొన్ని స్థాయిభావములే ఒకొక్కప్పుడు వ్యభిచారు లగును. హాస్యకోభావాలు శృంగారముం డట్లు. అవి—

‘నిర్వేదావేగైవ్యక్రమమనజవతా

ఽగ్రగమచా విభోధా,

స్వస్నాపస్మాగర్యా మరణ ముపసతా

మర్ష నిద్రాపహిత్యా,

ఽదృశ్యోత్పాతాశంకాః స్మృతిరుతిసహితా

వ్యాధిసంత్రాసలజ్ఞా

హర్షానూనా విమదాః సద్గుణివపలతా

గ్లాని చితా వితర్కాః.

(నిర్వేదము, ఆవేగము, జైవ్యము, శ్రమము, మగము, జడ, ఉగ్రత, మోహము, విబోధము, స్వప్నము, అపకృతము, గర్వము, కరణము, అలసత, అమర్షము, నిద్ర, అపహేళ, ఉత్సాహము, ఉత్సాహము, శంక, స్మృతి, మతి, వ్యాధి, సంప్రదానము, లజ్జ, హర్షము, అమాను, విమదము, ధృతి, చపలత, గ్లాని, చింత, విచారము.) అనువది.

కావ్యోపాత్తములో, అభివ్యోహదర్శితములో అను నిట్టి విభావానుభావవిభావములచే శ్రోతృప్రేమ కల ఆంశికరణమున విపరీత రసమునగు రత్నాదిస్థాయి భావము నిర్వరాహం సంవిదాత్మకము పొందింపబడుచు రసమునగు. ఈ రసము అనుకార్యగతమును కాదు, అనుకర్తృగతమును కాదు. కేవలసహృదయగతము. * ట్టి రసము తెనిమిది.

‘శృంగారహాస్యకరుణా రోదరభయనకాః,

వీరత్వోద్భవత ఇత్యుక్తై రపాః.....’

(శృంగారము, హాస్యము, కరుణము, రోద్రము, వీరము, భయనకము, వీరత్వము, అద్భుతము, అను నది.*

రా ద్ర ర స ము

కాదు మరళవ్యయ కాబట్టి అర్థప్రధాన మగు రాద్రము వాలవది ఇంక రక్తవర్ణము కలసిగను, ముద్రచేయ తాకము వెనుక. శ్రోధ మిందులకు స్థాయిభావము. శ్రీకృష్ణ లాలంబనములు. వారిచేష్ట అర్థింపనము. ముప్పి ప్రహరములు, ఖడ్గస్పృహ, సంగ్రామము మొదలునవి వారిచేష్టలు. ధూమిభంగము, ఓడనిర్గంశము, బాహు స్పృహనము, తిర్లవము, ఆత్మారదానగళనము మొదలుగా గలవి అనుభావములు. మోహము, అమర్షము, మదము, ఉగ్రత, గిర్వము మొదలగునవి వ్యభిచారులు.

* వీని వివరము (రాద్రరసము తప్ప) ప్రత్యేకము ఆయాసచిత్రిముల సాహిత్యముతో చేర్చబడినవి.

రాద్రరసము (గీతము)

తురమ్మగొడరాగము-వసంత తాళము.

స్వపతికలమ మనుజుల పామర ధృతిదుర్మళే,
విక్రమ మయిపశ్యే తపసి మహతి మయి సదారతే.
దేవాసురమనుజులార దుస్సహ మతిదారుణమ్,
త్వాం స్మరిమివ భస్మయామి గిరికే, అత్యమోహనమ్.
భువనవాళి నిత్యంత్రీ మవిరత మవగచ్ఛ కే,
కుసితహృదయ కుశితనయ మమరీకృత మధ్వరే.

భావతి ఇతి వహ్నియాత్రి. రేష శోపహరితా,
కాశేయ ఇహధరకర మవినివాధ మగ్రతా.
నాఽలగమ్య భర్తృయంతే మము మమి నియమాన్వితమ్,
భృశ మమువ్య వికటవత్రి లలనాత్రయరోదితమ్.
అభినిశ్య సమగమ్య పాంతు మంగనాగణమ్,
కృతమతిమతికతిమేవ తంత్రీకంకుభావనమ్.

రాద్రరసము

విశ్వామిత్రుడు హరిశ్చంద్రుని శపించుట
రంగము—విశ్వామిత్రాశ్రమము

(విశ్వామిత్రుడు యోగాసనమున కూర్చుండియు,
ముగ్ధులు దేవక్య లేచుచును ప్రవేశించుట)

మొదటి—దయామయా! హరిశ్చంద్రా! ఇవు
డక్కడ నున్నావు?

రెండవ—రాకుమారా! రమ్మ, మాగతిని తెలిం
పుమా. ఈపాపి మమ్ములను బుడీలనుగా గొని తెచ్చెను.
రమ్మ, మమ్ము రక్షింపుము. మేము దేవతకు బలి కా
వోవుచున్నాము.

మూడవ—దయామయా! ఎక్కడ నున్నావు?

(హరిశ్చంద్రుడు ప్రవేశించుట)

హరిశ్చ—(దేవకవ్యల సమీపించి) ఏమిసంగతి?
భయపడవలదు. దైత్య మూనుడు, మమ్ము వీలెఱుకొంటి

తప్పింప వచ్చితిని. దీని కంతకును కారకు డెవడు?
(మంచుచూచుచు) ఓ! ఇదిగో ఆవి. ప్రోహి! అవాధ
లగు కారలకు సంహరింపబూనెదవా? ఇది నా రాజ్య
మని యెరుగవా? దౌర్జన్య విధుల పనికిరాదని తెలి
యదా? మూఢభక్తిచే జేయుదుమ్మల్లెవులనెల్ల నాకే
మొనర్చుట నా పని యని యెరుగవా? కాని యీ
దుమ్మల్లెవునకు ఫలమివధదించువు. నీ నీ మనవరాధ
లకు హింసించుటకుమందే నీ మాంస మన్ని కాశూరి
యగును. వందకా! నీకు వస్త్రములు నారచీరలా?
రుద్రాక్షమాలలా? జటలా? కండ్లుమూసుకొని చుండ్రము
లుచ్చరించుటయా? హాహీ! నా యాయుధమున కర
యయితిని. (కత్తినిపులిపించును)

విశ్వా—(అత్యాగ్రహమున) నాతపస్సు నీవిధ
మున భంగపరచువా డెవడు?

(ఆసవముమండి లేచుచు)

దేవికన్యలు—జనుము హరిశ్చంద్రునకు - రా
కును దునకు జయము.

(నగునవడుదురు)

విశ్వా—(హరిశ్చంద్రుని చూచుచు) హరిశ్చంద్రా!
త్రిశంకుశమయా! హరిశ్చంద్రుడవు కమ్ము, త్రిమూర్తులతో
నొకడవు కమ్ము. ఇదిగో నిన్ను శిక్షించుచున్నాను.
నాకొపమున కాశూరియయితిని. నేను తపస్సు చేయు
యంద భంగపరుపబచ్చితివా? బుద్ధిహీనుడా! నీగర్వము
నడంతును. (తనలా) నేను పీనిని శిక్షించు పెట్టులు?
(నిడచుచేరిని విల్లుపెనుంచి, హరిశ్చంద్రునిపై గుడిచేతి
కెట్టెను) ఆయుధముననైనను పరియే, కాపముననైనను
పరియే వానిని శిక్షించి తీరవాయును. (నడుముకట్టును
విడిచి యుద్ధముజేసి సన్నాహపడును. మరల కొంత
అలకు). అవును. శత్రువు శ్రోధాస్థితే మమ్మిగుని పరి
మార్చినట్టులు నేనును ఈ యధికప్రపంగిని శిక్షింతును.

[తెర]

భారతీయమహిళామండలి

శ్రీ టి. యల్. పంజమ్మగారు

ఈమె డాక్టరు వి. ఆర్. వలేశివగారి పతి.
ఈమె విశాఖపట్టణము మునిసిపలుసంఘమున పట్ట
రాలుగా నియమింపబడినది.

ఆముక్తమాల్యద - శ్రీకాకుళేశ్వరశాసనము

శ్రీకృష్ణదేవరాయలు “మున్న కలింగదేశ విజయమునకు దండెత్తిపోయి విజయవాటిం గొన్ని వా పరంబులుండి శ్రీకాకుళేశ్వరేశ్వరమండల సాంధ్రమధ్యమధన సేవింపఁబోయి పారివాసతోపవాసం బచ్చట గావించ నప్పుడ్యారాత్రచర్యయాయుంబున” అని ఆముక్తమాల్యద పీఠికలో వాగ్రంధిబంధన ప్రారంభక్రమమును చెల్పు కొనెను. ఆ పారివాసర మెప్పుడు జరిగెనో నిర్ణయింప గలిగినచో మనము మహాప్రబంధ నిర్మాతమమును తెలుసుకొనవలసిన వార మగుదుము.

ఇప్పటికి పదివందలకు పైబడిన క్రిందల క్రితములైన శ్రీ కొండ్రాజు లక్ష్మణరావుపంతులుగారు శ్రీకృష్ణరాయల శ్రీకాకుళేశ్వర శాసన మొక్కటి Elliot Collections లో నుండగా దానిని ప్రచురించి వారు పారివాసతోప వాసభవన చరిత్రాత్మకమైన యొక్క నూతనాంశముగ విస్తృతము గావించిరి. అందులకు వారికి అంగ్రలోకము కృష్ణాతాపూర్వకమైనదను లేన్ని యివ్విన బుర్రము తీర్చుకొనలేదు.

ఈమధ్య దేశతనమువారు దక్షిణహిందూదేశ శాసనములను బ్రదురించుచు, నాల్గవంపుటమునందీ శ్రీకాకుళేశ్వరశాసనప్రతిని బ్రదురించిరి. ఆశాసనమంతయును,

* గవర్న మెంటువారి కావనపునకలు ప్రకారము ఫోల్డిని ఫొల్టా శుద్ధ పికాపికీ శుక్రవారము.

శ్రీలక్ష్మణరావుగారిచేసిన నకలును చివర వ్రాసియుంటిని. చదువకులు చూడవలెను.

కుంభ సంక్రమణకాలము

శాసనములు రెంటిలో రాయలు కుంభ సంక్రమణకాలము నందు శ్రీ కాకుళేశ్వరదేవునకు గావించిన ధర్మశాసనము విషయము కలదు. ఆ శాసనముల ప్రకారమే రాయలు శ్రీకాకుళేశ్వరవిష్ణువును కుంభ సంక్రమా పుణ్యకాలమునందు నేవించి, దానశాసనమును వ్రాయించెను. కావున రాయలు శ్రీకాకుళేశ్వరమున నున్నది కుంభ సంక్రమణ పుణ్యదినముకాని, ఆ శాసనకాలమైన ఫొల్టా శుద్ధ పికాపికీ కనివారముకాని, ఫొల్టా శుద్ధ రోజుకాపికీ శుక్రవారముకాని కాదు. * ఆముక్తమాల్యదలో రాయలు శ్రీకాకుళేశ్వరను సన్నిధి పారివాసతోప వాసమును గావించెనని చెప్పుకొనెను. అది సత్యమే. మఱుకు చెలిపినంతః అగు రాయలశాసనము శ్రీకాకుళేశ్వర నాయకున కిచ్చింది యొక్కటియే కన్నట్టుచున్నది.

కుంభసంక్రమణ పుణ్యకాలము. పారివాసరము

కుంభసంక్రమణ పుణ్యకాలము-పారివాసరమొక్క దినముననే సంభవించెనేమో యని లెక్కచేసి చూడగా, నారెండు పుణ్యదినము లొక్కదినముననే కలిగెను. బహుధాన్యనామసంవత్సరము (శ్రీ. క. 1519) కుంభ

* ఫొల్టా శుద్ధ పికాపికీ కనివారము. ఎల్లియాట్ ప్రతి

సంక్రమణ పుణ్యదినము 27-1-1519 శేషియగుచున్నది. ఆనాటి, బహుధాన్యనామసంవత్సర మాఘబహుళ ఏకాదశి యయ్యెను. ఆదివయసు గురువారము. విష్ణుహార సంక్రాంతియూ, విజయఏకాదశియు పోక్కదినమే యయ్యెను. ఆనాటి కాసనము ప్రకారము రాయల బచ్చటి నుండి, లక్ష్మీచల్ల భుజివైన ఆంధ్రధూనిల్ల భువకు రాయలు దానములు గావించి, హరిహరహోపవాసదినము గావించెను. ఆనాటి చతుర్థయాయునునే స్వామి విజయనగర సామ్రాజ్యాధీశునకు ద్వర్షముగా సాక్షాత్కరించి గ్రంథ నిబంధనమున కారంభింపుమని యాజరిచెను.

శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు కాసనకాలమైన (వారెత్తిన కాసనప్రతి ప్రకారము) ఫాల్గుణ శుద్ధ ఏకాదశియే రాయలుగావించిన హరిహరహోపవాసదినమని వ్రాసిరి. అదికానిని తెలిసికొన్నారము. దొరతనమువారి ప్రతి ప్రకారము కాసనకాలము ఫాల్గుణ శుద్ధ దశమి శనివారము. దొరతనమువారి ప్రతిప్రమాణమో, ఎల్లియాచి దొరగారివకల ప్రమాణమో నిర్ణయించుట దుర్లభముగా నున్నది. నేను తెక్కవేసిమాడగా బహుధాన్యనామ సంవత్సర ఫాల్గుణ శుద్ధ ఏకాదశి గురువారమయ్యెను కాని, శుక్రవారము కాలేను. దశమి బుధవారమయ్యెను కాని, శనివారము కాలేను. కాసనకాలము తిథివారములలోఁ బరస్పరస్యత్యోసమును గలిగియున్నది. మిగిలినదంశయు సమానమై, కాసనప్రతుల నీ క్రింద వివర్ణియన్నాడను:

No. 981. of South Indian Inscriptions, Vol. IV.

౧. శుభమస్తు-హరేశ్వరేశ్వరరామహర్షిరంప్తే చంద్రస్వపాతుమః, హేమాక్షికలశో యత్ర ధాత్రీ చ్యుతక్రియ [౦]దభా, స్వప్తిక్రి జయభ్యుదయ కాలివాహనాక్షరంబులు గురగం [అనుసేటి] బహుధాన్య సంవత్సర ఫాల్గుణ శుద్ధ గం శ. శ్రీకామేశ్వర తెలుగు రాజులకు శ్రీ మ(౦)నమోఽరచాధిరాజుఁజన.

౨. రమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప శ్రీ కృష్ణరాయ మహారాయలంగారు దండం సమర్పించియిచ్చిన గ(౦) కృతాన [న] ము స్వామిని మంధిసంక్రమింపు (౦) బృ

కాలమందును దర్శించి స్వామి శ్రీ కొండపల్లి సీమకు తెల్లి విచ్చిదేవతపుం గోటపలంఠోపలి యర్లగడ్డ గ్రామం గన్ను మేమాంధలంఠోపలి శేవరలంక్కచల్లి గ్రామం గన్ను దేవర.

౩. పల్లిగ్రామం గన్ను శ్రీకామేశ్వరస్వామికి ప్రతిగ్రహాలబ్ధమైన చక్రకొడ్డింగ్ని క్రయలబ్ధమైన సత్రాల ధూమి, తోంబలు, నిత్యసపరాలు, శ్రీరామానుజహారము, ద్వాదశముల సహితమైన ధూమి(౦)న్ని గ్రాత్రలంక, చింతలంక్క, పుండ్రేలపింట్ల పులుగుడు లంక్క, శో.

౪. మూరసుం తెల్లివచ్చి కంచూల కొడ్డింగ్ని కొండపిటికిగలోని పెదగాడిద పట్టుకు వివికొండ శివులోని మధుమంచ్చిన్ని స్వామిసంర్పిధిని భారామౌ ర్యకంగాను స్వామినిత్యనైవేద్యాలంకు (౦)న్ను (౫)ంగ్ల రంగ్వలైభవాలకున్ను యా (ధర్మ).....ంగారి వశానము తెలుగుపల్లభునికి ప.

౫. మర్పింప్తిమి గవరి ఆ చంద్రార్కస్థాయిగాను అవధరించిది. స్వదత్తాద్విగుణం పుణ్యం పరదత్తానుపాలనం పరదత్తాపహారేణ స్వవత్త (౦) నిమృలంభవేత్. యా(౦)ర్కావశు య్యారు తప్పివాను గంగలోను గోవు బ్రాహ్మణులైన చేపిన పాపానంతోఉవారు.

౬. యా ఆయిన గ్రామాలు(౦)న్ను శ్రీకల్లభు నికి సమర్పించి యా అయిదు గ్రామాల ఆయంల్లాను శేష నిత్యనైవేద్య కల్పక దక్షోపకంపకాలు క ఆరా (౪) ప్ర పాచంపకాలు క అప్పాను ౨౬ శి పల్లెం గి అతిరసాల పల్లాం పెదలిపల్లెం గి యిదవకు (కు)మును పల్లెం గి పప్పు

౭. మారవారలు నెయి పెద్ద పచ్చల్ల యరం గాయలతోడను ఆరగించి పల్లెలు ౬౦ న్ని. ఆవాల ప్రసాదం పల్లెలు ౨ వెరళి అరగించి ౭౪ డెబ్బది వారిగిట్టికి పల్లెం గి శి అముతుపదిన తెల్లము కమ్మారి కమ్మూర పరిమళ సహితగంధం పలాలు ౩.....

శ్రీ లక్ష్మణరావు గారెత్తిన వలలు క్రిందను జొందు పఱచుచున్నాడను. ఈ భాగముకప్పు రెండుకాసనములు మిగిలిన విషయములం దొకటిగానే యున్నది.

శ్రీ లక్ష్మణరావుగారిచ్చిన శాసనము

శుభమును పొందేలావరాహస్య చంద్రాదండస్య పాతుకః పామంకలశాయిత్ర ధాతీంద్రశ్రేణందశా. స్వప్రీతి విజయాభ్యుదయ శారీరావన శీకన్దంబులు గరగం అనునేటి బహుధాన్యశామసం||ర ఫాల్గుణ శుద్ధ ౧౧ కుక్రవాదం శ్రీకాకుళపు వెలుపరాడుకు శ్రీమ వ్యవారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప శ్రీ కృష్ణదేవరాయలయలుగారు సంస్థా సమర్పించి యిచ్చిన ధర్మశాసనం. *.....

కెమలుపాషా

ఆయ్యది ౧౮౮౧ సంవత్సరము జూన్ ౨౨ వ తేది. టర్కీ-సుల్తాను రిజకుతుల్లాఖాను తన రహస్యా లోచన మందిరమున నటునిటు పచా రొనరింపుడు నేనా

కెమలుపాషా

నాయకుడైన కెమలుపాషాకు కరుణించెను. సుల్తాను తెలియగల పరిపాలకుడు కాదు అతియగాక భోగలాల ముఖ. పగిలె లకతంబును మంత్రుల పొద్దుగవై యుం

డెను. వారెల్లరు స్వార్థపరులై యమితముగ పన్నుల విధించి ప్రజలతాడించుచుండిరి. యథారాజాకథాప్రకా యను విభంబున వారుకూడ భోగలాలమలై నృత్యగీత వాద్యముల నందమరక్తులై మదిరాసక్తులై కాలముగడిపు చుండిరి. ఇక సుల్తానుసాగరి వివరింపవక్కరయేలేదు. ఎంతసేపును తనజనానాయకుడు శ్రేంచి ద్రాక్షపవముకు త్రాగ రంభోర్వకుమించు అందకత్తి జులతో జలక్రీడ లాడుచు, సునందోనైపుణిని బ్రాటించుచు మహిచా నందమున నోలూతుటయే యతనిపని. ఇతని పరిపాలన క్రింద టర్కీ-దేశము మిక్కిలి హీనస్థితి కరుణించెను. విదేశీయు లెల్లస్థలముల వాగ్రమించి, తమ వర్తకశాలల స్థాపించి, దేశమునందలి ధనప్రచారమును తమ దేశములకు గొంపోవుచుండిరి. రామరాను చేరిపరులు సన్నుల జొచ్చెను. దారిద్ర్యము, కాలగము ప్రబలకొచ్చెను. టర్కీ-దేశము పాశ్చాత్యులచే “యూరపుదేశమునందలి జబ్బునునీటి”యను దుర్మళమునకు పాల్పడియెను.

ఇట్టి క్షిప్తపరిస్థితులయందు టర్కీ-దేశ మొనరించు కొనిన పూర్వపుణ్యులొంబున కెమలుపాషా టర్కీ-వైస్య మునకు నేనాధిపతియగుట తలపించినది. టర్కీ-నేవాధ్యక్షుడగు కెమలుపాషా యువకుడు. దేశభక్తి యతనికున్న పాలతో బెట్టబడినది. టర్కీ-దేశముయొక్క పూర్వపు దొన్నెము నాతడు దేశనిర్మలయందు పతిచి కంట తడిపెట్టి టర్కీని పూర్వపు దొన్నెమునకు గొనిరా ప్రతిష్ఠాగ కొనియెను. టర్కీ-సుల్తానుయొక్క యివినీతి కరమగు పరిపాలన, మంత్రులస్వార్థపరత్వము, దుర్భర మగుపన్నులు, విదేశీయులవర్తకపు బాటి మొదలగుచాని వలన దేశములో విప్లవము చెలరేగినది. టర్కీ-దేశము నందలి అచటోరియా ప్రదేశమున మొదట నీడ్లవాగ్ని బహిర్గతమైనది. టర్కీ-సుల్తాను కెమలుపాషాకు కరుణం పించి యిట్లుపలికెను.

“చండవిక్రమ మగు టర్కీ-నేవల విరోహసంగ్రా మమున విజయంతముగ నడిచిందిన వైస్యార్థము! నా ప్రియముగు కెమలుపాషా! తాత్పర్యసహోద్యోగమున

* లక్ష్మణరామవ్యాసాని - ఆముక్తమాల్యదరచనా కాలము.

నిర్మితమైన యీ యాల్దీన రాజభవము భవదీయవిక్రమ పరిరక్షితము. నేను టర్కిదేశమును విప్లవాన్ని చారి నంది రక్షింపగలిగినది భవదీయ బాహుశక్తిమే. నీవు అనటోలియాకరగమున కర్క వలసినతో విదేశీయుల పాయమునుగొని యీ విప్లవాన్ని చారితుండి టర్కి మధ రింపును." అనియెను.

బాస్కరమునకోవరత్తీరమున కా.లియొడ్డున విడికి యున్న మిత్రముడలి యధనావలగాంచి మనమున రేకెత్తుచున్న కోపాన్నిని అనునయింపుకొని "దేవా! ఈ తరుణమున నేను నిమిషమైన నాలస్య మొనరింపకుండ అనటోలియాకరుగుటయే యుత్తమము" అని విన్నవించి తన యంగరత్నముతోడ గూడ యాల్దీన రాజభవమును వీడి యింటికేగి తల్లికడను, చెల్లెడను సెలవుగై కొనియెను. తనమోటారుకారు సెక్కి సరోవరత్తీరము నందలి నాకాశ్రమమును తేరదలంచుచుండ నతని యిరువురు మిత్రులరుచెంచి "మిత్రమా! నీడు నీ కరగవలను. విదేశీయులకు విప్లవకారులను నిన్ను అటోలియా యందలి సాంపుకు నగరమును చేరనీయరు నుమా? ఎందులకు వృధాగా ప్రాణముల కోల్పోయెదవు?" అని న వివక వారిమాటలనవలక్షించి నాకాశ్రమమునుతేరి వాచి కుటలిలచి "ఓ వాచికసోదరులారా! నేను టర్కియొక్క భావిత్వమును మీపై నాధారపడియున్నది. ఈ కరగమున మీలో నెలైన ప్రాణముల గోల్పోయెదరని వారి కుటుంబముల కేలోటులేకుండ జీవితాంతమురకు నే పోషించెదను. మీవుత్రు లుచితరయస్కులైన వెంటనే నేనయం దుద్యోగములనిచ్చెదను. ఈనాకను నాధికులతో మీ రావలియొడ్డును తేర్చవలయును" అని న విని వారలు "దేవా! మాప్రాణముల మేమురెక్కపెట్టెము. మాకుటుంబము లిక దేవరవారికి చెందినదియే. మిమ్ముల తప్పక మాప్రాణములపొడ్డియైన యనుదరిచేర్చెదము. వెంటనే నాక నధికపోషింపు" డని వా రెల్లర సెక్కించుకొనిరి. వారెల్లరు నాక యడుగుభాగమున బయండిరి. వారికులు తెడ్ల వేయబోచ్చిరి. విదేశీయులు వీరిపై కుపాకులగాల్చి బోచ్చిరి. ఒక వాచికును దెబ్బతగిలి మృతినందిన వెంటనే

వానిస్తానము నింగికమహూర్తియొకర్చికొక ఇట్లు అనుంద గతిరయ నలియొడ్డును గొంపోయిరి. నాడట్లు విశ్వలభిక క్రితే టర్కిసామ్రాజ్యముకోకై యగుతుల వర్చించినదే భక్తులని వాచికులసంఖ్య పంచొమ్మిది. వారి నానుములు టర్కిదేశవోత్రయందు ముసల్మానీయులతో లిఖింపబడి యున్నవి. వారి కుటుంబము లిప్పు డస్థింశయొన్నదిస్థితి యందున్నయవి, గారిజ్ఞానకర్తమై ద్యోమైతవురమందిర మొకటి నేను టర్కి ప్రధానపట్టణమును కాంస్టాంటి నోపిలు నగరరాజమున విరాజిల్లుచున్నది. దేశముకొలకు తమవు నర్పించువారు భవ్యులు. అట్టివారికి మోక్షము కరతలామలకమునను. దేవతలు వారిత్యాగమును విను తింతురు. వారు సృతిండియు నునకుధ్యకు జీరిందియే యుందురు. అట్లుగాక యెవడు తన తేనెడుసాట్టకై దేశ మును పగరకొప్పైతెప్పునో వానికిక పుట్టకగులుండబోవు.

కెతులపాషా వాచికుల యత్నావళుల త్యాగ బలముకలంబున అనటోలియా యందలి సాంపును నగరము నురక్షితముగా చేరి పశుబలముచే విప్లవకారుల దారుణము లగు ఫిరంగిగుండ్లవారి కగ్గము గావించక వారలెల్లర నొక పర కావ్యోనిలచి సరసనతో వైపుదేసి వారి క్షియియెను. "ఓ నాస్రియమైక టర్కిసోదరులారా! నేటి కుల్తాకు పరిపాలనమున మీ రెల్లరు అసంఖ్యపులయియుండుట కడుంగడు సహజము. అందులకు మిమ్ముల నే నిమమంత యు నిందింపను. అందులకుని మీ మాతృదేశమును టర్కిని విదేశీయులపా లావరింతురా? ఇది మీకు తగునా? వలసినతో కుల్తాకును పదభ్రష్టు నొకరించి మీలో నొక దేశభక్తుని రిపబ్లికుప్రెసిడెంటుగ నెన్నుకొనతగును గాని యిట్లు లొకరింప పాడిగా? వలయునెదల సర్వసేవా ధ్యమైడ నను నేనే మీపక్షమునహించెదను. కుల్తాకును విదేశీయులకునూడ తలెమివైచి టర్కిని ప్రపంచమునగల రాజ్యములన్నిటి యందు మిన్నగ నొనర్చెదను" అన విని ఓత్తచరా దుర్బలరు సంతోషపొందయాంశరంగులై "కెములు పాషాకు జనుమునుగాక. ఈర డెంత పదయవ్యా యుండ. మనల పశుబలముతో బరిమార్చగలిగియుండియు కర్త వ్యము నెట్లు బోధించివాడు. ఇట్టితరుణముననే మనము టర్కి స్వాతంత్ర్యమును తప్పకబడయవలయును" అని వారి

లో వారు సంప్రదించుకొని కమలుపాప వాయకత్వము క్రింద గ్రీకులను స్వీకర్షింపమనెడు టావరికి బారడ్రోలి విడేకుల నెల్లర నోడించి పారడ్రోలి యనామకవగు ముల్తానును పదభ్రష్టు నొకర్ని కమలుపాపము టక్కి న్నాతంత్రోగ్ధారణి, టక్కి- డీల్టరు (నరంకుకాధి కారి)గా నియమించిరి. కమలుపాప గారి పరిపాలనక్రింద ఆతిశ్రుముగ టక్కి-డేకులు ప్రపంచవాగ్ధికతాశిరము విధికోపింపగలిగినది. ఇప్పు డాయూర కాటకమునకు కాటక మరుదెంచినది లోగమునకు పెద్దకోగమునొచ్చింది. సౌఖ్యమున కాలపాలమైనది. విద్యులకు నిలముమైనది.

పులవర్తి కమలావతిదేవి.

గాంధీమహాత్ముని ఆత్మకథ:

లండను టైముస్ పత్రిక

గాంధీమహాత్ముని ఆత్మకథగూర్చి అభిప్రాయ మిచ్చుచు ఈవార మందిన లండను టైముస్ పత్రిక మహాత్ముని నిష్కాపట్యమును మిగుల శ్లాఘించెను తాను వాసిన కథవలన ఇతరులలో స్వేచ్ఛాభావము లుదయించునో యని మహాత్ముడు లెక్కింపడని, టైముస్ పత్రిక భావించుచున్నది. సాధారణముగ స్వీయచరిత్రలను వ్రాయువారు, తమ లోపములను బయల్పరుచుటకు కనుపీసెదరు. అట్టి ప్రయత్నము మహాత్ముని ఆత్మకథయందు గనుపింపదని, టైముస్ అభిప్రాయపడుచున్నది. కొందరు స్వీయచరిత్రకర్తలు, తమ ప్రయత్నము లేకుండ కలిగిన ఫలితములకు గూడ గొప్ప జెప్పకొందురు. అట్టి దేదియు దీనియందు కనుపింపదని, టైముస్ తలంపు. మహాత్ముని ప్రధానాశయ మేమి? టైముస్ పత్రిక ఇటుల వ్రాసెను:-

“గ్రంథమునకు దంతటను రాధ నవధివించెడి లీడలతోనే గాంధీ కలసియున్నట్లు గనుపించును. ఇక రాజప్రతినిధిగారితోగాని, పాలకులతోగాని, గాంధీ గారికి గల సంబంధము, విధిలేక నిలిపింపబడెడి ప్రతిపక్షిగను, కాశ్యపరామున నిర్బంధితుడుగను మాత్రమే గనుపించును. దీనివలన గలిగిన ఫలితము గాంధీగారి ఆహ్వాత్మికవాద్యము.”

మహాత్మునికి ఎల్లరపై గల పలుకుబడికి గల కారణమును ఈరీతిని చెబుచున్నది:

“గాంధీగారియొక్క పలుకుబడి ఇతర వాయకులందరకన్నను ఎక్కువయినది. వీరికన్న తీర్థబుద్ధిగల వాయకులును, వాదసామర్థ్యము గల వాయకులును గలరు. వీరందరకన్నను గూడ మహాత్ముని కెక్కుడు పలుకుబడి ఏర్పడుటకు గల కారణమిది గ్రంథము ద్వారా గ్రహింపవచ్చును. గాంధీగారి మనస్సు విషయమును నూటిగ గ్రహించును. ఇట్టి గ్రహణకీర్తి నిరుత్తమానము. తన వనస్సుపై నింతనమ్మకము గల వ్యక్తి మరియొక రీతిలోకమున చెప్పుదును జనింపలేదు. ఆరిని మనము. సత్యమును జూచుటకు నూటిమాగ్గము ద్రోశును. సత్యమునిన కేలము దోహదప్రపంచమునకు సంబంధించినది గాదు. సత్య మన ఆచరణకు సంబంధించిన సత్యమే. సత్యమును మాత్రమే ఆశ్రయింపవలయును; సత్యమును మాత్రమే అనపరిపక్వమునను విశ్వాసము, అతిని మనస్సును మొదలైనవియు ప్రేరేపించుచుండెను. గాంధీగారి జీవిత మింతవలన నిరాడంబర మయ్యెను. మనలో పలువురు నిజమని నమ్మినదానిని జేయదలచిన, అనేక పర్యాయములు మన హేతువాదము సరియగునో కాదో యని అనుమానించుచుండుము. ఎక్కడనో పొరబాటు కలదని భయపడుచుండుము. గాంధీగా చెప్పుదును నిట్టి అవిశ్వాసమునకు లోపై యుండలేదు. అతిని ననస్సు అతిని విధులను నిర్ణయించెను. అది విశ్వాసములను నిరూపించెను. అతిని కవి నిశ్చయములే. అందుచేతనే, అతడు తాను దొక్కిన పక్షము నేమాత్రము వీడిడు. కాని,

అతని విషయము గూడ ఆశ్చర్యముగ నుండును. అతని యూహ లరనికి సత్యములు. ఇతరులకన్న తన కెక్కువ బుద్ధిప్రతిభ గల దని, గాంధిగారు ఎందుట లేదు. కాని, వేదవాక్యములవలె నతని మనస్సున కట్టి సత్యములు స్ఫురించుచుండును. తరుచుగ అతె డికిరులపై తన విశ్వాసములను జోప్పింప గలిగెను. అతడు ఇతరులను అనుమానింపకుండుటకు, అతని నిష్కల్మషహృదయమే కారణము. అట్టి నిష్కల్మషమనస్సుతోనే వివాదమునకు దిగును. ఆ వివాదము అతని మానసమును ప్రేరేపించి, అతని విశ్వాసమును ప్రేరేపించును. ఆ కారణముచే నతని విశ్వాసము భిన్నాభిప్రాయములుగల ఇతర ప్రముఖులనుగూడ ప్రేరేపింప గలిగియుండెను. తిలక్, చిత్తరంజనదాసు, పండిత మౌళవ్యాగార్ల బోలువారు తమ విశ్వాసములను విడనాడి గాంధిగారి విశ్వాసముల ననుసరించి నడువకలసినచ్యేను."—ఆంధ్రపత్రిక.

పాట్టిదుస్తులు

అమెరికాలో, పడుదలు కట్టుకొనే దుస్తులు రావరాను పై కెగదీసికొని పోతున్నవని దాన్ని నిషేధిస్తూ ఒక శాసనం చేశారట. వాళ్లు కట్టిపదుస్తుల అడుగు అంచునుండి మోకాటివరకు గల మేర పది అంగుళాల కన్న ఎక్కువ ఉండాలట; లేకుంటే శిక్షిస్తారట. ఇక్కడ ఉండే చిత్రంలో అమెరికాయందు ఓచి-కావలి పోలీసుదొడ్డి ఒకడు శాసనం ప్రకారం పది అంగుళాల అందా లేదా అని కొలిచి చూస్తూన్నాడు.

మనదేశం పట్టాల్లోనూదా పాశ్చాత్యకాకుల అకు వానూ, వారిదంపర్కం ఉండే మరికొందరు అదనవారూ ఇంచుమించు ఇలాటి చాలీ చాలని దుస్తులనే కట్టుకుంటూన్నారు. కట్టుకునేవాళ్లకి లాభాలు ఎన్నో ఉండవచ్చు, కాని బ్రిటీషువారికి బట్టలవ్యాపారంలో మాత్రం కోట్లాదిలాది వస్తుం ప్రాప్తిస్తుంది. ఈ విషయంలో సానుభూతికల ఏశాసన సభ్యుడయినా బ్రిటీషువారి కియ్యవ

ద్రవం తొలిగట్టుట్లు ఓ శాసనం ప్రవేశపెట్టాల నుంది. —బొంబాయి క్రానికల్ పత్రికనుండి.

ఉత్తరరామచరిత్రము

కరుణారసప్రధానక మగునా ?

శ్రీయుతులు కొంపెల్ల సుబ్బారాయ శాస్త్రియిగారు ఉత్తరరామచరిత్ర యందలి రసము కరుణ విప్రలంభ శృంగారమని సిద్ధాంతము చేయుచు వ్రాసిన వ్యాసము భారతి యందు ప్రకటిత మయిన పదవ దానినయి ఖండన మండన ముండనాదులు కొన్ని విషయమునకు, వినీతికి దూరములయి వ్యక్తుల వెంట బరువిడ జొచ్చినవి. కావున నీవివాదము నింతతో ప్రకటింప మానితిమి.

—సం. భారతి.

విమర్శనము

ఇండియన్ ప్రేమ (కన్నడము-వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ ఆర్. వెంకటేశ్వరి గారు. ప్రకాశకులు: కర్నాటక మిశ్రమండలి, బల్లారి. పుస్తకము చిన్నదియైనను ఘనవిషయమును లోగినియున్నది. గ్రంథకర్త యొక్క దేశము, సామాజిక భర్తృపరిపాలన మిత్థానికొక మనియు, కొన్ని సామాజిక దోషములకు పాదదోషముననియు, స్వదేశీ సేవకు బూనవలయుననియు, సరస్వతీని మితవాదము నొనర్చినాడు. ఇది హిందూ దేశాభిమానులందఱును చదువదగిన పుస్తకము. వెల రెండు అణాలు మాత్రమే. అందందు అవాసక్యముగా సస్యజీయపదములును, గ్రామ్యకృష్ణములును కన్పట్టుచున్నవి. పునర్ముద్రణమునందలి పరిరంభబడిన వానందును. K. N.

NATIONAL ANTHEMS (జాతీయగీతములు)

దెబ్బి ౧౨ వైక; ౧౨౪ పుటలు. వెల ర. ౧.

సంపాదకులు, ప్రకాశకులు: ఆర్. కె. ప్రభు గారు, గణపతి టెంపిల్ స్క్వేర్, మంగళూరు, దక్షిణ కేసరా.

ఏ దేశములకైనను తమతమ మాతృభూమిపై భక్తి ప్రేమలు వైసర్గిములు. వెత్తురు విరదలుకట్టినను, ఆభావములు దేశయుల హృదయంకరమొందు మఱింత ప్రజ్వరిల్లునే గాని, శిమంపనని ప్రపంచముయొక్క చరిత్ర సృష్టయ సేయుచున్నది. దేశభక్తి అన్యముభావి మగుట చేతనే, అది కవికుమరుల గీతములంబడి అక్షరరమ్యకంబొరసినది. కాసనసభలు లేని దేశమైన నుండవోవును కాని జాతీయగీతము పాడుకొనని దేశము విశ్వమున నుండవోవదు. కవులేగదా మానవజాతికి నిజమైన కాసనకర్తలు.

అట్లుంటు, వానాదేశముల జాతీయగీతములు

స పునీకరింప బడిన యీ గ్రంథము (National Anthems) ఆకర్షణీయము గాక తప్పదు. భారత యుజుల కిది కోర్కె లొరించువది మానె యున్నది. ఇట్టి గ్రంథములందు అనువాదమే ఒక లోపమగుట సహజము. జాతీయగీతములు ముఖ్యముగా అనువదింపరానివి. వానియందు జేరియులభావమును భావము సభేదకంబొరయును. విరస, అన్యభావలవాదు ఇంచుక రుచి మాయుటకు అనువాదము లుచకరింపక పోవు.

ఈ గ్రంథముకు సంపాదకులు ఆర్. కె. ప్రభు గారు కి భాగములుగా విభజించినారు. ప్రథమమున, భారతజాతీయగీతములు గలవు. గ్రంథమునకు అది “సందేశాత్మకం” గీతము. దీనికి శ్రీ ఆరవిందుని అనువాదము ప్రకృష్టిగాంచినది. తీవ్రంగాని అనువాదము మాడ గలదు. తొలిపలుకు రచించిన బి. జి. హార్నియన్ గారు “సందేశాత్మకం” గీతమును గూర్చి ప్రావింహాగ్యములు పరికిరింప దగినవి—“భారతదేశమునకు తగిన జాతీయగీత మిప్పటికి లేదనియే వాయుభిప్రాయము. ఇది ప్రాయుకముగా నేనమలుగాదు గాఢముగా విశ్వసించుచున్నాను. ‘సందేశాత్మకం’ గీతము చెంగాలియందును, ఏకదాంగ్గానవాదములందును రమ్యమైన గీతము. మాతృభూమి సౌందర్యరీతికములు నిర్మృతిముగా నిర్ణయించినది అది కళలనీకు జీవకణిక. మాతృప్రేమయందు కవి తన్మయత్వము చెందినాడు. ఇతరులు కైపునిచ్చుచున్నాడు కాని, ‘ద్విపదప్రకాశభూతై ర్భరిభరకరవారే’ అని యుద్ధకముగా బల్కుచున్నను గీతాంతమున కరవాలము చేతలూని విజయముగాంచి నిజయవానింజీయ దా గీతము. నిజమైన జాతీయగీతమునకు విజయభావము ప్రాణము.”

భారతజాతీయతయందు ప్రకృతము కల్పించుకొనిన ఆంగ్లేయుఁ యభిప్రాయమిది. ఇందువలన హార్మినుకా ప్రైతము భారతమున ప్రకృతము పూర్తిగ గ్రహింపలేదని తోచుచున్నది. స్వరీతియము పరువకు పరిజయము గదా. విజయోత్సవము జాతీయతకు ప్రాణమేని; స్వదేశాభిమానము పరదేశముపై ద్వేషముగాదురిపోవును. ఇట్లాంటిది జాతీయగీతములు ఇంగ్లాండుపై ద్వేషమును గ్రహించుననుచు, భారతదేశముపై ఇంగ్లాండుతోడి వైరము గావలసి వచ్చియున్నను, భారత జాతీయగీతము పరులపై ద్వేషమును మానింపకుండుట దాని యుద్దేశ్యమైతే చాటించును. అందువలన మార్టి థర్టీ కొలపదనములకు హార్మినుకాగు మెచ్చుకొనిన యాతీయత్వమే ప్రమాణము. ఇంకను ఒకమాట. ఇతర జాతీయగీతములందు మార్టిభూమిని ప్రైతముగా మ్రుతించుట చూడకట్టుదు. “వందేమాతరం” గీతమున కవి భరత మాతను దుర్గగాను, లక్ష్మీగాను, సురస్వతిగాను కీర్తించి న్నాడు. ఇట్టి దేశభక్తి మతాంతములు నిర్వివాదము. భారతీయులు మతకర్తలుగా గదా విశ్వమున ప్రసిద్ధి.

భారతగీతములలో రవీంద్రనాథ్ ఠాగూర్ గారి “జనగణమన” గీతమును, ద్విజేంద్రబాల్ రాయగారి గీతమును, ఏక్యత్ గారి “హిందూస్థాన్ హమారా” గీతమును, సోజినిదేవిగారి ఆంగ్ల గీతములును ఉన్నత భావోపేతములు, జాతీయతాప్రభావకీర్తనలు, కావ్యరమణులు.

రెండవభాగమున, ఇతర దేశముల జాతీయగీతములు కలవు. బస్సు కవియొక్క “Scots who hae’ with wallace bled”, ప్రాన్స్ దేశపు ‘మాస్సెలై’, జర్మనుల “The watch on the Rhine” గీతములు పీఠరసభగీతములై యున్నవి. ఆంగ్లేయుల “Rule Britannia, rule the waves Britons never shall be slaves” గీతమును ఆట్టిదే. ఇట్లాంటిదేశపు “The wearing of the green” గీతము ఆ దేశీయుల దృఢచిత్తము, ఆంగ్లేయులపై మాత్సర్యమును స్వైక్రపరచుచున్నది. కెనడా జాతీయగీతము బ్రిటనుపై పాపార్థమును విలసిల్లించుటకు కారణము, ఉచితగీతని వారిస్వాతంత్ర్యమును బ్రిటను వారి కిచ్చివేయడమే యగుట జగద్విదితము. ఇట్లాంటి

దుతో బ్రిటను సభింధము ఏకదృఢగీతముగా నుండుట యను వారి జాతీయగీతముయొక్క మాత్సర్యమునకు కారణము.

మూడవభాగమున స్వాతంత్ర్యగీతములు నానా దేశపురుషుల రచించినవి కలవు. ఇందు సాధారణముగా పాస్పాత్యదేశములందు జాతీయతకు గల సంకుచితస్పృహ వీడి, మానవజాతిసంరక్షకు వికాలహృదయులతో ప్రేమించు కవినరులు పలువురు కన్నులుచున్నారు. తేయ్యర సెల్ లెబెర్ గారి గీతము విజయైన స్వాతంత్ర్యమును చక్కగ వర్ణించినది. “They are slaves who fear to speak for the fallen and the weak” అని, తమదేశపు స్వాతంత్ర్యమునకు మురిసికొనుచు, ఇతరులపై నవిచ్చిన్నముగా రాజ్యముపేయుచున్న సామ్రాజ్య వాదులకు కవి సరిగ్ గట్టించినాడు. ఆర్థర్ హ్యూల్స్ గారి “Say not the struggle nought availeth” మాల్కామ్ క్విక్ గారి “Say not they die” గీతములు మాత్సర్యములో మోక్షమున్నగీతని అద్భుతమైన కవితము.

ఇన్ని గీతములను సంపుటికరించుటకు, తగిన అనువాదముల సేకరించుటకు, ఏకత్వంపాదకులు చాల ప్రయాసలు పోవలయుండురు. వారి యుద్యమ మెంతయు ప్రశంసనీయును. భారతీయు లిందలి భావములను తమ చిత్తమున దలఁచుకొనుచో, భారతస్వాతంత్ర్యసంపాదనప్రయత్నము సిద్ధిగాంచుచో, సంపాదకులు ధన్యులయ్యెదరు. గు. వెం. గు.

CONTRACT LABOUR IN BURMA (బర్మాలో కంట్రాక్టు కూలీ పద్ధతి)

గ్రంథకర్త : క్రియుర అనుపల్లి వారాయణరావు గారు.
కొనుపైజా; ౧౯౪ ఫులులు. వెల రు. ౧-౪.
‘మీసేజరు, కరెంట్ థాట్ ప్రెస్, ట్రిప్పి కేసు, మదరాసు’ అను బిలాసమున గ్రంథములు కొరకును.

ఈ గ్రంథమును రచించిన వారాయణరావుగారు బర్మాలోని భారతీయులకొలకు ఎడతెగక కృషి పలికిన ఆంగ్లప్రముఖులు. వీరు బర్మాకాపనసభలో 6 వార్షికములు సభ్యులుగా నుండి, కార్మికుల శ్రేయమునకై తమ యావచ్ఛక్తిని వినియోగించిరి. వీరికృషి కొంత

కొంత ఫలించినను, బర్మాకార్మికుల దోర్భాగ్యమున కాదిపాతువైన మేస్ట్రీరిధానము(Contract Labour) ఇంకను అంతరింప కున్నది. దీనినిసూచించు రావుగారి ప్పక్షము గ్రంథమును రచించినది.

గత యేబదివత్సరముల లోపల బర్మాదేశపు పరిశ్రమలు ఆత్మంతాభివృద్ధి గాంచినవి. బ్రిటిష్ వణిక్కుగ్రంథుల ఆర్థికసాపాతికత కీచివయమున సహకారియైనది భారతీయకార్మికుల కాయకష్టము. ఇప్పటికిని బర్మాపరిశ్రమగారములందు భారతీయకార్మికులసంఖ్య అధికముగా నున్నది. ఆంగ్లలు, అరబ్బులు, ఉత్తరకులు, బంగాళీలు, హిందూస్థానీయులు బర్మావారికన్న నెక్కుడుగా వాదేశమున పాటుపడుచున్నారు. అట వీరి కులిపద్ధతి దుర్భరముగా నున్నదనుటకు వారాయు రావుగారి గ్రంథము ప్రబలమైన సాక్ష్యము. పరిశ్రమల యజమానులకును కార్మికులకును మధ్య మేస్ట్రీలు గలరు. హిందీదేశమున ఈ మేస్ట్రీలు మాడవపాలుకు వైగా న్నపహరించి, కార్మికులను పీల్చి పిప్పిచేయుచున్నారు. తనగ్రామము వదలి భారతీయకార్మికుడు స్త్రీను రమ్మనది మొదలు, ఏవోయొకవిధముగా ఈ మేస్ట్రీలకు బానిసయైపోవుచున్నాడు. బర్మాలో వీరికి సంపారముగలదు. కార్మికవాసస్థలములు కైలకన్న దుర్భరములు. వారమునకు ౬౦ గంటలు పనిచేయవలసియున్నది. ఆరోగ్యము కాపాడుకొనుటకు అవకాశమేలేదు. రోగములకు వీరు తేలికగా బలియగుచున్నారు.

మేస్ట్రీవిధాన మంతరించి, కార్మికులశ్రేయము పరిశ్రమాధికారుల అధ్యక్షతగా మారినదే గాని అది కడములేదు. వాగవికత గల దేశములందు కార్మికులకు సాఖ్యముండగూర్చుటకు ప్రభుత్వములు ఆశ్రమములై యున్నవి. బర్మాయిప్పటికే పరిశ్రమలందు పాశ్చాత్యదేశములతో కులకూగుచున్నది. కాని, అచటి కార్మికుల కష్టనష్టములను విచారించు వాఙ్మణులేరు. ముఖ్యముగా భారతీయకార్మికులు రెంటికీ చెడిన దేవదై యున్నాడు. వీరచట పరదేశీయులను కారు, స్వదేశీయులను కారు. ఇప్పుడిప్పుడే బాతీయతాభావోన్మత్తులైన బర్మీయులు భారతీయులపై నీను వహించుచున్నారు.

అందువలన భారతీయులు స్వజనముపై నెక్కుడుఆసక్తి కన్పరుపవలసియున్నది. ఇప్టము లేనిచో, బర్మావారు భారతీయుల ప్రవేశము నడ్డగించురుగాక! తమ యవసరములకే పాయపడుచున్న భారతీయకార్మికుల సరిగా మాడవలేననిమాత్రము మనము ఖంటాపథముగా తెలుపవలసియున్నది. గత మేమాసమున జరిగిన హింసలకు భావికాలమున అవకాశలేక ముందడుగు. అప్పుడు నిహతులైనవారు ముఖ్యముగా ఆంగ్లలు. స్వాభిమాన మెక్కుడుగాగల ఆంగ్లలు స్వజనముపై శ్రద్ధ వహించు నటుల చేయుటకు వారాయురావుగారి గ్రంథము తోడ్పడుగాక. గు. వెం. ను.

గ్రంథస్వీకారము

విజనందేశము

అను వామాంతరము గల దుక్కిణి పరిణయము (కుభావహనాటకము).

కవి: కవికొండల వేంకటరావుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్. అభినవాంధ్రకార్యస్థాన గుప్రకాశితము. క్రాను, ౧౧౨ పుటలు. వెల రు. ౧. ౧౯౩౦.

మహావీరుడు

కూడ్రకుడు. రచయిత: మానవల్లి రామకృష్ణకవి గారు, యమ్. ఏ. ప్రకాశకులు: యమ్. సుబ్బారావు గారు, రాజమహేంద్రవరము. క్రాను, ౨౮౪ పుటలు. వెల రు. ౧-౨-౦. ౧౯౩౨.

మహాలయము

రచయిత: శ్రీరామవాసి, బెజవాడ. డిమ్మి ౨౬ పుటలు. ౧౯౩౦. వలయుకారి కుచితముగ నందజేయబడును.

కలభాషిణి చరిత్రము

రచయిత: సాహిత్యశోమణి, ఉభయభాషా ప్రవీణ, కాంచూరు వరసింహాచార్యులుగారు, కడిపటిల్లా బోర్డు విద్యాకాఖాండ్రపండితులు. క్రాసు, ౮౮ ఫు. వెల ౧౦ అణాలు, ౧౯౩౦.

ఈశ్వరశతకము

కవి: కవితావిశేష, అల్లంకెట్టి అప్పయ్యగారు, పాంచూరు. వెల ౨ అణాలు. గ్రంథము వలయువారు చదువుల సందికేశ్వరరావుగారికి, పాంచూరు (విశాఖపట్నం జిల్లా) వ్రాయవలయును.

పార్వతీపతి శతకము

రచయిత: రామకోటిదాసుగారు, ఉన్నవ, గుంటూరు.

నిష్కామయోగము

(శ్రీ గాంధీ భగవద్గీతానువాదము-వ్యాఖ్యానసహితము.)

అనువాదకులు: శాద్ధవాద్వియబ్రహ్మ, దుర్గిరాల బలరామకృష్ణయ్యగారు.

ప్రకాశకులు: తిరిక్కేని లక్ష్మీనారాయణ గారు, మానవాదర్శగ్రంథమండలి, అంగలూరు, కృష్ణాజిల్లా. డిమ్మి ౧౬ పైజా, ౩౨౭ ఫుటలు. వెల ౬ అణాలు మాత్రము. ౧౯౩౦.

దోషాభాసనిరాసము

గ్రంథకర్త: శ్రీమజ్జటట్రాలు సంస్థానాస్థాన విద్వాంసులగు వనము సీతారామ శాస్త్రిగారు. డిమ్మిపైజా, ౪౧ ఫుటలు.

'గృహలక్ష్మి' దసరాసంచిక వెల రు. ౦-౮-౦

విలాసము: గృహలక్ష్మి కార్యాలయము,

తపాలు పెట్టె సంఖ్య ౩౫౨, ఎన్నూరు, మదరాసు.

ఆంధ్ర దేశమున స్త్రీలకొరకు ప్రత్యేక ముద్రితమును ప్రకటిత మగుచున్న 'గృహలక్ష్మి' మాసపత్రిక యొక్క దసరాసంచిక యిది. ప్రారంభము మొదలు 'గృహలక్ష్మి' స్త్రీలకు వివిధవిషయములందు ప్రవేశమును, అభిరుచిని గలిగించుచు నానాటికి పెంపొందుచుండుట మిగుల సంతోషదాయకము. విద్యావతుల యును, సహజబుజ్జావతులగు నాంధ్రస్త్రీలయందు తాహమును పురికొల్పి వారు తమవైదుష్యమును పెంపొందించుకొనుటకును, ఆంధ్రలోకమునకు జాటుటకును జాలిన సదవకాశమును గలిగించి, వారి అభ్యుదయమునకు సూతన యుగప్రారంభమును గావించినది. ఆంధ్రవనితాలోకము యొక్క వైదుష్యాదులయందు 'గృహలక్ష్మి' పుట్టుకకు పూర్వము నకంట నేడుగల అభివృద్ధి 'గృహలక్ష్మి' చరిత్రను పరికించిన విస్పష్టమగును.

ఆంధ్ర ప్రైగభ్యుదయమునకు 'గృహలక్ష్మి'యు, 'గృహలక్ష్మి' అభివృద్ధికి ఆంధ్రప్రైగమును పరిస్పరము నుపకరించు చుండుటకు ఈ మూడవ దశరాసంచిక నిదర్శనము. దీనియందు విమర్శితములగు శ్రీమతులు కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మ, గుమ్మడిదల దుర్గాబాయిమ్మ, వింజమూరి వెంకటరత్నమ్మ, మదమంచి అనంతమ్మ, మరుపూరు వెంకటసుబ్బమ్మ, వెలువోలు వసం

తాదేవి మొదలగువారు రచించిన వ్యాస ములును, శ్రీయుతులు కూచి నరసింహము పంతులు, రాయసం వెంకటశివుడు, వేంకట కాలిదాసకవులు, మహాపాథ్యాయ కల్లూరి వేంకటరామశాస్త్రి, పంచాగ్నుల ఆదినారా యణశాస్త్రి మొదలయిన విద్యాధికులు రచి యించిన అమూల్యవ్యాసములును గలవు. ప్రాచీనగ్రంథములనుండియు, నమకాలికములగు ప్రితికలనుండియు నుద్భవములయిన శ్రీ జనా భ్యుదయదాయకము లగు విషయములును, బాలబాలికలకు ఆనందమును గూర్చు పాట లును, కథలును గలవు విద్యావతులయి పేరు గాంచుచున్న యువతీమణుల సంక్షేప చరిత్ర ములును సచిత్రముగ ప్రకటితములయి నవి. మఱియు శ్రీ విద్యాసంస్థయగు మద రాసు నేవానదన చిత్రములును, సుందరము లగు త్రివర్ణచిత్రములును, ఇతర చిత్రములును ఉన్నవి. ఈసంచికయందున్న ఇన్నియు నాంధ్ర

వనితా లోకముయొక్క అభ్యుదయమునకు జాలినవగుచున్నవి. సుందరమగు అచ్చు కూర్చు మొదలయినవి సంచికకు ఆనందమును సమకూర్చినవి.

ప్రితికానిర్వహణము వ్యయప్రయాస మూలకము. అందును అల్పసంఖ్యాకు లగు విద్యావంతులుగల ఆంధ్రదేశమున. కేవలము శ్రీలలో విద్యవచ్చినవారి సంఖ్య చాల తక్కువ. ఇక వారి కొరకయిన ప్రితికను గూర్చి వేరుగ చెప్ప బని లేదు. కావున నాంధ్రలోకము, తనలో చక్కనగమగు శ్రీ జనము సభ్యుదయమునకయి, వ్యయప్రయాస బాహుళ్యమునేని పరిగణింపక, ఎల్ల విధముల నొప్పనట్లు ఈ గృహలక్ష్మి ప్రితికను ప్రక టించుచున్న తత్ప్రితికాసంపాదకుల యొక్క సద్భావము నవకాశముగాగొని ఈ ప్రితికవలన గాదగు నెల్లప్రయోజనములను శ్రీలు పడయ గల్గునట్లు నేయుట నిమంజనము.

పువ్వులుకోయుట

పొద్దు పొద్దూ లేదామా!

అక్కల్లారా! పోదామా!—పోయి

పొన్నపూలు తెద్దామా!—

తెచ్చి దండలు గుచ్చుదామా?—గుచ్చి

శివునిమెడలో వేద్దామా?

వేసి, భజనలుచేదామా?

అనంతమైన విశ్వమును అఖండమైన ధర్మము సంరక్షించుచున్నది. అఖండమైన ధర్మము దేశ కాల పాత్రావరణములందు ఖండరూపములను దాల్చుచు మహాసంక్షోభమును గలుగజేయుచున్నది. దేశ కాల పాత్రావృత్తిమైన ఖండధర్మము మమకారాహంకార పరవశమై పరమానర్థములకు మూలమగుచున్నది. పరమార్థపరములైన దేశ ధర్మము, కాలధర్మము, జాతిధర్మము, స్వార్థపరములై నిరంతర సంరంభమునకు మూలములయి జీవత్వమును, మానవత్వమును, చైవత్వమును దుస్సహము చేయుచున్నవి. ప్రపంచమునందు జాతీయాహంకారముగలుగజేయుచున్న మరణాయాతన వర్ణనాతితము. జాతీయాహంకారము, మమకారము, ధర్మనాశనమును, ఆత్మనాశనమును గలుగజేయుచున్నవి. విశుద్ధమైన స్వార్థపరత్వము ధర్మప్రమాణమై మహాప్రళయమును గలిగించుచున్నది. ఐహోపా మహాసంగ్రామము గలుగజేసిన దుఃఖానుభవమైనను పాశ్చాత్య ప్రపంచమునకు ముఖ్యముగాను, గ్రేటుబ్రిటనుకు జ్ఞానోదయమును గలుగజేయజాలక పోవుట సంతాపకరము. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులు ధర్మనామమునను భరతవర్షమునందు

గలుగజేయుచున్న మహాసంక్షోభము ప్రపంచమునం దంతటను పరమానవ్యామును గలుగజేయుచున్నది. భరతవర్షాభ్యుదయమునకును, ప్రపంచశాంతికిని, ధర్మాభ్యుదయమునకును, ఆత్మార్పణమును జేసిన గాంధీమహాత్ముడు యరవణాచెఱసాలయందు విచారణ లేకనే నిర్బంధము ననుభవించుచున్నాడు. 60,000 నత్యాగ్రహులు-స్త్రీలు, పురుషులు-కారాగృహములందు నిర్బంధముల ననుభవించుచున్నారు. అధికారులు శాంతిన్యాయరహితవ్యాజము నను జేయుచున్న యవినయకార్యములు నీతిబాహ్యములై పరమానవ్యామును గలుగజేయుచున్న విషమును నిత్యవ్యవహారములు తెలుపుచున్నవి. దేశమునం దంతటను ధర్మదేవత యంతరించి దండనదేశత వెలసి పాలించుచున్నది.

* * *

దండనప్రస్థానము

అధికారులు గతించిన ఆరేడుమాసములందును నవలంబించిన రాజ్యాంగవిధానము బ్రిటీషుభ్రతుత్వభ్యుదయమును విస్తృతము చేసినది. దేశమునం దంతటను 144 వ్యాపించినది. నభలు, సమావేశములు, ఉత్సవములు ప్రతి

షేధింపబడినది. దేశదేవానందుము లంతరింప జేయుటదీనది. లాశీప్రయోగము నిత్యవ్యవహార మైనది. తుపాకులు కేల్పబడినవి. జరీమానాలు విశింపబడినవి. నవీనములైన నిర్బంధాస్త్రములు నిర్మింపబడినవి. స్వరాజ్యవశాకముగా, గాంధీ బోపీలు, రాటములు, లెక్లీలు, ఖడ్గరుబట్టలు, విదేశపస్త్రబహిష్కారప్రచారము, మద్యరావ నిషేధప్రచారము, ఆతిథ్యము మొదలగు సామాన్య విషయములును వేరములై దండనార్హము లైనవి. స్త్రీలు పురుషులు, బాలురు వృద్ధులు, పండితులు పానురులు, సంపన్నులు సామాన్యులు నిర్బంధములను పరమానందమతో ననుభవించు చున్నారు. రక్షకభటులును, అధికారులును అవలంబించు చున్న నిర్బంధమార్గము ధర్మచ్యుతిని గలుగ జేయుచున్నది. ఆంధ్ర దేశమునందును, గుజరాతం దేశమునందును, నితర ప్రాంతములందును రక్షక భటులవలంబించుచున్న జార్జన్యము బ్రెయిలున్ గడుగూరిపంటి యాంగ్లేయులకును పరమవిపాద మును గలుగ జేయుచున్నది. కన్నింగుహాము, గాలెటుగార్లవంటి యధికారులు స్వరాజ్యప్రచారకులకు తగిన శాస్తి చేసినటు లానందించినను ధర్మదేవత యానందింప దని గ్రహింపవలయును. రాజమహేంద్రవరమునందు జాక్కు గురుమూర్తి గారి పట్ల పోలీసు అధికారులు చూపిన దుర్మయము పరమరాజ భక్తులకుగూడ పరమానవ్యామును గలుగ జేయుచున్నది. కైరావిషయమై మహాదేవ దేశాయిగారు వ్రాసిన విషయములు గ్రాహ

నీమలందు పోలీసుజార్జన్యము వలన ప్రజలను భవించుచున్న కష్టములకు నిదగ్గునముగ నున్నవి. బాంబాయియందు పోలీసువారు చూపిన దుర్మయవిధానము నాగరకప్రపంచ మునకు అపమానకరముగ నున్నది. గాలెట్టుగా రడిగినట్లు ప్రతివారును శాంతి సంరక్షణకై “ప్రజలశేల కొట్టవలయును?” అని ప్రశ్నించుచున్నారు. కాని ఈ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పవలసిన బాధ్యత ఆంగ్లేయాధికారులమీదకన్నను భారతీయాధికారుల మీదనే యధికముగ కలదని నిత్యవ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. ప్రజలను నిర్నిమిత్తముగ బాధించెడి రక్షకభటులు, ఇకాస్సిక్టులు, దండనాధికారులు, విశేషభాగము భారతీయులై యున్నారు. బ్రిటిషుప్రభుత్వ విధానము భారతీయుల ఆత్మగౌరవమును, ధర్మ లక్ష్మ్యమును కొంచెంరిచినది. గాంధీమహాత్ముడు నిర్ణయించిన సత్యాగ్రహప్రస్థానము స్పృహతమైన భారతీయుల ఆత్మవిశ్వాస గౌరవమును, ధర్మలక్ష్మ్యమును వికసింపజేయుచున్న విధమును దుస్సహమైన స్థితి నందును ప్రజలు చూపుచున్న సహనము, శాంతి విశేషికంబు చున్నవి. భారతీయుల దుఃఖానుభవము దుర్భరమైనను ధర్మవిజయమునకు సాధనముగ నున్నది. దిగంతములందును మారుమోగు చున్న దుఃఖివేదనను ధర్మదేవత సహింప జాలదు. ధర్మమునకువిజయము తథ్యమనిప్రపంచేతిహాసములు వేయుచుఁబడుచు చాటుచున్నవి. భారతీయులు పూనిన శాంతి సమరము

లోకమునం దంతటను ధర్మవిజయధ్వజమును ప్రతిస్థాపించి జేయుచున్నది. భారతీయుల స్వపరిపాలన సమన్య భారతీయుల ఆశ్రయిత్వానము మీదనే ఆధారపడియున్నదనియు, పశులదాన ప్రదానముమీద నాధారపడి యుంజలేదనియును బ్రటిషు ప్రభుత్వ మవలంబించుచున్న రాజ్యసీతియు, ప్రపంచానుభవమును విశదము చేయుచున్నది.

* * * *

రాండుటేబిల్ సమావేశము

బ్రటిషు ప్రభుత్వము రాండుటేబిలు సమావేశమును జేయుటకు కాంగ్రెసు కాంగ్రెసు ప్రతిభయేయని అందఱును అంగీకరించుచున్నారు. కాంగ్రెసు నాయకుడైన గాంధీ మహాత్ముడు లేని రాండుటేబిలు సమావేశము భారతీయప్రయోజనములకు నిరుపయోగమని రాజకీయపరిజ్ఞాత లందఱును అంగీకరించుచున్నారు. ప్రజాభిప్రాయము వ్యక్తము చేయగల గాంధీమహాత్ముడు లేని భారతీయ ప్రతినిధుల సమావేశము నిరుపయోగమని లండను నండు గూడిన ప్రతినిధుల వ్యవహారములు విశదము చేయుచున్నవి. బ్రటిషుప్రభుత్వాధికారులు తలపెట్టిన హిందూ మహమ్మదీయ విభేదములు, సంస్థానముల బ్రటిషు దేశ విభేదములు, అతివాద మితవాద విభేదములు పరిస్ఫుటము గాకపోయినను అంతర్గతములై సమావేశప్రయోజనమును శిథిలము చేయుచిహ్నులు గనుపడుచున్నవి. భారతీయ ప్రతినిధులు పరస్పర విభేదములను

విడనాడి అధినివేశ పరిపాలన ను ప్రతిపాదించినను సంయోగసాహచర్యములు దుష్కరము లని భిన్నసంస్కారాభిప్రాయములు విశదము చేయుచున్నవి. కిక్కిరింపున మహారాజాగారు కోడిన రెండునిర్ణయములు దుర్లభములని భావికార్యవిధానము వ్యక్తము చేయగలదు. కన్పర్యటిప్ర, లిబరల్ పక్షప్రతినిధులు డొమినియన్ స్టేటస్ మాటయే పనికిరాదని ఘోషించుచున్నారు. లేబరుపక్షపుమంత్రి రాంసే మాక్లొ న్నాలుగారును, హిందూ దేశపుమంత్రి వెడ్జివుడ్ జెన్నుగారును మానమండ్రను దాల్చియున్నారు. భారతీయప్రతినిధులకును, బ్రటిషుప్రతినిధులకును స్వపరిపాలనముపట్ల సమానలక్ష్యము కలుట దుర్లభము. భారతీయప్రతినిధులు డొమినియన్ స్టేటస్ విషయమై పర్యాయలోచన లేనపుడు సప్రూగారును, జన్నాగారును, రాండుటేబిల్ సమావేశము మానుకొనెదరని వెడలిన వార్తలయందు సత్యములేదని శ్రీపెన్నువార్తలు తెలుపుచున్నవి. హిందూదేశమునందు మితవాద నాయకులు గాంధీమహాత్మునితో నడిపిన సంధిప్రయత్నములవలెనే లండనునందును బ్రటిషుప్రతినిధులతోను, బ్రటిషు ప్రభుత్వముతోను డొమినియన్ స్టేటస్ ను ప్రతిపాదించుటయును, బ్రటిషుప్రభుత్వము ప్రసాదించెడి గ్రాజ్యంగసంస్కరణములను స్వీకరించుటయును సహజము. రాండుటేబిలుసమావేశము ప్రస్తుతము భిన్నపక్షములవారు ప్రతిపాదించెడి సిద్ధాంతరాద్ధాంతములతో నంతయు నొందుట సంభవము. వాదప్రతివాద

ములు నడిచిన తరువాత నుపసంఘము లేర్పడుటయును, సమావేశము నిలిచిపోవుటయును సహజము. బ్రిటిషురాజ్యాంగరంగమునందు డిసెంబరు-ఏప్రిలుమాసముల నడుచును జరుగ నున్న మార్పులు దురూహములు. ప్రజలకు లేబరుపక్షముపట్ల గల విశ్వాస రాహిత్యమును గత వారమునందు జరిగిన మ్యునిసిపల్ ఎన్నికలు విశేషముచేయుచున్నవి. భారతీయ రాజ్యాంగ సంస్కరణములపట్ల కస్పర్యేటివు లిబరలుపక్షములకు గల వినుఖత్వమును పక్ష నాయకులును, పక్షపత్రికలును విశేషము చేయుచున్నవి. ఈ రెండుపక్షములును చేతులుకలిపి లేబరుపక్షపుప్రభుత్వము నోడించుటయును సంభవము. నవంబరు ౧౨ వ తేదీని జార్జిచక్రవర్తి రాండుటెబిలుసమావేశము నారంభించుట శుభావహమైనను ఆశాజనకముగాదు. ఇర్విన్ప్రభువు ప్రతిపాదించినసద్భావములె సార్వభౌముని ప్రసంగమునందును గోచర మగుచుండును. ప్రసంగములకును, క్రియలకును గల భేదము భారతీయులకు హృద్గతమైయున్నది. ప్రభుత్వములు ధర్మబలము మీద నాధారపడియుండునటులు, బాహుబలముమీదనాధారపడియుండజాలవు. బ్రిటిషుప్రభుత్వము ప్రజావిశ్వాసమును బడయుటకు ధర్మబలమును పునఃస్థాపనము చేయుట ప్రధానధర్మము. బ్రెయిల్స్ ఫర్స్ట్ గారు వ్యక్తము చేసినటులు రాజకీయ నిర్బంధితుల నందరను నియమము లేక విడుదలచేయుట శాంతవాతావరణమును గలుగజేయుటకు ప్రథమ కర్తవ్యము. గాంధీ, మాల

వ్య, నెహ్రూ, వెంకటప్పయ్యగారు మొదలగు దేశభక్తులు నిర్బంధముల ననుభవించుచున్నపుడు ప్రజాఅత్యము రాజ్యాంగముల మీదను ప్రసరింపజాలదు. నిరంకుశాధికారులవలంబింపనున్న తీవ్రమైన నిర్బంధ విధానమున కధికారులు జవహరిలాలు నెహ్రూ, గోవిందకాంత మాలవ్య, నేనుగుప్త, రాజగోపాలాచార్యులు, అవంతిబాయి గోల్లేగారు మొదలగు దేశారాధకులకు విధించిన కఠినశిక్షలును, రక్షకభటులవలంబించుచున్న దుర్లయ విధానములును ప్రబల నిదర్శనములు. నిరంకుశాధికారులవలంబించుచున్న దండన ప్రస్థానము ప్రజోత్సాహమును నిర్వీర్యము జేయుజాలని విధమును దేశావృతమైన సత్యాగ్రహప్రస్థానము విశేషము చేయుచున్నది.

* * *

గాంధీమహాత్ముడు - సత్యాగ్రహము

గాంధీమహాత్ము డారంభించిన ఉప్పు సత్యాగ్రహ మనేక రూపములను దాల్చినది. విదేశేనత్రుములు, మద్యములు, అటవీశాసనములు మొదలగు విషయములు సత్యాగ్రహ స్వరూపమును దాల్చినవి. నిరంకుశప్రభుత్వము నిర్మించిన తాత్కాలిక నిర్బంధశాసనములన్నియును సత్యాగ్రహ ప్రస్థానమున కాటంకములగుటకు బదులనకూలములుగను బరిణమించుచున్నవి. తొమ్మిదవ ఆర్డినెన్సు బొంబయినగరమునందు గలుగజేసిన మహానెర్రల నము నిరంకుశాధికార వర్గమునకును మహా

సంభ్రమమును గలుగజేయుచున్నది. కాంగ్రెసు కార్యాలయములు, కాంగ్రెసు బోర్డులు, కాంగ్రెసు బంధాలు, కాంగ్రెసు ప్రచారకులు అంతరించుటకు బదులు విజృంభించినవి. బొంబాయి సగరమునందు రెండువారములకు పూర్వము దేశసేవికలు ౪౫౦౦ మంది కేసర వస్త్రములను ధరించి చేసిన సత్యాగ్రహ ప్రచారము దేవతలకైనను మహాదృశ్యముగ నున్నది. ఇట్టి శాంతసుందరదృశ్యములే దౌర్జన్యమును స్తోభనము చేయుచున్నవి నిర్బంధములు దేహేంద్రియములనుబంధించినను చిత్తప్రవృత్తిని బంధింపజాలవు. గాంధీమహాత్ముని తపోమహిమ గలుగజేసిన ఆత్మవిశ్వాస గౌరవములు భారతీయ ధర్మవిజయమునకు లక్ష్యములుగనున్నవి. గాంధీమహాత్ముడారాధించుచున్న ధర్మసాధనమే భారతీయ విజయమునకు సాధనముగా నున్నది.

యరవడా కెయిలను గాంధీమహాత్ముని నివాసము ధర్మమందిరమును జేసినది. గాంధీమహాత్ముడు యరవడా మందిరమునుండి చేయుచున్న ధర్మోపదేశములు ప్రపంచలక్ష్యము నాకర్షించుచు సవయుగధర్మసంస్థాపనమునకుపచరించుచున్నవి. ఉపదేశాచరణముల సందర్భమునను షేక్స్పియరు మహాకవికి కలిగిన సందేహమును గాంధీమహాత్ముడు తన పవిత్రజీవితమువలనను నివారణ చేయగలిగెను. “మాటలవలెను చేతలును సులభములైన,మందిరములు దేవాలయములును, పూరిగుడిసెలు

దివ్యమందిరములును నై యుండెడివి” అని షేక్స్పియరు తెలిపిన సంశయభావమును గాంధీమహాత్ముని పవిత్రజీవనము నివారణ చేయుచున్నది. సబర్కతి సత్యాగ్రహశ్రమమునందు వలెనే యరవడా చెఱసాలయందును గాంధీమహాత్ముడు చేయుచున్న ధర్మప్రతిజ్ఞలై యున్నప్పుడూరి కాశ్వర్యమును గలుగజేసినది. చెఱసాల ధర్మమందిర మైనది. రాజ్యాంగజిజ్ఞాస ధర్మజిజ్ఞాసగను పరిణమించినది. గాంధీమహాత్ముడు ప్రతివారమును జేయుచున్న ధర్మోపదేశములు ప్రపంచమునం దంతటను ధర్మజిజ్ఞాసను గలుగజేయుచు ప్రపంచలక్ష్యమును భారతీయశాంతిసంరంభమునందు లగ్నము చేయుచున్నది. బ్రిటీషువస్తువుల బహిష్కారబలము భారతీయుల స్వపరిపాలనాధిలాషను సువ్యక్తము చేసినది. సత్యాగ్రహోద్యమము మహాోద్యమరూపమును దాల్చినది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారులకును, ప్రజలకును భయసంభ్రమములను గలుగజేయుచున్నది. గాంధీమహాత్ముడుపదేశించిన సత్యాగ్రహప్రస్థానము భరతవర్షమునకును, ప్రపంచమునకును ధర్మమార్గవిజయస్వభావమును సువ్యక్తము చేసినది. రాండుటేబిలుసమావేశములును, రాజప్రతినిధిప్రకటనలును, సార్వభౌముని ప్రకటనలును సద్భావములవలెను సత్కార్యములకు సాధనము గాకున్నవి. భారతీయుల దృఢసంకల్పమును, ఉత్సాహమును, కార్యపరత్వమును సత్యాగ్రహమునందు వ్యక్తమగుచున్నది. విదేశవస్త్ర బహిష్కారము, మద్య

పాన నిషేధము, శాసనోల్లంఘనప్రస్థానము
 ధర్మవిర్వహణము మొదలగు రూపములను
 సత్యాగ్రహ సత్రయాగమును గాంధీమహాత్ము
 డవ్యవహరించుచున్నాడు. ఈ సత్రయా
 గమునందు ప్రసాదము స్వీకరింప సమర్థులైన
 భారతీయులు ధన్యులు. సత్యాగ్రహ సత్రయా
 గమునందు స్త్రీలు పురుషులు, బాలురు వృద్ధు

లు భాగధేయమును యథాశక్తిని గల్పించు
 శాసనగల విధమును ఆ సేతుహిమాచల వ్యా
 మైన మహాసంచలము విశేషముచేయుచున్న
 ది. గాంధీమహాత్ముని యీ మహాసంకల్పము
 సార్థకమయి స్వరాజ్యము సమకూరునట్లు భగ
 వంతు డనుగ్రహించు గాత!

ధ